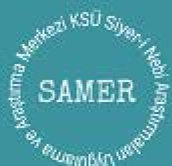
Nablusî'nin Seyahatnâmesine Göre

XVII. Yüzyılda Medine

Mustafa Keskin

Nablusî'nin Seyahatnâmesine Göre XVII. Yüzyılda Medine

Mustafa Keskin

Kitap Adı	:	Nablusî'nin Seyahatnâmesine Göre XVII. Yüzyılda Medine
Yazar	:	Mustafa Keskin
ISBN	:	978-975-6497-59-3
SAMER Yayınları	:	28
Editör	:	Prof. Dr. Nurettin Gemici
Dizgi	:	SAMER
Kapak	:	SAMER
Genel Yayın Yönetmeni	:	Doç. Dr. Feyza Betül Köse

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü

Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş-2020

Bu kitap, "Abdülganî en-Nablusî'nin Seyahatnâmesinde Medine" adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş yayım halidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Abdülganî en-Nablusî,17. yüzyılın ikinci yarısıyla 18. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olup, dönemine damga vurmuş önemli bir şahsiyettir. O, ilmî derinliğinin yanı sıra bu alana yönelik çalışmalara destek mahiyetinde yapmış olduğu seyahatlerle de tanınmaktadır.

Araştırmamızda Nablusî'nin hayatını, ilmî ve mutasavvıf kişiliğini ve bu bağlamda yapmış olduğu seyahatler içinde en önemlisi olan hac seyahati sonucunda kaleme aldığı *"el-Hakika ve'l-Mecâz fi'r-Rıhleti ilâ Bilâdi'ş-Şâm ve Mısır ve'l-Hicâz"* adlı eserinin "Medine" bölümünü şehir tarihi açısından inceledik.

Eserimiz; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; Abdülganî en-Nablusî'nin çalışmamıza konu olan ve üç ciltten meydana gelen "el-Hakika ve'l-Mecâz" adlı eserinin her bir cildi kısa kısa tanıtılmış, müellifin yazdığı eserin muhtevası, bu muhtevaya yönelik kısa örneklemeler ve eserini oluştururken istifade ettiği kaynaklara değinilmiştir.

Birinci bölümde; müellifin hayatı, şahsiyeti, ailesi, eserleri, ilim sahasına yapmış olduğu katkı ve mutasavvıf yönü ele alınmıştır. Müellifin hayatını araştırırken 17. yüzyıldan bu tarafa yazılmış olan kitapların yanı sıra kendi yazmış olduğu kitapların ön kısımlarından istifade edilmiştir.

İkinci bölümde; "el-Hakika ve'l-Mecâz" adlı eserinin Hicaz'ı konu alan üçüncü cildinin Medine ile Mekke'ye gidiş ve dönüşte yol güzergâhlarında-

ki konaklama yerlerinin isimleri, konumları ve ahvalleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Nablusî'nin yaklaşık seyahatinin neredeyse yüz günlük bir kısmını geçirdiği Medine'de başta Ravza-i Mutahhara olmak üzere ziyaret edilen mekânlar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca aynı tarihlerde Medine'de yaşayan önemli kimselerle tanışması hakkında bilgiler değerlendirilmiştir. Eserde bol miktarda geçen şiirlere konumuzla doğrudan ilgisi olmadığı için buna çalışmamızda çok az yer verdik.

Müellif Abdülganî en-Nablusî'nin incelediğimiz *"el-Hakika ve'l-Mecâz fi'r-Rıhleti ilâ Bilâdi'ş-Şâm ve Mısır ve'l-Hicâz"* adlı kitabı bir seyahatnamedir. Nablusî bu kitabını, yaşamış olduğu Dımaşk'tan başlayarak Kudüs, Kahire, Medine ve oradan da Mekke'ye kadar yapmış olduğu seyahatin bir ürünü olarak kaleme almıştır. Müellif, "er-Rihletü'l-Kübrâ" olarak adlandırılan ve nihai hedefi de hac görevini yerine getirmek olan bu seyahatini bir cemaat eşliğinde gerçekleştirmiştir. Müellif, on üç ay kadar süren bu uzun seyahati kapsamında gezip gördüğü bütün mekânlar, ziyaret ettiği bütün âlim ve salih olan şahıslar, vefat eden büyükler ve kabirleri hakkında eserinde açıklamalarda bulunmuştur. Eser, bu yönüyle oldukça kapsamlı olduğundan çalışmamızı eserdeki önemli mekânlardan olan "Medine" ile sınırlı tutup eseri bu önemli şehri merkeze alarak inceledik.

Çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Medine bölümünü, gün gün değerlendirdik. Burada ele aldığımız günler vesilesiyle Medine'de tarih, kültür ve medeniyete dair kayıtları ve tespitleri öne çıkarmayı hedefledik. Nablusî'nin bu seyahatinde yolculuğun yaklaşık üç ayı Medine'de geçmiştir. Çalışmamızda bu günlerin her birini tek tek ele almaktansa, bazı günleri birleştirerek bazılarını da çıkararak ele almanın daha uygun olacağını düşündük. Böyle yapmamızın nedeni önemli görülen yerleri gündeme almak ve bunun yanında da sık sık tekrara düşmemektir.

Aslı yüksek lisans tezi olan bu çalışmamın kitap haline gelmesinde büyük emeği olan Sayın Prof. Dr. Nurettin Gemici'ye, çalışmamın son okumasına vakit ayıran Dr. Feridun Tekin'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu çalışmanın yayımlasını üstlenen SAMER Yayınlarına müteşekkirim.

Mustafa KESKİN

İstanbul-2020

– GİRİŞ –

1. Araştırmanın Önemi ve Kaynakları

Yaşadığı asırda ilmi ve eserleri ile ön planda olan Abdülganî en-Nablusî, Zahiri ve manevi ilimlere dayalı yazdığı eserlerin yanında yapmış olduğu seyahatler ve kaleme aldığı seyahatnamelerle de haklı bir şöhrete sahiptir.

Abdülganî en-Nablusî, yapmış olduğu seyahatler içerisinde en uzun süreli olan ve salih kişilerin kabirlerini ziyaret etmek ve hac görevini yerine getirmek için Hicaz topraklarına yapmış olduğu seyahatini *"el-Hakika ve'l-Mecâz fi'r-Rıhleti ilâ Bilâdi'ş-Şâm ve Mısır ve'l-Hicâz"* adlı eserinde kaleme almıştır. O bu eserinde, seyahat esnasında gezip gördüğü mekânları, önemli şahsiyetleri, hac rıhlesi olması nedeniyle başta Hz. Peygamber (s.a.s.) olmak üzere Mekke ve Medine'yi etraflı bir şekilde anlatmıştır. Eser muhtevası yönüyle, oldukça kapsamlı olduğundan çalışmamızı eserdeki önemli mekânlardan olan "Medine" ile sınırlı tutup eseri bu önemli şehri merkeze alarak inceledik.

Çalışmamızı oluştururken katkı sağlayacağı düşünülen dört tane seyahatname den daha istifade edilmiştir. Bunlar;

a. İbn Cübeyr[1] ve Seyahatnamesi: İbni Cübeyr, 540/1145 yılında Valencia veya Şâtıbe'de doğmuştur. Kinâne kabilesine mensup olan büyük dedesi Abdüsselâm b. Cübeyr, Emevîler'in son dönemlerinde Fas'a gönderilen orduda askerdir. Abdüsselâm 124'te (742) İspanya'ya geçerek Şezûne'ye (Sedona) yerleşmiştir. İbn Cübeyr'in babası Ahmed b. Cübeyr ise Şâtıbe'nin ileri gelenlerinden bir kâtiptir. İbn Cübeyr ilk derslerini ondan almış ve baba mesleğini devam ettirmiştir.

Kâtipliğinin yanında vasat bir şair olan İbn Cübeyr, asıl ününü değişik bir güzergâh takip ederek ve dikkatli bir seyyah gözüyle incelemelerde bulunarak yaptığı hac seyahatiyle elde etmiştir. İbn Cübeyr'in hac niyeti içinde Mısır, Hicaz ve Irak'taki ulemâ ile görüşme ve ilim tahsil etme arzusu da vardır. 1183-1185 yılları arasında yaptığı bu hac yolculuğu, iki yıl üç buçuk ay sürmüştür. 1189-1191 yılları arasında ikinci bir hac yapan müellifin, 1217 yılında çıktığı üçüncü hac yolculuğuna ömrü kifayet etmemiştir.2

Arap edebiyatının seçkin örneklerinden biri kabul edilen İbn Cübeyr'in seyahatnâmesi kendi türünde çok önemli bir yere sahip olup daha sonra kaleme alınan birçok seyahatnâmeye öncülük etmiştir. Başta İbn Battûta olmak üzere pek çok seyyah onun üslûbundan etkilenmiş,3 özellikle şehir tasvirlerinde çeşitli cümlelerini aynen iktibas etmiştir.

İbn Cübeyr seyahatini gün gün anlatmaktadır. Bu da onun Endülüs'e döndükten sonra kaleme alacağı rıhlesi için seyahati esnasında günlük notlar tuttuğunu göstermektedir. Eser coğrafî olduğu kadar tarihî ve sosyolojik açılardan da önemli bir kaynaktır. XII. yüzyılda Akdeniz'de yapılan bir de-

---

[1] Ebü'l Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. Cübeyr b. Muhammed b. Cübeyr el-Kinânî el-Belensî İbn Cübeyr, (ö. 614/1217), Endülüsten Kutsal Topraklara (Seyahatname), çev: İsmail Güler, İstanbul, Selenge Yay., 2003, s. 9.

2 İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 10.

[3] Carl Brockelman (1868-1956), Tarihü'ş-şuubi'l-İslâmiyye (Geschichte der islamischen Völker und Staaten), trc: Nebih Emin Faris, Münir Baalbeki, Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 5.baskı, Beyrut, 1968, s. 339.

niz yolculuğunu, gemileri, denizcileri, liman ve gümrükleri, uğradığı beldelerin sosyal, kültürel ve dinî durumlarını, yöneticilerini, şehirlerin genel tasvirini, şehirlerde ve güzergâhları üzerindeki tarihi eserleri açık ve akıcı bir üslûpla anlatmakta; uğradığı beldelerin coğrafî yapılarını, iklimlerini, konaklama yerleri arasındaki mesafeleri, insanların sosyal yaşantılarını ve iktisadî durumlarını objektif bir gözle yansıtmaktadır. Orta Çağda Arap edebiyatının seçkin örneklerinden biri kabul edilen "İbn Cübeyr Seyahatnamesi", "Rihletü'l-Kinânî" adıyla bilinmektedir.4

b. İbn Battûta[5] ve er-Rıhle adlı Seyahatnamesi: 1304'te Fas'ın Tanca şehrinde doğmuştur. Ailesi Berberî Levâte kabilesine mensup, göçmen bir aile olup bu aileden birçok kadı çıkmıştır. Kendisi de çeşitli yerlerde kadılık yapan İbn Battûta, Tâmesnâ kadısı iken vefat etmiştir. Türklerin, Moğolların, Maldivlilerin hükümdarlarıyla tanışan İbn Battûta birçok ülkede kadılık makamına getirilirken,[6] Farsça ve Türkçe bilmesi ve yolculuklarında kazandığı siyasî tecrübeleri nedeniyle bazı diplomatik görevler de verilmiştir. Derviş gibi giyinmesi ve bu şekilde davranması sebebiyle de halk ve ulemâ tarafından sevilen İbn Battûta, sûfîlere ve zâhidlere duyduğu yakınlık dolayısıyla onların birçok sözünü ezberlemiştir. "er-Riḥle" bu yönüyle dönemin tasavvuf hayatı hakkında da değerli bilgiler vermektedir. İbn Battûta, sıradan biri gibi görünmesine rağmen üslûbunda olağan üstü renklilik ve sarsıcılık hâkimdir.

"Seyahatnâme", müellifi tarafından "Tuḥfetü'n-nüẓẓâr fî ġarâʾibi'l-emṣâr ve ʿacâʾibi'l-esfâr" diye adlandırılmış olup literatürde "Riḥletü İbn Baṭṭûṭa" adıyla bilinmektedir. Eser, seyyahın kısa aralıklarla yaklaşık yirmi dokuz yıl süren gezilerini, kâtip İbn Cüzey el-Kelbî'ye ham metin olarak aktarması ve onun da bazen ihtisar edip bazen küçük ilâvelerde bulunmasıyla meydana

---

[4] Nasuhi Ünal Karaaslan, "İbni Cübeyr", DİA, İstanbul, 1999, C. XIX, s. 400-402.

[5] Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî (ö. 770/1368-69).

[6] Carl Brockelman, Tarihü'ş-Şuubi'l-İslâmiyye, s. 340.

gelmiştir. 1325'te henüz yirmi iki yaşındayken Tanca'dan hac niyetiyle yola çıkan İbn Battûta, kısa aralıklarla yaklaşık yirmi dokuz yıl süren gezileri kapsamında altı defa hacca gitmiştir. Avrupa hariç neredeyse eski dünyanın tamamını gezen İbn Battûta'nın döneminde dolaştığı ülkelerin çoğunda Türklerin ve Moğolların hâkimiyeti vardır. Sosyal hayat, âdetler, inançlar ve töreler hakkında çok zengin malzeme ihtiva eden "er-Riḥle" antropoloji açısından da değerli olan ansiklopedik bir kaynaktır.[7]

c. Evliya Çelebi[8] ve Seyahatnamesi[9]: Evliya Çelebi, 17. yüzyılda Mekke ve Medine[10] dahil olmak üzere Avrupa, Asya ve Afrika'da Osmanlı hâkimiyeti altındaki birçok ülkeyi ziyaret eden ünlü Osmanlı seyyahıdır. Seyahatnamenin Medine bölümü, Hac ziyaretinin ayrılmaz en önemli bir parçasını teşkil eder. Evliya Çelebi'nin dünyasında Medine, Mekke veya Hac ziyaretinden ayrı tutulamayacak kadar önemlidir. O, seyahatinin başında asıl hedefinin Mekke ve Medine'yi ziyaret etmek ve sonrasında diğer beldeleri gezip görmek olduğunu açıklamaktadır. Evliya Çelebi, 1671 yılında fırsat bulduğu bu gezisi vesileyle bir taraftan Hac ibadetini gerçekleştirmiş, öte

---

[7] A. Said Aykut, "İbni Battûta", DİA, İstanbul, 1999, C. XIX, s. 361-368.

[8] Hayatı hakkında bilinenler seyahat hâtıralarını topladığı on ciltlik muazzam eserine dayanır. Tam ve gerçek adı belli değildir. Evliya Çelebi (ö. 1095/1684) adı muhtemelen lakabından gelmekte olup hocası İmam Evliya Mehmed Efendi'ye nispetle alınmış olmalıdır. Kırk yılı aşkın bir süre boyunca hemen hemen bütün Osmanlı ülkesini ve diğer memleketleri dolaşarak Türk kültür tarihinde örneğine rastlanmayan büyük bir seyahatnâme kaleme almış ve günümüzde önemi giderek artan bu eseriyle âdeta bütünleşmiştir. Bkz. Mücteba İrgürel, "Evliya Çelebi", DİA, İstanbul, 1995, C. XI, s. 529; Nurettin Gemici, "Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi'nde Hz. Peyamber ve Medine", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, XXII, 2010, s. 245.

[9] XVII. asrın büyük seyyahı Evliyâ Çelebî hakkında Barthold'un medihleri çok yerindedir; "On cildlik büyük Seyahatnâme'si -İlmî icaplara hiç riayet edilmeden basılmış olmakla berâber- o asır Osmanlı Tarihi için emsâlsiz bir kaynaktır. Sade ve güzel bir dille yazılan bu eser, edebî bakımdan da başlı başına bir kıymettir." Bkz: Prof. Dr. W. Barthold, İslâm Medeniyeti Tarihi, (haz. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü), TDV Yay., 6. Baskı, Ankara, 1984, s. 235.

[10] Medine, Hicazda hafifçe kuzeye doğru bir vadi içerisindedir. Bu ova, kuzeyde ve batı tarafında şehirden takriben 4 km. mesafede bulunan ve yüksek Arabistan yaylası ile sahilin (Tihâme) Alçak ovaları arasında hudut teşkil eden dağ silsilesinin çıkıntıları olan Uhud ve Ayr dağları ile çevrilmiştir. Bkz: İslam Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügati, "Medine", MEB İslam Ansiklopedisi, (I-XIII), İstanbul, 1978, C. VII, s. 459.

taraftan rüyasında gördüğü Hz. Muhammed'in (s.a.s.) kabrini ziyaret edebilme arzusuna nail olmuştur. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde anlattığı yerler arasında en ilginç ve renkli olan kısım 9. ciltte yer alan hac seyahatidir. 1082 (1671) yılının Zilhicce ayının ilk günlerinde Medine'ye gelen Evliya Çelebi'nin, kırk yılı aşkın seyahatlerinden sonra peygamberin şehrini ve onun merkadini ziyarete muvaffak olduğunu görmekteyiz.[11]

Ara dönemde Semhudi ve diğer bazı seyyahların (Nablusî, Ayyaşi vd.) kaleme aldıkları çalışmalarda şehrin durumunun değişik açılardan tavsif edildiği bilinen bir durumdur. Seyahatnamenin Medine bölümünde şehrin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi tarihine katkılar sağlayacak yeni ve önemli detayların yanı sıra kıymetli bilgiler de bulunmaktadır. Aynı yüzyıldaki bir başka seyyah ve âlim olan Abdulgani Nablusî'de anlatılanlar farklı düzlemde ele alındığından, bu bağlamda referans ve kaynak olarak kullanımı oldukça güçtür.[12]

Hz. Peygamber'in kabri ve aynı merkad içinde yer alan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in mezarları ve buraların ziyaretindeki adab ve usulden de bahseder. Çelebi, eserinde Medine şehrinin kalesi içinde kalan evleri, konakları, aşevlerini ve oralarda verilen yemeklerin yanı sıra şehrin eğitim kurumları olan medreseleri ve banileri de anlatılır. Peşinden Medine'nin ziyaretgâhları ve bahçeleri ile buralarda yetişen sebze ve meyveler hakkında bilgi verir. Medine mescidi yakınlarında yer alan bâki kabristanı ve içinde metfun olan zevatı anlatır. Baki mezarlığında yatan Hz. Osman'ın hayatını ve şehadetini anlatmakla kalmayarak, oradaki diğer ashab-ı kiramdan olan zatlar ile âlimlerin hikâyelerini de anlatır. Buradan itibaren Medine dışındaki önemli ziyaret yerlerinden Kuba mescidi, Hz. Ali ve Hz. Aişe mescidinin yanı sıra oradaki su kaynaklarını ve bahçeleri de isim isim kaydedip haklarında geniş

---

11 Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi'nin Hac Ziyareti ve Seyahatname'nin Hac Bölümünün Kaynakları", Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmi Dergisi, Sayı, VII-VIII, Bişkek, 2009, s. 229.

12 Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi Medine'de" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: X, 2011, s. 55-57

malumat verir. İslam tarihinin önemli savaşlarından Uhud gazası ile Hz. Hamza ve şehitlerden bahsederek buraların ziyaret adabını aktarır. [13]

Evliya Çelebi hakkında incelemelerde bulunan uzmanlara göre "Seyahatname"yi bir tarih, coğrafya kitabı gibi kategorize edip ondan yararlanmaya kalkışmak yanlıştır. Özellikle eserin satır aralarına yoğunlaşmak gerekir. O satır aralarında o kadar ilginç olaylar, bilgiler ve haberler gizlidir ki o döneme ait başka herhangi bir eserde ve çalışmada bunları okumak ve öğrenmek oldukça zordur. Osmanlı devlet adamlarının şahsi zaaflarını, birbirlerine bakış açılarını, basit halk tabakasındaki değişik konularda duyulan kaygı, endişe ve inanç kültlerini, kaybolmakta olan ve bugün adı bile duyulmamış yerleri, şahısları ve olayları gözlemlemek mümkündür. Eserin özellikle dil çalışmaları bakımından zenginliği ve yol göstericiliği tartışılmaz olup üslubundaki akıcılık insanı etkileyici konumdadır.[14]

d. Rihletü'l-Ayâşiyye: Eserin müellifi Ebû Sâlim Abdullāh b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sicilmâsî el-Ayyâşî'dir (ö. 1090/1679). 1037'de (1628) Fas'ta doğan Ayyâşî, Ayt Ayyâş (Ayyâşoğulları) adlı bir Berberî kabilesine mensuptur. Memleketinin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil etmiş daha sonra Mısır'a giderek orada Ali el-Üchûrî, Şehâbeddin el-Hafâcî, Abdülkādir el-Mahallî'nin derslerine katılmıştır. Mekke ve Medine'yi üç defa ziyaret eden müellif, "er-Rihletü'l- Ayyâşiyye" adlı eserini son olarak Medine'de bulunduğu sırada yazmıştır. Ayrıca burada hadis dersleri de veren Ayyâşî, Ebû İshak İbrahim eş-Şehrezûrî'ye intisap etmiştir. Elli üç yaşında 10 Zilkade 1090'da (13 Aralık 1679) vebadan ölmüştür. Asıl adı "Mâʾü'l-mevâʾid" olan "er-Rihletü'l-ʿAyyâşiyye" Fas ile Mekke arasındaki kervan yolunu, o bölgede yaşayan halkın örf ve âdetlerini, âlim ve sûfîlerini anlatır. Eser ayrıca

[13] Gemici, "Evliya Çelebi Medine'de", s. 61.

[14] Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Hz. Muhammed", Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar) I, Düz: Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sakarya İlahiyat Fakültesi, Sakarya, 2009, s. 124.

"Muktetafât min Rihleti'l-ʿAyyâşî" adıyla kısaltılarak neşredilmiştir (Riyad 1984).[15]

1661-1663 yılları arasını kapsayan bu hac rıhlesi, içerisinde dînî, ilmî ve seyahatle alakalı bilgileri barıdırmaktadır. İçinde dîvanlar da barındıran eser, bu yönüyle ilmî ve edebî bir rıhledir. Eserde tarih ve tasavvufa dair haberler ile yol güzergâhı, menziller, önemli şahıslar, zaviyeler, şiirler, kitaplar, icazetler, alış-veriş ve muamelat gibi meselelere yer verilmektedir.[16]

Nablusî'nin hayatı dört merhalede ele alınmaktadır. Birinci merhale ilim talep etmesi, ikinci merhale tasavvufa intisabı, üçüncü merhale uzlet ve cezbe, dördüncü merhale ise rıhlelerdir.[17] Çalışmamızda ana konumuzu teşkil ettiğinden daha çok dördüncü merhale üzerinde durulacaktır.

Nablusî, hem zahirî ilimlerdeki âlimler arasında hem de tasavvuftaki şeyhler arasında ön plana çıkmış ve ihtilaflı meseleleri açığa kavuşturmasıyla temayüz etmiş bir şahsiyettir. Onun bu yönü talebelerini ve müritlerini cezbetmiş ve sayılarının artmasında etken olmuştur.[18]

Nablusî, yaptığı seyahatlerle dikkatleri üzerine çekerken, bu seyahatlerdeki temel gayesi şunlardır:[19]

a. Salih kimseleri ziyaret ederek bereketlenmek. Vefat edenlerin kabirlerini ziyaret etmek,

b. Din kardeşleri ile bir araya gelmek,

---

[15] Bkz: Hasan Kamil Yılmaz, "Ayyâşî", DİA, İstanbul, 1991, C. IV s. 297.

[16] el-Ayyâşî Ebû Sâlim Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sicilmâsî (ö.1090/1679), "er-Riḥletü'l-ʿAyyâşiyye", thk: Saîd el-Fâdılî, Süleyman el-Kuraşî, Dâru's-Süveydî, (I-II), BAE, 2006, C. I, s. 13-14.

[17] Kemalettin Muhammed b. Muhammed Şerif el-Ğazzi el-Âmirî, el-Virdü'l Ünsî Ve'l Varidi'l Kutsî fî Tercemeti el-Arif Abdülganî en-Nablusî, thk: Samer Akkach, Daru Birîl, b.y.y., 2012, s. 74.

[18] el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 79.

[19] Abdülğanî b. İsmail en-Nablusî (ö.1143/1731), el-Hakika ve'l mecâz fi'r-rihle ilâ Bilâdi'ş-Şâm ve mısır ve'l Hıcâz, thk: Riyad Abdülhamid Murad, Daru'l Ma'rife, Aclûnî Matbaası, Dımaşk, 1989, C. I, s. 11.

c. Gittiği beldelerdeki alimlerle ilmî konularda müzakere yapmak,

d. İnsan fıtratının da gereği olan bahçe, bostan, akarsu gibi nezih ortamlardan da istifade etmek.

Müellif, çıkmış olduğu hicaz rıhlesi ile ilgili olarak bu maksatlara ilaveten şunları dile getirmektedir: *"Dostlarımızla bir zamandır yaşayan ve vefat eden salihleri ziyaret etmek, huzurlarında bulunup bereketlenebilmek, Mekke'ye gidip hac görevini yerine getirmek ve Medine'ye gidip Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmek niyeti içerisindeydik. Bir zaman sonra Allah cc. Bize sebepler yarattı ve engeller ortadan kalkıp uzaklar yakın oldu ve iştiyakımız arttı."*

Nablusî, yola çıktıkları günün sabahı için ise şöyle der: "Razı olunmuş ve kabul edilmiş bir yolculuk olmasını temenni ederek ve içten bir ihlâsla niyetimizi dosdoğru yaparak seyahatimize yöneldik."

Hicaz seyahatine çıkarken yanında bulunan kişileri dile getirmektedir. Buna göre yanında oğlu İsmail, bir hizmetlisi, isimleri Muhammed, Es'ad ve Abdüllatîf adında üç kişi ve bunlarn dışında üç tane de Arap vardır. Araplardan biri geri dönerken Hüseyn ve Necm adındaki diğer ikisi yola devam etmişlerdir. Yolculuğun 209. günü bazı Hintliler de yolculuğa dâhil olurken, kardeşi Yusuf dönüş yolunda vefat etmiştir.

Abdülganî en-Nablusî'nin kaleme almış olduğu ve bizimde çalışmamızın ana konusunu teşkil eden "el-Hakîka ve'l-mecâz fi'r-rihle ilâ Bilâdi'ş-Şâm ve Mısr ve'l-Hicâz" adlı eser Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye'deki yazmadan tıpkıbasım olarak Ahmed Abdülmecid Herîdî tarafından 1986'da Kahire'de neşredilmiştir. Aynı esere 1989'da Riyad Abdülhamid Murad tarafından tahkik yapılmış ve Dımaşk'ta üç cild halinde neşredilmiştir. Birinci cilt Şâm beldeleri, ikinci cilt Mısır, üçüncü cilt ise Mekke ve Medine'den oluşan Hicaz beldelerine ayrılmıştır. Çalışmamızda ana kaynak olarak tahkikli bu baskı esas alınmıştır.

el-Hakika ve'l-Mecâz'ın ilk cildinin muhtevası: Nablusî'nin gerçekleştirmiş olduğu ve toplamda 388 gün süren bu hac seyahatinin 99 günlük kıs-

mı bu ilk ciltte ele alınmıştır. Müellif yolculuğuna 1 Muharrem 1105/10 Ocak 1693 Perşembe günü oturduğu evin yanındaki Emevi camisinde sabah namazını kıldıktan sonra Hz. Yahya’nın başının bulunduğu yeri ve salihlerin kabirlerini ziyaret ettikten sonra ve kendi ifadesiyle “İhlâslı bir şekilde ve niyetini sağlam yaparak” başlamıştır. Yolculuğunu 99. günü 5 Rebîülâhir 1105/1 Mayıs 1694 Perşembe günü “Deyr Karyesi”ne varana kadar devam ettirir. Emevi camisinin ardından “bâbü’s-sağîre” diye adlandırılan kabristana gelip burada bulunan sahabeden Hz. Bilal el-Habeşî b. Rabâh, Hz. Evs b. Evs es-Sekafî, Hz. Ebü’d-Derdâ’ ve hanımı, Hz. Muaviye, Übey b. Ka’b -Allah hepsinden razı olsun- gibi şahsiyetleri ziyaret eder. Bu kabristanlıkta sahabeden, tabiinden, ulemâ ve şühedâdan daha birçokları bulunmaktadır. Ayrıca babası, annesi, dedesi ve babasının dedesinin kabirlerini de ziyaret eder. Akabinde “Aksâb Mescidi”ni ve çevresindeki ashab, şühedâ ve salih kimselerin kabirlerini ziyaret eder. Abdurrahman b. Ebû Bekir’in kabri ve şafi âlimlerden Ebû Şâme’nin20 kabri de bu kabristandadır.

Peşinden Sâlihiyye beldesinde bulunan Sultan Selim Han Camiini ve Muhyiddîn İbn Arabî[21] ile yakınları, talebeleri ve diğer âlimlerin olduğu kabristanı ziyaret eder. Devamında Kâsiyyûn dağının yakınında bulunan “Berze” karyesine varıp burada içinde Hz. İbrahim’e ait bir makam bulunan Halil İbrahim Mescidi’ne gidip kuşluk namazı kılıp dua ederler. Burada, mescidin içinden merdivenle ulaşılan ve içinde su bulunan bir mağara bulunmaktadır. Devamında Menîn, Mevhibiyye, et-Tevânî, Me’lûlâ, Mürtekıle,

---

[20] Abdurrahman b. İsmail b. Osman el-Makdisî. Şafî fakihi olup ayrıca muhaddistir. ”Ebû Şâme” olarak şöhret bulmuştur. H. 665’te vefat etti; Nablusî, el-Hakika ve’l mecâz, C. I, s. 70.

[21] Bkz. Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtemî. Sultan Muhammed b. Sa’d b. Merdenîş zamanında 27 Ramazan h. 560 Endülüs’te dünyaya geldi. H. 632’de yetmiş iki yaşında vefat etti. Nablusî, İbn-i Arabî’den “Şeyhü’l-Ekber ve’l-Kibrîtü’l-Ahmer” olarak bahsetmektedir. Nablusî. İbn-i Arabî’ye yapılan itirazlara karşı “er-Reddü’l-Metîn” adlı eserini yazmış ve İbn Arabî’nin “Füsûsu’l Hikem” adlı eserini “Cevahir’un-Nusûs” adında iki cilt olarak şerh etmiştir. Nablusî, el-Hakika ve’l mecâz, C. I, s. 74-75; Carl Brockelman, Tarihü'ş-şuubi'l-İslâmiyye, s. 334.

el-Kâra, Şemsîn karyelerini içindeki mescidleri, âlimleri, kabirleri, çeşmeleri ile beraber ziyeret eder.

Nihayet yolculuğun sekizinci günü Hıms'a[22] varırlar. Burada sebiller, akarsular, gölde adacıklar bulunmaktadır. Burada arkadaşları İbrahim Ağa ve "İbnü'l Addâsî" diye meşhur olan Muhammed Efendi tarafından izzeti ikram görürler. Orada bulunan, sahabeden "Dihyetü'l-Kelbî'nin kabrini ziyaret ederler. Nablusî'nin de tercih ettiği görüşe göre bu sahabî Dımaşk'a bağlı "Mizze" karyesinde yaşamış ve orada vefat etmiştir. Bu ziyaretin ardından imam Hz. Osman'ın (r.a.) mushafının olduğu taşlardan yapılmış, yapısı eski olan ve yedi tabaka halindeki kaleye ziyarete giderler. Bu kalede minaresi bulunan bir cami bulunmaktadır. Nablusî'nin talebi üzerine caminin mihrab tarafında bulunan mahzen içindeki bir sandıktan, bazı ayetleri kanlı olan kûfî yazısıyla yazılmış olan Hz. Osman'ın mushafı kendisine gösterilir. Kale ziyaretinden sonra aşere-i mübeşşere den birisi olan Hz. Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.)'ın23 üzerinde kubbesi olan ve yanında su kuyusu bulunan küçük bir cami içindeki kabrini ziyaret ederler.

Devamında "Deyr'u-sim'an" denen ve Ömer b. Abdülazîz'in (r.a.) vefat edip defnedildiği yere gelirler. Nablusî, ziyaretin ardından Ömer b. Abdülazîz için onu öven bir şiir dile getirir. Nablusî, ziyaret ettiği Ebû Musa el-Eş'arî, Ukkâşe b. Mihsan, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Ömer -Allah hepsinden razı olsun- gibi bazı sahabe kabirlerinin, sahih görüşe göre burada olmamaları lazım geldiğini söyleyip kitaplardan bu sahabelerin kabirlerine dair daliller getirerek itirazda bulunur. Nablusî, bu ziyareti esnasında Âsî nehrinin kenarında bulunan bostanları da ziyaret eder. Seyahatin deva-

---

[22] Hama ile Dımaşk arasında kalan meşhur bir şehirdir. Bkz: Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkūt b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî (ö. 626/1229), "el-Müşterik vazʿan ve'l-müfterik (muhtelif) sukʿan", Âlimü'l-Kütüb, 2. Baskı., Beyrut, 1986, s. 145.

[23] Sahih olan görüşe göre Sa'd b. Ebî Vakkas Medine'ye on mil uzaktaki evinde vefat etmiş olup Bakî'ye defnedildi. Nablusî, el-Hakika ve'l mecâz, C. I, s. 114.

mında "Rasten Karyesi" (قرية الرستان)'ne[24] varıp mutasavvıfların önderlerinden olan keramet ehli Ebû Yezîd el-Bistâmî'nin, üzerinde kubbesi olan ve yanında da bir cami olan kabrini ziyaret ederler. Nablusî, bu bölümde tasavvuftaki Nakşibendiye kolunun silsilelerinden isim isim bahseder.

Bir sonraki menzilleri yolculuğun on birinci gününde Hama şehri olur. Arkadaşı Nakibü'l-Eşrâf Şeyh Yasin Efendi[25], Âsî nehrinin kenarındaki geniş evinde kendisini misafir edip ağırlar. Nablusî, Kâdiriyye tarikatından şeyhi olan Abdürrezzak el-Geylânî ile buluşur ve kendisinden bu tarikatta icazet alır. Ayrıca musannif burada Kadiriyye'den bahisle silsilesini ele alır. Ayrıca Hama'da birçok âlim ve şeyhle bir araya gelip ilmî konularda müzakere edip şiir okurlar. Hama'dan ayrılıp yola devam ettiklerinde yol üzerinde bulunan Hz. Hüseyin'in (r.a.) mübarek başının bulunduğu kabri ziyaret ederler. Peşinden küçük bir belde olan Cebele karyesine varırlar. Burada minberi ve minaresi olan İbrahim b. Edhem Camisini ve bostanlar arasında bulunan kabrini ziyaret ederler. Deniz sahilindeki İbrahim b. Edhem mağarasına ziyarette bulunurlar.

Yolculuğun on sekizinci günü deniz sahiline yakın olan Lazkiye beldesine varırlar. Buradan çıkarılan kuyu suları tatlı olup yapılan binalarının hepsi taştandır. Yol üzerinde bulunan ve geçmiş zamanda Rumların yaşadığı "sıhyevn" dağına uğrarlar. Bu dağın tepesinde kabri bulunan Hz. Yunus'un (a.s.) kabrini ziyaret ederler. Nablusî'nin "er-Rihletü'l-Kudsiyye" adlı eserinde aktardığına göre -Hz. Yunus'un kabri Musul'dadır- devamında Taratûs beldesine uğrarlar. Buraya yakın olarak geniş ve büyük olan Hüseynî nehri, bir de sahilinde çoğu harap olmuş eski bir kale bulunmaktadır.

---

24 Hama ile Humus arasında bir şehir. el-Fîrûzâbâdî Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed (ö. 817/1415), el-Kāmûsü'l-muhît, 3.bs. (I-IV), Kahire, 1980, (رسن) mad.

25 Yasîn b. Abdürrezzak b. Şerefüddîn b. Ahmed b. Alî b. Ahmed el-Geylânî el-Hamevî. Vefat tarihi bilinmeyen Şeyh Yasîn'in kızı h. 1157'de Dımaşk valisi Süleyman Paşa ile evlendi. Ebü'l Fazl Muhammed Halil b. Ali el-Murâdî (ö.1206/1791), Silkü'd-Dürer fî A'yâni'l Karni's-Sânî Aşer, Daru'l Kitabi'l İslâmî, (I-IV), Kahire, C. III, s. 238.

Nablusî maiyetiyle beraber Trablus'a oradan da Münye karyesine varır. Burası akarsuları ve bostanları olan büyük bir karyedir. Burada bir mağara içinde bulunan Hz. Yûşâ'nın kabrini ziyaret ederler. Nablusî, Hz. Muhammed hariç diğer peygamberlerin kabirlerinin yerlerinin kesin olarak bilinemediğini aktarmaktadır. Kabirlerin yerlerinde ihtilaf olabilmektedir. Yolculuğun devamında Trablus Valisi Ali Paşa ile bir alay gelip sohbet ederler ve daha sonra vezir Nablusî ve heyetini ziyafete davet eder. Nablusî, Trablus'ta bir hafta konaklar. Trablus, Arapça olmayıp Rumca bir kelimedir. Ardından Lübnan dağına varıp orada bulunan Imran binti Meryem'in kabrini ziyaret ederler. Beyrût ile Saydâ arasında sahil yolu üzerinde bulunan Kelb nehrine varırlar. Bu nehir suyu tatlı olup büyükçedir. Üzerinde taştan sağlam bir köprü bulunmaktadır. Bu civarda bulunan Makam-ı Hızır'ı ziyaret ederek Beyrut'a varıp orada bulunan Şeyh Ebû Amr Abdurrahman b. Amr b. Yuhmid el-Evzeî'nin (ö. 157/774) kabrini ziyaret ederler.

Yolculuğun devamında Akke beldesine varınca Hz. Salih'in (a.s.), üzerinde kubbe bulunan kabrini ziyaret ederler. Burada incir ve zeytin ağaçları bulunup devenin ayak izlerinin olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Yola devam edince Hz. Yunus'un (a.s.) meşhedine vasıl olup ziyarette bulunurlar. Nasıra beldesinde kırklar makamını ziyaret edip Arrâbe karyesinde Benî İsrâîl peygamberlerinden Hz. İ'râbîl'in (a.s.) kabrini ziyaret ederler. Oradan da Zeytûn Vadisi ve Nablûs şehrine varıp Hz. Âdem'in (a.s.) namaz kıldığı yer dâhil çeşitli ziyaretler gerçekleştirirler. Gittikleri sohbet meclislerinde Mevlid-i Şerif icrası gerçekleştirilir ve gittikleri yol üzerinde olan Hz. Yusuf (a.s.) peygamberin kabrini ziyaret ederler.

Nihayetinde yolculuğun altmışıncı günü Kudüs'e varıp Kadiriyye medresesini ziyaret ederek oradaki ilim ehli âlimlerle bir araya gelip ilmî mütalaalarda bulunurlar. Başta Kudüs müftüsü Ataullah Efendi olmak üzere birçok âlim kendisini ziyaret eder. Nablusî ve cemaati Tûr dağını ve orada bir mağarada bulunan Selmân-ı Fârisî'nin ve aynı dağda bulunan Râbiatü'l-Adeviyye'nin kabrini bir de Hz. İsa'nın bir kaya üzerindeki ayak izini ziya-

ret ederler. Harem-i Şerîf ile Fahriyye medresesini, ardından da Kudüs çıkışında bulunan Dâvud (a.s.) peygamberin kabrini ve Hz. Yusuf'un (a.s.) annesinin kabrini ziyaret ederler. Ardından Kırklar Mağarası, Yakîn mescidi ve Mescid-i Aksâ'yı ziyaret ederler. Akşamında Mescid-i Aksâ'da mevlid-i şerîf icra edilir ve bu merasime âlimler, amirler, seçkin insanlar başta olmak üzere kadın erkek herkes katılır. Nablusî, Kudüs'te on yedi gün konaklar.

Ardından Azîziye karyesine varırlar. Bu karyede Üzeyr (a.s), Harun (a.s) ve Musa (a.s)'ın kabirlerini, sonrasında da yol güzergâhı boyunca da Abdurrahman b. Avf, Lokman Hekim, Ebû Hüreyre ve Selmân-ı Farisî'nin -Allah hepsinden razı olsun- kabirlerini ziyaret ederler. Son olarak da Askalân şehri, Gazze beldesi, Deyr karyesi ve Hân Yûnus beldesini de ziyaret ederler. Eserin birinci cildi yolculuğun 99. günü gelmiş oldukları Deyr Karyesi ile bitmektedir.

Nablusî bu 99 gün içerisinde ismini burada zikredemediğimiz birçok kişinin daha kabrini ziyaret etmiştir. Ayrıca yol boyunca başta öz kardeşi Şeyh Yusuf b. İsmail en-Nablusî olmak üzere birçok kişiyle mektuplaşmıştır.

el-Hakika ve'l-Mecâz'ın ikinci cildinin muhtevası: İkinci cilt, yolculuğun doksan dokuzuncu günü Hân Yûnus'tan (خان يونس) [26] başlayarak yüz seksen ikinci günü Kayıtbay menziline varana kadar ki seksen bir günlük Mısır çevresinde gerçekleşen ziyaretleri ele almaktadır. Hân Yûnus, Mısır hâkimiyeti altındaki beldelerin ilkidir. Musannif bu şehrin kalesini ve camisini ardından da el-Aşîr, Ramlü'l-Ğurâbî, Salihiyye karyelerini, Salihiyye'de bulunan Sultan Kayıtbay Camisini ziyaret ederler. Yolda eşkıyaların yol kesip yolculara zarar verdiği haberi üzerine kafile Mısır askerlerinin gelmesini bekler ve askerlerin gelmesi ile eşkıyaların kendilerine zarar vermelerinden korunup yollarına devam ederek Hatâtır ve Hânkâh beldelerini ziyaret eder-

[26] İçinde Mısır askerleri ve ayrıca el-Ğuzz (الغزّ) askerlerinin (bu askerler Türk ümmetindendir) bulunduğu bir beldedir. Bkz. Ebû Yahyâ Cemâlüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Mahmûd el-Kazvînî, (ö. 682/1283), Asârü'l-bilâd ve ahbârü'l-ʿibâd, Dâr Sâdır, Beyrut, 1960, s. 587.

ler. Hânkâh beldesinde ilim ehli insanlarla bir araya gelen Nablusî, bu ziyaretten sonra Mısır tarafına yönelir.

Nablusî hac seyahatinin yüz on ikinci günü (24 Rebiülâhir 1105/23 Aralık 1693 Pazartesi) Kahire'ye ulaşıp şehre eş-Şa'riye kapısından girdiğinde akrabası M. Emin el-Muhıbbî gibi kendisini karşılamaya gelenlerden biri de dostu Zeynelâbidîn el-Bekrî es-Sıddîkî el-Kahirî (ö. 1107 / 1696)'dir. Nablusî'yi çok sıcak ve samimi bir şekilde karşılar ve kendisine büyük bir ilgi gösterir. Şeyh Zeynel Âbidîn Burletu'l-Ezbekiyye'de kendi evine yakın, içinde gerekli erzak ve giyeceklerin hazır edildiği dayalı döşeli bir evde Nablusî'yi ağırlar.[27] Ayrıca Nablusî ve arkadaşları içinde binekler hazır ettirir. Buradaki ikameti süresince her gün birkaç defa bir araya gelerek ilmî ve edebî konularda mütalaa yaparlar. Nablusî dostu Zeynelâbidîn vesilesi ile ezher şeyhi A. el-Mahrumî, Mısır kadısı Abdülbakî Ârif Efendi ve el-Bekriye tarikatının lideri Şeyh M. Ebî el-Mevahib (Şeyh Zeynel Âbidîn'in kardeşi) gibi Kahire'nin seçkin insanları ile tanışma fırsatı bulur.

Her hafta Mısır'ın Osmanlı Valisi Ali Paşa ile bir araya gelen Şeyh Zeynel Âbidîn, valinin ısrarı üzere Nablusî'yi de bu toplantılara dâhil eder ve cumartesi günleri bir araya gelirler. Vali, Nablusî'nin kendisi için okuduğu kasideden memnun kalır ve birikiminden istifade ederek ona teveccühte bulunur. Yaklaşık yetmiş gün kadar Kahire ve çevresinde kalan Nablusî, Kahire'yi gerek insan gerek şehir olarak çok beğenir. Zeynel Âbidîn el-Bekrî'nin de müntesip olduğu Bekrîlerin içinde yaşadığı zenginliği ve refah seviyesini yazılarında tasvir eder. Karâfe kabristanına giderek orada bulunan İmam-ı Şafiî'nin kabri ile Mâlikî mezhebinin önde gelen üstatlarının kabirleri ve daha başka âlimlerin, salihlerin kabirlerini ziyaret eder. Ezher şeyhlerinden birçoklarını ve ayrıca Molla Mahmud el-Kürdî ile Muhammed

---

[27] Abdülğanî b. İsmail en-Nablusî (ö.1143/1731), el-Hakika ve'l mecâz fi'r-rihle ilâ Bilâdi'ş-Şâm ve mısır ve'l Hıcâz, takdim ve i'dâd: Ahmed Abdülmecid Herîdî, Heyetü'l-Mısriyye, Mısır, 1986, s. 11.

Emîn el-Muhibbî'yi ziyaret ederek ilmi ve edebî paylaşımlarda bulunur. İbn Hacer el-Heytemî medresesi ile Ezher Camisini de ziyaret eder. İstek üzerine orada bulunan ilim taliplilerine hadis ve akaid dersi yapar.

Eski mısır denilen yeri, Nil nehrini, Hz. Yusuf'un evini, Hz. İbrahim'in ayak izinin olduğu yeri ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyn'in makamlarını da gezmeyi ihmal etmeyen musannif, Amr b. el-Âs Camisini ve orada bulunan Hz. Osman ve Hz. Ali mushaflarını da ziyaret eder. Bunun yanında Zeynel Âbidîn'in evinde mermer kaplı, avize ve şamdanlarla süslenmiş, içerisinde anber kokularının yayıldığı büyük bir salonda sık sık ilahi ve musikî dinletilerine iştirak eder.

Nablusî ve arkadaşları çıkmış oldukları bu Hicaz yolculuğunda geçtikleri her beldede güzel karşılanıp izzeti ikram görmüş, geçtikleri şehirlerin valileri onları dostça kabul etmiştir. Kahire'de de arkadaşı Şeyh Zeynel Âbidîn vesilesi ile hüsnü kabulle mukabele görmüşlerdir. Nablusî bu durumu şöyle ifade eder: *"Mısır'a ulaştığımızda orada umerâ, ulemâ ve önde gelen insanlarla tanıştık. Geçmiş âlimlerin ve salihlerin kabirlerini ziyaret ederek müstefid olduk. Yeşillik arazileri ile bağları bostanları ve ziyaret ettik. Ağaç gölgelerinin altında süslü bahçeli havuzları göründe hoşlandık. Nil nehri üzerindeki kayıkları müşahede ettik. Nil'in su seviyesini ölçen Mikyâs adı verilen yapıyı ziyaret ettik."*

Hicaz'a hareketinden önce Hac Emiri İbrahim Bey tarafından, Nablusî'ye bir bedevî kılavuz tayin edilmediğinden Mısır valisi Ali Paşa tarafından bütün bedeviler, Nablusî ve beraberindekileri Sina çölünden Medine'ye kadar götürmekle sorumlu tutulurlar. Nablusî, Medine'ye vardıktan sonra Suriye hac kervanını beklerken iki ay kadar bu şehirde ikamet eder. Bu esnada Şerif Sa'd b. Zeyd ile dostluk kurar. Bab-ı Âlî tarafından Mekke şerifi olarak atanmış olan bu zatın yetkisi Medine'ye kadar ulaşmaktadır.[28]

[28] Bekrî Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü Abdülğânî Nablûsî Hayatı ve Fikirleri, çev: Dr. Veysel Uysal, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s, 126.

el-Hakika ve'l-Mecâz'ın Üçüncü Cildinin Muhtevası: Bu üçüncü ciltte yolculuğun 183. günü "Menzilet'ü Kayıtbay"dan başlayarak 388. günü Dımaşk'ta sona ermesine kadar ki 206 günlük bölüm ele alınmıştır. Musannif, Mekke ve Medine'den meydana gelen Hicaz bölümünü bu ciltte ele almıştır. Bunun geliş ve dönüşü yirmi gün olmak üzere otuz beş günü Mekke bölümüne aittir. Geri kalan günler geliş ve dönüşüyle beraber Medine bölümüne aittir.

Çalışmamızın ilgili bölümünde hem yol güzergâhları hem de Medine özelinde detaylı açıklamalarda bulunulacağından, burada yalnızca Mekke bölümünü kısaca tanıtılacaktır.

Nablusî, önce Medine'ye gelip gerekli ziyaretleri yapar. Sonrasında dokuz günlük bir yolculuğun ardından yolculuğun 331. günü Mekke'ye vasıl olur. Burada ilk olarak beraberindekilerle birlikte umre yapan Nablusî, bu bölümde Mekke'nin isimlerini sayarak bunlar hakkında bilgi vermeye çalışır. Ardından "Beyt-i Harâm" hakkında ayetlerden ve diğer kitaplardan alıntılarda bulunarak açıklamalarda bulunur. Peşinden de ağırlıklı olarak Mâverdî'nin "el-Ahkâmü's-Sultâniye" adlı eserinden istifade ederek Kâbe tarihini ele alır. Kâbe tarihini işlerken de Kâbe'nin örtüsü, Mescid-i harâm'ın genişletilmesi, şair Ka'b b. Lüey, Dâru'n-Nedve, Mekke'nin fethi, Mekke-i Mükerreme, Mekke'nin dağları, zemzem gibi başlıklar altında bu konuları açıklamaya çalışır.

"Harem" başlığı altında Hz. İbrahim (a.s.) ve Mekke'nin emin belde oluşu, Harem'in sınırlarının nereler olduğu fıkıh bağlamında ele alınmıştır. Nablusî, burada Mescid-i Harâm'ın yedi tane minaresi olduğundan bahsederek bu minareler hakkında açıklamalarda bulunur. Bu minarelerin isimleri şunlardır:

1.Umre kapısı minaresi,

2. Selam kapısı minaresi,

3. Ali minaresi,

4. Hazvera minaresi,
5. Ziyade kapısı minaresi,
6. Sultan Kayıtbay medresesi minaresi,
7. Sultan Süleyman minaresi.

Harem'deki medreselerden bahseden Nablusî, Harem-i Şerif hakkındaki bazı kıssaları dile getirir. Nablusî, yolculuğun 333. günü zilhiccenin sekizi olan tevriye gününü ve ihrama girmelerini dile getirir. Ardından Mescidi Nemire, Arafât ve Müzdelife, şeytan taşlama, Mescid-i Hayf gibi başlıklar altında konuları anlatmaya gayret eder.

Birçok âlimle bir araya gelen Nablusî, bu buluşmalarda ilmi müzakerelerden ve istek üzere verdiği icazetlerden bahseder. Hz. Peygamber için gerçekleştirilen mevlid programına da yer ayıran müellif, mektuplaşmaktan bahsederek Makam-ı İdrîs üzerinde durur. Yolculuğun 346. günü Mekke'den dönüş yoluna çıkan Nablusî, on bir günlük bir yolculuğun ardından Mekke'ye tekrar dönüş gerçekleştirir.

Nablusî'nin eseri ile ilgili bu kısa tanıtımın dışında şu bilgileri de eklemek uygun olacaktır:

Nablusî, seyahat esnasındaki güzergâhlar ve konakladıkları yerler hakkında yer yer coğrafi bilgilere yer verir. Kurak mı yeşillik mi olduğu meyve durumu, yağmur suyunun varlığı, konakladıkları yerlerde su kuyularının bulunup bulanmadığı ile bu kuyuların kubbeli olup olmadığı, sularının içilebilir olup olmadığı, tatlı mı acımı tuzlu mu olduğu; insanların durumu, keyfiyetleri; dağların, tepelerin varlığı ve yapısı, yolların, geçitlerin engebesi, zorluğu dar mı geniş mi olduğu, konak yerlerindeki kalelerin, surların, evlerin varlığı ve bunlarla ilgili detaylı bilgiler vererek betimlemelerde bulunur. Ayrıca kuraklık durumundan, denizin, nehir ve sahilin varlığı, arazi şartlarının yapısı, su kaynaklarının varlığı, soğuk ve sıcak oluşu ile meşhur olan yerler, mağaraların varlığı ve keyfiyeti, mermerlerin kayaların varlığı ve yapısının yanı sıra bazen serap gördüklerinden, başlarına gelen bazı olaylardan, karşılaştıkları kale ve kabirlerin durumundan da bahseder.

Nablusî'nin eserinde en çok dikkat çeken hususlardan biri de yazdığı kasidelerdir. Başta Hz. Peygamber'e yazdığı nebeviyyeler olmak üzere Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Fatıma -Allah hepsinden razı olsun- gibi sahabeler ile önde gelen, yaşayan veya vefat etmiş olan nice birçok âlim ve salih kişiler ve gezip gördüğü yerlerdeki Mekke, Medine, Kudüs gibi mübarek mekânlar hakkında şiirler, kasideler nazmetmiştir. Konu Mekke ve Medine gibi maneviyatın bol olduğu Hicaz toprakları olunca bu durum daha da ziyadelik kazanmıştır.

Nablusî şiirlerini kafiye ve vezin kurallarına uygun olarak yazdığı gibi irticalen-doğaçlama söylediği beyitler de vardır. Aruz vezninde yazdığı bazı şiirlerde ebced hesabını kullanarak tarihlendirmelerde bulunmuştur. Eserinde sıkça yer verdiği kasidelerden bazıları başkaları için yazdığı kasidelerdir. Nablusî, başkalarının onun hakkında dile getirdiği kasidelere veya üçüncü kişilerin birbiri hakkındaki şiirlerine de yer vermiştir.

Ayrıca tahmislere, özellikle Harem'e varınca dile getirdiği nebeviyyelere, büyük insanlar hakkındaki ağıtlara yer vermektedir. Seyahat boyunca ve Hicaz'a vardıktan sonra davet edildiği merasimlerde âlimler arasında dile getirilen edebi şiirlere de kitabında yer vermiştir. Bu davetlerde yüz yüze iken veya mektup yoluyla kendisine nazım şeklinde sorulan sorulara, o da nazım şeklinde cevap vererek mukabelede bulunmuştur.

Nablusî, eserinde kendisinin veya dostlarının Hz. Peygamber veya salih kişilere dair gördükleri uyku veya yakaza halindeki rüyalara da yer vermektedir. Nablusî bu rüyaları kendilerine bir işaret olarak telakki etmektedir. Mesela dostlarından Seyyid Abdulkadir, yakaza halinde Nablusî ile beraber Hücre-i şerifte oturduğunu ve Sahih-i Buhârî okuduklarını görür ve sabah olunca bunu Nablusî'ye aktarır. Bunun üzerine her gün hatmedene kadar Buhârî'yi okurlar. Hz. Peygamber'in rüyada görülmesinin caiz olduğunu fıkhi açıdan ele alır ve dostlarından bazılarının yakaza halinde iken Hz. Peygamber'i gördüklerine dair bazı rüyaları da eserin bazı bölümlerinde dile getirir.

Eserinde kendisine rivayet edilmiş kıssalara, manevi aşk dolu olaylara ve yer yer de İbn Arabî gibi tasavvuf ehli insanların kerametlerine de değinmektedir. Eserde seyahat süresince denk geldikleri salih kimselerin kabirlerinden bahsettiği gibi kabri olmayan bazı zatların da mevcut olan ve insanlar tarafından ziyaret edilen makamlarından bahsetmektedir.

Zahirî ilimlerde yaşadığı dönemin zirvesinde bulunan Nablusî, tasavvufta da önde gelen bir şahsiyettir. Eserinde birçok noktada meseleleri tasavvufî açıdan ele alıp ihtilaflar varsa onları dile getirmekte, en sonunda da kendi görüşünü "zahiri âlimler meselenin resmine ve zahirine bakarlar; ehli tasavvuf ise hallerin ve amellerin bâtınına bakıp ince kalbî muameleleri fehmederler" deyip konuyu açıklığa kavuşturmaktadır.

Nablusî, tasavvufî konular yanında zahirî ilimlerle de kitabını süslemiştir. Kendisi de bir fakih olan müellif, teravih namazı, Medine'nin ağaçlarının kesilmesi ve avlanmanın haramlığı, ezan ve kamet okunması, farklı mekânlarda imama uymanın geçerli olup olmaması ve buna bağlı olarak itikâfın durumu, sigara içmenin caiziyeti, eşbah ve nezair, cinayet ve gasp gibi farklı fıkıh konularında diğer mezhepleri de ele alarak meseleleri dile getirmekte ve sonunda da kendine ait tercihini belirterek konuları vuzuha kavuşturmaktadır. Bu konuların yanında fıkıh kitaplarından ve onların müelliflerinden de yer yer bahsetmektedir. Müellif, usûl-ü fıkıh konuları ve kitaplarından da bahsetmektedir. Hanefî usûl-ü fıkıh kitabı olan "Menar" üzerine yazılmış "İfâzayü'l Envâr" adlı eserden bahisle nesh ve tahsîs konusuna değinmiştir.

İyi bir kelamcı da olan müellif akaid konularından ve kitaplarından da bahseder. "es-Senûsiyye" adındaki akaid kitabından ve onun müellifinden bahsetmekle birlikte bu kitaba bir de şerh yazmıştır. Ayrıca "Şerhü'l Emali"de yer alan ilm-i tevhid, ilm-i ilâhî ve Allah (cc)'ın sıfatları hakkındaki konuları "el-Fervecî" diye meşhur olan Şeyh Hasan gibi başka âlimlerle yapmış olduğu müzakereler kapsamında ele almaktadır.

Hadis üzerine birçok çalışması bulunan müellif eserinde Buhârî ve Müslim'in "Sahih"leri, Ebû Davud'un "Sünen"i vb. kitaplarda rivayet edilen hadislere yer verir. Hadis ile ilgili konulara ve hadis kitaplarına sıkça başvuran Nablusî, seyahat sürecinde çok defa hadis okumaları yaparak talebelerine hadis dersleri vermiş, hadislerin sahih veya hasen olduklarından bahisle sıhhat dereceleri üzerine tespitlerde bulunmuştur.

Rıhlesinde birçok ayete yer veren Nablusî, ayetlerin tefsirine de yer vermekte olup sıkça Kadı Beydâvî tefsirine atıflarda bulunmaktadır. Bu bağlamda Kadı Beydâvî haşiyesi Isâm'a da değinmektedir. Nablusî, eserinde es-Seyyid Mahmud el-Kürdî'nin tefsirine de yer vermiştir. Bu tefsir "Tefsîr'ü Kurâni'l Azîm" adıyla sekiz ciltten oluşan bir tefsirdir. Eser meşhur tefsirlerdeki Arapça ve ahkâmına dayalı hükümlere şamil bir tefsirdir. Es-Seyyid Mahmud el-Kürdî, tefsirini Hz. Peygamber'den aldığı işaretle yazdığını dile getirmektedir.

Müellif, eserinde bazı âlimlere ve eserlerine özel bölümler ayırmaktadır. Bunlar; Muhammed b. İbrahim el-Kefersûsî, Haremeyn Emiri Sa'd b. Zeyd, Kadı Mustafa Efendi, es-Seyyid Abdülkadir ve oğlu es-Seyyid Abdurrahmân, Nablusî'nin akaid kitabı olan Senûsiyye üzerine şerhi, Medine Kadısı Muhammed er-Rûmî, İsmail b. el-Cerîşe, Mahmud el-Kürdî ve Tefsîr'u Kur'ânil Azîm adlı eseri, Ahmet el-Hayârî, Rihle Şerîşî gibi bölümlerdir. Bununla beraber Nablusî, Şam-Dımaşk, Mısır-Kahire ve Hindistan gibi diyarlardan ve oradaki alimler ile yazmış oldukları eserlerinden bahseder.

Nablusî, Medine'de olduğu sürece her fırsatta ilmi çalışmalarda bulunmaktadır. Bununla beraber günlük ders olarak da talebelerle bazı kitapları takip etmektedir. Ders olarak İbn Arabî'nin"Fütuhâtü'l-Mekkiyye"si, İbn Şahme'nin "Lisânü'l-Hukkam"ı ve Buhârî'nin "Sahîh"i okunmaktadır. Nablusî, ayrıca babası İsmail b. en-Nablusî'nin yazdığı bir ilmi nushayı, eş-Şeyh Abdullah el-Lâhûrî'nin gönderdiği Hanefî usûl kitabı olan "Menâr Şerhini" ve Rum âlimler için yazılmış olan Hanefi fıkıh kitabı "Nuru'l Ayn Fî İslah'ı Câmi'il Fusûleyn" adlı eseri ilim ehliyle beraber mütalaa etmektedir.

Nablusî, bu süreçte ilmî icazetler de vermiştir. Hatîp Abdurrahmân b. Ebi'l Ğays eş-Şafiî'nin, bazı hadis rivayetleri, birçok kitap ve musannefât hakkında icazet istemesi üzere Nablusî de kendisine icazet verir. Molla İbrahim el-Kevrânî el-Kürdî'nin talebelerinden şeyh Musa el-Basrî, Nablusî'ye müracaat ederek çeşitli ilimler ve musannefât hakkında icazet talep eder ve Nablusî de kendisine ihtisar yoluyla bir icazet yazar. "el-Yetîm" diye meşhur eş-Şeyh Muhammed Emîn, Nablusî'ye gelip Sahîh-i Buhârî'den, Sahîh-i Müslim'den, İmâm-ı Malik'in Muvattâ'sından, Sünen-i Ebû Dâvûd es-Sicistânî'den, Sünen-i Nesâî'den, Sünen-i Tirmizî'den, Sünen-i İbn Mâce'den ve Müsned-i Ahmed b. Hanbel'den hadisler okur ve bunlar ile beraber başka hadis ve tefsirler konusunda kendisinden icâzet ister. Nablusî de bunun üzerine ona icazet yazar.

Nablusî, verdiği icazetler yanında istek üzerine "takriz" de yazar. eş-Şeyh Abdulkerîm el-Halîfetî aruz ilmi hakkında tasnif ettiği "İttihâfü'l-Halîl fî İlmi'l Halîl" (إتحاف الخليل في علم الخليل), "el-Münhelü's-Sâfî fî İlmi'l Kavâfî" (المنهل الصافي في علم القوافي), "el-Mevâızü'l-Abbâsiyye fi'l-Hutabi'l Minberiyye" (المواعظ العباسية في الخطب المنبرية), "ed-Dürru'l Menzûd fî Hutabi'l-Ukûd" (الدر المنضود في خطب العقود) adlı eserler için Nablusî'den takriz talebinde bulunur. Nablusî bu talep üzerine nazım şeklinde takriz yazıp kendisine takdim eder. Nablusî, ayrıca Nakîpzâde es-Seyyid Abdulkâdir Halebî'nin telif ettiği "Uyûnü'l Kelâm" (عيون الكلام) adlı esere de müellifin isteği üzerine bir takriz yazmıştır.

Nablusî'yi Medineli ve Şamlı âlimlerin yanı sıra devrin ileri gelenleri, dostları, ahbapları, arkadaşları ziyarete gelir. Nablusî, bu kişilerle gerek ilim meclislerinde gerek haremde gerekse başka yerlerde iletişimini her daim devam ettirmiştir. Nablusî, bayramlarda ve sair zamanlarda kendisini ziyarete gelenlere iade-i ziyaret yapmış ve kendisine itibar edenlere iade-i itibar da bulunmuştur. Nablusî, âlimlerle olan buluşmalarında ilmî, edebî, fıkhî vs. konular üzerine konuşmalar yapmıştır. Seyyid Abdulkadir ve oğlu Abdurrahman ile Es'ad Efendi, Ebussuûd Mağlabây ve Taceddîn İlyas ile sık sık fıkhî, edebî ve ilmî konularda müzakerelerde bulunmuştur. Nablusî, birçok

kere Medine'nin dışına çıkarak, âlimlerle ilmi müzakereler yapmış, Uhud vs. gibi özel mekânlar ile kabirlere ziyaretler gerçekleştirmiştir.

Merhum es-Seyyid Muhammed Berzencî el-Hasenî eş-Şehrûzirî vefat etmeden kendine ait olan kitaplığı Harem-i Şerif'e vakfeder. Bu kitaplığı ziyaret etme imkânı bulan Nablusî, kitaplıkta çeşitli ilimler hakkında çokça kitap olduğundan bahsetmektedir. Celalettin Suyûtî'nin hadis konusundaki büyükçe beş ciltten müteşekkil "el-Câmiu'l-Kebîr"inden, büyükçe cilt halinde eş-Şeyh Dimyerî'nin "Sünen-i İbn Mâce" üzerine olan şerhinden ve Hafız İbn Asâkir'in Dımaşk tarihini anlatan "Tarîhi Dımaşk"inden bahseder. Bu eserden uzunca bahseden Nablusî, eserden çeşitli kesitler sunarak kitabı tanıtmaktadır.

Nablusî'nin Eserini Yazarken İstifade Ettiği Kaynaklar: Nablusî, rıhlesini oluştururken terâcim, tarih, coğrafya, şehir tarihi, dînî, lügavî ve edebî birçok kitaptan istifade etmiştir. Nablusî'nin yararlandığı kaynakların bazıları şunlardır:

İbrahim el-Hıyârî el-Medenî ile Ebû Zekeriyya Yahya b. Muhammed el-Melyânî'nin rıhleleri, el-Havrânî'nin "el-İşârât", el-Herevî'nin "ez-Ziyârât'", Sağânî'nin "ed-Dürrü's-Sahâbe" gibi rıhle ve ziyârât kitapları.

İbn Asâkir'in "Târîh-i Dımaşk", Suyutî'nin "Hüsn-ü Muhadara", Semhudî'nin "Tarîhü'l-Medîne", Makrîzî'nin "el-Hıtat", Yâkût el-Hamevî'nin "el-Müşterik", Ebû Ubeyd el-Bekrî'nin "Mücem mâ İstacem", Nevevî'nin "Tezhîbü'l-Esma' ve'l-Lüga", İbn Hacer'in "el-İsâbe", İbnü'l-Esîr'in "Üsdü'l-Ğabe", Münâvî'nin "Tabakâtü'l-Evliya", Şa'rânî'nin "Tabakât" gibi tarih ve şehir tarihi kitapları.

Cevherî'nin "es-Sıhah", Fîruzâbâdî'nin "Kamûsu'l-Muhît", Feyûmî'nin "Misbâhu'l-Münîr" adlı lügat kitapları.

Buhârî'nin "es-sahîh", Ebû Dâvûd'un "es-Sünen", İbn Esîr'in "en-Nihâye", İbn Hacer'in "Şerh-i Şemâil-i Tirmizî", Hanefi mezhebi için "el-

Bahru'r-Râik", Nevevî'nin "el-Fetâvâ", Zerkeşî'nin "İ'lâmü's-Sacid", İbn Düreyd'in "el-Emâlî", Maverdî'nin "el-Ahkâmü's-Sultâniye" gibi hadis, fıkıh, kelam ve daha başka konulardaki kitaplar.

— BİRİNCİ BÖLÜM —

ABDÜLGANÎ EN-NABLUSÎ’NİN HAYATI

A. İsmi, Nesebi ve Ailesi

Abdülganî b. İsmail b. Abdülganî b. İsmail İbn Ahmed b. İbrahîm[29] en-Nablusî, ed-Dımaşkî, el-Hanefi, en-Nakşibendî, el-Kadirî, 1050 senesinde Dımaşk'ta doğmuştur.[30]

Abdülganî en-Nablusî'nin torununun oğlu olan Muhammed Kemaleddîn el-Gazzî[31] , "el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî" adlı eserinde hayatını bütün yönleriyle dile getirdiği Nablusî'nin sahih olan nesebini şu şekilde kaleme alır: *"eş-Şeyh Abdülganî b. İsmail b. Zeyneddîn Abdülganî b. İsmail b. Ahmed Şihabeddîn b. İbrahim b. İsmail b. imadüddîn b. İbrahim Burhaneddîn b. Abdullah Cemaleddin b. Muhammed b. Abdürrahman b. İbrahim Burhaneddin b.*

---

29 İsmail Paşa el-Bağdâdî (ö.1920), Hediyyetü'l-ârifîn esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn, Matbaatü'l-Vekâleti'l-Maârifi'l-Celîle, İstanbul,1955, C. I, s. 590.

30 Muhammed el-Emîn b. Fazlillâh b. Muhibbillâh el-Muhibbî el-Ulvânî el-Hamevî ed-Dımaşkī (ö. 1111/1699), Nefhatü'r-Reyhâne ve Reşhatü Tılâ'i'l Hâne, Thk: Abdülfetthk Muhammed el-Halv, Dâr'u Ehyai'l Kütübül Arabiyye, b.y.y., 1968, C. II, s. 137; Şemseddin Sâmi (1850-1904), Kāmûsü'l-a'lâm, Mihran matbaası, (I-VI), İstanbul, 1894, C. IV, s. 3080; Bağdâdî, Hediyyetü'l-Ârifîn, C. I, s. 590.

31 Kemaleddin Muhammed b. Muhammed Şerîf b. Şemseddîn Muhammed b. Abdurrahman el-Gazzî el-Âmirî, Şam -Dımaşk'te Şafii Müftüsüdür. H. 1173 de Şamda doğdu ve 1214 de Şamda vefat etti.

Sadullah b. Cemâ'a b. Ali b. Cemâ'a b. Hazim b. Sahr b. Abdullah el-Kenanî el-Hamevî."[32]

Lakabı "Zeyneddîn" olan[33] Abdülganî en-Nablusî'nin ailesi aslen Hamalıdır.[34] On ikinci dedesi Ebû İshak Burhaneddin İbrahim b. Sadullah h. 596'da Hama'da doğmuştur. İlim tedrisi için Dımaşk'a giden İbrahim b. Sadullah, Şafî mezhebine müntesip, fakih bir zat olup aynı zamanda keramet ehli bir mutasavvıftır. İnsanlar arasında kabul gören sözü ve cemali güzel bir insandır. H. 675'te ailesi ile beraber "Beyt-i Makdis"i ziyaret için gider ve orada vefat eder. Cenazesi Kudüs'ün en büyük kabristanı olan ve şehitlerin, âlimlerin, salihlerin bulunduğu "Me'melâ" kabristanına defnedilir.[35] Ailesi Beyt-i Makdis'te kalır ve evlatları oradaki âlimlerden ilim tedrisi yapmakla birlikte birçok kişiye de ilim öğretirler. Daha sonraki zamanlarda Mescid-i Aksa ve diğer camilerde hatiplik yaparlar.

Nablusî'nin Beyt-i Makdis'ten ayrılıp Dımaşk'a ilk göç eden ve orayı vatan edinen atalarından, dördüncü dedesi İbrahim b. İsmail b. İbrahim Burhaneddin'dir. Zürriyeti orada hayat sürmüş ve "Benî Nablusî" diye meşhur olmuşlardır.[36] Ailenin buraya göç etmesinin sebebi bilinmemekle birlikte, aile üyeleri zamanla ilimleri, kadılıkları ve hatiplikleri ile ön plana çıkmışlardır. [37]

Filistin'de tarihi bir şehir olan Nablus, Kudüs'ün kuzeyinde, olan Selîmiye (Îbal) dağları arasında kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan bir vadide kurulmuştur. Ticaret güzergâhında bulunması, stratejik ko-

---

32 el-Gazzî Kemaleddin (1173-1214), el-Virdü'l Ünsî ve'l-Vâridü'l Kudsî fî Tercemet-i el-Arif Abdülğanî en-Nablusî, thk: Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Kitâb Naşirûn, Lübnan, ts, Beyrût, s. 43.

33 Muhıbbî Muhammed el- Emîn (ö.1111/1699), Hulasatü'l Eser Fî A'yâni'l Karni's-Sanî Aşer, (I-IV), Kahire, Dâru Sâdır, 1864, C. III, s. 433.

34 Hama, Şam'a bağlı şehirlerdendir. Âsi nehri buradan geçmektedir. Yakut el-Hamevî, İbn Hacer el-Hamevî gibi birçok âlim bu şehre nisbet edilmiştir. el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 44.

35 el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 45.

36 el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 93.

37 Nablusî, el-Hakika ve'l Mecâz, C. I, s. 5.

numu ve su kaynaklarının bolluğu sayesinde tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Şehrin adı, milâttan sonra 70 yılında Kudüs’ü Yahudilerden alan Flavius hânedanına nisbetle bölgeye verilen Flavia Neapolis (yeni şehir) kelimelerine dayanmaktadır.

Nablus’un bulunduğu bölgenin bilinen ilk sakinleri Ken‘ânîler’dir. Milâttan önce II. binyılda İsrâiloğullarının bölgeyi işgal etmesiyle Ke‘nânîler hâkimiyeti sona ermiştir. Şehir, milâttan önce X. yüzyılda Kudüs merkezli Sâmirîlerin eline geçmiştir. 15 (636) yılında Nablus, Amr b. Âs tarafından barış yoluyla fethedilince gayri Müslim halk cizye ve haraç ödemek suretiyle şehirde kalmaya devam etmiştir. Emevîler döneminde bölgeye Arap kabileleri yerleştirilirken, Sâmirîlerin büyük kısmı zaman içerisinde Müslüman olmuştur. Bundan sonraki süreçte şehrin yönetimi Fatimiler, Selçuklular, Haçlı Kudüs Krallığı, Eyyubiler, Memlukler arasında el değiştirmiştir.

Ortaçağ İslâm coğrafyacıları, Nablus’u iki kutsal dağ arasındaki vadide, ortasından geçen ırmağın iki tarafında taştan evleri bulunan kozmopolit bir şehir olarak nitelemekle birlikte, çok miktarda zeytin ağacının yetiştiği bu verimli şehri “küçük Dımaşk” olarak adlandırmaktadırlar. İbn Battûta kendi döneminde Nablus’tan Mısır ve Suriye’ye zeytinyağı ihraç edildiğini kaydeder. Bu devirde Nablus, karpuz ve keçiboynuzu üretiminde önemli bir yer tuttuğu gibi şeker üretiminde de önde gelmektedir. Şehir 922 (1516) sonbaharında Osmanlı yönetimine girer. Nablus, Osmanlı dönemi idarî taksimatında daha çok hac kafilelerinin güvenlik ve erzak ihtiyacını temine yönelik bir sancak merkezi olarak kalmıştır.

Osmanlı hâkimiyeti devrinde bölgenin kalabalık şehirlerinden biri olan Nablus, XVI. yüzyıl tahrirlerine göre altı mahalleye ayrılmıştır. Şehirde XVI. yüzyılda bir tabakhâne, boyahâne ve kumaş imalâtı yapılan dükkânlar yer almaktaydı. XVII. yüzyıl ortalarında Evliya Çelebi şehirde sekiz mahalle ve 4060 evden söz eder. Burada ayrıca birçok cami, mescid, yedi medrese, yedi

zâviye, yedi mektep, iki hamam, 370 dükkânlı çarşı ve han mevcuttur. Evliya Çelebi, şehrin kalesinin bir tepe üzerinde olduğunu bildirir.[38] Osmanlı döneminde Nablus bölge ticareti bakımından önemli bir merkez haline gelirken, özellikle Şam-Medine yolunu kullanan hac kervanları Nablus'un ticarî hayatına önemli katkı sağlamışlardır.

1918'de Filistin bölgesinin İngilizlerin eline geçmesiyle Nablus'taki Osmanlı hâkimiyeti sona ermiştir. 1918-1920 yıllarında İngiliz askerî idaresinde kalan Nablus, 1948'de İsrail'in kuruluşuna karşı başlatılan savaş sonrasında Ürdün'ün idaresine girmiştir. 1995'te Filistin Özerk Yönetimi'ne bağlanan Nablus, halen Batı Şeria'nın en büyük şehri olup ticaret, eğitim, sağlık ve turizm bakımından önemli bir merkez konumundadır.[39]

Nablusî'nin babası İsmail b. Abdülganî 10 Zilhicce 1017 (17 Mart 1609) tarihinde Dımaşk'ta doğmuştur. Filistin'de Nablus kasabasına bağlı Cemmâîn köyünden birçok Şâfiî âlimi yetiştiren İbn Cemâa, aslen el-Kinânî ailesine mensuptur. 1039 (1629) yılında Emeviyye Camiinde ders vermeye başlamıştır. Mart 1630 ortalarında İstanbul'a gidip Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi'den ilim tahsil etmiştir. Daha sonra Dımaşk'a döndüyse de İstanbul'a birçok defa gidip gelen İsmail b. Abdülganî, bir süre sonra Dımaşk'taki Kaymeriyye Medresesi müderrisliğine getirilmiştir.

Bir süre Halep'te de bulunan İsmail b. Abdülganî, 1050'de (1641) hac dönüşü Kahire'ye uğramış, orada Şehâbeddin Ahmed eş-Şevberî el-Hanefî ve Hasan eş-Şürünbülâlî[40] gibi Mısır ulemâsından öğrenim görmüş, onlardan fetva verme, ders okutma ve eser telif etme icâzet almıştır. Ardından İstanbul'a giden Abdülganî, müderrislik görevine ilâveten Sayda kadılığına tayin edilmiştir. Sâlihiye'deki Sultan Selim Camii müderrisliğine gönderilen

[38] Evliya Çelebi b. Derviş Mehmet Zıllî (ö.1095/1684 ?), Seyahatname, (haz: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman) (I-X), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, C. IX. s. 221-222.
[39] Şit Tufan Buzpınar, "Nablus", DİA, İstanbul, 2006, C. XXXII, s. 265.
[40] Nablusî, el-Hakika ve'l mecâz, C. I, s. 50.

Abdülganî (1056/1646), bir süre sonra bu görevinden alınmış, bunun üzerine İstanbul'a gidip görevine iade talebinde bulunmuştur. Böylece Sahn-ı Semân müderrisliği pâyesi elde etmiştir (1060/1650).

Memleketine dönünce eser yazmak ve ders vermekle meşgul olan Abdülganî, Emeviyye Camiinde Beyzâvî tefsiri okutmuştur. Abdülganî fıkıh, tefsir ve hadis ilimlerindeki derin vukufunun yanı sıra tarih ve edebiyat alanlarında da bilgi sahibidir. Birçok öğrenci yetiştiren Abdülganî, 26 Zilkade 1062'de (29 Ekim 1652) Dımaşk'ta vefat etmiş ve Bâbüssagīr Kabristanı'nda Cerrâh Camii yakınında aile mezarlığına defnedilmiştir. Vefatına birçok kimse tarafından mersiyeler yazılmıştır.[41]

Nablusî'nin annesi Zeynep binti Muhammed b. İbrahim b. Yahya ed-Düveykî'dir. Annesinin babası olan Muhammed çok zengin ve tanınmış bir âlimdir. Oğluna karşı kalbinde büyük bir şefkat ve merhamet olup ona karşı çok merhametli davranan annesi Şevval 1104 / Haziran 1693'te Şam'da bir tâûn sonucu hayatını kaybetmiştir.[42]

B. Doğumu, Çocukluk Yılları ve Eğitimi

Nablusî, 5 Zilhicce 1050/18 Mart 1641 Dımaşk'ta doğmuştur.[43] Babası Rum seferine gittiğinde Nablusî anne karnında beş aylıktır. Şam'da yaşamış bir mutasavvıf olan Yusuf el-Kaminî'nin Kâsiyûn dağının eteğindeki türbesinde hizmet edip orada kalan ve halk arasında "Ebü'l Feyz" mahlası ile bilinen Şeyh Mahmut el-Hulvânî[44], Nablusî'nin annesi Zeynep binti İbra-

---

[41] Muhıbbî, Hulasatü'l Eser, C. I, s. 408-410; Nablusî, el-Hakika ve'l mecâz, s. 56; Şükrü Özen, "Nablusî İsmail Abdülğanî", DİA, İstanbul, 2006, C. XXXII, s. 270.

[42] Nablusî, el-Hakika ve'l mecâz, C. I, s. 66.

[43] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 30. Nablusî'nin doğum gününün 4 Zilhicce olduğunu söyleyen az sayıda kişiye karşın Murâdî gibi birçok alim ve modern dönem düşünürleri 5 Zilhıcce olarak kabul emektedir.

[44] Nablusî, Şeyh Mahmut el-Hulvânî (öl.1050/1641) hakkında "el-Havzu'l Mevrûd" adında özel bir risale kaleme almıştır. Nablusî, el-Hakîka ve'l-Mecâz, C. I, s. 78.

him'e doğacak çocuğu müjdelemiş ve doğduğunda "el-Feyz" mahlası ile beraber adının Abdülganî konulmasını telkin etmiştir. Bunun yanında Şeyh Mahmut el-Hulvânî, annesine gümüş bir mısır dirhemi verek "Abdülganî doğunca bunu benim hediyem olarak ona ver." diye tenbihte bulunmuştur. Annesi, kendisinde bulunan bu emaneti Nablusî büyüdüğünde ona vererek vakıayı kendisine anlatmıştır. Murâdî'nin aktardığına göre Abdülganî en-Nablusîi vefatına kadar bu parayı korumuştur. Şeyh Mahmut el-Hulvânî, Abdülganî en-Nablusî'nin doğumundan bir gün önce 1050/1641'de vefat etmiştir.[45]

Nablusî'nin küçük yaşta olmasına rağmen taate düşkün oluşu ve çalışkanlığı babasının gözünde diğer kardeşlerine göre ayrı bir yer edinmesine sebep olmuştur. İlim tahsiline küçük yaşta iken başlayan Nablusî, daha beş yaşında iken Kur'an-ı Kerîm'i hatmeder. Yaşının küçük olmasına rağmen başta babası olmak üzere başka âlimlerin değişik ilimlerdeki derslerine dâhil olur. Örneğin Şeyhülislam en-Necmü'l Ğazzî'nin Emevi Camiinin kubbesi altındaki Buhârî derslerine uzun süre katılmıştır. en-Necmü'l Ğazzî vefat edene kadar onun derslerine devam eden Nablusî, kendisinden umumi icazet aldığında henüz on iki yaşındadır. On yaşına geldiğinde değişik ilim dallarındaki Elfiye (Nahiv), el-Kenz (Fıkıh), Şatıbiyye (Kıraat), Rahabiye (Ferâiz) ve Cezeriye (Tecvid) gibi manzume şeklinde yazılmış metinleri ezberlerken,[46] diğer ilimleri de öğrenme gayretine girmiştir.

On iki yaşına geldiğinde şiir nazmetmeye başlayan Nablusî, aynı zamanda babasından hadis, fıkıh ve tefsir dersleri almış ve İbn Arabî'ninkitaplarından rivayetlerde bulunmuştur. 1062'de on iki yaşında

---

[45] Nablusî, el-Hakika ve'l mecâz, C. I, s. 78; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.
[46] el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 97; Nablusî, el-Hakika ve'l mecâz, C. I, s. 7.

iken babasını kaybeden[47] Nablusî, yirmi yaşına geldiğinde kitap tasnif etmeye başlamıştır.[48]

Nablusî'nin edebî kişiliği yirmi beş yaşına geldiğinde Hz. Peygamber'e yazmış olduğu bedîye (medih) ile gün yüzüne çıkar. Belağatta ileri derece gerektiren bu nazım, zengin mecaz anlatımıyla dikkat çekmektedir. Dımaşk'in ileri gelen âlimleri ve idarecilerinin katıldığı bir toplantıda okuduğu bu şiiri, davetliler edebi derinliğine hayran kalarak çok beğenirler.

Ancak şiirin sahibinin Nablusî'nin kendisi olduğunu öğrendiklerinde içlerinden bazıları çekememezlik yaparak kabüllenmek istemez. Nakibu'l Eşraf'ın oğlu olan Abdurrahman b. ibn Hamza'nın teklifi ile iddiasını delillendirmesi açısından şiiri şerh etmesi istenir. Bir müddet sonra Nablusî kendilerine güzel bir şerh hazırlar ve ek olarak da edebî açıdan geliştirdiği ikinci ve yeni bir eserle[49] karşılık verir. Bu yeni eserinde geliştirdiği şiirle zamanın edebî üstadları arasına girer.[50]

C. Üstadları ve Tesirinde Kaldığı Kişiler

a) Babası İsmail b. Abdülganî (1062/1652)[51]: Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere değişik ilimlerin başlangıç temellerini babasından alan Nablusî,

---

47 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31; Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3080.

48 Muhıbbî, *Neflıatü'r-Reyhâne,* s. 137; Nablusî, el-Hakika ve'l mecâz, C. I, s. 7; el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 97.

49 Her beyitte Arab edebiyatının bir sanatı işlenen bu eser "Nefahâtü'l ezhâr alâ nesamati'eshâr" adıyla 1299'da tab edilmiştir. Bkz: Ahmet Kamil Cihan, "Abdülğanî Nablusî'nin Kelami Görüşleri", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1994, s. 7.

50 el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 97-98; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31; Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3080.

51 İsmail b. Abdülğanî aynı zamanda Ḫulâsatü'l-Eṡer müellifi Muhibbî'nin akrabasıdır. Başta babası olmak üzere Dımaşk'ta Şerefüddin ed-Dımaşkī, Molla Mahmûd el-Kürdî, gibi birçok âlimden ders aldı. Önceleri Şâfiî mezhebini benimsemiş ve bu mezhebe göre tahsil görmüş olmasına rağmen daha sonraları Hanefî mezhebini inceledi ve bu mezhebe geçti. 1039 (1629)

ayrıca babasının tefsir ve fıkıh derslerine de katılmış olup ilk icazeti kendisinden almıştır.[52]

b) Necmeddin el-Ğazzî (ö. 1061/1651): Nablusî'nin kendisinden umûmi icazet aldığı hocasıdır.[53]

c) Muhammed b. Taceddin el-Mehâsinî (ö.1072/1662): Nahiv ve tefsir derslerini bu zattan almıştır.[54]

d) İbrahim b. Mansur el-Fetal (ö. 1098/1687)[55]

e) Muhammed b. Berakât el-Kevâfî (ö. 1076/1665)[56]

f) Ahmed b. Muhammed el-Kal'î el-Hanefî (ö. 1067/1657)[57]: Usûl-ü fıkıh ve fürû fıkha dair ilimleri bu hocasından almıştır.

g) Molla Hüseyn b. İskender er-Rûmî [58]

h) Abdülbakî el-Hanbelî (ö.1071/1661): Hadis ve hadis ıstılahlarına ait ilimlerini bu üstadından almıştır.[59]

i) Mahmut Kürdî (ö. 1094/1704)[60]: Bu hocasından sar, nahiv, meânî gibi Arap dili ve belagatına dair ilimleri elde etmiştir.[61]

j) Muhammed b. Kemaleddin b. Hamza en-Nakîb (ö.1085/1674)[62]

---

yılında Emeviyye Camii'nde ders vermeye başladı. Bkz. Özen Şükrü, "Nablusî" İsmail b. Abdülğanî", DİA, İstanbul, 2006, C. XXXII, s. 270.

52 Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, C. II, s. 137; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.

53 Abdülhay b. Abdülkerim el-Kettânî (1886-1962), Fihrisü'l-fehâris ve'l-eṣbât ve miʿcemü'l-meʿâcim ve'l-meşyaḫât ve'l-müselselât, İ'tinâ', İhsan Abbas, Dâru'l Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 1982, C. I, s. 757; Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, s. 137; Murâdî, Silkü'd-Dürer, s. 31.

54 Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, C. II, s. 137; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.

55 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31; Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, C. II, s. 137; el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Dımaşk'te ilim talep etmiş Mahmut Kürdî, Ahmet el Kal'î gibi âlimlerden ders okumuştur. Vefat edince Dehdâh kabristanına defnedilmiştir. el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 150.

56 Humuslu olup sonradan Dımaşk'a yerleşmiştir. Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.

57 Murâdî, *Silkü'd-Dürer,* C. III, s. 31; Dımaşk de doğmuş olup Hanefi mezhebine müntesip fakih bir zattır. el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 149.

58 Dımaşk'te Kellâse medresesinde ilimle meşgul olmuş ve "et-Tenvîr" isimli eseri şerh etmiştir. Murâdî, Silkü'd-Dürer, s. 31.

59 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31; Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, C. II, s. 137.

60 Aslen Dımaşk'li olmamasına rağmen orada yaşamış muhakkık ve allame bir şahsiyettir. El-Ferâdîs kabristanına defnedilmiştir. Muhıbbî, Hulasatü'l Eser, C. IV, s. 330.

61 Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, C. II, *s.* 137.

k) Kemaleddîn Muhammed b. Yahya el-Farzî (ö. 1088/1678)[63]: Nablusî'nin feraiz ve hesap ilmine dair ilimleri elde ettiği haocasıdır.

l) Necmeddin Muhammed b. Yahya (ö. 1090/1679): Nablusî, birçok ilme dair temel bilgileri bu hocasından almış, mantık ve tasavvurunun gelişmesinde ondan istifade etmiştir.[64]

m) Abdülkadir Mustafa es-Safûrî (ö.1081/1670)[65]

n) Ali b. Ali Nureddin eş-Şubrâmlusî (ö. 1087/1676)[66]

o) Muhammed el-Îsâvî (ö. 1080/1670)[67]

p) Muhammed b. Ahmet b. el-Üstüvânî (ö. 1072/1661)[68]: Nablusî kendisinden umûmi icazet almıştır.[69]

q) Hasan Uceymî (1109/1697): Abdülganî en-Nablusî'ye nazım halinde bir icazet vetmiştir.[70]

Nablusî'nin tasavvuf üstadları olarak Kâdirîlik için Seyyid Şeyh Abdürrezzak el-Hamevî ve el-Geylânî'yi; Nakşibendîlik için Şeyh Ebû Saîd el-Belhî'yi zikredebiliriz.

Emevî Camiinin hemen yakınındaki büyük dedesinin XVI. yüzyılda almış olduğu evde oturması dini mevzuda, devrin büyük âlimlerinin ders halkalarına katılmasını kolaylaştırmıştır. Aldığı dersler ise Kur'an İlimleri, Hadis, Kelam, Usül ve Furû', Fıkıh, Tasavvuf, Arap Dili ve Edebiyatı, Şiir ve Belagat, Hendese, Tarih, Mantık, Arap Şeceresi olarak sayabiliriz. Çok güzel

---

62 el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.

63 Dımaşk'li olup şafi mezhebine müntesiptir. el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 149.

64 Kemaleddîn Muhammed b. Yahya el-Farzî'nin kardeşi olup fıkıh ve feraizde üstaddırr. İlim talebeleri arasında meşhur olan "Âcrumiyye"yi şerh etmiştir. el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 150.

65 el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.

66 el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31; Kahire'li olup şafi mezhebine müntesibdir. İlmi seviyesi son derece yüksek âlim bir zattır. Muhıbbî, Hulasatü'l Eser, C. III, s. 174.

67 el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.

68 Dımaşk'li olup hanefîdir. el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 150.

69 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.

70 el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757.

yazı yazabilen Nablusî, ilim ve kültür çevrelerinde kullanılan Tükçe ve Farsçayı da bilmektedir. Devrin ilim adamlarının büyük çoğunluğu Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinin üçünü de bilmektedirler.[71]

Yirmi yaşına ulaştıktan sonra İbn Arabî (ö. 638/1240), İbn Seb'în (ö.669/1269), Afifüddîn et-Tilimsânî (ö. 690/1291) Abdülkerim el-Cîlî (ö. 832/1428) ve Sadreddin Konevî (ö 673/1274)'nin eserleri ve "vahdet-i vücut" düşüncesiyle ilgili yorumları Nablusî'yi etkilemiştir.[72]

Nablusî, vahdet-i vücûd anlayışında manevi ilerlemesine devam etmekle birlikte İbn Arabî'ye bağlı kalmıştır.[73] İbn Arabî ile arasında beş asır kadar bir zaman farkı olmasına rağmen, Nablusî'nin Arabî'ye olan manevi bağlılığı son derece kuvvetlidir. Vefatından on yıl kadar önce 15 Aralık 1721'de gece rüyasında kendisini İbn Arabî'nin öz oğlu olarak görür. Bu rüyayı kendisine müjde olarak kabul eden Nablusî, daha sonraki zamanda İbn Arabî ile arasında olan yakınlığı şöyle dile getirmiştir: *"Malumdurki bütün hallerimle Şeyhü'l Ekber'in düşüncesinden istifade ediyorum. Benim inancım onun kitaplarında belirttiği şeyler üzerine kuruludur. Eserlerindeki ıstılahları öğrenerek büyüdüm."*

Nablusî, bu konudaki sözlerini şöyle devam ettirmektedir: *"Bu konudaki analyışım Kur'an-ı Kerim'e, Hz. peygamber'in sünnetine, sahabe-i kiram, selefi sâlihîn ve büyük imamların görüşüne tabidir. Küçük çocukluğumdan beri Şeyhü'l Ekber'in yazılarının sütünü emerek büyüdüm. Böylece ben İbn Arabî'nin oğluyum. O da benim manevi babamdır."*

Muasırı olan âlimler, Nablusî'nin kendisini İbn Arabî'nin külliyatını araştırma ve başkalarına da öğretmeye hasrettiği noktasında ittifak halindedirler.[74]

---

[71] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 93, 133.
[72] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.
[73] Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3080.
[74] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s, 158,165.

Şeyhü'l Ekber'in "Fusûsu'l-Hikem" isimli kitabına "Cevâhirun-Nusûs fî Halli Kelimâtu'l-Fusûs" adında bir şerh yazan Nablusî, vahdet-i vucûd felsefesinin mahiyetini ifade etmek için "ez-Zillül-Memdûd" ve "İdâhu'l Maksûd" adlı eserleri kaleme almıştır. Her fırsatta İbn Arabî'nin Vahdet-i Vucûd düşüncesini savunan Nablusî, birtakım insanlar tarafından küfürle itham edilen İbn Arabî'ninmevzu bahis olan sözlerini tevil etmek için "er-Reddü'l-Metîn" adlı eserini kaleme alır. 1707 yılında İbn Arabî'nin kabrinin yakınında bir eve yerleşen[75] Nablusî, onun kabriyle alakalı "es-Sırru'l-Mühtebî" adlı kitabını kaleme alır.[76]

Farklı ilimlerde çalışmalar yapan Nablusî, kelam ile ilgili konularda Muhammed Senûsî (ö: 895/1489) ile Abdusselam Lakkânî (ö: 1078/1668)'den; hadisle ilgili konularda Suyûtî ve Kurtubî'nin yaptığı çalışmalardan; tefsirle ilgili olarak da Kadı Beydâvî'nin (ö: 631/ 1233) tefsirinden etkilenmiştir.[77]

D. İlmî Yönü ve Yetiştirdiği Talebeler

Murâdî, "Silkü'd-Dürer" adlı eserinde Nablusî'yi "âlim, allâme, şeyhulislam, yazdığı kitaplar doğuda ve batıda meşhur olan" gibi çeşitli vasıflarla tavsif ettikten sonra onun hakkında şu beyti söyler:

هيهات لا يأتى الزمان بمثله   ان الزمان بمثله لبخيل

Nerede! Zaman o'nun gibisini getirmiyor.

Zira zaman o'nun gibisini getirmekte acizdir.[78]

Kemaleddin el-Ğazzî ise Nablusî'yi "İlmî, fikrî ve dinî alanda sınırlandırılması çok zor bir şahsiyet" diye tarif etmektedir.[79] Ayrıca Nablusî, İbn

---

75 Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3081.

76 Cihan, Abdülğanî Nablusî'nin Kelami Görüşleri, s. 8.

77 Cihan, Abdülğanî Nablusî'nin Kelami Görüşleri, s. 9.

78 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 30; Yusuf b. İbrahim en-Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, Merkez-ü Ehli's-Sünnet-i Berakât'i Radâ, Kahire, 2001, C. II, s. 195.

Tûlûn, Suyûtî, İbn Hacer, İbn Arabî ve daha başka âlimler gibi İslam'ın yetiştirdiği müelliflerin büyüklerinden kabul edilmektedir.[80]

Mustafa el-Bekrî tarikatlar arasındaki ayrılıkların sebeplerini nazm halinde anlatmış olduğu "el-Ka'su'r-Râ'ik fî Sebebi't-Tarâik" adlı eserinde üstadı Abdüllatîf el-Halvetî'nin muasırı Nablusî hakkıdaki düşüncesini şöyle aktarmaktadır: "Ben, Şeyh Abdülğani'ye kıyasla, deniz yanında bir damla gibiyim."[81]

Aynı asırda yaşamış olan Muhibbî, Nablusî'yi bir beytinde şöyle ifade etmektedir: *"Onun benzeri hiçbir kimse yoktur ve onun gibi birini de bulmak zordur".*[82]

Şiir ve edebiyat alanında güçlü bir kaleme sahip olan Nablusî, kendi isteğiyle atandığı Şam'ın Meydan Mahkemesi kadılığından, bir dönem yürüttükten sonra istifa etmiş ve müderrislik görevine geri dönmüştür. Hz. Yahya'nın kabrinin güney tarafında bulunan Emevî Camiinde hadis dersleri vermeye başlayan Nablusî, bir taraftan Suyûtî'nin "Cami'ü's-Sağîr"i ve Nevevî'nin bir hadis kitabını, diğer taraftan da İbn Arabî'nin "el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye", "Fusûsü'l Hikem", "et-Tecelliyâtü'l-İlâhiyye ve Mevâkiu'n-Nücûm" adlı eserlerini okutmaya başlamıştır. İbn Arabî ve düşüncelerine dair yazdığı çok sayıda eser ile Şa'rânî'den sonra dikkatleri üzerine çekmiştir.[83]

Yaşadığı asırda ilmi ve eserleri ile ön planda olan Nablusî, Araplar ve Türkler arasında da şöhrete sahiptir. Nablusî, 1674/1085 ile 1702/1114 yılları

---

79 el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 87.

80 el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 89.

81 Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 170.

82 Baran Musab, "Abdülğanî en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı Bağlamında el-Hadratü'l-Ünsiyye Fi'r-Rihleti'l Kudsiyye", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2017, s. 46.

83 Abdülcebbar Kavak, "Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) Mevlevilik Müdafaası: el-Ukûdü'l-Lü'lüiyye Fî Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye Adlı Eseri", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], S. 56, Erzurum, 2016, s. 1128.

arasında yaklaşık yirmi dokuz yıllık bir zaman diliminde talebelerinden ve farklı İslam memleketlerinden değişik tabakalarda gelen dinî soruları ihtiva eden mektupları, yetmiş iki risalede bir araya getirmiş ve bu risaleleri "Vesâilü't-Tahkîk ve Rasâilü't-Tevfîk" kitabında toplamıştır.[84]

Abdülganî en-Nablusî, üç aylarda Emevî Camiinde Buhârî dersleri okutmuştur. İhtiyarlamasına rağmen azminden bir şey kaybetmemiş olup ilmi çalışmalarına devam etmiştir. Vefatından önce en son okuttuğu eser İbn Arabî'nin "et-Tecelliyât'ül İlâhiye" adlı eseridir. Altmış beş yaşından itibaren yaklaşık yirmi yıl İbn Arabî'nin kabrinin bitişiğindeki Selimiye medresesinde tefsir dersleri okuturken, her salı ders öncesi İbn Arabî'ninkabrinde bir müddet manevi murakabede bulunmuştur.[85]

H. 1075'ten 1090'a kadar devam eden bu dönemde Nablusî kendini hat sanatına ve öğretimine hasretmiştir. 10 Şaban 1075/26 Şubat 1665'te, Emevî camiinin imamı İsmail el-Mehasinî tarafından bir âlim ve muallim olarak kabül edilir. İsmail el-Mehasinî'nin oğlunun nikâhında şahit olması talep edilen Nablusî, bilgisi ve nesebi sayesinde bu itibar ve güveni elde etmiştir. Dönemin büyük şairi kabul edilen Mancakî (1080/ 1669) tarafından övülürken, Medine'de ikamet eden büyük âlim İbrahim el-Hiyârî tarafından yazdığı rıhlesinde "allâme" olarak nitelendirilmiş ve ilmi seviyesi tasdik edilmiştir. [86]

Meşhur şair Mancakî (1080/ 1669), Nablusî'yi şu mısralarla övmüştür:[87]

"Ey mirası faziletten müteşekkil bir ailenin oğlu
O aileki ziyası başka hiçbir yerde görülemez
Aslında, senin bütünlüğünün özelliklerinden biridir:
Sen ancak faziletleri beden olan ruhsun."

---

[84] el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 156.
[85] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s, 127.
[86] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 96.
[87] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 135.

Hayatını ilme adayan çok yönlü bir âlim olması vesilesi ile birçok te'lifatta bulunmuş ve kendisini tercih eden yüzlerce talebe yetiştirmiş ve icazet vermiştir. Bu talebelerde hocalarından aldıkları ilmi, başka insanlara aktararak İslam âlemine hizmet etmişlerdir. Nablusî'nin tedrisinden geçip icazet alan bazı âlimler şunlardır.[88]

a) Mustafa el-Bekrî.[89]

b) Muhammed b. İbrahim ed-Dekdakcî (d:1080, öl: 1131): Nablusî'den birçok alanda ilim tahsil etmiş ve kendisi ile hicaz seferine katılmıştır. Nablusî'nin en sevdiği talebelerindendir.

c) Abdülfettah b. Mugayzel

d) İsmail b. Muhammed el-Aclûnî (ö. 1162/1748)[90]

e) Abdülkerim el-Abbâsî (ö. 1130/1720) Allâme fakih

f) Hamid b. Ali el-Îmâdî (ö. 1171/1757) Allame

g) Abdülkerim b. Ahmed eş-Şerâbâtî (ö. 1178/1764)

h) Mustafa er-Rahmetî [91]

i) Abdurrahman Muhammed b. el-Kezberî (1185/1775)[92]

j) Hasan b. Ali el-Uceymî (ö. 1113/1701)[93]

k) Muhammed b. Abdurrahman b. Zeynel Âbidin el-Gazzî (ö. 1167/1754)[94]

l) Ömer b. Ali es-Sükkerî (ö. 1129/1717)[95]

m) Muhammed b. Ahmet b. Süleyman es-Sifâreynî (ö. 1184): Nablusî'den ders okuyup icazet almış olup birçok te'lifatta bulunmuştur.

n) Muhammed Emin b. Muhammed el-Harâtî (ö. 1156/1743): Nablusî'nin hem genel hem de hususi derslerine katılmıştır.

---

[88] Baran, Abdülğanî en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı, s. 37-41.
[89] el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 758; el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 44.
[90] el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757.
[91] el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757.
[92] el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757.
[93] el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757.
[94] el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757.
[95] el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 758.

o) Muhammed b. Ali b. Hüseyin el Kebîsî (ö. 1169/1756).

p) Şehid Ali Paşa(ö. 1128/1716): Nablusî'den icazetname alanlardandır.[96]

E. Şahsiyeti ve Ahlakı

Abdülganî en-Nablusî, Sünnet-i Seniyye ile vasıflanmış, İslam ahlakıyla bezenmiş,[97] üzerinde dikkatle mütalaa edilmesi gereken bir şahsiyettir.[98]

Kemaleddin el-Ğazzî, Nablusî'yi şöyle anlatır:

"Orta boylu, açık tenli idi. Kendini ilgilendirmeyen şahıslar hakkında konuşmazdı. Çok cömert olup cimri olan kişilerin bu halinden haz etmezdi. Çocukları çok sever konuşurken onların seviyesine inerdi. Müttakî insanlarla arkadaşlık yapar; sözünde ve amelinde doğruluktan taviz vermezdi. Kötü söz söylemez, kimseye hakaret etmez, yeri geldiğinde seviyeli latifeler yapardı. Yolda yürürken yanından geçen kesinlikle kendisine selam verip hürmet ve tazim ederdi. 'Ben fakirlerin babasıyım.' diyen Nablusî, insanlar arasındaki düşülen anlaşmazlıklar ve bir sebeple meydana gelen dargınlıklarda uzlaştırıcı görev üstlenirdi."[99]

Yapılan eziyetlere karşı son derece sabırlıdır. Şeyh Ebü'l Hüdâ Hüseyin b. Tâme, Nablusî için şunları dile getirir: *"Fasih konuşan ve şiir nazmeden Nablusî'ye Şam Dımaşk âlimlerinden muarız olanlar oldu. Allah muarız olanlara karşı Nablusî'ye yardım etti ve onun karşısında bu muarız olanları yenik düşürdü. Nablusî onlara Kur'an'dan ve hadislerden deliller getirdi. Nablusî'nin meşalesi her daim yanmaya devam etti."*[100]

---

[96] Cihan, Abdülğanî Nablusî'nin Kelami Görüşleri, s. 25.
[97] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 30; Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3081.
[98] el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 87.
[99] Baran, Abdülğanî en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı, s. 35.
[100] el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, *s.* 108.

Nablusî; devlet erkânı, askeri erkân, din adamları, eşraf ve halktan, kısacası toplumun her kesiminden dostlar edinmiştir. Hilafet merkezi olan İstanbul'un idari yapısına uygun hal ve hareket içirisinde bulunmuş, bazı haksızlık suçlamalarına rağmen o, hep devletin menfeatini kendi menfeatinden önde tutmuş ve hiçbir zaman padişahı ve devleti tartışma konusu yapmamıştır. Gittiği her yerde, bütün beldelerde gerek devlet erkânından gerekse belde ahalisinden saygı ve sıcak ilgi görmüştür. Onun engin edebiyat, fıkıh ve tasavvuf kültürü, telifatının ve şiirlerinin çokluğu, dini kurallara sıkı sıkıya bağlı olması,[101] saygı uyandıran huzuru, asaleti ve zarafeti gibi şahsiyetini ifade eden vasıflar, onun bütün halk katmanlarından saygı ve itibar görmesini sağlamıştır.

Nablusî, bu durumu 1106/1694 yılı hac vazifesi sonrasında Şam'a döndüğünde kaleme almış ve gittiği her yerde kendisini ve beraberindekileri insanların nasıl bir ihtişamla karşıladığını şöyle tasvir etmiştir:

"Halk tarafından omuzlarda karşılanmakta idik. Hangi şehre gitsek, halk bizim gibi misafirlere gereken saygı ve hürmetini gösteriyordu. Saygı ve şükran ifadeleri duymadan hiçbir beldeye girmiyorduk. Din ve fazilet ehli ile bir araya toplanıyorduk. Kanaat ehli insanlarla kaynaşıyorduk. Feyiz ve şefaatlerine vasıl olmak için evliyanın kabirlerini ziyaret ediyorduk. Ulemayla ilmi tartışma ve münakaşalar yapıyorduk. Bunlar sağlam güven ve huzur iklimi içerisinde olmaktaydı"[102]

Fıkıhta otorite olan maharetli bir müctehid ve bir mutasavvıf olarak ortaya çıkan Nablusî'nin kitap ve sünnetin kaynaklığına sahip çıkma konusundaki gayreti, onu "müceddid" konumuna kavuşturmuştur.[103]

---

101 el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 88.
102 Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 122.
103 Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 97.

F. Mutasavvıf Olarak Nablusî

Abdülganî en-Nablusî'nin manevi gelişiminde etkili olan bir olayı el-Gazzî "el-Virdü'l Ünsî" adlı esrinde şöyle aktarmaktadır:

"Annesi Zeynep binti İbrahim'e hamileliği esnasında Şeyh Mahmut el-Hulvanî şöyle bir talimat verir. 'Doğum yapar yapmaz, oğlunuzla birlikte kabrimize geliniz. Oradan bir miktar toprak alacaksınız ve bu toprağı oğlunun çene kemiklerine süreceksiniz.' Annesi doğumundan birkaç gün sonra bu talimatı yerine getirir. Daha sonraki zamanda en-Nablusî, git gide ağırlaşan ve tükürüğünü yutmasını engelleyen çok sıkıntılı bir bir duruma yakalandığını aktarır: Nablusî ümidini iyice kaybettiği bir zamanda ve uykusuzluk halinde iken, el-Hulvanî'nin gelip ağzındaki çıbanı patlatarak kendisini tedavi ettiğini görür. Leğenin içinde ise irinle karışık kan vardır. O anda yeniden sıhhatine kavuşur. Daha sonra şu şekilde devam eder: 'O andan beri ağzımda misk kokusunu ve tadını hissediyorum ve hep bunun idraki içindeyim."[104]

Nablusî, yaşadığı asırda ulemânın ve evliya-yı kirâmın büyüklerinden olup hem ilmi ile hem de takvası ile örnek olmuş bir şahsiyettir. Keramet ehli olan Nablusî, ilim ve irfanı önde gelen birçok zattan aldığı gibi kendisi de ilmi ve manevi terakkisiyle bu konularda birçoklarına öncülük etmiştir. Hem hayatı hem de ölümü sonrasına yönelik birçok kerametleri nakledilmekle birlikte, yazmış olduğu kitapların çokluğu bu kerametlerden biri olarak kabul edilmiştir.[105]

Murâdî, Nablusî'nin tasavvufî yönüyle alakalı olarak "veli, arif, ariflerin

---

104 Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s, 91.

105 en-Nebhânî Yusuf b. İbrahim (ö.1932), Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ', Merkez-ü Ehli's-Sünnet-i Berakât'i Radâ, (I-II), Kahire, 2001. C. II, s. 94.

menbaı, kutbu'l aktâb, keramet ve keşif sahibi gibi vasıflar kullanarak onu anlatmaya çalışmıştır.[106]

Osmanlı devrindeki Arap edebiyatının en önde gelen şahsiyeti Abdülganî en-Nablusî (ö. 1143-1731) olmuştur. Nablusî sadece tasavvuf ve kelam eserleriyle değil; aynı zamanda kafiyeli nazım halinde yeni tasavvufî seyahat türünün (rıhle) şairi ve öncüsü olmuştur.[107]

İstanbul'a 1075/ (1664-65)'te yapmış olduğu yolculuk esnasında Hama'da Kadirî şeyhi Abdürrezzak b. Şerafeddin el-Geylanî'ye intisap eden Nablusî,[108] üç ay sonra Dımaşk'in güney kesimindeki Meydan'a kadı tayin edilir. Ancak bu görevde fazla kalmayıp Emeviyye camiinde ders vermeye başlar. 1087/ (1676)'de Buhara'dan Dımaşk'a gelen Şeyh Ebû Saîd el-Belhî'den Nakşibendiye hırkası giyer. 1091 (1680) yılında kırk bir yaşında iken evinde halvete çekilen Nablusî, Emevî Camiinin yanında Abraniyyîn adlı sokaktaki evinde yedi sene inziva hayatı yaşamıştır.[109] Bu süre zarfında az yiyip az uyuyan ve sürekli ibadetle meşgul olan Nablusî, manevi anlamda tekâmül eylemiştir.[110] Ayrıca Kur'an üzerine derinleşmeye, hüsn-i hat ile meşgul olmaya, özel bir dost grubuna ders vermeye ve eser telif etmeye çalışmıştır. "el-Hadikatü'n-Nediyye", "Tatîrü'l-Enâm" ve "Cevâhiru'n-Nusûs" gibi hacimli eserleri bu dönemde kaleme almıştır.[111]

---

106 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 30. Yusuf b. İbrahim en-Nebhânî, Nablusî'nin kerametlerine, *Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ* adlı eserinde yer vermiştir.

107 Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s, 143.

108 el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, *s.* 164; Murâdî, *Silkü'd-Dürer,* C. III, s. 31; el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 73.

109 el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 63-64; Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3080; Nablusî, (1099/1687'de) Kahireli alim Zeynelâbidîn el-Bekrî'ye yazdığı uzun mektupta halvetin sebebini şu şekilde şu şekilde ifade eder: "*Üzerimde ayımın ve güneşimin doğduğu gün, kendi öz benliğimin görüntüsünün bana ilham ettiği aşk olmaksızın, ne bazı insanlardan usanır, nede hemcinslerimden kaçar, ne inzivaya çekilir, ne de hâlin ve mâzinin zincirlerin ethkammül ederim. İşte benim hikâyemin sonu budur*." Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 117.

110 el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 64; Nebhanî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, s. 195; Murâdî, Silkü'd-Dürer, s. 31.

111 Özel Ahmet, "Nablusî, Abdülganî b. İsmâil", DİA, C. XXXII, s. 270

Nablusî’nin Kadiriyye tarikatına intisap ettiği yer olan Hama şehrinde, Bağdat kökenli el-Geylanî (nisbesi: Cîlânî) sülalesi, XII/XIV. yüzyıldan beri ikamet ediyordu. Nablusî’ye göre bunlar, tarikatın kurucusu Abdülkâdir Geylânî’nin (ö.561/1166) soyundan olanların bir kolu idi. Nablusî, Kadiri tarikatına giriş töreninde Abdürrezzak Şerafeddin’den “bağlılık kaydı” (el-ahdü’l-Vesîk), hırka beraatı (el-hırka), el sıkma (el-musâfaha) ve tarikatın icazetini almıştır. Bu tarikatın silsilesi Hz. Ali’ye oradan da Hz. Peygamber’e ulaşmaktadır. Tören esnasında Hama Kadirî kolunun babadan oğula miras kalan kılıcı Nablusî’ye takdim edilmiştir.[112]

Nablusî, Kadiriyye tarikatını şu beyit ile methetmiştir:[113]

و فى الشرق عبد القادر القطب شيخا

طريقته تفضى إلى العز مثبوتا

“Doğuda Şeyh Abdülkadir Geylanî bizim önderimizdir.
Bu tarikat sabit ve kuvvetlidir.”

Nablusî’nin intisap ettiği bir diğer tarikat olan Naşibendiyye, Kadiriyye’den yaklaşık iki asır sonra Buhara civarında gelişmiştir. Ebû Said el-Belhî en-Nakşibendî (ö. Basra 1092/1681) Buhara’da yetişmiş olup Nakşibendîliğin yayılması amacıyla Mekke ile İstanbul arasında bir seyahatte 1087/1676-77 yılında Şam’dan geçerken bir dost meclisinde Nablusî ile karşılaşmıştır. El-Belhî’nin bu tarikata girme teklifini kabul eden[114] Nablusî aynı akşam hırka giymiş, bir sonraki gün de Emevî Camiinde şeyhi el-Belhî’nin huzurunda bağlılık yemini (el-Mübâya’a) etmiştir. el-Belhî, şerh etmesi için Nablusî’ye Taceddin b. Zekeriyyâ’nın (öl. 1050/1640) yazdığı bir risale olan “Tâciyye”yi verir ve kendisine ait olan asâsını (el-‘ukkâz) hediye eder. Bu durum el-Belhi’nin Nablusî’ye duyduğu dostluğun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

---

112 el-Gazzî, *el-Virdü’l-Ünsî ve’l-Vâridü’l-Kudsî,* s. 166.; Nablusî, el-Hakika ve’l mecâz, C. I, s. 155.
113 Baran, Abdülğanî en-Nablusî ve Kelami Görüşleri, s. 43.
114 Murâdî, Silkü’d-Dürer, C. III, s. 31.

Nablusî'nin bu tarikatta üstadından aldığı bu silsile hem Hz. Ebu Bekir (el-Bekriyye) hem de Hz. Ali (Silsiletü'z-Zeheb) tarikiyle Hz. Peygamber'e ulaşan bir silsiledir. Nablusî, sünnete ittibada son derece bağlı olan Nakşibendiyye ve Kadiriyye tarikatlarında herhangi bir kolun başına geçmemiş, kendi adını taşıyan yeni bir tarikatta kurmamıştır. Bunun yanı sıra müritlerinin sayısal çokluğuna değil keyfiyetine önem vermiş olan Nablusî, öğretisini İbn Arabî'ninvahdet-i vücûd görüşü çerçevesinde şekillendirmiştir. Nablusî, İbn Arabî'ninvahdet-i vücûd öğretisini yaymak amacıyla "el-Vücûdü'l-Hakk" adlı eserini kaleme almıştır.[115] Nablusî, Kâdiriyye ve Nakşibendiyye tarikatlarına intisap[116] ettiğinde henüz yirmi beş yaşını geçmemiştir.[117]

Abdülganî en-Nablusî (ö. 1143/1731) Kâdiriyye, Sühreverdiyye ve Nakşibendiyye tarikatları ile İbn Arabî'ninkurduğu "Ekberiyye Mektebi"ne bağlı olmakla birlikte, çocukluğundan beri aşina olduğu Mevleviyye tarikatı mensuplarıyla da dostane ilişkiler kurmuştur.

Nablusî'nin Şam'daki Mevlevilerle ilk tanışması dokuz yaşında iken babasıyla beraber 1059/1649 yılında gittiği Mevlevi dergâhında olmuştur. Burada karşılaştığı dervişler, Nablusî'nin duygu dünyasını derinden etkilemiş ve onda hayatı boyunca sürecek bir iz bırakmışlardır. 1101/1690 yılında Kudüs seyahati sırasında orada bulunan Mevlevi dergâhını ziyaret eden Nablusî, hissiyatını bir kaside ile dile getirmiştir. Yine 1111/1700'de Trablus seyahatinde uğradığı Mevlevi dergâhının mimarisine hayran kalmıştır.[118]

Nablusî'nin yaşadığı dönem tasavvufun ve ona karşı eleştirilerin yoğun olduğu bir dönemdir. Zaman zaman tasavvufa yöneltilen eleştirilere, bazı mutasavvıflar tarafından yazılan eserlerde cevap verilmiştir. Bu yapılırken

---

115 Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 167-170.

116 Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3080; Bağdâdî, Hediyyetü'l-Ârifîn, C. I, s. 590; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31.

117 el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 69.

118 Kavak, Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin Mevlevilik Müdafası, s. 1131.

hem olması gerekenler anlatılmış hem de karşı tarafın delilleri çürütülmeye çalışılmıştır. Sufilere yöneltilen bu eleştirilerden "edebiyat mektebi" olarak da nitelenen Mevlevî dergâhları da nasibini almıştır. Osmanlı döneminde daha çok şehir hayatının etkin olduğu ilim ve kültür merkezleri ve sanat çevrelerinde benimsenen Mevleviyye tarikatına yöneltilen eleştirilere cevap olarak, eser telifinde bulunan çok sayıda mutasavvıf bulunmaktadır. Eleştirilere cevap mahiyetindeki eserlerden biri de Nablusî'nin "el-Ukûdü'l-Lü'lüiyye fî Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye" adlı eseridir.[119]

Bu bilgilerin yanında ayrıca Ahmediyye, Rifaiyye, Şazeliyye ve Halvetiyye tarikatlarına da intisap etmiş olan Nablusî, vahdet-i vücûd öğretisinin hakkın birliği anlamına geldiğini ifade ederek şu beyti dile getirmiştir:[120]

إنما وحدة الوجود لدينا
وحدة الحق فافهموا ما نقول

"Bizde Vahdet-i Vücûd, Hakk'ın birliğidir.
Anlayın artık söylediklerimizi."

G. Seyahatleri

Abdülganî en-Nablusî'nin seyahatnameleri bazı tarihçiler tarafından edebiyat ya da coğrafya eseri kabul edilmesine karşın birçok kişi tarafından "tasavvufi seyahat" olarak nitelendirilmiştir. Nablusî'nin yapmış olduğu seyahatlerin toplamı altı olup bunların dördünü seyahat sonrası kaleme alarak kitaplaştırmıştır. Bu seyahatnamelerinin içeriğini seyahat esnasında aldığı notları esas alarak oluşturmuştur.[121]

Nablusî'nin seyahatlerini şu şekilde sıralayabiliriz:[122]

1- 1075/1664'te Hama, Halep, Konya gibi şehirlere uğrayarak hilafetin merkezi Edirne'ye oradan da İstanbul'a yapılan[123] ve üç ay süren bir seya-

---

[119] Kavak, Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin Mevlevilik Müdafası, s. 1127.
[120] Baran, Abdülğanî en-Nablüsî ve Gezi Edebiyatı, s. 44.
[121] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 9.
[122] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 94,120-124.

hattir.[124] Bu yolculuğu devlet nezdinde bir görev almak maksadıyla yapar. İstanbul'a gittiğinde orada Şeyhulislam, bir kısım askeri kadılar ve yetkili kişilerle karşılaşır. İstanbul'da yirmi beş günlük ikametin ardından bir hak aşığının yönlendirmesi ile buradan ayrılıp güneye kıble tarafına yönelir. İstanbul'a geliş maksadına uygun olarak kendisine Şam'ın güney semtinde bulunan el- Medyen mahkemesinde kadılık görevi verilir. İlk rıhlesini yirmi beş yaşında gerçekleştiren Nablusî bu görevi fazla devam ettirmeyecektir.

2- 1100 /1689'da Bikâa ve Lübnan Dağı'na yapılan bir seyahattir.[125] Bu seyahati elli yaşında gerçekleştirmiştir. İki hafta süren bu seyahat "küçük seyahat" olarak dile getirilmektedir. Nablusî bu seyahatini "Hulletü'z-Zehebi'l-İbrîz fî Rihleti Ba'lebek ve'l-Bikâ'i'l-Azîz" adlı seyahatname ile kaleme almış olup bu seyahati Baalbek valisi Mahmut Paşa'nın davetlisi olarak gerçekleştirmiştir. Müellif bu yolculuğunu 'Ar. b. Fethullah, İbrahim er-Râ'î, A. İbnu'n-Nukte, A. eş-Şerâbâtî (Şamda baş müezzin), Mevlidhân Ahmed, kılavuzluk yapan Berekât ve bir aşçı olmak üzere yedi kişiyle gerçekleştirmiştir. Baalbek'te şehrin kalıntılarını da gezdiği bu seyahat genel hatlarıyla şehir gezisi gibi durmaktadır. Sık sık yakınlarıyla mektuplaştığı bu yolculuğunda kardeşi Şeyh Yusuf'tan aldığı mektupla bir erkek çocuğu dünyaya geldiği müjdesini almıştır.

3- 1101/1690'da Kudüs ve el-Halil şehirlerini kapsayan bir seyahattir.[126] "Orta seyahat" olarak adlandırılan bu yolculuk kırk beş gün sürmüştür. Müellif elli bir yaşında gerçekleştirdiği bu seyahatini "el-Hahretü'l-Ünsiyye fi'r-Rihleti'l-Kudsiyye" adlı seyahatname ile kaleme almış olup bu yolculuğunu altı kişi ile gerçekleştirmiştir. Yolculuğun maksadı Filistin'deki kutsal yerleri ve Kudüs ile çevresini gezmek, peygamberlerin makam ve mekânlarını ve yol güzergâhındaki tasavvuf şeyhleri ve âlimleri ziyaret etmektir.

---

[123] Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3081.
[124] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32.
[125] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32.
[126] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32.

Nablusî beraberindekilerle bu maksada uygun olarak peygamberlerin kabirlerini, mescidleri, kiliseleri, evliya dergâhlarını ve birçok tarihî mekânı ziyaret etmiştir. Büyük kalabalıklar tarafından karşılanan Nablusî, Kudüs'e girişinde tarikat liderleri ve dervişleri tarafından İmam Bûsîrî'nin yazdığı "Kaside-i Bürde" okunarak karşılanmıştır. Bu yolculuğa oğlu İsmail de iştirak etmiştir.[127]

Nablusî, Kudüs'le alakalı olarak şu beyti dile getirmiştir:

والذى لم يزره ناقص فض

فى الورى يستحق للتعنيف

"Kudüs'e gitmeyenin fazileti eksiktir.

Kudüs'e gitmeyen kişi Kudüs'e gitmeye zorlamalıdır."[128]

4- 1105/1693-1106/1694 yıllarında Suriye, Filistin, Mısır ile Mekke ve Medine'nin de hac görevi kapsamında gezildiği en meşhur seyahatidir.[129] "Büyük Yolculuk" olarak adlandırılan[130] bu yolculuk 388 gün sürmüştür. Nablusî, bu yolculuğunu "el-Hakîkat-ü ve'l Mecaz fi Rihleti Bilâdi'ş-Şâm ve Mısır ve'l Hicâz" adlı seyahatnamesi ile kaleme almıştır. Müellif, arkadaşları ile yapmış oldukları bir anlaşma gereği parasız çıktıkları bu yolculukta binek sırtında beş bin kilometre dolaşmıştır. Bu seyahatte yanında oğlu İsmail, talebesi M. Dekdakcî, Esad el-Ubâdî (öl.1125/ 1713), Abdüllatif el-Umarî ibn Abdülhâdî (öl.1164), biri hizmetli diğeri kılavuz olan ve isimleri Muhammed olan iki bedevî bulunmaktadır. Binek olarak yanlarında altı deve ve iki at vardır.

Çalışmamızın da ana konusunu oluşturan bu seyahat, Nablusî'nin yapmış olduğu seyahatler içerisineki en uzun süreli olanıdır. Muasırı olan Mu-

---

[127] Baran, Abdülğanî en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı, s. 66.
[128] Baran, Abdülğanî en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı, s. 66.
[129] Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3081.
[130] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32.

hammet Emin el-Muhıbbî, Nablusî Kahire'ye[131] geldiğinde onu karşılayarak şiirler söylemiş ve şu beyti okumuştur: [132]

فضل البرايا فيه مستجمع
فكله إن تختبر فضل

"İnsanlarda olan en güzel sıfatlar ondadır.
Onu tanıdığında her şey hayırla ve bereketle dolar."

5- Hicaz seferinden döndükten altı yıl sonra 1112/ 1700'de Trablus'a yaptığı kırk günlük seyahattir.[133] Müellif bu seyahatini "et-Tuhfetu'n-Nâbulusîye fi'rihleti't-Tarâbulisîye" adıyla kitaplaştırmıştır.

6- 1143/ 1730-31'de Baalbek'e ikinci kez yapılmış olan bir seyahattir. Detayları ile ilgili bilgi bulunmayan bu seyahati el-Gazzî dile getirmektedir. Nablusî aynı yıl bu seyahatten bir kaç ay sonra vefat etmiştir.[134]

Nablusî, yolculukları esnasında yazmış olduğu seyahatnamelerinde gezip gördüğü yerlerin konumu ve özellikleri hakkında bilgi vermenin yanında, kendi manevi tekâmülü ile müşahede ettiği ve tecrübelerle manevi değere haiz olan beldeler hakkında kendisine ulaşan bilgilere önem vermiştir.[135]

Nablusî, seyahatlerini kaleme alırken gezdiği yerlerin coğrafi konumları, iklim örtüsü, hava şartları gibi bilgilerin yanı sıra gezdiği yerlerdeki mescit, dergâh ve âlimlerin kabirleri gibi yerlere de yer vererek seyahatlerinin manevi kısmı ile ilgili vurgulara ağırlık vermiştir.

---

[131] Nablusî hac seyahatinin yüz onikinci günü (24 Rebiulahir 1105/23 Aralık 1693 Pazartesi) Kahire'ye ulaşıp şehre eş-Şa'riye kapısından girdiğinde akrabası M. Emin el-Muhıbbî gibi kendisini karşılamaya gelenlerden biride dostu Zeynel Abidîn el-Bekrî es-sıddîkî el-Kahirî (öl. 1107/1696) dir. Nablusî'yi çok sıcak ve samimi bir şekilde karşılayarak kendisine son derece samimi davranır. Bkz: Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 125.

[132] Baran, Abdülğanî en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı, s. 46.

[133] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32.

[134] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s, 121.

[135] Brockelman, "Abdülgani en-Nablusî", MEB İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1978, C. I, s. 66.

H. Eserleri

Yaşadığı dönemde hem zahirî ilimlerde hem de manevi ilimlerde ön plana çıkmış olan Nablusî, birbirinden farklı konularda ve birçok ilim dalında çokça eser kaleme almıştır.[136] Bazı farklılıklar olmakla beraber[137] kaleme almış olduğu kitap ve risalelerin sayısının yaklaşık üç yüz tane olduğu aktarılmaktadır. Nablusî, kaleme aldığı eserleri "er-Rihletü'l-Kübrâ" olan "el-Hakîka ve'l-Mecâz" adlı eserinde detaylıca sıralamıştır.[138] Kaleme aldığı kitaplardan birçoğu tek ciltli iken, bazıları birden fazla cilde sahiptir. Nablusî'nin gerek matbu halde ve gerekse el yazması olarak yazdığı eserler, başta Şam-Dımaşk olmak üzere Mısır, Türkiye, Pakistan, Hindistan, Fransa, İngiltere ve Almanya gibi dünyanın birçok yerindeki kütüphanelerde mevcut bulunmaktadır. Bununla birlikte kaynaklarda geçen ancak henüz yerleri tespit edilememiş kitapları da bulunmaktadır.

Biz burada Nablusî'nin değişik ilim dallarında yazmış olduğu eserlere örnekler vereceğiz. Kalan kitapları ise ilgili yerlere yönlendirerek mümkün olduğu kadar çalışmamızın ana konusunun dışına çıkmamaya dikkat edeceğiz.

Nablusî, kısa bir sürede olsa Dımaşk müftülüğü yapmış olup uzun yıllar müderris olarak gerek Emevi Camii ve Selimiye medresesinde gerekse evinde özel talebelerine hizmet vermiştir. İslami ilimlere dair yaptığı çalışmalar arasında en çok fıkıh alanı öne çıkmaktadır. Mezhepler arası geçişliliği ve farklı meselelerde diğer mezheplerin görüşlerini tatbik etmeyi caiz gören Nablusî, dört mezhebin dışındaki mezhepleri tatbik etmeyi doğru görmez.[139]

---

[136] Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 194.

[137] Muhıbbî, Murâdî'nin *Silkü'd-Dürer* adlı eserinden nakille Nablusî'nin eserlerinin ikiyüz yirmi üç tane olduğunu belirtir. Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, C. II, s. 137.

[138] Nablusî, el-Hakika ve'l mecâz, s. 266-270; Bu eserlerle ilgili olarak geniş malumat için şu iki teze bkz: Cihan, Abdülğanî nablusî'nin Kelami Görüşleri, s. 20-36; Baran, Abdülğanî en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı, s. 50-65.

[139] Baran, Abdülğanî en-Nablus ve Gezi Edebiyatı, s. 48.

İyi bir fakih olan Nablusî, sadece fıkıh ilmi ile alakalı onlarca kitap yazmış olup bazıları şunlardır:

a. "Kitabü'l-Ahkâm bi Şerhi Devril Ahkâm": Dört ciltten oluşan eser 820 sayfadır. Dımaşk Zahiriye kütüphanesinde 5316 nolu fıkıh bölümünde bulunmaktadır. H. 1189'da yazılmıştır.

b. "el-İbtihâc fî Menâsiki'l-Hac": Matbu bir eser olup 229 sayfadan oluşan kitap, Dımaşk Zahiriye kütüphanesinde mevcuttur. H. 1105'te yazılmıştır.

c. "Nüzhetü'l-Vacibî fî Hükmi's-Salâtî 'alâ Cenâizi fi'l-Mesâcid"[140]: 184 sayfadan oluşan eser Zahiriya kütüphanesinde 3561 nolu bölümde mevcuttur.

d. "Risâletü Tete'alleku bi-Cevabi Suâl fi'l-Vakt": 307 sayfadan oluşan eser Zahiriye kütüphanesinde 6235 nolu bölümde bulunmaktadır.

e. "el-Cevâbü'ş-şerîf fi'l-Hadrati'ş-şerîf fî Enne Mezhebe Ebû Yusuf ve Muhammed"[141]: 53 sayfadan oluşan eser, Zahiriye kütüphanesinde 5316 numarada mevcuttur.

f. "İşrâfü'l-Mu'allimi fî Ahkâmi'l-Mezâlim": 204 sayfadan oluşan eser Zahiriye kütüphanesinde 5316 numarada bulunmaktadır.

g. "Hulâsat'üt Tahkîk fî Beyanî Hükmi't-Taklîd ve't-Telfîk"[142]: Zahiriye kütüphanesinde 5316 nolu bölümde bulunan ve h.1068 de yazılan eser 1981'de İstanbul'da Şükrü Özen tarafından tercüme edilmiştir.[143]

Nablusî'nin dikkat çeken yönlerinden biri de hiç şüphesiz mutasavvıf oluşudur. İlim ve tasavvuf ehli bir aileden geliyor oluşu yanında dokuz yaşında iken babasıyla beraber 1059/1649 yılında gittiği Mevlevi dergâhında karşılaştığı dervişler vesilesi ile Mevlevilerle tanışması, onun tasavvuf hayatının temelini oluşturmaktadır. Daha sonraki hayatında Kâdirîlik, Nakşi-

---

140 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 36; Nebhânî, Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 198.
141 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 35; Nebhânî, Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 198.
142 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 35; Nebhânî, Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 198.
143 Özen Şükrü, "Nablusî İsmail Abdülğanî", DİA, İstanbul, 2006, C. XXXII, s. 270.

bendîlik gibi başka tasavvuf kollarında da bulunan Nablusî, bu alanda çok sayıda eser kaleme almıştır. Bu eserlerin bazıları şunlardır:

a) "el-'Ukûdü'l-Lü'lüiyye fî Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye": Nablusî'nin Mevlevî tarikatı mensuplarına yöneltilen eleştirilere cevap niteliğinde kaleme aldığı bu eser, Müstakimzade Süleyman efendi tarafından tercüme ve şerh edilmiş olup Süleymaniye kütüphanesinde Halid Efendi 379 numarada mevcuttur.[144]

b) "el-Fütûhatu'l-Medeniyye fi'l-Hazarâti'l-Muhammediyye"[145]: 48 sayfadan oluşan bu kitabı Nablusî, Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret ettiği zaman kaleme almıştır.

c) "Îzâhu'l-Maksûd min Ma'nâ Vahdeti'l-Vücûd":[146] Halep vakıflar kütüphanesinde 2266 numarada bulunmaktadır.

d) "el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî":[147] 1706 sayfadan meydana gelen bu eser, 1960'ta Beyrut'ta Muhammed Abdülkadir Ahmet Atâ tarafından neşredilmiştir.

e) "el-Hadîkatü'n-Nediyye Şerhu't-Tarîkati'l-Muhammediyye":[148] İslam dininin akaid, amel ve ahlakına dair esasların açıklandığı bir eserdir.

f) "Bidâyetü'l-Mürîd ve Nihâyetü's-Saîd":[149] H.1337'de kaleme alınmıştır. Zahiriyye kütüphanesinde tasavvuf bölümünde 48459 numarada bulunmaktadır.

g) "Şerhu risâleti fî Edebi'l-Mürîd": H. 1087'de yazılmış olup 149 sayfadan müteşekkildir.

h) "er-Reddü'l-Metîn alâ Muntekisu'l-Ârifî Muhyiddîn"[150] Nablusî'nin doğrudan el yazması olan bu kitap Hindistan'ın Rampur kütüphanesinde bulunmaktadır.

---

144 Özen, "Nablusî İsmail Abdülğanî", DİA, C. XXXII, s. 269.
145 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 33; Nebhânî, Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 198.
146 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 35; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 195.
147 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 35.
148 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 195.
149 Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 199.

i) "el-Vücûdü'l-Hak ve'l-Hitâbü's-Sıdk":[151] Ekrem Demirli tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

j) "Mihtâhu'l-Maiyye Şerhu'r-Risâleti'n-Nakşibendiyye":[152] Osman Bahri Muhammed b. b. Emîn tarafından Türkçeye tercüme edilen bu eser 1289'da İstanbul'da neşredilmiştir. Eser, Nakşibendî tarikatında meşhur olan zatların hayatlarını anlatmaktadır.

Nablusî'nin kelam ilmine dair telif ettiği eserlerden bazıları ise şunlardır:

a) "el-Envâru'l-İlâhiyetü fî Şerhi'l-Mukaddimeti es-Senûsiyye":[153] 41 sayfadan oluşan bir tevhit kitabıdır.

b) "el-Kevkebü's-Sârî fî Hakîkati'l-Cüzü'l-İhtiyâr":[154] 11 sayfadan oluşmakta olup Zahiriyye kütüphanesinde 9304 numaralı tevhit bölümünde bulunmaktadır.

c) "Risâletü'l-Kabûl": Bu tevhid kitabı 422 sayfadan oluşmaktadır.

d) "Kalâ'idü'l-Mercân fî Akâidü'l-Îmân":[155] Nablusî, 20 sayfadan oluşan bu kitabı h.1104'te kaleme almıştır.

e) "Râihatü'l-Cenneti fî Şerhi Akâidi Ehl-i Sünneti min Kitâbi'iddeh": 190 sayfadan oluşmaktadır.

f) "Şerhu İdâhu'l-Maksûd"[156]

g) "Tahkîku'l-intisâr fî İttifâki'l-Eş'arî ve'l-Mâturîdî ala'l-İhtiyâr"[157]

h) "Tahrîkü'l İklîd fî Fethi Bâbi't-Tevhîd"[158]

Nablusî'nin hadis ilmine dair yaptığı çalışmalar şunlardır:

---

150 Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 197.

151 Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s,170; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 33; Nebhanî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 195.

152 el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 195.

153 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 36; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 199.

154 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 33; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 196.

155 Nebhanî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 198.

156 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 33.

157 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 33; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 195.

158 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 33; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 195.

a) "Kenzü'l-Hakki'l-Mubîn fî Ehâdîsi Seyyidi'l-Mürselîn":[159] 147 sayfadan meydana gelip h. 1109 da yazılmıştır.

b) "Temhîdü's-Sünnet fî Tecrîdü's-Sünen": Nablusî'nin kendi el yazısı ile yazdığı bir eser olup 310 sayfadır.

c) "Zehâiru'l-Mevâris fi'd-Delâleti alâ Mevâzi'i'l-Ehâdis":[160] 437 sayfa olan bu kitabı Nablusî, h.1111'de yazmıştır.

d) "Ehâdîsü'l-Mensûreti ve'l-Ehâbîru'l-Ma'sûre": 9 sayfadan oluşan ve risale şeklinde olan eser, Zahiriyye Kütüphanesindedir.

e) "Safvetu'l-Asfiyâ' fî Beyâni'l-Fadîleti Beyne'l-Enbiyâ":[161]

f) "Fi'd-Delâleti alâ Mevâdı'il Ehâdîs."[162]

Küçük yaşta şiir yazmaya başlayan Nablusî, edebî kişiliğini her daim göstermiştir. Şiiri çok sık kullanan Nablusî'nin bu yönünü kitaplarını incelediğimizde müşahede etmekteyiz. Şiirlerden[163] oluşan çokça divanı olan müellifin eserlerinden bazıları şöyledir:

a) "Dîvânu'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik":[164] Nablusî'nin şiirlerinin toplandığı bir dîvândır. Beyrut'ta Mesâdir yayınları tarafından basılmıştır.

b) "Dîvâu'd-Davûdi's-Selâse": 356 sayfadan oluşan oluşmakta olup "Divânu'l-ilahiyat, Dîvânu'l-Gazaliyat, Dîvânu'l-Medaihî ve'l-Murselat" adlı bölümleri bulunmaktadır.

c) "Dîvânu'l-Hakikati ve Sulûkü't-Tarîkatî": Bu divan 82 sayfadan oluşmaktadır.

d) "Şerhu Dîvâni İbni'l-Fârid": Nablusî, bu eserinde İbni'l Fâriz'in "el-Kasîdetü'l-Hamriyye" adlı eserine şerh yazmıştır.[165]

---

[159] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32; el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757.
[160] el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 195.
[161] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 40.
[162] Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32; el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. II, s. 757.
[163] Şiirlerinin çoğu züht üzerinedir. Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, C. II, s. 138.
[164] Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 196.

e) “Reddü'l-Müfterî ani't-Ta'ni fî'ş-Şusterî”: Zahiriyye kütüphanesi 1413 numaralı edebiyat bölümünde yer almaktadır.

Nablusî, rıhle edebiyatında öncü bir isimdir. Onun seyahatleri üzere yazdığı eserleri şöyle sayabiliriz:

a- “er-Rihletü'ûlâ ilâ İstanbul ‘âsimet'üd-Devletü'l-İslâmiyye”:[166] Nablusî'nin h. 1075'te yirmi beş yaşındayken yazdığı bu kitap 100 sayfadır.

b- “Hülletü'z-zehebu'l-ibriz fî rihleti Ba'labekk ve'l-Biğâ' el-azîz”:[167] h.1100'de yazılan bu kitap 60 sayfadır.

c- “el-Hadretü'l-Unsiyeti fi'r-rihleti'l-kudsiye”:[168] h. 1101'de yazılan bu seyahatname 149 sayfadır.

d- “Hakîkat-ü ve'l Mecaz fi rihleti Bilâdi'ş-Şâm ve Mısır ve'l Hicâz”:[169] Hac yolculuğunu içeren ve h. 1105'te yazılan bu seyahatname 445 sayfadır.

e- “et-Tuhfetu'n-Nâbulusîye fi'rihleti't-Tarâbulisîye”[170]: Yetmiş sayfadan oluşan bu seyahatname h. 1112'de kaleme alınmıştır.

Nablusî'nin tefsir ilmine dair yazdığı eserler arasında “et-Tahrîru'l-Hâvî fî Şerhi'l-Beydâvî”[171], “Mecâlisü fî Tefsîr”, “Bevânitü'l-Kur'ân ve Mevâtinü'l-Furkân”; rüya tabirleri üzerine ise “Ta'tîru'l-enâm fî Ta'bîri'l-Menâm”[172], “Ravdu'l-En'âm fî Beyani'l-İcâzeti fi'l-Menâm”[173], “er-Risâle fî Ta'bîri Ru'yâ”[174] adlı eserlerini sayabiliriz.

---

165 Özen, “*Nablusî İsmail Abdülğanî*”, DİA, C. XXXII, s. 270; Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 195.

166 Bu eser 1986 da Ahmed Abdülmecid Herîdî tarafından hazırlanmış olup Mısırda basılmıştır. Aynı eser Riyâd Abdülhamid Murad tarafından thkkik yapılmış olup Dâru'l-Ma'rire tarafından Dımaşk'ta basılmıştır.

167 Murâdî, Silkü'd-Dürer, s. 33; el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, s. 757; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 197.

168 el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 197.

169 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 34; el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 197.

170 el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 198.

171 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 32; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 195.

172 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 33; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 196.

173 el-Kettânî, Fihrisü'l-fehâris, C. I, s. 757; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 196.

174 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 33; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 197.

Bunlarla beraber Nablusî'nin yazışmaları da son derece önemlidir. Şeyh Zeynel Âbidin el-Bekrî[175] ile mektup vasıtası ile ilmî, edebî ve tasavvufî konularda birçok defa yazışmalar yapmıştır.[176] Bu mektuplaşmalar 1098/1687'de başlayarak düzenli bir şekilde devam eder. Bu tarihten önce Şeyh Zeynel Âbidin'in Şam'a gelerek Nablusî'yi ziyaret ettiği bildirilmektedir. Buna karşın Nablusî de çıkmış olduğu hac seyahatinin 112. günü 24 Rebiülâhir 1105/1694'te Kahire'ye uğrayıp dostu Zeynel Âbidîn el-Bekrî es-sıddîkî el-Kahirî'yi (ö. 1107/1696) ziyaret eder. Zeynel Âbidîn, Nablusî'yi çok sıcak ve samimi bir şekilde karşılayarak kendisine son derece cömert bir ev sahipliği sergiler. Bekrîler ile Nablusîler arasındaki dostluk Kahire'de ilim tahsili için kalan Nablusî'nin babası İsmail zamanında başlamaktadır. Şeyh Abdülganî ile Şeyh Zeynel Âbidîn arasında 1098/1687'den itibaren başlayan düzenli mektuplaşma, her iki âlim arasındaki derin dostluğu ortaya koymaktadır.[177]

Nablusî, tanıdığı veya tanımadığı birçok kişi ile yazışmalar yapmıştır. Bunlar arasında Zeynel Âbidîn'in yanı sıra şair Şemseddin Muhammed el-Huseynî, Seyyid Ali Efendi, Mustafa el-Bekrî gibi şahıslar ve daha başkaları da vardır. Abdülganî, bu mektupların kaybolacağından endişelenerek hem kendi yazdıklarının hem de kendisine gelen mektupların birer nüshasını çıkararak koruma altına almıştır. Mektuplarını topladığı ve "Resâilüt-tahkîk" adını verdiği bu eser ciltlenerek bugüne kadar gelmiş olup bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde Esat Efendi bölümü 1445 numarada mevcut bulunmaktadır.[178]

---

[175] Şafi mezhebine müntesib olan Şeyh Zeynel Âbidin el-Bekrî 1055/1646 da Kahirede doğdu ve yine Kahirede 1700 de vefat etti. Nablusî, vefatından sonra Şeyh Zeynel Âbidin el-Bekrî için kendi el yazısıyla şiir kaleme almıştır. el-Gazzî, el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî, s. 320.

[176] Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, C. II, s. 138.

[177] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s. 125.

[178] Cihan, Abdülğanî nablusî'nin Kelami Görüşleri, s. 12.

Yaşadığı asırda ilmi ve eserleri ile ön planda olan Nablusî, Araplar ve Türkler arasında şöhrete sahiptir. Nablusî, 1085/1674 ilâ 1114/1702 yılları arasında yaklaşık yirmi dokuz yıl talebelerinden ve farklı İslam memleketlerinden değişik tabakalarda gelen dini soruları ihtiva eden mektupları, yetmiş iki risalede bir araya getirmiş ve bu risaleleri "Vesâilü't-Tahkîk ve Rasâilü't-Tevfîk" kitabında toplamıştır.[179]

Nablusî "el-Vücûdu'l-Hakk" adlı eserini hac vazifesini yapmak için çıktığı bir yıldan fazla süren büyük seyahatten beş buçuk ay önce (13 Şaban 1104 / 21 Mart 1693 Cumartesi) günü tamamlamıştır. O zamanki şartlarda seyahatlerin yıpratıcı ve tehlikeli olduğu dikkate alındığında, mukaddes topraklar için yola çıkmadan önce Nablusî'nin manevi vasiyetnamesini yazmak istemiş olabileceği düşünülmektedir. Nablusî bu eserini yazarken İbn Arabî'nin Füsûs'u ve Fütühât'ı ve Konevî'nin "Miftâhu'l Ğayb"ından ilham almıştır. Nablusî, İbn Arabî'nin satırları arasına gizlemek istediği şeyi açık açık söylemektedir.[180]

Şam'da 1135/1723'te M. el-İmâdî'nin ölümünden sonra Osman Paşa'nın tayiniyle Nablusî kısa bir süreliğine bu göreve gelmiş ve verdiği fetvaları "Fetâvâ en-Nablusî" adını verdiği bir defterde kayıt altına almıştır. Müftülük makamına kendisinden sonra talebelerinden Halil b. Es'ad el-Bekrî tayin edilmiştir.[181]

I. Vefatı

Nablusî 1110/1708'de Şam yakınlarındaki Salihıyye beldesine göç ederek, vefatına kadar ki ahir ömrünü ilmi çalışmalara ara vermeksizin burada devam ettirmiştir. Bu göçe sebep olarak şu olay gösterilmektedir: Kapıkulu

---

[179] el-Gazzî, el-Virdü'l Ünsî, s. 156.
[180] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s,174.
[181] Alaaddin, Bir Çağın Öncüsü, s,128.

askerlerinin Nablusî'nin Sûk el-Anbarâniyyîn de bulunan evinin karşısındaki bazı eşrafa şiddet uygulaması üzerine Nablusî, onları korurken çıkan arbedede bir gözünü kaybeder. Bu olayın ardından göç gerçekleşir. 24 Şaban 1143 /5 Mart 1731 Pazar günü ikindi namazına doğru yaklaşık on günlük hastalığın ardından, çevresindekilerin razılığını da alarak doksan yaşında iken vefat eder.[182] Ertesi gün gerçekleştirilen cenaze işlemlerinden sonra evinin bahçesindeki daha önce kendisinin yaptırmış olduğu kubbenin altına defnedilir.[183]

İlim ehlinin ortak kanaati şudur ki Nablusî, ahir ömründe büyük şöhret ve itibar kazanmış ve bunu hak etmiştir. Ölüm vakti gelene kadar sıhhati gayet yerinde olup teravih namazını ayakta kılabilmekte; dinleyenlerin hoşuna giden bir kıraatle de cemaate imamlık yapabilmekteydi. Son anına kadar da şuurunu bilincini kaybetmemiştir.[184]

Vefat ettiğinde cenazeye iştirak edenlerin yoğunluğu sebebiyle Salihiyye Dağı'nın eteklerine kadar tüm sokaklar sevenleriyle dolmuştur. Abdülganî en-Nablusî'nin kabri insanlar tarafından devamlı ziyaret edilen bir yer haline gelmiştir. Torunu Şeyh Mustafa en-Nablusî, daha sonra buraya Nablusî'nin adını taşıyan bir mescit yaptırmıştır.[185]

---

182 Bağdâdî, Hediyyetü'l-Ârifîn, C. I, s. 590; Sâmi, Kāmûsü'l-a'lâm, C. IV, s. 3081.
183 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 31; Muhıbbî, Nefhatü'r-Reyhâne, C. II, s. 137.
184 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 37; Nebhânî, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, C. II, s. 200.
185 Murâdî, Silkü'd-Dürer, C. III, s. 38.

— İKİNCİ BÖLÜM —

HAC MENZİLLERİ

Müellifin kendi ifadesiyle 388 günde tamamlanan bu hac rıhlesinin üçüncü cildine 183. günden itibaren başlanmıştır. Müellif bu ciltte Medine ve Mekke seyahatini ele almıştır. Yolculuk 07 Receb 1105 (3 Mart 1694) tarihinde Perşembe günü Menziletü Kayıtbay (منزلة قايتباي) diye adlandırılan yerden başlamış[186] ve 238. günü 03 Ramazan (27 Nisan 1694) Çarşamba günü Medine-i Münevvere'ye girene kadar devam etmiştir. Eserde bu 55 günlük yolculuktaki Medine'ye varış güzergâhı, bu güzergâhtaki hac konakları, bu konakların tavsifi, yer yer coğrafi durumları, iklimleri ve yol süresince yaşadıkları bazı vakıalar ele alınmıştır.

Bir sonraki kısımda yolculuğun 238. günü 03 Ramazan (27 Nisan 1694) Çarşamba günü başlayan ve 322. günü 27 Zilkade1105 (20 Haziran 1694) Çarşamba günü sona eren 80 günlük süre ele alınmıştır. Bu bölümde çalışmamızın da ana gövdesini oluşturan Medine şehri anlatılmaktadır.

Bir sonraki kısım ise 322. gün 27 Zilkade 1105 (20 Haziran 1694) Çarşamba günü Zü'l-Huleyfe'den başlamakta ve 346. günü 21 Zilhicce 1105 (07 Temmuz 1694) Cumartesi günü sona ermektedir. Yolculuğun 24 gününün

---

186 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 5.

anlatıldığı bu bölümde Medine'den Mekke'ye kadar olan konaklama yerleri ve Hac görevinin ifa edildiği Mekke bölümü ele alınmıştır.

"Tarîku'l Avde" başlığının atıldığı en son kısım ise yolculuğun 346. günü 21 Zilhicce 1105 (07 Temmuz 1694) Cumartesi günü başlamaktadır. Bu bölümde Mekke'den Medine'ye kadar olan güzergâh ve konaklama yerleri ile Medine'ye varınca da üç gün süren son ziyaretler ve vedalaşmalar ele alınmış ve Dımaşk'a kadar olan dönüş yolu anlatılmıştır.

Nablusî, bu üçüncü ciltte Medine-i Münevvere'ye kadar belirlenmiş yirmi dört tane hac menzilinden bahseder.[187] Belirlenen bu hac menzillerinin dışında birçok menzilin de isimlerini zikreden Nablusî, bu durumu şöyle ifade etmektedir:*"Bazen bizler görüş birliği yapıp hac konaklarında konaklıyorduk. Bazen de konaklamıyorduk. Öyle yerlere geldik ki hac konaklarının dışında Araplar arasında isimleri bilinen yerlerde konakladık."*[188]

Nablusî, bu cildin baş tarafında yolculuk esnasında sekiz kişi olduklarını kendisinin dışında, evladı ve bir hizmetçi ile isimleri Muhammed, Es'ad ve Abdüllatif isminde üç kişi daha ve bunların haricinde üç tane de Araplardan olduğunu, birisinin geri döndüğünü kalan iki kişinin isimlerinin Hüseyn ve Necm olduğunu aktarmıştır. Nablusî burada şunu da ilave etmektedir: *"Mısırlılar bir cemaat gönderdiler. Onları güzel develere bindirmişlerdi. Ağır ve kalın ağaçlar yüklediler develere. Onlarla birlikte Müveylih (مويلح) kalesinin ağasıda vardı. Hac yolunda ki kuyuların tadilatını yapmak için vezirin güvenilir adamlarından*

---

[187] Bu konuda Evliya Çelebi şunları dile getirmektedir: Şâm-ı şerîfden Medîne-i münevvereye yigirmi dörd konakdır ve deve ayağıyla üç yüz elli sâ'atdir. Ammâ yollar ma'mûr [u] âbâdân şâdumân olup me'kûlât [u] meşrûbâtları bulunsa salt atlı ve katırlı menzili ile kâmil yüz sâ'atlik yoldur. Ammâ yollarda şâdumân olmayup zâd-ı râhileyi deve ile götürmeğe muhtâc ve deve dahi götürdüğün yer. Yine insân bir pâre nân ile def'-i cî'ân eder. Ancak çekilen derd [ü] mihnet ta'zîb-i hayvân bilâ-fâyide olur. Evliya Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 298.

[188] Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 12.

biri de onlarla beraberdi. Müveylih (مويلح) kalesine kadar biz de onlarla beraber yol aldık. Onlar orada kaldı biz Medine-i Münevvere'ye devam ettik."[189]

Nablusî, kendileriyle beraber gelen iki Arap'ın birinin Sudanlı (سودان) olduğunu aktarmıştır.[190]

Hac yolculuğuna bazen güneş batana kadar bazen de güneş battıktan sonra devam ederler.[191] Çoğu zaman gecenin ilk yarısına kadar dinlenip sonra kalkıp sabaha kadar yol alırlar.[192] Bazen de gecenin tamamında dinlenip sabah yola çıkarlar.[193]

Nablusî ve beraberindekiler, Araplar arasında görüş birliği bulunan bu 24 hac menzilinden sadece "Bereketü'l Hâc" ve "Vadî Ekrah" diye isimlendirilen iki hac menzilinde konaklamamıştır. Bunların dışında ki adı geçen bütün hac menzillerinde konaklamışlardır.

Nablusî, bu seyahatte konakladıkları yerlerde dinlenme için çoğunlukla yanlarında götürdükleri çadırları kullanmıştır. Bazen de bulundukları yerlerdeki üst düzey insanların davetine icabet etmişler ve onların evlerinde istirahat etmişlerdir.

Çalışmanın bu bölümünden itibaren Nablusî'nin yapmış olduğu menziller dört başlık altında ele alınacaktır. Bunlar "Genel Kabul Görmüş Hac Menzilleri", "İlave Menzilleri" ve hac görevi için yaptığı "Mekke Medine Arası Menziller" ve dönüş yolunu anlattığı "Medine Dımaşk Arası Menziller"dir.

---

189 Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 10.
190 Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 39.
191 Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 39.
192 Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 44, 45, 52, 56.
193 Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 49, ٥٢, 53, 84.

A. Genel Kabul Gören Hac Menzilleri

1. Bürketü'l Hâc (بركة الحاج)

Bürketü'l Hâc'a yolculuğa çıkışın 285. günü Şaban ayının dokuzu Cumartesi günü ulaşılmıştır. Bürketü'l Hâc[194] üzerinde ittifak edilen hac konaklarından biri olmayan Menzilet'i Kayıtbay (منزلة قايتباي)'dan sonra gelen ve üzerinde ittifak edilen hac konaklarının ilkidir. Ancak Nablusî bu yerde konaklamamıştır.

2. ed-Dâru'l Hamrâ' (الدار الحمراء)

ed-Dâru'l Hamrâ'[195] hac konaklarının ikincisi olup Mısırlı hacıların konakladıkları bir yerdir. Doğal kaynak suyu olmayıp sadece yağmur suyu bulunmaktadır. Nablusî ve beraberindekiler öğleden bir saat kadar sonra bu mekâna varıp çadırlarını kurup konaklamışlardır. Geceyi geçirip dinlendikleri bu mekân hakkında Nablusî iki ayrı şiir nazmetmiştir. Ertesi gün 10 Receb Pazar günüdür. Sabahında yola koyulup çöl ve arazi de yolculuk yapa-

---

194 Menzil-i karye-i Bürketü'l-Hac: Nîl tuğyân etdükde bu mahalle gelüp deryâ gibi bir buhayre olur. Anın sâhilinde yüz hâneli ve bir câmi'li ve bâğ u hurmâlı bir beldedir. Evliya Çelebi, Seyahatname, s. 418. Ayaşi bu mekânla alkalı şunları aktarmaktadır: Bürketü'l Hâc denilen yer göz alabildiğince geniş olup yol güzargahında yiyecek şeyler satılan çokça yer bulunmaktadır. Hacılar için burada çadırlar kurulmakta olup bu çadırları bekleyen nöbetçi askerlerde bulunmaktadır. Nilin taşkın ve tatlı suları buradan geçmektedir. Nil'in kenarında bostanlar ve kasırlar mevcut olup batı kenarında mescidi olan bir köy bulunmaktadır. Bkz: el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 269.

195 Bir ismi Dâr-ı Hamrâ'dır diğer adı ise Menzil-i Mesâni': Hazret-i Mûsâ ile Fir'avn bu mahalde ceng [ü] cidâl edüp asâ-yı Mûsâ fir'avnîleri ve sihr ile ihdâs etdüği eşyâların asâ-yı sü'bân cümlesin ekl [ü] bel' edüp mu'cize-i Mûsâ âşikâre olduğu yer olmak ile Mesâni' derler, demekdir.. Cümle kumları ve toprağı kırmızıdır. Müverrihlerin thkrîri üzre fir'avnîler dest-i Mûsâ'da katl olunduklarında anların hûn nişânlarıdır kim zemîni la'lgûn olmuşdur. Anıniçün Dâr-ı Hamrâ derler. Bir çöl yerde otsuz susuz hâr ve yâbis yerdir. Bayındır mekândan bir eser yokdur. Mısır'dan bu mahalle niçe bin deve yükü Nîl suyu hedâyâ gelir. Ve ba'zı karşucılar dahi gelirler. Ba'zı huccâc bunda konmayup bir baş Mısır'a giderler, ammâ salt atlı ve heccânlılar giderler. Bu mahaller dahi Evlâd-ı şâhin direğidir. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 418.

Şiddetli sıcağın olduğu ve son derece zorlu bir yerdir. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 270.

rak Uveybid Dağı'na (جبل عويبد) varırlar. Bu mekânda yanlarında getirdikleri suyun dışında herhangi bir su bulunmamaktadır. Burada çadırlarını kurup mesrur bir şekilde gecelerler.[196]

3. Acrûd (عجرود)

11 Receb Pazartesi günü hac konaklarının dördüncüsü olan Acrûd'a varırlar. Burada insanları koruyan Acrûd kalesi[197] bulunmaktadır. Ancak Nablusî ve cemaati bu kalede konaklamayıp geniş bir sahraya gelinceye kadar yollarına devam ederler. Nablusî bu sahra için şu bilgileri bize aktarır:

"Öyle bir sahraya geldik ki orada taştan yapılmış sütunlar vardı. Her iki sütunun arası bir mil kadardı. Yirmi dört sütun vardı ve her bir sütunun uzunluğu dört zira kadardı. Geçmiş zamanda hacılar yollarını şaşırmasın diye yapılmışlardır. Burası Süveys denen yere yakındı ve orada suyu acı olan deniz bulunup sahilinde gemiler bulunmaktaydı.[198] Bu gemiler insanları suyun çıktığı yerden Cidde'ye kadar götürüp geliyorlardı. Sebhat'ü Süveys denen suyu olmayan bir mekâna gelip burada çadırlarımızı kurup sevinçli bir şekilde geceledik. Buraya Süveys denmesinin sebebi bir böcek türü ki bu böcek burada buğday, arpa ve bezelye tanelerini yemekteymiş." [199]

4. es-Süğâr (الثغار)

Nablusî ve ihvanı, Receb ayının on üçünde sabah vakti yüksek dağlar arasında geniş bir araziye gelirler. Burada bineklerinden inip kum üzerinde

---

196 Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 12-13.

197 Menzil-i kal'a-i Acrûd: Tîh sahrâsının batı tarafında tarafında bir bayır üzre kare şeklind bir taş binâ kal'a-i zîbâdır. Çevresi üç yüz adımdır. Güzel bir hisârı vardır. Ve kıbleye nâzır bir kapusu var. İçinde ancak dörd azeb hânesi ve bir câmi'i ve bir kuyusu var. Suyu ol kadar lezîz değildir. Ammâ zarûretde içilir. Ammâ hayvânlara latîfdir. Ve kal'anın hâricinde sol tarafa bürkesi var, azîm havz-ı şâfi'îdir. Bâğ u bâğçesi ve hurmâ ağaçları yokdur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 415. Birbirine bitişik iki binadan oluşan bir kale bulunmakta olup biri büyük ikisi küçük üç kuyu vardır. Büyük olanın çevresi otuz zira; küçüklerin ise onar ziradır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 271.

198 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 274.

199 Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 14.

yalın ayak kısa yürüyüş gerçekleştirirler. Peşinden hayvanlarını kısa bir zaman dinlendirip öğle namazını cemaatle kıldıktan sonra da yola devam ederler. İkindi vaktinin peşinden hac konaklarının dördüncüsü olan, çölde bulunan ve es-Süğâr (الثغار) denilen mekâna gelirler. Burası yüksek tepeler ve sabit dağlar arasında bulunan ve suyu olmayan bir yerdir. Burada çadırlarını kurup geceyi geçirirler. Nablusî bu mekân için bir de şiir nazmeder.[200]

5. Kal'atü Nahil (قلعة نخَل)

Receb ayının on beşinde Cuma günü ikindi vaktine yakın Mısırlı hacıların kullandığı ve beşinci hac konaklama yeri olan Nahil kalesine[201] gelirler. Kalenin dışında çadırları kurup sonrasında kalenin içine girerler. Burada küçük bir mescit bulunup az sayıda insan bulunmaktadır. Üzüm, nar, salatalık gibi birçok meyve ve sebzenin bolca bulunduğu bir yerdir.[202] Mescidin dışında büyük bir su kaynağı bulunup hacılar buradan su ihtiyaçlarını gidermektedirler. Ayrıca mescidin dışında Şeyh Muhammed el-Ğazâvî'nin kabri bulunmaktadır. Fâtiha okuyup dua ederler. Geceyi burada geçirirler. Buranın soğuğu çok şiddetli olup Araplar arasında çok meşhurdur. Hicazdaki sıcaklar arttığında çölde yaşayanların şu şekilde söylediği aktarılır: "Nerde Nahil'in soğuğu veya bu soğuk bulutun eleğinde süzülse keşke." Nablusî bu mekân hakkında şiir nazmetmiştir.[203]

---

200 Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 18.

201 Menzil-i kal'a-i Nahil: Kare şeklinde olup binası silindir şeklindedir. Çevresi üç yüz elli adımdır. Yedi bölükden neferâtı ve cebehânesi ve altı pâre topları vardır. Kal'anın bir kapusu var. Ve bir câmi'i ve yigirmi mikdârı neferât hâneleri var. Ve kal'a içinde bir suyu var, lâkin sehel şorcadır. Hayvânat a'lâ içerler. Bu kal'a bir öz içine vâki' olmuşdur. Cümle huccâc bayırlara ve kumsal derelere konup istirâhat ederler. Bu mahalle Tûr-ı Sînâ karîb olmağile ol tarafdan re'âyâ ve berâyâlar me'kûlât [u] meşrûbâtlar ve latîf müsmirâtlar getirüp askeri ganîmet ederler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 411.

202 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 279.

203 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 23.

6. el-Kurrays (القرّيْص)

Recebin on yedisinde Pazar günü Nablusî ihvanıyla beraber hac konaklarının altıncısı olan Kurrays'a varır. Burada sütunları yıkık eski bir kale ve üzerinde küçük bir kubbe olan yıkık bir kuyu vardır. Bunun dışında burada gideri kırık ve kapanmış olan büyük bir havuz vardır. Ayrıca başka kuyulara ait izler de bulunmaktadır. Bilinen bir yer olan bu mekâna daha önce Nahl denilirken bu kalenin yapılmasından sonra Kurrays denilmiştir. Nablusî bu mekânla ilgili de bir şiir nazmetmiştir.[204]

7. es-Sath (السطح)

Nablusî cemaatiyle beraber Receb ayının on sekizinde Pazartesi günü hac konaklarının yedincisi olan ve es-Sath (السطح)[205] diye isimlendirilen yere gelir. Burada su bulunmamaktadır. Hep beraber çadırları kurup burada gecelerler. Sabah tekrar yola koyulurlar.

Nablusî bu kısımda bulundukları yolun durumunu şöyle aktarmaktadır:

"Sabah olunca yola koyulup uzun, geniş ve arazide yürüdük. Sonra geniş vadiden yola engebesi çok olan vadiye aşılması zor olan engellerden indik. Elimizde olmayan bir yorgunluk meydana geldi. Bineklerimizden inip dolabın dönmesi gibi bizde yolla birlikte döndük. Bu engebelerin zorluğunu aşmak için Allah'tan (cc) yardım istedik. Bir saate inebileceğimizi düşündüğümüz yeri iki saate inebildik. Zira mükâfat zorluğa göredir. Biz durmadan

---

[204] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 27-28.

[205] Yaylanın tâ zirve-i a'lâsıdır. Anda bir gün bir gece tekâ'üd olunur. Zîrâ ba'zı huccâc izdihâmdan ertesi gün geçip bu sütûhda cem' olurlar. Cebel-i Akabe'nin tâ nihâyetinde yüksek bir sahrâ-yı azîmdir. Aslâ suyu yokdur. Etrâfında Urbânlardan gelir yâhûd Akabe kal'asından gelmeğe muhtâcdır. Zîrâ soyuğu gâyet mü'essirdir, âdemi helâk eder. Evliya Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 410.

yürüyerek vadiden indik. Biz tuzlu suya yüksekten bakıyorduk. Sıkıntının gitmesi ile sevincimizi birbirimizle paylaştık. Kale uzaklarda kaldı.” [206]

8. Sahilü'l Bahr (ساحل البحر)

Nablusî beraberindekilerle beraber Receb ayının on dokuzu Salı günü hac konaklarının sekizincisi olan Sahılü'l Bahr (ساحل البحر) denilen yere gelirler. Denize ve kaleye yakın bir yere yorgunluklarını gidermek için çadır kurarlar. Tuzlu olan denize yakın bir yerde suyu tatlı olan kuyular bulunmaktadır.[207]

9. el-Hakl (الحقل)

Nablusî maiyetindekilerle beraber Receb ayının yirmisi Çarşamba günü sağ taraflarında deniz sol taraflarında dağ oldukları halde yollarına devam ederek öğleye yakın bir vakitte hac konaklarının dokuzuncusu olan el-Hakl (الحقل) denen yere gelip ~~burada~~ mola verirler. Hurma bahçeleri ve tatlı su kaynakları bulunan bu yerde bir saat kadar dinlendikten sonra kayalık olan ve engebesi bulunan ve insanlar arasında Zahru'l Hımâr[208] diye meşhur olan yoldan yollarına devam ederler. Burası yüksekçe bir yer olup buradan iki akbeye daha çıkılmaktadır. Sağdaki akabe soldakinden daha geniştir.[209] Ak-

[206] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 30.
[207] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 31.
[208] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, s. 283. Evliya Çelebi de şunları aktarmaktadır: Menzil-i Zahrü'l-hımâr: Lisân-ı Arab'da Eşek Arkası demekdir. Hakîkatü'l-hâl bir kumsal sırt üzre niçe bin hurmâ ağaçları içinde kırk elli hâneli bir Arab köyüdür. Ve kuyuları acıdır, ammâ yine hayvânâta nâfi'dir. Mısırlı Ka'be'ye giderken bunda konaklarlarmış. Sahil ile sarp taşlık yalçın kayalar dibiyle kâh cümle hayvânât deryâ içre yürüyerek cümle hayvânât ve benî âdem cânlarından bîzâr oldular. Ve iki konak yer olduğundan bî-tâb u bî-mecâl kaldılar. Eğer körfezin boğazı Zahr-ı hımâr burnuna gelince deryâsı dolsa gelişde ve gidişde Mısır huccâcı altışar konak yakın olup meşhûr-ı âfâk olan berzah-ı musîbet-i Akabe'ye uğramayup ve kal'a-i Akabe'ye dahi uğramayup doğru Zahrü'l-hımâr burnuna gelüp anda dahi konulmayup tokuz sâ'atde şeref-i Benî Atıyye'de meks olunurdu. Bu minvâl üzre on üç konak Mekke yolu Mısırlıya yakin olup Medîne-i münevverede iki gün oturmakdan on iki gün şâmlı gibi oturmak mümkin idi ve Akabe konağı azâb-ı elîminden halâs olmak mümkin olurdu. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 410.
[209] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 287.

şama yakın bir vakitte Ümmü Cureyf denilen mekâna[210] gelirler. Suyun bulunmadığı bu yerde bineklerinden inerek çadırlarını kurup geceyi geçirirler.

Ertesi günün sabahında tekrardan çıktıkları yolculuğu Nablusî şu şekilde aktarır;

“Sabah yola çıktık. Yanımızda bulunan kül rengi bir at vardı. Bir de baktık ki kızılkara bir tay atı emiyor. Bizim bu durumdan haberimiz yoktu. Bu duruma çok sevindik. Dişi tayı devenin üzerine bindirip öğleden önce Cürfeyn denilen yere gelip konakladık. Sonra yüksek dağlar arasında yolumuza devam ettik. Orada sumaki taşları ve lekeli renklerle renklenmiş mermer taşları vardı. Bir de bu dağda bazısı bazısının üzerine dizilmiş kara parçaları gördük. Allah (c.c.) Kur’an’da ‘Yerde birbirine komşu kara parçaları vardır.’[211] ‘Dağların da farklı renklerde beyaz, kırmızı, simsiyah yolları kısımları vardır’[212] buyurmaktadır.”[213]

10. eş-Şeref (الشّرَف)

Nablusî beraberindekilerle Receb ayının yirmi biri Perşembe günü hac konaklarının onuncusu olan ve eş-Şeref denilen yere gelirler. Buraya Şürfet’ü benî Atiyye[214] de denilmektedir. Burası dağlar arasında çukur bir yer olup suyu da bulunmamaktadır. İnsanlar bazı Arapların getirdiği suları satın almaktadırlar.[215] Çadırları kurup geceyi burada geçirirler. Ertesi gün yola

---

210 el-Ayyâşî, er-Rihletü’l-Ayyâşiyye, C. I, s. 287.
211 Ra’d, 13/4.
212 Fâtır, 35/27.
213 Nablusî, el-Hakîka ve’l-mecâz, C. III, s. 32.
214 Menzil-i Şeref-i Benî Atıyye: Hûd Nebî kızlarından Atıyye nâm bir sülâlesinden vücûda gelmiş kimesneler sâkin olduğundan kabâyil-i Benî Atıyye derler. On binden mütecâviz küheylân atlı Urbân'dır. Tâ şâm nahiyelerine dek müstevlî olmuşlardır. Bu mahaller dahi anların direğidir. Taraf-ı pâdişahîden Benî Atıyye'nin atıyyesi vardır. Bir muğaylânlı ve misvâklı ve baytarân çiçekli bir vâdîdir. Bu mahalde dahi Mısır'dan ba‘zı karşıcılar hedâyâlar getirüp huccâcı ganîmet ederler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 409.
215 el-Ayyâşî, er-Rihletü’l-Ayyâşiyye, C. I, s. 384.

devam ederler. Öğleden önce Ahirü'ş-Şürfe denilen yere gelip burada yüklerini indirirler. İhtiyaçları için de alışveriş yaparlar.[216]

11. er-Recm (الرّجْم)

Nablusî beraberindekilerle beraber Receb ayının yirmi ikisi Cuma günü ikindi vaktinin ardından hac konaklarının on birincisi olan er-Recm (الرّجْم) delilen yere varırlar. Burada konaklamadan yollarına devam ederek Ifâl (عفال) denilen yere gelirler. Su bulunmayan bu yerde konaklayıp geceyi burada geçirirler.[217]

12. el-Bed' (البدْعُ)

Receb ayının yirmi üçü Cumartesi günü Nablusî ve arkadaşları develere binip zor yol şartlarında akşama yakın Şuayb mağaraları[218] denen yere kadar

---

216 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 33.

217 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 33.

218 İki dağ arsında bulunan ve çakıl taşları bol olan bu yere muğâyir-i şu'ayb denilmektedir. Burada bulunan bu vadi uzun değildir. Hurma ağaçları bulunmakta olup suyu çok tatlıdır. Ayrıca havası da hafiftir. Çarşısında siyah üzüm, nar ve daha başka yiyecekler satılmaktadır. Burada Hz. Şuayb'in koyunları ile geldiği mağara bulunmaktadır. İnsanlar buradaki mağaralarla teberrük etmekte olup haz almaktadırlar. Yakınında da büyük bir kuyu bulunmaktadır. Denildiğine göre Hz. Musa, Hz. Şuayb'in koyunlarını burada sulamıştır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 284, 285, 288.

Menzil-i muğâyir-i Hazret-i şu'ayb Nebî aleyhisselâm: Bir dereli ve depeli bir vasi' öz içinde hurmâlı ve bâğ u bâğçeli vâdîde huccâc-ı müslimîn konaklarlar. Bu mahalden doğu tarafına üç bin adım uzak bâğ-ı İrem-misâl bir ma'mûr kasabadır. Bir câmi'i ve bir hammâm-ı muhtasarı vardır. Ve etrâfında ma'mûr köyler dahi çoktur. Ammâ cümleden bu Hazret-i Şu'ayb karyesi ma'mûrdur. Ve cümle ahâlîsi Hazret-i şu'ayb zürriyetinden geçinirler. Hazret-i Şu'ayb'ın üç kızı bunda bir mağarada medfûnlardır. Ziyâretgâh-ı huccâcdır. Ve bu karyenin güney tarafınada Bahr-i Kulzüm kenârında şehr-i Medyen derler bir şehr-i azîm vardır kim kadîm a'sârda Mısır'dan büyük bir şehr-i ma'mûre imiş. Ve bu şehir kavmine Hazret-i Şu'ayb ba's olunup Hazret-i Şu'ayb'a îmân getirmediklerinden Cenâb-ı İzzet kavmin helâk edüp şehirlerin harâb etdi. "Hazret-i şu'ayb Beyt-i Mukaddes'e gelüp hac edüp andan şehr-i Taberistân kurbunda Minye gölünün cânib-i cenûbunda karye-i Hattîn'de sâkin olup ba'de'l-vefât yine anda bir kaya içre bir âsitâne-i azîmde medfûndur. Ammâ bu karye-i Şu'aybü'n-Ni'am'da kızları medfûndur. Harem-i Resûlullâh olmak ile te'eddüben mağâranın dâhiline girmeyüp taşradan ziyâret ederler. Ve etrâf kurâlardan cümle fukarâ metâ'ların ve bu karyeden me'kulât [u] meşrûbâtların ve âbdâr lezîz ineblerin getirüp huccâcı ganîmet ederler. Ve bu Mısır yolunda bu sudan lezîz su yokdur. Meğer mâ-i Za'ferâniyye ola. Ammâ

gelirler. O gün Nevruz günü olup sıcaklık son derece yüksektir. Burası hac konaklarının on ikincisi olan ve Araplar arasında el-Bed' (البدْغ) diye adlandırılan bir yerdir. Burada temiz ve tatlı kaynak suları bulunmaktadır. Akıp giden sular belli bir mesafeden sonra nehir oluşturmaktadır. Çadırlarını burada kurup geceyi burada sevinç içinde geçirirler.

Buraya niçin Şuayb mağaraları denildiğiyle alakalı Nablusî şunları aktarmaktadır:

"Denildiğine göre Şuayb (a.s.) burada bulunan mağaralarda ibadet ederdi. Bu mağaralardan bir tanesinde mermerden büyük ve düz bir taş bulunmakta olup Şuayb (a.s.) onun üzerinde namaz kılardı. Bize anlatıldı ki bir adam bir zamanlar buradan geçerken güzel bir koku alıp bu kokuyu takip ederek bu mağaraya gelir. Mağaranın içinde tabut içinde beyaz kefenle bir zat bulunmaktadır. Güzel koku nur ve güzellik bulunan bu zattan gelmektedir. O adamın tahminine göre bu zat Allah'ın (c.c.) nebisi Şuayp (a.s.)'dır. Başka kişilerde böyle zannetmekteydi."[219]

Nablusî, burada makama uygun bir şiir nazmeder. Geceyi burada geçirdikten sonra Receb ayının yirmi dördü Pazar günü akşama yakın bir vakitte es-Suveyr denilen yere gelirler. Geceyi burada afiyet içinde geçirirler.

13. Uyûnü'l Kasb (عيون القصب)

Receb ayının yirmi beşinde öğle vaktine yakın bir zamanda hac konaklarının on üçüncüsü olan yamaçlarındaki bahçelerde çiçekler yetişen ve Uyûnü'l Kasb[220] (عيون القصب) diye isimlendirilen yere gelirler. Burada nehir gibi

---

yoldan ba'îddir. Ayn-ı Za'ferâniyye derler Hazret-i Mûsâ koyun güderken mübârek dest-i şerîfleri ile kazmışdır, derler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 409.

[219] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 34.

[220] Menzil-i Uyûnü'l-kasab: Lisân-ı Arab'da şeker kamışı ırmağı demekdir yâhûd şeker kuyusu demekdir. Âb-ı hayât kuyuları vardır. Evlâd-ı Sâlih Nebî kabîlesi şeyhleri hükmündedir. Bir şey gâyib olsa anlara ilzâm olunur. Mısır yolları kayalı ve dereli ve depeli ve acı sulu yollardır. Ammâ emn [ü] emân vardır. Ve Mısır askerinin ganîmetinden bir hüsn-i hâlleri vardır. Evkât-ı hamsede rada etdikleri mahalde cümle meş'alleri aydınlatıp gece yarısında âyende vü

akan büyük bir su vardır. Bu beldenin arazisi ekin için uygun konumda olup düzenli ağaçları vardır.[221] Bu suyun etrafında ikindi vaktine kadar dinlenirler.

Nablusî buranın güzelliğinin çok fazla olduğunu ve yolculuk esnasında geçtikleri uçsuz bucaksız çölde birçok serap gördüklerini aktarmaktadır. Geceyi burada geçirip ertesi gün öğleye yakın bir vakitte Vadi'l Uzeyb denilen yere varırlar. Vadinin kenarında taştan yapılmış ve minberi olan bir mescit bulunmaktadır.[222] Burası vadiler arasında bir vadi olup bol yeşil otları ve tertemiz tatlı sularıyla tam bir bahar havasına sahiptir. Nablusî bu makamla ilgili bir şiir nazmetmiştir.[223]

14. Kal'atü'l Müveylah (قلعة المويلح)

Receb ayının yirmi altısı Salı günü akşama doğru hac konaklarının on dördüncüsü olan Müveylah Kalesine[224] varırlar. Kaleye yakın bir yerde ça-

---

revendeyi kahveye teklîf edüp halka helvâlar ve şeker ve börekler ve fındık ve fısdık ve cevizler ve hurmâ ve leblebi ve kâkler ve akîde ve nebâtları eyle bezl ederler kim Hudâ âlîmdir halkın ekseri cebine şeker ve fındık doldurup yola revâne olduklarında eğlence olur. Menzil-i Uyûnü'l-Kasab'dan batı tarafına Bahr-i Kulzüm sâhilinde giderek deryâ içinde seyr [ü] temâşâ ederek kâh kumsal ve kâh toprak yollar bulunmaktadır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 408.

221 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 285-288.

222 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 285.

223 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 36.

224 Kal'a-i Kuveylân ya'nî Müveylah: Sultân Süleymân asrında binâ olunmuşdur, be-dest-i Tavâşî Süleymân Paşa. Sahilden uzak bir düz kumsal yerde kare şeklinde taştan yapılmış sağlam bir kaledir. Mısır'dan Mekke'ye varınca böyle büyük bir kal'a yokdur. Çevresi altı yüz germe adımdır. Ve sekiz kulle-i sedîddir. Ve kuzeye bakan sağlam bir kapısı vardır. Tâk-i âlîsi üzre celî hatt ile Süleymân Hân târîhi vardır. Yetmiş aded gözbebegi hisârı ve yedi bölükden musthkfızânları vardır. Ve kal'a içre seksen Arab hâneleri ve bir câmi'i ve bir hammâmı vardır. Ve yigirmi mikdârı husisi sokak vardır. Ve kal'a içre su kuyusu vardır. Ve kal'anın dört etrafında olan hurmâ bâğları içre niçe âb-ı hayât bi'r-i mâları vardır. Ve bu Müveylah kal'asından gayri sahilde Müveylah-ı Atîk vardır. Kal'ası harâbdır ve hem küçükdür. Sebeb-i vîrânı oldur kim bir dervîş-i dilrîş Ka'be-i şerîfden bu mahalle geldikde hasta olup yatırken çok altunu vardır, mülâhazasıyla katl etmek içün vetâh ederler ve esvâbın arayup cebinde ancak bir beksimet bulurlar. Katl etdiklerine peşîmân olup bir künce bırağırlar. Hikmet-i Hudâ ol zahimden dervîş merhûm olmayup halâs oldukda, "İlâhî! Şehriniz vîrân olsun ve evlâdınız mu'ammer olmasun ve bencileyin hastalıkdan halâs olmayasız" deyüp beddu'â

dırlarını kurarak geceyi burada geçirirler. Tuzlu deniz batı tarafından bu kaleye yakın durumdadır. Deniz sahilinde Müveylah adında bir iskele bulunmaktadır. Bu sahilde gemiler bulunmakta olup insanlar onlarla Süveys'ten Cidde'ye kadar hem kendilerini hem de ürünlerini taşımaktadırlar. Burada çokça kuyular ve güzel hurma bostanları da vardır.[225] Tatlı su kaynağının bulunduğu bu yerde insanlar kalede ikamet etmektedir ve burada bulunan büyükçe davulu her gece çalmaktadırlar. Buradaki insanların diğer diyarlara göre kuvvet ve saygınlıkları vardır.

Nablusî, ertesi gün Şeyh Zeynel Âbidîn'e mektup yazar ve bu mektubu oraya giden Araplarla gönderir. Mektubuna hamd ve salât ile başlayan Nablusî, peşinden Şeyh Zeynelâbidîn'i över ve kendisi için güzel temenniler dile getirerek dua ve niyazda bulunur. En sonunda da kendi durumlarından ve yoldaki ahvalden bahseder.

Nablusî ve ihvanı, Mısır'dan gelen ve yolda kendilerine eşlik eden mimar grubu burada bırakarak yollarına devam ederler. İkindi vaktine doğru Meğâvil denen yere vararak çadırlarını kurarlar. Bu mekândan ayrılınca da yollarına devam ederek çeşitli hayvanların kendisinden istifade ettiği bol otlakları olan Vadî el-Ğâl'e (وادى الغال) gelirler. Nablusî, bu mekânla alakalı da şiir nazmetmiştir.[226]

15. Menzilü Zubâ (ظُبا)

Receb ayının yirmi dokuzu Cuma günü Şıkkıl Acûz denen mekândan geçip etrafı çok tümsek ve yolları engebeli olan vadiyi de geçerek Zubâ (ظُبا) denen yere gelirler. Hac konaklarının on beşincisi olan bu yere "Merzûku'l

---

edüp günden güne halkı emrâz-ı muhtelife ile helâk olarak kal'a dahi vîrân kaldı. İmdi bu Müveylah'tan yine batı tarafına sahil ve kumsal yerler deryâdan ba'îd taşlı yerler ile muğaylânlı ve misvâk ağaçlı ve çiçekli yollar bulunmaktadır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 407.

[225] Buradaki kalede emir ve askerler bulunmaktadır. Kale kapısının girinden büyük bir çarşıya girilmekte olup bu çarşıda hacıların ihtiyacı olan bir çök şey bulunmaktadır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 285.

[226] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 37-40.

Kifâfî”[227] de denilmektedir. Burada şeffaf tatlı su kaynakları bulunmaktadır. Geceyi burada geçirirler. Sabah olunca yola koyulurlar. Bir müddet gittikten sonra deniz kenarında adına Merzûk’ul Kifâfî denilen ve salihlerden olan bir zatın kabrini ziyaret ederler. Nablusî’nin aktardığına göre;

“Bu zat Avrupalı bir tüccar olup hacca giderken Zubâ’da bir kuyu yaptırmak ister fakat ömrü yeterli olmayıp vefat eder ve deniz sahilindeki yolun kenarına defnedilir. Bu yoldan gelip geçen bütün Müslümanların su ihtiyacı karşılanması için de bu zatın malından bir kuyu inşa edilir.”[228]

Bu zatın kabrinde durup Fâtiha okuduktan sonra yollarına devam ederler. Öğleden sonraki bir zamanda Vadî el-Bahra’ya gelirler. Bu vadide bol meralar ve çok otlar bulunmaktadır. Burada mola verip hayvanlarını otlatırlar.

16. Kal’atü’l Ezlem (قلعة الأزلم)

Şaban ayının birinde Pazar günü Mekke ile Medine arasında geniş bir vadide kayalık bir yere kare olarak sağlam bir şeklinde bina edilen Ezlem Kalesine[229] (قلعة الأزلم) varırlar. Kalenin çevresi dört yüz adım olup güney cep-

---

227 İnsanlar onun kabri ile teberrüklenmektedirler. el-Ayyâşî, er-Rihletü’l-Ayyâşiyye, C. I , s. 290.

Evliya Çelebi bu menzille alakalı şunları dile getirir: Bu menzile Menzil-i Kastal, Sâhil-i Selme ve menzil-i Kifâfî dahi derler. Bu menzilden Süveys deryâsı görünmektedir. Merzûk-ı Kifâfî hazretleri leb-i deryâya nâzır bir kaya üzre inşâ olunmuş bir kubbe içre medfûnlardır. Merzûk-ı Kifâfî anlardır kim Sultân Selîm-i Evvel İslâmbol'da iken bunlar Ebussu‘ûd-ı Cârihî ile Mısır'dan,"*Yâ Selîm! Yâ Selîm! Te‘al iclis ale'l-Mısır*" deyü nidâ edenlerdir. Sultân Selîm-i Evvel nidâları istimâ‘ edüp bildi kim kutbü'l-aktâb sadâsıdır, derhâl atf-ı inânın Mısır üzre çekdi. İnşâ’allâh mahallinde thkrîr olunur.

Bu Kastal menzili deniz sahilinde kumsal yerde yaban hurmâlı ve kumlu yerdir. Gâyet müshildir. Ve bu mahalde cümle huccâc deniz kenarında çadırlarını kurarlar. Gayetet tuzlu deryâdır. Ve bu mahallin üç tarafında köyler vardır. Cümle metâ‘ların ve âb-ı zülâl suların develer ile getirüp huccâcı ve hayvânâtların saky ederler. Ve deniz kenarında konaklamanın bir zorluğuda Harami ve hırsızların çadırlara gelip zarar vermesidir. Uzak durmak lazımdır. Haberdâr olunca harâmî kendüyi deryâya atup halâs olur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 406.

228 Nablusî, el-Hakîka ve’l-mecâz, C. III, s. 40-42.

229 Menzil-i kal‘a-i Ezlem: Her köşesinde birer kulesi vardır. Ve kal‘anın Mısır yetmiş neferâtı ve yedi bölükden musthkfızânı ve yigirmi kıt‘a şâhî topları ve mükemmel cebehânesi vardır. Ve

hesine bakan bir kapısı bulunmaktadır.[230] Kalenin girişinde hurmaları yaş olan ve otlakları bulunan bir yer vardır. Bu kale büyük ve geniştir. Ancak bakımlı olmayıp bir kısmı yıkılmıştır. Bu kalede içmeye elverişli olmayan, tuz oranı yüksek, yapısı muhkem üç tane tuzlu su kuyusu bulunmaktadır.[231] İçerisinde dört-beş tane Arap olan bu kale hac konaklarının on altıncısıdır. Buradaki tuzlu sudan içemezler, yollarına devam ederek öğleden önce Dehân denen yere gelip konaklarlar. Burada bulunan temiz tatlı sulardan içerler ve hayvanlarını sulayıp tulumlarını doldururlar. Öğle namazını cemaatle kılıp yola devam ederler. Akşamdan önce Seaf denilen ve dağlar arasında bulunan yere gelip konaklarlar. Gecenin ilk yarısına kadar burada dinlendikten sonra uykudan uyanıp tekrar yola devam ederler.[232]

17. Istabl-ı Anter (اصطبل عنتر)

Receb ayının ikisi Pazartesi günü sabah güneş doğduktan yaklaşık iki saat kadar sonra hac konaklarının on yedincisi olan ve Istabl-ı Anter[233] (اصطبل

---

demir kapusundan içeri bir câmi'i var. Ve elli mikdârı hânesi var. Ve kal'a içre bir âb-ı hayât kuyusu vardır. Sâkıye ile âb-ı hayatın sığırlar çeküp kal'anın hâricinde kuzey tarafında şâfi'î havuzları vardır. Ve Ezlem beği dahi ordusundaki askeri ile bir yaylım tüfeng ve bir yaylım altı pâre topların endâht edüp şâdumânlıklar ederler. Emîr-i hac dahi cümle askeri ile bir yaylım tüfeng ve altı pâre top şenliği edüp vâdî-i Ezlem bârûd-ı siyâh dumanından yevm-i muzlim olur. Ve kol kol nâdîler nidâ edüp iki gün tekâ'üd fermân olunur. Anda Ezlem askeriyle gelen on bin deve yükü me'kûlât [u] meşrûbât metâ'ların ve etrâf köylerde olan Urbânlar dahi metâ'ların meydân-ı mahabbete çıkarup huccâc-ı müslimîn eyle ganîmet olur kim bir yem bir paraya ve bir vukıyye beksumât iki paraya olup çöl ü çölistan ve berr [ü] beyâbândan gelmiş aç susuz ve devesi kalmış huccâc tâze cân bulurlar. Ve eyle bâzâr olur kim gûyâ şâm'ın Müzeyrib kal'ası bâzârıdır kim ta'bîr olunmaz. Ve huccâc-ı müslimînin at ve devesi ve katırı kalanlar cümle yeniden hayvânâtlar alup râha tedârük görürler. Ve Mısır'dan cümle huccâca ahibbâlarından ol kadar me'kûlât [u] meşrûbât ve hulviyyât gelir kim sahrâ-yı Ezlem helvâ vâdîsi olup cümle şütürbân ve harbendegân helvâ delisi olurlar. Ve ba'zı müte'addid kimesnelere boğça boğça hedâyâ esvâblar getirirler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 405.

230 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 405.

231 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 290-292.

232 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 44.

233 Istabl-ı Anter, dağların arasında yamaçları olan bir yerdir. Yontulmuş taştan yapılmış yapısı sağlam üç tane kuyusu olup suyu tatlıdır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 290-292. Burası geniş ve suyu bol bir dere içinde muğaylânlı ve misvâk ağaçlı bir mahaldir. Eski za-

عنتر) denen yere gelirler. Burası dağların kuşattığı geniş bir sahra olup suyu tatlı olan beş tane su kuyusu bulunmaktadır. Hac günlerinde suyu dolup taşan ve bereketli olan bu yerde mola verirler. Biraz dinlenip öğle namazını da cemaatle kıldıktan sonra yola çıkarlar. Akşama az bir zaman kala Harâmil denen yere gelerek gecenin ilk yarısına kadar burada gecelerler.[234]

18. Kal'atü'l Vech (قلعة الوجه)

Nablusî ve beraberindekiler Şaban'ın üçü Çarşamba günü öğleden önce Kal'atü'l Vech[235] (قلعة الوجه) diye isimlendirilen ve hac konaklarının on sekizincisi olan yere ulaşıp konaklarlar. "Menzil-i Kal'a-i Vüş" olarak da bilinen bu yer İbrahim Paşa tarafından bina edilmiştir. Bu kale dağlar arasında yapılmış olup kandili ve dört tane kulesi bulunmaktadır. Yüksek bir yerde kare şeklinde taştan yapılmıştır. Çevresi üç yüz adım olup bir mescidi ve kuzeye bakan bir kapısı vardır. Burada dört kişi yaşamaktadır. Kalenin yanında tatlılığı tuzluluğundan fazla olan ve hac günlerinde dolup taşan bereketli kuyuları vardır. Nablusî burada değişik şairlerden aktarımlarla birçok şiir dile getirmiştir.

---

manda Melik Anter'in atlarına ahır yeri imiş. O sebepten Istabl-ı Anter derler. Zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş. Hâlâ âsâr-ı binâlar âşikâredir. Üç âb-ı hayât kuyusu var. Ve çevresi gâyet ma'mûr olduğu için belde sakinleri yicek ve içeceklerini getirip alış veriş yaparlar. Ve bu mahalden doğu tarafına dağlar içre Medîne-i münevvereye bir gün bir gecede gelinir, bir anayol vardır, ammâ deve ve katâr ve thkt-ı revân gitmez imiş. Ve Istabl-ı Anter'den yine batı tarafına enişli ve yokuşlu Emîrü'l-hac Rıdvân Beğ'in tathîr etdüği yollar ile muğaylân ağacı ve nabık ağacı ve belisân ağacı ve misvâk dırahtları cadde içregeçilmektedir. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 405.

[234] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 45.

[235] Deniz kenarında bender-i el-Vecih nâmında bir iskele vardır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 293. İçinde bir kaç Arab hâneleri var. Ve bir mescidi var. Yakınında su kuyusu vardır. Sâkiyeler ile sığırlar çeküp kal'anın hâricindeki huccâc ve hayvanların susuzluğunu giderirler.Bunda kal'a muhafızları ve gözbebeği bir hisârı vardır. Ve bunda Mısır'ın Ezlem karşıcıları kâr içün iki menzil ileri bu mahalle gelüp huccâcı ganîmet ederler. Ve teberrüken Mısır'dan bu mahalle on yedi konak Nîl suyu getirirler. Bu mahal dahi şerîf hükmündedir. Emn-i emândır. Andan yine batı tarafına muğaylânlı ve dere ve depeli yerler içre misvâk ağaçları kesüp deniz kenarında bender-i El-vecih nâmında bir iskele vardır. Dağlar içre oturan insanlar metâ'ların bu iskeleye getirüp Tûr dağına yâhûd Süveys'e götürürler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 405; Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 45.

Hint ehlinden bir grup Süveyş'ten Hicaz Bölgesine gitmek için eski bir gemiye binerler. Fakat bindikleri bu gemi bozulup batar. İçlerinden bir kısmı boğulurken bir kısmı da sahile ulaşır. Beş altı kişi kadar olan bu kurtulanlar Vech Kalesine (قلعة الوجه) gelip sığınırlar. Bir yandan da gerek Araplardan gerekse Arap olmayanlardan kendilerine eşlik edecek yol gösterecek kişiler ararlar. Nablusî ve beraberindekiler Vech Kalesine geldiklerinde bu kişiler durumlarını açıklayarak onlarla gelmek istediklerini ifade ederler. Nablusî bu duruma karşı çıkmamakla beraber, kervandaki bazı kişilerin yolda kendilerine yetecek azıklarının azlığı vs. gibi nedenleri ile sürerek, hacca gidecek birçok kafilenin buradan geçeceğini ve hac vaktine kadar burada beklemeleri gerektiğini belirtirler. Bu durum Nablusî'yi rahatsız etmiş ve bunu kabul etmemiştir. Beraber yola çıktıklarında "onların rızıkları Allah'a (c.c.) aittir. Allah (c.c.) rızık verenlerin en hayırlısıdır" diyerek sevincini dile getirmiştir.[236]

Durmadan yola devam ederler. Tuzlu deniz sahilini takip ederek Arâcîn denen yere akşamdan önce varırlar. Bu yerin sağında deniz, solunda ise Hicaz'a giden hac yolu bulunmaktadır. Arâcîn de mola verirler. Yolda kendilerine katılan Hintliler su getirerek ve odun toplayarak kafiledekilere hizmet ederler. Bununla beraber yüklerin taşınması ve nöbet tutulması gibi konularda da faydalı işler yaparlar.

19. Vâdî Ekrah (وادى أكره)

Nablusî kafilesiyle beraber Şaban ayının dördü Çarşamba günü Vâdî Ekrah[237] (وادى أكره) denen yere gelir. Burası dağlar arasında geniş bir vadi olup dört tarafında ma'mür köyler bulunmaktadır. Kuzey tarafında ise deniz yer

---

236 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 48.

237 Menzil-i Ekre'nin yakınında bir şehir vardır. Bir tarafı Bahr-i Kulzüm kenârındadır. Hâlâ harâbdır. Ammâ eyle bir şehr-i azîm imiş kim ol zamânda Mısır bu şehrin yanında bir belîde imiş. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 404.

almaktadır.[238] Ancak hac Menzillerin on dokuzuncusu olan bu yerin batı tarafından karşısında durup içerisine girmezler. Çünkü öğrendiklerine göre buranın sularının tadı bozuk olduğundan[239] insanlar su içememekte ve ihtiyaçlarını develerle su taşıyarak karşılamaktadırlar.[240] Ekrah Vadisi'nde denizin kenarında Araplardan bir grubun, temiz su için bir çukur kazdığını görürler. Bu kişilerin yanlarına gidip bir müddet bekledikten sonra çıkan temiz sudan hep beraber içerler. Sonrasında bir müddet dinlenip öğle namazını kılar ve yola koyulurlar. Akşamdan sonra deniz sahiline yakın suyu bulunmayan bir mekânda geceyi geçirirler. Nablusî, bu mekânla alakalı bir şiir nazmetmiştir.

Ertesi günün sabahında yola devam ederler. Bir müddet gittikten sonra deniz sahilinde bir yerde mola verirler. Mola esnasında yanlarına iki bedevi Arap gelir. Bu iki kişiden biri kendisine ait olan iki deveden birine karşılık henüz on dört günlük olan yavru tayı talep eder. Yol boyunca bu küçük tay, kendilerini yormuş olduğu için develerden birine karşılık kervandakilerin de onayıyla bu değişim gerçekleştirilir. Sahibi devenin dört yaşında olduğunu ve beş deve karşılığında onu satın aldığını bildirmektedir. Bu kişi Hüteym Araplarından Raşûd isminde bir bedevi olup yolun kalan kısmında kafileye katılır ve hac dönüşünde Dımaşk'a kadar kafileye eşlik eder.[241]

20. Müteynetü'l Icle (متينة العِجْلة)

Nablusî, kafileyle beraber Şaban ayının beşinde perşembe günü, akşama yakın güneş batmadan önce hac konaklarının yirmincisi olan Müteynetü'l Icle (متينة العِجْلة) denen yere varır. Burası sahil yolu üzerinde olup denizin doğu tarafında kalan yüksekçe bir yerdir. Bu mekânda yatsıyı kılıp bir iki saat daha yollarına devam ederler. Hüteym Araplarından olup kıldan yapılmış

---

[238] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s,290.
[239] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 294.
[240] Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 404.
[241] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 50.

evleri bulunan bir kavimle karşılaşırlar. Bu Araplar kurbanlar kesip Nablusî ve kafilesindekilere ikramda bulunurlar. Geceyi burada geçirirler ve sabahında yollarına devam ederler. Bugün Şaban ayının altısı olup günlerden cumadır. Öğleden önce sahil yolu üzerinde "Celem" denen yere gelirler. Burada küçük mağaralar bulunmaktadır. Ayrıca yağmur sularının toplandığı bir yerdir. Burada kısa bir zaman dinlenirler.

Sonrasında sularından içip öğle namazını cemaatle kıldıktan sonra yola revan olurlar. Akşamdan önce sahil yolu üzerinde bulunan ve genişçe bir yer olup Cüreyne diye isimlendirilen yere gelirler. Burada kısa bir molanın ardından yatsı namazını kılıp bir müddet daha giderler ve suyu bulunmayan bir mekânda konaklayıp gecelerler. [242]

21. el-Havrâ' (الحَوْراء)

Nablusî ve ihvanı Şaban ayının yedisi Cumartesi günü öğleden önce el-Havrâ'[243] (الحَوْراء) denilen yere gelirler. Burası hac konaklarının yirmi birincisi olup kumdan tepeler arasında kalan bir yerdir. Bunun yanında kamışlar arasında akıp giden tuzlu suları ve erak ağaçları vardır.[244] Burada bir zamana kadar oturup dinlendikten sonra tekrar yola koyulurlar. Nihayet ikindi vakti Ciml denen yere gelirler. Burası tepeler arasında bulunan suyu bulunmayan bir yerdir. Akşam namazını cemaatle kıldıktan sonra gecenin bir kısmına kadar burada dinlenirler.[245]

---

[242] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 51.

[243] Evliya Çelebi'de bu yer Menzil-i el-Hûra olarak geçmektedir. Bu mahalle Hûra demenin sebebi oldur kim şâm kurbunda Havrân nâm vilâyetden Hazret-i şît evlâdlarından Benî Hûrâ nâm kabîle bu vâdîlerde sâkin olup büyük bir şehir bina ederler. Hâlâ âsâr-ı binâdan bir şey yokdur. Anıniçün Vâdi'l-Hûra derler. Suyu dahi bir kayalı ve muğaylânlı geniş bir deredir. Bu dahi şerîf hazretleri hükmünde emn [ü] emân bir yerdir. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 404.

[244] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 294-298.

[245] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 52.

22. en-Nebt (النّبْط)

Şaban ayının sekizinde öğleye doğru Nebt [246] denen yere varırlar. Burası geniş bir yer olup etrafı seraplarla parlayan çölde uzak bir yerdir. Burada Nebt denen yerin aşağısında deniz sahilinde bir vadi bulunmaktadır.[247] Nebt bu vadinin doğusunda olup hac konaklarının yirmi ikincisidir. Nablusî beraberindekilerle beraber bu vadide konaklar. Ertesi gün öğle namazından sonra yola koyulurlar. İkindi vaktinin peşinden su için kazı yapılmış ve su çıkarılmış bir yere gelirler ve burada dinlenirler. Nablusî Nebt ile ilgili şiirler nazmetmiştir.[248]

23. el-Hadrâ′ (الخضراء)

Nebt konağının ardından aynı gün el-Hadrâ′[249] (الخضراء) diye adlandırılan yere varırlar. Burası suyu olmayan ve Mekke şerifinin ilk olarak hâkimlik yaptığı bir yer olup hac konaklarının yirmi üçüncüsüdür. Nablusî maiyetiyle beraber geceyi burada geçirir ve sabah olunca yola koyulurlar. Bu yolculuk sırasında açlık ve susuzluk sıkıntısı çektiklerini Nablusî′nin ifadelerinden öğrenmekteyiz. Yakınlarda bir türbe bulunmaktadır.

Kıldan çadırlarda ikamet eden insanlara rast gelirler ve onların yakınında bir yerde mola verirler. Burada kendilerine ilgi gösterilir. Kıldan çadırlardan birinde misafir edilip kendilerine kahve ikram edilir. Birçok küçük çocuğu bulunan Cüheyneli bir kadın da bir koyun pişirip ekmek ve meyve eşliğinde kendilerine ikram eder. Arta kalan etleri de peşlerine azık eder.

---

246 Menzil-i Nebt, dağlı ve kara kayalı derelerde bir boş yerdir. Ve suyu dahi yokdur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 404.

247 Bu vadide yontulmuş taşlarla yapılmış binası muhkem dört tane kuyu bulunmaktadır. Suyu bol ve tatlıdır. el-Ayyâşî, er-Rihletü′l-Ayyâşiyye, C. I, s. 295.

248 Nablusî, el-Hakîka ve′l-mecâz, C. III, s. 54.

249 Çokça sarp yokuşları bulunan bir yerdir. el-Ayyâşî, er-Rihletü′l-Ayyâşiyye, C. I, s. 299.

Nablusî burada yapılan ikramlara teşekkür mahiyetinde şiir nazmeder. İkindi namazını cemaatle kıldıktan sonra yollarına devam ederler.[250]

24. Yenbuu'n-Nahl (ينبع النّخْل)

Nablusî beraberindekilerle beraber Şaban ayının onunda hac konakları içinde olmayan Yenbuu'l-Bahr[251] (ينبع البحر) denen yerde iken kendisine bir haber gelir. Buna göre isyancı Arap savaşçıları Hicaz Emiri Sa'd b. Zeyd[252] ile çekişme içerisindedirler. Safrâ' (صفراء) Vadisi'ne yerleşmiş olan bu grup Medine'ye ziyarete gidenlere tuzak kurup çirkin davranışlarda bulunmakta ve Medine'ye girişlerini engellemektedirler. Bunun üzerine Nablusî Medine'ye ancak Sa'd b. Zeyd'in[253] desteği ile girebileceğini anlar ve yönünü Sa'd b. Zeyd tarafına çevirir ve o tarafa doğru hareket eder. Yolda beş tane deve kiralarlar.[254]

Nablusî ve beraberindekiler "Yenbuu'n-Nahl" (ينبع النّخل) denen Sa'd b. Zeyd'in bulunduğu yere gitmek için yola çıktıklarında, yolda atlı bir süvari

---

[250] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 55.

[251] Ortaçağ'da Yenbu'un Benî Cüheyne kabilesinin toprağı olarak bilinen iç kesimine çevresinde bol hurma yetiştiği için Yenbuunnahl, Kızıldeniz kıyısındaki kesimine de Yenbuulbahr denilirdi. Mustafa L. Bilge, Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Yenbu'", DİA, İstanbul, 2013, C. XXXXIII, s. 421.

[252] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 58; Hayreddin ez-Ziriklî (ö. 1976), el-Âlâm Kamûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikın, Dâru'l İ'lm el-Melâyîn, (I-VIII), Beyrût, 2002, C. III, s. 85; Evliya Çelebide Şerif Sa'd'den bahsetmiştir. Bkz: Çelebi, Seyahatname, s. 336-339; Çelebi, Seyahatnamesinin son bölümünde Sa'd b. Zeyd'in ölüm haberinden bahsetmektedir. Gemici, "Evliya Çelebi'nin Hac Ziyareti", s. 232.

[253] Şerif Sa'd b. Zeyd Mekke Emirliğini altı ay kadar Hamud b. Abdullah ile altı ay üşterek yürütür. 1077/1666 da tek başına Mekke Emirliği hil'ati sadece kendisine verilir. Fakat 1080/ 1669'da kardeşi Şerif Ahmet b. Zeyd ile bu makama ortak olarak tayin edildiklerine dair İstanbuldan berat gönderilir. Daha sonraki zamanda Osmanlı Paşaları ile arası açılmış görevden azdedilmiştir. Bundan sonraki süreçte gitgellerle beraber dördüncü kez Mekke Emirliğine getirildiğinde onsekiz gün bu görevi yapmış 1116/1709 da vefat etmiştir. İsmail Hakkı Uzunçayırlı, Mekke-i Mükerreme Emirleri, TTK Yay., Ankara, 1984, s. 85-90. Mekke Şerîfleri Osmanlı Padişahı tarafından yaşam boyu şartıyla atanmaktaydı. Bir anlaşmazlık ortaya çıktıgında şerîf azledilebiliyordu. Ancak halef aynı sülaleden seçilirdi. Bkz: Fatma Soydemir, "Surre Defterlerine Göre Sultan II. Mahmud Han Vakfı'ndan Hac Yolu ve Hicaz'a Dagıtılan Yardımlar", Marmara Üniversitesi Türkiyat Arastırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 10.

[254] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 58.

hızlı bir şekilde yanlarına gelir ve "Sa'd b. Zeyd bize mektub gönderdi. Mektupta şeyh ve cemaatini yol tehlikeli olduğu için yalnız göndermeyin. Hicaz eşrafından Abdullah b. Amr Haşimî yi onlarla birlikte gönderin" dediği bilgisini verir. Bunun üzerine Nablusî yola devam etmeyip Yenbu'a[255] geri döner ve ertesi gün Hicaz emiri Sa'd b. Zeyd'in isteği üzerine, Abdullah b. Amr el-Haşimî ve yanında develeri bulunan iki kişi ile beraber tatlı suyu ve hurması bol olan ve hac konaklarının 24'üncüsü olan Yenbuu'n-Nahl denen büyük bir köye doğru yola çıkarlar. Yol üzerinde bulunan ve salihlerden olan ve vefat edince buraya defnedilen Ğurayb diye anılan zatın kabrine uğrarlar. Şaban'ın on ikisi Perşembe günü ikindi vaktinde Yenbuu'n-Nahl'e giriş yaparlar. Burada tatlı suyu olan bir akarsuyun yanında durup suyundan içip peşinden o mekânda namaz kılarlar. Burası hurması ve suyu çok olan büyük bir köydür. Nablusî'nin aktardığına göre Yenbuu'n-Nahl'den Mekke'ye yedi menzil (durak) vardır. Bu yedi menzil şunlardır;

1- Menzil-i Bedr (منزل بدر)
2- Menzil-i Kâ' (منزل القاع)
3- Menzil-i Râbiğ (منزل رابغ)
4- Menzil-i Kadîd (منزل قديد)
5- Menzil-i Usfân (منزل عسفان)
6- Menzil-i Vâdî Fâtıma (منزل وادي فاطمة)
7- Mekketü'l Müşerrefe (مكة المشرفة)

Ancak Nablusî ve kafilesi Mekke istikametine değil de Medine tarafına hareket ederler.[256]

Semhûdî "Hulâsatü'l Vefâ Târîhü'l Medîne" adlı eserinde ifade ettiğine göre ينبع fiili müzari olup mazisi نبع'dır. نبع الماء yerden kaynak fışkırdı anlamındadır. Yenbu' Medine'ye uzak bir mesafede olan sıcaklığı şiddetli bir nahiye

---

[255] Yenbu'da çokça köyler, mezralar, hurmalar ve su gözesi vardır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. II, s. 296.
[256] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 60. نبع الماء

olup[257] yüz yetmiş kadar kaynak, pınar bulunduğu için bu isimle adlandırılmıştır.[258]

Nablusî ve beraberindekiler Şaban ayının on ikisi Perşembe günü Yenbuu'n-Nahl'e geldikten sonra, oraya yakın bir yerde olan ve hurmalıklar arasında olan Hicaz emiri Sa'd b. Zeyd'in çadırına varırlar. Emir Nablusû'yi büyük bir lütuf ve hürmetle karşılar. Kendi çadırının yanında ona da bir çadır kurdurur. Orada bulundukları sürece Nablusî ve oğlunu sabah kahvaltılarında çadırında ağırlar. Ayrıca akşam yemeklerini de temin eder ve gece karanlığında istifade etmeleri için bir de fener ayarlar. Nablusî emire verilmesi için kendisine verilen mektupları iletmiş ve onunla buluşmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.

Ertesi gün Şaban'ın on üçü Cuma günü olunca Nablusî Sa'd b. Zeyd'den Medine'ye gitmeyi talep eder, ancak Emir Sa'd b. Zeyd, Arap kabileleri ile muharebe içinde olduklarını, durumun karışık olduğunu bu nedenle kendilerini yalnız gönderemeyeceğini, eğer sabrederlerse beraberindeki kalabalık toplulukla hep beraber selamet içerisinde Medine'ye gidebileceklerini aktarır. Nablusî Emir'in bu teklifine ittiba eder ve Şaban'ın on altısı Pazartesi gününe kadar burada bekler. Nablusî burada kaldıkları sürece çadır sohbetlerinde emiri öven şiirler nazmetmiştir. Nablusî Hicaz Emiri Sa'd b. Zeyd'in konakladığı Yenbuu'n-Nahl denen yere suyu ve meyveleri çok olduğu için çevre karyelerdekilerin "ehlü'l Haremeyn-i bi'ş-Şam" dediklerini, burayı Şam memleketine benzettiklerini ve oraya gitmek istediklerinde "Şam'a gitmek istiyoruz" dediklerini aktarır.[259]

---

257 Yenbü' Mescidinde Hz. Peygamber namaz kılmıştır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. II, s. 324.

258 Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Abdullah b. Ahmed Semhudi, (ö.911/1506), Hulasatü'l-vefa biahbari dari'l-Mustafa, Medine, 1972, s. 622; Vefâü'l-Vefa bi Ahbâri Dari'l-Mustafa, thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (I-IV), Kahire, 1954, C. IV, s. 1334.

259 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 61-66.

B. Nablusî'nin İlave Menzilleri

1. Menziletü Kayıtbay (منزلة قايتباي)

Nablusî hac yolculuğunu anlatmış olduğu "el- Hakîkat'ü ve'l Mecaz" adlı eserinin üçüncü cildini Mekke ve Medine'yi anlattığı Hicaz bölümüne ayırmıştır. Bu cilde Receb ayının yedisinde bu durakla başlamıştır.

Nablusî ve ihvanı, toz ve toprağı bol olan bu yerde bir müddet çadırda dinlenmiş, ardından Beytü'l Berâhin denilen eve intikal etmişlerdir. Bu ev salih ve âlim kimselerin uğrak yeridir. Bu evdeyken bir adam Şeyh Zeynel Âbidin'den bir mektup biraz da erzak getirip Nablusî'ye teslim eder. Nablusî bu duruma sevinir ve bu sevincini ifade eden bir şiir nazmeder. Yatsıdan sonra ev sahibi olan genç âlim Şeyh Muhammed ile sohbet eder ve geceyi burada geçirirler. Ertesi gün Şeyh Hasan Şürunbilânî'nin oğlu Şeyh Muhammed ve Şeyh Ahmet İşmevî, Nablusî'nin ziyaretine gelir ve bir müddet sohbet ederler. Nablusî burada dedesinden nakille uzun bir şiir nazmeder.[260]

2. Nâbi'a (النابعة)

Nablusî ve beraberindekiler Receb ayının on ikisinde öğle vaktine yakın bir zamanda Nâbi'a diye isimlendirilen denize yakın olan bir mekâna gelirler. Nâbi'a beldesinin suları[261] bir birine yakın yedi tane kuyudan oluşmaktadır. Bu kuyuların yakınında hayvanlarından inip hem kendileri bu sudan içerler hem de atlarını ve develerini buradan sularlar. Kırbalarını ve su kaplarını da doldururlar. Nablusî bu yerde Nabi'a için uzunca bir şiir nazmetmektedir. Ancak Nablusî ve ihvanı burada konaklamayıp sularını içtikten sonra yollarına biraz daha devam edip iki dağ arasında bulunan bir vadide,

---

260 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 5-8.

261 Nâbi'a beldenin suları çok tatlıdır. Hacılar buradan su hem kendilerinin hemde bineklerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu beldede çakıl taşları çok olan kumluve büyük bir vadi bulunmaktadır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 275

Derbü'n-Nabi'a diye isimlendirilen bir mekânda çadırlarını kurup gecelerler. Süveys[262] denen beldenin insanları da kendi beldelerinde su bulunmadığı için su ihtiyaçlarını Nâbi'a beldesinin suyundan nakille karşılamaktadırlar.

Nablusî kendisine anlatılan Nâbi'a suyu hakkındaki kıssayı bize şöyle nakletmektedir: "Mısır veziri olan Ali Paşa'nın kıssası bana ulaştı. Geçmiş dönemlerde Mısır'ın bazı vezirleri vardı. Bu vezirler Ali Paşa'yı hazineye ait malları kayıt altına alsın diye Süveys'e göndermişti. Ali Paşa Süveys'te bulunan bir evliya türbesine girdi. Bu türbenin hizmetlisi Ali Paşa'yı dua ederken gördü ve gelip arkasında durdu ve duasına 'âmin' dedi. Dua bittikten sonra hizmetli ona duada ne istediğini sordu. O da 'Allah'tan beni Mısır'a vezir yapmasını istiyorum. Eğer isteğim gerçekleşirse Nâbi'a'nın suyunu Süveys'e bu velinin türbesinin yakınına kadar insanlar faydalansın diye getireceğimi nezrettim' dedi. Sonra seneler geçti ve Mısır veziri görevden atıldı ve yerine Ali Paşa geçti. Hizmetliye bir gün rüyasında türbedeki veli zat gidip Ali Paşa'ya daha önce yaptığı nezri hatırlatmasını söyler. Hayret içinde kalan hizmetli, Mısır'a gidip bir yolunu bulup Ali Paşa'ya ulaşıp durumu anlatır. Ali Paşa nezrini hatırlar ve hizmetliye iyi davranıp inşallah nezrini yerine getireceğini söyler.

---

262 Süveys, sahili olan bir yerdir. Bahr-i Muhît'in doğu tarafında Yemen ile Habeş arasında bir körfezdir. Bu deryânın uzunluğu bin dörd yüz mîldir. Karşu cânib-i şimâlîsi Yemen sevâhilleridir. Bender-i Zeylâ'dan karşu Yemen cânibleri küşâde hevâda nümâyândır. Ba'zı yeri iki yüz mîl ve üç yüz mîldir. Böyle bir deryâ-yı bî-emândır. Ammâ limanı açık yerdir, gemiler şablık mâbeyninde yatırlar. Bahr-i Muhît'den girmiş bin beş yüz mîl tûlu bir körfez-i azîmdir. Müverrihler buna Bahr-i Kulzüm derler. Cânib-i şarkda Habeş'in Zeylâ' boğazından cânib-i garba bender-i Süveys'e tûlânî vâki' olmuşdur. Cenûb tarafı vilâyet-i Sa'îd ve Vilâyet-i Habeş'dir. Tâ şehr-i Zeylâ'a varınca yüz yetmiş pâre iskelesi vardır. şimâl cânibi Mekke hâkinden tâ Yemen nevâhîlerine varınca iki yüz pâre iskelesi vardır. Zîrâ Mekke ve Yemen cânibleri ma'mûrdur. Bu bahrin evsâfı bâlâda Yenbû' kal'ası evsâfında thkrîr olunmuşdur. Ammâ bu bender-i Süveys bu bahrin cânib-i garbî nihâyetinde bir kumsal sahrâda vâki' olmuş benderdir. Hind ü Yemen ve Mekke vü Medîne ve Habeş'in iskelesidir. Mısır eyâletinde paşa ağalarından bir ağa hâkimidir. Yigirmi dörd ağalığın biri dahi bu bender-i Süveys'dir. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 401-416. Deniz sahili ile dağlar arasında bulunan sokakları ve mescidi bulunan küçük bir şehirdir. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 274.

Bunun üzerine Ali Paşa, devlet erkânından İbrahim Bey ve daha başkalarıyla istişare yapıp Nâbi'a suyunun Süveys'e ulaşması için gereken inşaat malzemeleri, çalışacak usta ve işçilerin maliyetini hesaplatır. Çıkan toplam maliyeti çok bulan Vezir Ali Paşa, bundan vazgeçip bunun yerine o velinin türbesinin yakınına içi taşlarla örülmüş bir kuyu yaptırır ve kargı ile beraber bir deveyi oraya tayin eder. O deve, suyu çekip kargıya dökmekteydi. Hizmetli geri Süveys'e döndü. Asıl maksat gerçekleşmemiştir. Allah'ın takdiri daha sonraki zamanda Ali Paşa, vezirlikten azledilip malına el konulur ve Mısır'da hapsedilir. Mallarının çoğuna devlet hazinesi ve askerler el koyar."[263]

3.et-Tîh (التيه)

Nablusî ekibiyle beraber Recebin on dördü Perşembe günü, tehlikeli yerleri çok ve etrafı genişçe olup suyu ve gölgelik bir yeri olmayan ve Tîh diye isimlendirilen yere gelirler. Burası Benî İsrail'in çölü olarak bilinmekte olup[264] Kur'an-ı Kerîm'de bu isimle bahsedilmektedir. Bir müddet yollarına devam ederler. Ardu Tîh[265] denilen yere geldiklerinde bineklerinden inip geceyi burada geçirirler. Burası Nehal Kalesine yakın olup suyu bulunmayan bir yerdir. Nablusî, Tîh hakkında değişik beyitler nazmetmiştir.

---

[263] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 16-18.

[264] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 279.

[265] Bu sahrâ-yı Tîh eyle bir vâdî-i hâmûndur kim âdem kendi refîklerinden gâyib olsa yüz sene ömrü olursa da bu kum deryâsından halâs mümkün değildir. Tîhde büyük kuşlar ve yırtıcı cânverler olur. Zîrâ yılda iki kerre huccâcdan gayri âdem kimesne varmaz. Mısır'dan Mekke'ye giderken yedinci konakda sahrâ-yı Tîh'in nihâyetinde Bahr-i Kulzüm'e varır. Ve bir tarafı cânib-i garba tâ Katıyye ve Ümmü'l-Hasan çölü nâm mahalle çekilmiş. Ve bir ucu tâ Nûbe vilâyetine varır bir sahrâ-yı Tîh'dir Bu kum deryâsı içre ulu dağlar olur kim benî âdem üstüne urûc edemez. Hikmet-i Hudâ bir ânda böyle azîm kum dağı rîh-i sarsardan ga'ib olup bir gayri cânibde niçe cibâl-i kebîreler peydâ olur. Tîh sahrâsının bir tarafı cânib-i garbda Ümm-i Hasan çölünde buhayre-i. Ve bir ucu cânib-i kıblede bender-i Süveys'de nihâyet bulur. Ve bir tarafı mezkûr konduğumuz Nevâtîr'a varır. Ve cânib-i cenûbu sahil-i Kulzüm'e varır. Mecmû'u çevresi bir aylık çöldür. Tûlu ve arzı sekizer konakdır ammâ huccâc-ı Mısır ile bir köşesinden iki gün iki gece ubûr etdik. Ammâ âdem deryâsı seyl suyu gibi akup ubûr ederdi. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 414-415.

Makrîzî "Hıtat" adlı eserinde Tîh ile ilgili olarak şu bilgileri paylaşmaktadır:

"Tîh, Beyt-i Makdis'e yakın bir yerdir. Tîh'den Beyt-i Makdis'e giderken binekli olan kişinin zorlanarak geçebildiği dar ve zor bir geçit vardır. Bu geçit İbn Ahmed b. Tûlûn[266] zamanında genişletilmiştir. Tîh ile deniz sahili olan Fârân[267] şehri arası iki merhale kadardır. Firavun burada boğulmuştur. Tîh çölü kırk fersah kadardır. İsrailoğulları kırk yıl burada yollarını kaybedip şehre gidemediler evlerine gidemediler.[268] Musa (a.s.) burada vefat etmiştir. İttifakla aktarılan bilgiye göre Bahriyeci kölelerden oluşan bir grup asker Kahire'den kaçarak Tîh denen yere giderler. Orada bir müddet dolaştıktan sonra uzakta bir karartı görürler. Gidip baktıklarında kapıları ve surları olan ve her tarafı yeşil mermerlerle kaplı büyük bir şehir olduğunu gördüler. Şehrin evlerini ve sokaklarını kum sarmıştı. Orada elbiseler ve kaplar buldular. Oradan aldıkları şeyler arasında dokuz kadar altın vardı. Bu altınların üzerinde İbranice yazılar olup Musa (a.s.) zamanında basılmıştı. Üzerlerinde bir de geyik resmi vardı. Daha sonra Araplardan bir taife ile karşılaşıp Kerak denilen yere gittiler. Orada bulunan sarraflara bu altınlardan her birini 100 dirhem karşılığında verdiler."[269]

---

[266] H. 282/ M. 896 da Dımaşk te vefat etmiştir. Bkz. Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî (ö. 681/1282), Vefeyâtü'l-aʿyân ve enbâʾü ebnâʾi'z-zamân mimmâ sebete bi'n-naḳl evi's-semâʿ ev esbetehü'l-ʿayân, thk: İhsân Abbâs, Dâru Sadır, (I-VIII), Beyrut, C. II, s. 249.

[267] Fârân deniz sahili olan bir şehirdir. Ayrıca Fârân hicazda bir dağın adı olup tavratta geçmektedir. Bkz: Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkādir b. Muhammed el-Makrîzî (ö. 845/1442), el-Mevâʿiẓ ve'l-iʿtibâr bi-(fî) ẕikri'l-ḫıṭaṭ ve'l-âs̱âr (el-Ḫıṭaṭü'l-Maḳrîziyye), thk: Muhammed Zeynühüm, Medîha eş-Şarkâvî, (I-III), Kahire, Mektebe medbûlâ, 1998, C. I, s. 530; Şihâbüddîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî (ö.626/1229), Muʿcemü'l-büldân, Dâr Sâdır, (I-V), Beyrût, 1977, C. IV, s. 225.

[268] Evliya Çelebi "kırk gün" olduğu görüşünde olan âlimlerin görüşünün daha doğru olduğu görüşündedir. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 413.

[269] el-Makrîzî, el-Hıtatü'l-Makrîziyye, C. I, s. 12.

4. Vadî el-Feyhâ' (وادى الفيحاء)

Recebin on altısında sabah vaktinde yola çıkarlar. Öğle namazına yakın bir zamanda Vadî er-Ravâk (وادى الرواق) diye anılan bir vadiye uğradılar. Burada bir miktar dinlenip peşinden de öğle namazını kılarlar. Konaklama yapmadan yollarına devam ederler. Yatsı namazının peşinden Vadî el-Feyhâ' (وادى الفيحاء) denilen yere gelirler. Dikenli çiçekleri bulunan bu yerde su bulunmamaktadır.[270] Bu mekânda çadırlarını kurup gecelerler. Nablusî bu mekânla alakalı beyit nazmetmiştir.

Nablusî bu mekâna doğru gelirken ıssız ve ürkütücü geniş çöllerden geçerler. Yüksek bir tepe üzerinde Zeynünnâs diye anılan bir kadının kabri bulunmaktadır. Nablusî bu kabir hakkındaki anlatılan kıssayı şöyle aktarmaktadır:*"Bu kabirde yatan kadın hamileyken hac yolunda vefat eder. Kabre defnedildikten sonra orada çocuğu doğurur. Allah (c.c.) sağ elini yaratır. O da bebeği bu el ile emzirir. Bazı insanlar bu kabrin yanından geçerken çocuk sesi işitirler. Kabri açtılar ve çocuğu aldılar. Tekbirler eşliğinde elini tekrar defnederler. Bu kadının adının Zeynünnâs olduğu söylendi. Bizde Fâtiha okuyup Allah'a (cc) dua ettik."*[271]

5. Urkûbü'l Bağle (عرقوب البغلة)

Nablusî beraberindekilerle beraber Recebin on yedisinde öğle vaktine yakın bir zamanda suya yakın bir yer olan ve es-Semed (الثمد) diye isimlendirilen yere varırlar. Burada konaklayıp hem kendileri su ihtiyaçlarını giderirler hem de hayvanlarına su içirirler. Sonrasında yollarına devam ederler. Bir süre gittikten sonra suyu olmayan ve Urkûbü'l Bağle (عرقوب البغلة) diye isimlendirilen yere gelirler. Çadırlarını kurup geceyi burada geçirirler. Sabahleyin tekrar yola devam ederler. Akabetü'l Urkûb[272] denen yola uğrarlar. De-

---

[270] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 282.

[271] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 25-26.

[272] Burası zorlukları bulunan bir akabe olup burada tavanı olmayan küçük bir mescit bulunmaktadır. Bu mescidi otuz seneye yakın hac imareti görevi yepan Rıdvan el-Mütelli yaptırmıştır. Bu zatın hac yolları üzerinde; yollardan taşların ve kurumuş ağaçların temizlenmesi,

rin ve inişli olan bu yoldan aşağıya doğru inmeye başlarlar. Burada kayalara oyulmuş tarihi bir yazı bulurlar. Yazıda "Burada bulunan engebe yolcuların sıkıntı çekmemesi için Sultan Kansu Gavrî tarafından kestirilmiştir"[273] denilmektedir.

6. Yenbuu'l-Bahr (ينبع البحر)

Şaban ayının onunda Salı günü Yolculuğun iki yüz on altıncı günü Yenbuu'l-Bahr[274] (ينبع البحر) denen yere gelirler. Burası hac konaklarından değildir. Deniz kıyısında bulunan kare şeklindeki küçük kalede konaklarlar. Hisarları olan ve on iki tane şâhî topu olan bu kalenin muhafızları gümrük mahsullerini kontrol etmektedirler. Burada mihrabı olan ve kendisinde Cuma namazı kılınan bir mescit vardır. Burada kahvehaneler vardır ve halkı tüccardır.[275] Sabah erken vakitlerde çekilip çıkartılan sonra da satılan sudan başka su bulunmamaktadır. Nablusî daha önceden eğer Yenbuu'l-Bahr'e gelirse kendisine mektup yazıp göndereceğine dair Şeyh Zeynel Âbidin ile anlaşmıştır. Nablusî, bu anlaşmaya binaen nazım şeklinde yazdığı bir mektubu, bedevilerden birisi ile Şeyh Zeynel Âbidin'e gönderir.

Geceyi bu kalede geçirirler sabahleyin Şeyh Muhammed b. İbrahim, Nablusî'yi ziyarete gelir. Nablusî Şeyh Muhammed b. İbrahim ile alakalı olarak şunları aktarmaktadır:

---

su kuyularının kazılması gibi birçok güzel eserleri vardır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 280.

273 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 29.

274 Medîne-i Münevvere'nin iskelesi bu Yenbu'dur. Ve Medîne'ye dörd menzil yerdir. Murâd edinen iki günde varır. Leb-i deryâda şehr-i sağîrdir, şehr-i kebîr değildir. Cümle yüz kârgîr binâ beyt-i ma'mûrelerdir. Havası latîfdir ve suyu lezîzdir. Ve hurmâsı dahi temiz ve lezîzdir. Ve bahrinde mercân balığı ve misk balığı hakkâ ki nazîri yokdur. Ve limanına senede büyüklü küçüklü beş yüz pâre gemi gelir. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 401. Yenbuu'l-Bahr'de bir karye bulunup burada sebze, meyve ve hububat satılan büyük bir çarşı bulunmaktadır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 296.

275 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 401.

"Bu Şeyhin sülalesi Şam'da tanınan kişiler olup kendisi de meşhur olan Kefersusiyye köyüne mensuptur. Bu şeyh Medine'de doğmuş olup babasının vefatından beride kırk senedir de Yenbu' kadılığını yapmaktadır. Bize haber verildi ki bu zat, Medine'den Mısır'a gidip yerleşmeye karar verir. Ancak rüyasında Hz. Peygamberimizi (s.a.s.) görmesi üzerine bundan vazgeçer."[276]

Nablusî, Şeyh Muhammed b. İbrahim ile birtakım bilgi paylaşımında bulunur. Ayrıca Nablusî, bu zatla beraber ayet ve şiirleri temel alarak ebcet hesabına göre yaptıkları bazı hesaplamaları aktarır.

7. Cebelü Radvâ (جبل رضوى)

Şaban'ın on altısı Pazartesi günü Radvâ (رضوى) dağının eteğinde konaklarlar. Radvâ (رضوى) dağı Medine'de büyük bir dağdır.[277] Semhudî Radvâ dağının Medine'den sayılma sebebini şöyle ifade etmiştir: "Çünkü Yenbü, Medine topraklarına tâbidir. Bundan dolayı Radvâ dağı da Medine'den sayılmıştır."[278] Radvâ (رضوى) tıpkı Sekrâ gibi olup Yenbü'ya bir, Medine'ye ise dört günlük mesafede olan bu dağdan bileği taşı kesilip elde edilir. [279]

Semhudî'nin aktardığına göre[280] Enes b. Malik'ten merfu olarak gelen rivayette "Allah (c.c.) dağa tecelli ettiğinde dağ onun azameti ile altı dağ oluverdi. Üç tanesi Medine'de üç tanesi Mekke'dedir. Medine'de olanlar Uhud (أحد), Verkân (ورقان), Radvâ (رضوى),[281] Mekke'dekiler ise Hira (حراء), Sebîr

---

[276] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 58.
[277] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 297.
[278] el-Fîrûzâbâdî, Kamu'ul Muhît (رضى); Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009), es-Sıhah tacü'l-luga ve sıhahi'l-Arabiyye, thk: Ahmed Abdülgafur Attar, Dârü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1990. (رضا), mad.
[279] Semhûdî, Hulasatü'l vefâ, s. 556; Vefâü'l vefâ, C. IV, s. 1218.
[280] Semhûdî, Hulasatü'l vefâ, s. 436; Vefâü'l vefâ, C. III, s. 927.
[281] Radvâ (رضوى) Tihame dağlarından olup büyükçedir. Yenbü'a bir günlük Medine'ye ise yedi merhele mesafededir. Kazvînî, Asârü'l-bilâd, s. 103; Mustafâ (Fehmî) b. Muhammed Sâlih b. Yûsuf b. Sâlih es-Sekkā el-Akīlî en-Nüveyrî (1895-1969), Muʿcemü Me'staʿcem, Alemü'l Kütüp, (I-IV), Beyrut, 1983, C. II, s. 655.

(ثبير) ve Sevr (ثور) dağlarıdır." Başka bir rivayette Radvâ dağının cennet dağlarından olduğu rivayet edilmektedir.

Nablusî, Hicaz Emiri ve beraberindekiler Harb kabilesi savaş gayesi ile hareket edip yolları kestiği ve saldırılar düzenlediği için Radvâ dağının eteğinde uzunca bir süre, altı gün konaklamak zorunda kalırlar.

Nablusî bu durumu şöyle aktarır:

"Yolculuğun 225. Perşembe günü Şaban'ın 19 günü yaklaşık 37 Arap kabilesi Harb Kabilesi ile savaşmak için Hicaz emirinin yanına yardım için geldiler. Harb Kabilesi geçmiş senede Emir'e baş kaldırmış Medinelilerin hububat, zeytin, mum, yemek gibi azıklarını zorla alıp Medine halkının hakkı olan altın ve gümüşten hiçbir şey bırakmamışlardı. Emir orada bulunduğumuz sürece kendisinden bir talepte bulunmamamıza rağmen her gece sabaha kadar çadırımızı koruyan 2-3 muhafız görevlendirdi. Emir bunu düşmandan ziyade yanında olan Arapların densizliğinden sakındığı için yapmaktaydı. Emir nezaket ve iyilik sahibi bir insandı. Biz savaşmayı bilmeyiz. Bazen düşman bize saldırsa durumumuz ne olur diye hatırımızdan geçtiği olurdu."

Nablüsî şöyle devam eder:

"Ertesi gün Cuma günüydü. Emir'e bir haber geldi. Haber şöyleydi: Müdyan (مضيان) ismindeki Harb Kabilesinin şeyhi karın ağrısından ölmüştü. Emir bu kötü düşmanın ölüm müjdesini herkese müjdeledi. Harb kabilesinin şeyhinin ölmesi Emir'in işini kolaylaştırmıştı."[282]

8.Süveyka (سويقة)

Emir, emirin oğlu Saîd, yüz tane atlı süvari, Nablusî ve beraberindekiler Şaban'ın yirmi ikisi Pazar günü, Radvâ Dağı'nın eteğinde konakladıkları yerden hareket ederler. Bir saat kadar ilerledikten sonra Hasanü'l Müsannâ

[282] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 71-72.

diye anılan Hasan b. İmam Hasan b. İmam Ali b. Ebî Talib'in bir evin içinde bulunan heybetli kabrini ziyaret ederek Fâtiha okuyup Allah'a (cc) dua ederler. Sonra Yenbuu'n-Nahl'e (ينبع النّخْل) yakın olan ve Süveyka (سويقة) diye isimlendirilen yere doğru yollarına devam ederler.

Semhudî'ye göre süveyka, sâka (ساق) kelimesinin ism-i tasgırıdir. Süveyka yenbü' ile Medine arasında bir dağdır. Süveyka bugün "Menazil-i benî İbrahim" diye anılmaktadır.[283] Yakut el-Hamevî'ye göre süveyka kelimesinin iki manası vardır. Birinci mana "küçük pazar" anlamındadır. İkinci mana ise insan bacağına benzeyen "uzun kıta" anlamındadır. Süveyka on yedi tane yerdir. Hz. Ali ehlinin mesken edindiği, Medine tarafında bir yer de bu on yedi yerden bir tanesidir. Süveyka, Medine ve Yenbu' arasında bir yerdir.[284]

Nablusî, Süveyka ile alkalı şu bilgileri aktarır:

"Süveyka'nın ehli göç ettiği için orada kimseyi görmedik. Çünkü onlar Sa'd b. Zeyd'e karşı ayaklanmışlar, buna karşı da Harb kabilesi ile sözleşmişler ve yardımcı olmak için onlarla birlikte gitmişlerdi. Süveyka'da akan sular olgunlaşmış bolca hurmalar ve çokça meyveler vardı. Orada bulunan suyun kenarına oturup hep beraber kahve içtik. Onların bu isyanına karşı Emir, bu köydeki evlerin yakılmasını emretti. Kuru hurma ağacının odunlarından yapılmış olan evlerden yükselen ve rüzgârın etkisi ile artan alevler görüldü. Ardından hurma ağaçlarının kesilmesini emretti. Kölelerin kestiği hurma ağaç dallarının her biri yaklaşık 10 rıtl'ı şamî idi." [285]

Nablusî, Emir'in yapmış olduğu bu hurmaları kesme eylemini Haşr suresi 5. ayet ile Hucurat suresi dokuzuncu ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadislerinden de örnekler vererek desteklemiştir. Ayrıca Beydavî, babasının

---

[283] Semhûdî, Hulasatü'l vefâ, s. 566-567; Vefâü'l vefâ, C. IV, s. 1239.
[284] Hamevî, el-Müşterik, s. 261.
[285] Nablusî, el-Hakîkave'l-mecâz, C. III, s. 75.

yazdığı Dürer'in şerhinden ve Zeyleî'nin "Tebyin'ül Hakaik"inden konuya açıklamalar getirmiştir.[286]

9. el-Cabiriyye (الجابرية)

Şaban'ın yirmi ikisi Pazar günü el-Cabiriyye (الجابرية) denen yere gelirler. Bu beldenin halkı silahlarını kuşanmış bir şekilde Emir Sa'd'ı karşılar. Kadınları ise zılgıt yaparlar. Peşinden de çok büyük bir ziyafet düzenleyip içinde kına çiçeği, yasemin çiçekleri, limon ve daha birçok meyveler barındıran ve yanından nehir akan bostanda kendilerini ağırlarlar. Öğle ve ikindi namazlarını kıldıktan sonra çadırlarının bulunduğu yere dönerler. Burada Cuma gününe kadar kalırlar. Bu süre zarfında çevre beldelerdeki önde gelen Arapların da katılımıyla Nablusî'nin çadırında bazen de emirin çadırında ilmi ve edebi konular üzerine müzakerelerde bulunurlar.

Nablusî yolculuğun 231. günü Şaban'ın yirmi beşi Çarşamba gününün gecesinde rüyasında Hasan b. Zeyd b. Hasan b. Ali b. Ebî Talip'in kızı es-Seyyide Nefîse'nin beyaz bir elbise içinde gelip başucunda oturduğunu görür. Onu görünce bütün sıkıntıları gider. Uyku ile uyanıklık arasında meydana gelen bu sıkıntılarının gitme hali kendine geldiğinde de devam eder. Nefise Hatun Hasenî'dir. Aynı şekilde Sa'd b. Zeyd de Hasenî'dir. Nablusî gördüğü rüyadaki aşkı, heyecanı Sa'd b. Zeyd'in meclisine gidip ona anlatır. O da inşallah maksudunuza ereceksiniz deyip Medine'ye yaklaştıklarının müjdesini verir. Bu müjde karşısında Nablusî "Habibimle karşılaşmamızın yakınlaşmış olması bizi ferahlattı ve hareket halindeki susuzluğumuz sükûn buldu." buyurur.[287]

Nablusî ile Emir Sa'd b. Zeyd'in buluşması Yenbuu'n-Nahl'de olmuştur Burada başlayan birliktelikleri Cabiriyye'ye kadar devam etmiştir. Şaban'ın yirmi yedisi Cuma günü Sa'd b. Zeyd, Nablusî'ye beş deve ve yanlarına da

---

[286] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 76.
[287] Nablusî, el-Hakîkave'l-mecâz, C. III, s. 76-79.

bir süvari ve süvariye de oğlu Şerif Müsâid'e verilmek üzere bir mektup verip yola çıkarmıştır. Sa'd b. Zeyd burada ayrılmıştır. Bundan sonra Nablusî kendi ekibiyle beraber sabah güneş doğduğu vakit, önce Hasan el-Müsennâ'nın kabrini ziyaret ederler ve Medine'ye doğru yollarına devam ederler.[288]

Nablusî ile Harameyn Emiri Sa'd b. Zeyd'in beraber yolculuğu Hac seyahatinin 218. günü Şaban'ın on ikisinde başlamış ve yolculuğun 233. günü Şaban'ın yirmi yedisi Cuma gününe kadar on beş gün devam etmiştir. Bu sürede Emir, Nablusî'ye son derece hürmet göstermiştir. Emir Sa'd b. Zeyd'in daha sonra Medine'ye geldiğini, Nablusî'nin eserinin 180. sayfasından öğreniyoruz.

10. Karyetü Sevîk (قرية سويق)

Şaban'ın yirmi yedisi Cuma günü öğlen vaktinde kumdan yüksek tepeleri olan Sevîk Karyesine ulaşırlar.[289] Burada Şerif Müsa'ıd ve askerlerinin bulunduğu yere gelip yanına girerler. Şerif Müsa'ıd kendilerini izzet-i ikram ile karşılar. Nablusî de buna hüsnü kabulle mukabele eder. Nablusî'yi Sevik'teki evlerden birinde misafir ederler.

Bu beldenin insanları hem Hz. İbrahim'in hem de Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyn'in zürriyetindendirler. Bu beldenin meyve ve hurma bostanları, sebzeleri boldur. Bir cariyeden burada Hz. Peygamber'in soyundan olan Hasan-ı Müselles'in[290] kabrinin bulunduğunu öğrenirler. Hz. Fatıma'nın soyundan gelen bu zatın kabrini ziyaret ederek Fâtiha okurlar.

---

[288] Ebû Muhammed b Hasan b. Hasan b. Alî b Ebî Talib. Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan'ın oğludur. (ö. 97- 99 ?); Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', thk: Hüseyn el-Esed, Müessese er-Risâle, (I-XXV), Beyrut, 1988, C. IV, s. 384; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 297.

[289] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 310.

[290] Hasan b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib (Hafîdü'l Hasan b. Ali). Kardeşi ile beraber hapsedildiği Mansur'un zindanında h. 145 de vefat etti. Bkz: Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî (ö. 764/1363), el-Vâfî bi'l-vefeyât,

Daha sonra Nablusî, Şerif Müsâid ve askerlerinin yanına vardıktan bir süre sonra bir Arap Şerif Müsâ'ıd'e bir mektup getirir. Bu mektup Sa'd b. Zeyd'den gelmektedir. Emir Sa'd mektubunda, Nablusî ile yanındakileri Medine'ye götürmesi için Cüheyne Araplarından Ruveyşed adında bir bedeviyi görevlendirdiğini bildirmektedir. Nablusî gelen bu habere son derece sevinir ve memnun olur. Bunu da şiir nazmederek dile getirir.[291]

Nablusî ve beraberindekiler, kendilerine rehberlik eden bedevî Ruveyşed ile beraber kumu ve engebesi çok olan yollarda dağların, tepelerin ve çukur arazilerin arasında ilerleyerek Büvât (بواط) denilen yere kadar gelirler. Suyu olmayan bu yerde konaklayıp dinlenirler. Her şeyin gölgesi iki misline varınca, tekrar yola koyulup nice dağları aşarak çorak kumlu yollarda ilerlerler ve Şaban'ın yirmi dokuzu Pazar günü el-Hurre (وادى الخرّة) Vadisi'nde bir su başına gelirler. Öğle vaktine kadar burada dinlenirler ve tekrar yola koyulup engebeli ve kumlu yollarda ilerleyerek Rî' Akabesine (عقبة الريع) gelirler. Bu akabe dimdik bir bina gibi yüksekçe bir yerde bulunmaktadır.

Rî' (ريع); yol, dağ, yüksek mekân, yüksekçe her taraftan kendisine suların aktığı vadi anlamlarına gelmektedir.[292] Bu mekâna yakın bir yerde mola verdikten sonra yollarına devam ederek önce Ramazan'ın birinci günü yağmur sularının bulunduğu Suğayra Vadisi'ne (وادي الصغيرة), sonrasında da Ramazan'ın ikisinde Çarşamba günü Zemle Vadisi'ne (وادى الزملة) sabah vaktinde vasıl olurlar.

(عرب عنزة)Zemle Vadisi'nde durmayıp Zemle akabesine kadar devam ederler. İki dağ arasında bulunan bir yerde ulaştıkları tatlı sudan hem kendileri hem de binekleri su ihtiyaçlarını giderirler. Medine Vadisi'ne doğru yollarına devam ederken bir ara içlerinden birisi devesinin üzerinde uyuya ka-

---

thk: Ahmed el-Arnavûd, Tezkî Mustafa, Dâr'u İhyâ', (I-XXIX), Beyrut, 1. Bas. 2000, C. XI, s. 320.

291 Nablusî, el-Hakîkave'l-mecâz, C. III, s. 80-81.

292 el-Fîrûzâbâdî, Kâmûs'ul Mühît *(ريع)*, mad.

lır ve bu esnada bir rüya görür. Rüyasında kendisine "Bu vadi meleklerle dolu bir vadidir" diye seslenildiğini aktarır. Nablusî bu rüyayı Medine'ye ulaştıklarının delili sayar. Ayrıca Nablusî, bu meyanda Ebû Hüreyre (r.a.) tarikiyle Müslim'de, Enes b. Mâlik (r.a.) tarikiyle de Buhârî'de yer alan şu hadisi bizlere aktarır. [293]

ليس من بلد إلا سيطؤه الدجال إلا مكة والمدينة ليس من نقابها نقب إلا عليه الملاءكة صافين يحرسونها

"Mekke ve Medine'den başka Taûn ve Deccal'in giremeyeceği başka bir belde yoktur. Melekler saf halinde Mekke ve Medine'nin her iki ucunda nöbet tutarlar."

C. Mekke Medine Arası Menziller

Nablusî ekibiyle beraber hac vazifesi için Medine'den Mekke'ye doğru yola çıkar. Bu yolculuk toplamda dokuz gün sürer. Hac menasiki için Mekke'de 14 gün kadar kalırlar. Görevlerini yerine getirip gerekli ziyaretleri de icra ettikten sonra 10 günlük yolculuğun ardından Mekke'den Medine'ye tekrar dönüş yaparlar.

Bu başlık altında Nablusî'nin Medine ile Mekke[294] arasındaki menzilleri ele alınacaktır.

Nablusî, Mekke'den Medine'ye dönerken de hemen hemen aynı konakları kullanmış ve yolculuk 10 gün sürmüştür.

Nablusî beraberindekilerle yolculuğun 322. günü Zilkade'nin yirmi yedisinde Çarşamba günü **Zü'l-Huleyfe (ذو الحليفة)**'ye[295] varırlar. Burası Mekke'ye giderken ilk konakladıkları yerdir.[296]

---

293 Nablusî, el-Hakîkave'l-mecâz, C. III, s. 82-85. Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, (ö.256/870), el-Camiu's-Sahîh el-Muhtasar, thk: Mustafa dîb buğa, Daru ibn kesir, (I-VI), Beyrut, 1987. Decccal'in Medine'ye giremeyeceği babı", 1880.

294 Medîne'den Mekke'ye on konakdır. Bir gün Medîne'de meks, bir gün Mekke'de meks olunursa on iki gün olur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 297.

295 Akik Vadisinin kıyısında Hz. Peygamber'in ihrama girdiği Zülhuleyfe Mescidi vardır. Medine buradan beş mildir. Haram bölgesi Zülhuleyfe'den Hz. Hamzanın şehit edildiği yere,

Yakût el-Hamevî "Müşterek" adlı eserinde Zü'l-Huleyfe isminin tasgir sığasında olduğunu belirttikten sonra Medine'ye altı-yedi mil[297] mesafede bir karye olduğunu ve Medinelilerin mikatı olduğunu dile getirmektedir. Burada bir de mescit bulunmaktadır.[298]

Resûl-i Ekrem, Medine çevresinden Mekke'ye gidenlerin Medine'de veya en geç Zü'l-Huleyfe'de ihrama girmek mecburiyetinde olduklarını söylemiştir.[299]

Nablusî ve beraberindeki hacıların burada ihrama girmeleri gerekmektedir. Çünkü Zü'l-Huleyfe, Medine ehlinin ve Medine yoluna uğrayanların mikatıdır. Bununla beraber Mekke'ye en uzak mîkat yeridir, dolayısıyla burada ihrama girmek daha faziletli kabul edilmektedir. Hacılar Zü'l-Huleyfe'de konaklarlar. Akşam ve yatsıyı burada kılarlar ve bu arada hayvanlarını da dinlendirirler. Sonrasında da yüksek sesle telbiyeler eşliğinde ihrama girerler ve gece yarısında yola koyulurlar. [300]

Sabah namaza kadar yollarına devam ederler ve yolda namazlarını kılarlar. Bugün Zilkade'nin yirmi sekizi Perşembe günüdür. Güneşin doğmasından sonra iki saatlik bir yol daha ilerledikten sonra bir mekâna gelirler. Burada çadırlarını kurarlar. Hac konaklarından olmayan bu mekânın adı **Menzilü't-Tüccâr (منزل التجار)**'dır. Burada bazı yolcular ancak namaz kılmak için konaklamaktadırlar. Hac kafile yoluna devam eder. Akşama yakın bir

---

oradan da kubaya kadar olan kısımdır. Buradan mescidin yüksek beyaz minaresi göze çarpmaktadır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 135.

Bir vâdîde bir kâr-ı kadîm ve bir câmi'-i azîm kârgîr binâdır. Uzunluk ve en olarak yüz seksen ayakdır. Gayri câmi'ler gibi müzeyyen ve döşenmiş değildir. Ve cemâ'ati huccâc mevsiminde olur, gayri zamân mu'attaldır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 344.

[296] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. II, s. 137

[297] Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, İbn Battûta Seyahatnamesi, çev: A. Sait Aykut, C. I, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, C. I, s. 192.

[298] el-Hamevî, el-Müşterik, s. 144; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 373.

[299] Buhârî, "Medine ehli'nin mikatı bab-ı",1525.

[300] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 300.

vakitte Şamlı hacıların konaklarından olan **Menzilü'ş-Şühedâ (منزل الشهداء)**[301] denen bayırlı ve taşlı yere gelirler.

Suyu az[302] olan bu yerde yirmi tane şehit sahabenin mezarının bulunduğu bir kabristanlık bulunmaktadır. Kabristanı çeviren yüksek olmayan bir duvar bulunmaktadır.[303] Bu konak yeri ismini bu şehitlerin bulunduğu kabristandan almaktadır.[304] Nablusî ve hacılar buradaki kabristanlığı ziyaret ederek Fâtiha okuduktan sonra oradaki genişçe yoldan yollarına devam ederler. Gittikçe engebeli, zor ve dar bir hal alan yoldan ilerleyerek **el-Ğazâle (الغزالة)**[305] denen yere gelirler.

Bu mekân Mekke'ye giden kişinin sağında kalmaktadır. Bu mekânda yalçın bir kayanın eteğinde bulunan ve adına Mastaba-i Gazâl denilen küçük bir soffa bulunmaktadır. Bu soffa üzerinde Hz. Peygamber'in secde yapmış olduğu bir mihrap vardır.[306]

el-Ğazâle kelimesi el-Ğazâl kelimesinin müennesidir. Geyik yavrusu anlamına gelen el-Ğazâle Tûs da bir karyedir. İmam-ı Gazâlî buraya nisbet edilmiştir.[307]

el-Ğazâle mevkiinde iken geceleyin develer düzeni bozup süratle kaçmaya başlarlar. Bu koşuşturmada bazı yükler yere düşer, bazı mallar zay' olur, bazı hacılar da yaralanır. Bu durum hacılarda panik yaşanmasına ne-

---

301 Buraya yakın olan ve er-Revhâ' diye anılan bir kuyu vardır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 366.

302 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 400.

303 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 304.

304 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 330.

305 el-Ğazâle denilen yerde Hz. Peygamber'in namaz kılmış olduğu bir mescid bulunmaktadır. Bu mescid Örfü't-Tayyibe (عرف الطيبة) olarakda anılmaktadır. Buraya yakın bir yerde Naziye adında bir su pınarı bulunmaktadır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 366.

306 Bu mekânla ilgili olarak Evliya Çelebi şunu aktarır: Bu mekânda Hz. Peygamber, avcıların yakalamış olduğu geyiğe denk gelir. Geyik iki yavrusu olduğunu ve eğer izin verirlerse yavrularını emzirip tekrar geri gelip teslim olacağını söyler. Hz. Peygamber'in kefil olması üzerine geyik gidip yavrularını emzirip tekrar geri gelir. Bunun üzerine avcılar kendisini serbest bırakırlar. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 330-331.

307 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 301.

den olur. Denildiğine göre develer bu şekilde kaçıştığı zaman şeytanları veya cinlerden bir topluluğu görüp korkudan böyle yapmışlardır.[308]

Ürkütücü yol şartlarında sabaha kadar yol alırlar. Bugün Zilkade'nin yirmi dokuzu Cuma günüdür. Güneşin doğmasından bir müddet sonra **Menziletü'l Cüdeyde**[309] **(منزلة الجديدة)** denilen yere gelirler. Burası büyük ve geniş bir karyedir. Burada su bulunmakta olup çok hurma bulunduğundan dolayı buraya Hayf denilmektedir. Ayrıca burada evler ve ekinler bulunmaktadır. Bu beldenin ahalisi hacıları karşılayıp onlara yaş hurma, limon, üzüm ve karpuz satarlar. Hacılar burada ikindiye kadar konaklarlar. Yola devam ederler. İnsanlar bu dere, tepeli ve kayalı mekânda[310] adım atmakta ve yürümekte zorlanırlar. Diken örtüsü ve sık çalılık yanından geçenlere sıkıntı vermektedir. Akşam namazı için bir mevkide durmanın dışında **Vadî es-Safrâ' (وادى الصفراء)**[311] denilen yere kadar duraklamazlar.

---

[308] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 302.

[309] Cüdeyyide Medine'nin karyelerinden bir karyedir. Bu karyede Mısırlı hacıların emiri Rıdvan b. Abdullah el-Ğıfarî'nin yaptırmış olduğu bir mescid vardır. Bu mescidin alt tarafında bir pınar bulunmaktadır. Semhûdî, Hulasatü'l Eser, C. II, s. 165; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 365. Dere içinde iki tarafı kızıl dağlar içre altı yüz bâğlı ve bâğçeli ve hurmâlı ma'mûr [u] bayındır bir kasabadır. Bu dere içre yüz bin hurmâ dırahtları vardır. Yedi tarz nâzik hurmâsı ve gül [ü] gülistânı ve bol mahsûl bol bitkili ve âb-ı hayât sulu bir yerdir. Ve halkı gâyet zengindir. Bir câmi'i ve bir alçak minâresi ve bir hammâmı ve esvâk-ı muhtasarı vardır. Ve câmi'in mihrâbı önünde bir âb-ı hayat suyu var, Ayn-ı Zerka derler. Bu kasabada altmış dükkândır, ammâ cümle huccâcı ganîmet etdiler. Sa'deddîn-i Rûmî Sahâbe-i kirâmdandır. Bir kubbe-i sağîre içinde medfûndur. *Kuddise sırruhu'l-azîz.* Bu şehrin deresi içre baş aşağı bin adım yine bu Cüdeyde ahâlîsinden kırk elli hâne ve bir mescidi ve bir birke-i azîmi Sultân Murâd-ı Râbi'in vâlidesinindir. Suyu yine Ayn-ı Zerka'dandır, Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 331.

[310] Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 400.

[311] Safra'da kendisine bitişik bir çök kale olan büyükçe bir kale bulunmaktadır. Bunlardan ikisi İkizler, biri Haseniyye, bir diğeri Cedid adıyla anılmaktadır. Burada daha birçok kale ve komşu köy vardır. Safra ile Medine arasında üç günlük yol vardır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 134; Safra'nın mezrası ve hurması çoktur. Buradan çıkan su Yenbu'a akar. Safra 'dan Radvâ dağına bir günlük mesafe vardır. en-Nüveyrî, Mu'cem'ü Mâ İsta'cem, C. III, s. 836; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 365. C. II, s. 138; İbn Battuta, Seyahatname, C. I, s. 192. Bu vadide bağ, bahçe ve bostanlar vardır. Hurmaları boldur. Çelebi, Seyahatname, C. IX; s. 292.

Bu vadi altı veya yedi karyeyi içine almaktadır. Burası Mekke'ye gidenin sağında kalmaktadır. Denildiğine göre burası Erak vadisidir. Meşhur şeyh Abdurrahman el-Ber'î Mısırlı hacılarla beraber Mekke'den çıkıp Medine'ye doğru yöneldiklerinde vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir.[312] İki dağ arasında bulunan bu vadide sabaha kadar süren yolculuklarında çok sıkıntı çekerler.

Bugün Zilkade'nin otuzun Cumartesi günüdür. Sabah namazını **Menziletü Bedr (منزلة بدر)**[313] denilen yerde kılarlar. Bedr diye isimlendirilen yedi yer vardır. Bunlardan biri olan Menziletü Bedr, uzun bir köprü olup akıcı ve tatlı suyu olan bir yerdir.[314] Hz. Peygamber bu mekânda gazve yapmıştır. Bu mekânda oturan ve Hz. Peygamber'in sahabesi olan Ebû Mesud el-Bedrî buraya nispet edilmiştir. [315]

Bedr'in suyu boldur. Hacılar çadırlarını bu mekânda kurup buradaki sulardan içerler ve ihtiyaçlarını giderip istirahate çekilirler. Burası Bedir savaşında şehit olanların mahallidir. Burada mübarek Gamame Camisi bulunmaktadır. Nablusî hacılarla beraber ikindiyi cemaatle kılana kadar burada konaklar. Sonra yola devam ederler. Bu yol oldukça geniş olup darlığı ve yamacı olamayan ve Sehlü'l Kâ' (سهل القاع) diye isimlendirilen bir yoldur.

---

312 Abdurrahman b. Ahmed b. Ali el-Ber'î. Şair ve musavvıf olup Hz. Peygamber'i öven şiir divanı vardır. H. 803 m.1400 de vefat etmiştir. Bkz: Ziriklî, el-Alâm, C. III, s. 295.

313 Bedir, bitişik düzen hurma bahçeleri olan bir köy olup yüksek bir tepe üzerinde bir kalesi vardır. Bedir de dağlar arasındaki bir vadiden giriliyor. Bedir savaşının sonunda müşriklerin ölülerinin atıldığı kuyunun karşısında içinde su kaynağı olan ve şuan hurmalık olan bir yer vardır. Onunda ardında şehitlik var. Ölülerin atıldığı kuyunun yanında bir mescid bulunmaktadır. Söylendiğine göre Hz. Peygamberin devesi buraya çökmüştür. Meleklerin indiği Rahmet tepesi girişte solda safra vadisi tarafındadır. Karşısındada Tubul Tepesi bulunmaktadır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 133. Hazret-i Resûl bu burada bulunan ve adına Nebi Mağarası denilen mağarada bâdet edüp sahâbe-i kirâmın mansûr u muzaffer olmasıyçün du'â ederdi. Bu dahi ziyâretgâhdır. Ve bu gazâ-yı Bedr-i Huneyn'de ne kadar Sahâbe-i kirâm şehîd oldularsa bu mahalde medfûnlardır. Çelebi, Seyahatname, s. 331.

314 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, s. 138,305; Bedr bir kasaba olup birbirine bitişik hurma bahçeleri vardır. İbn Battûta, Seyahatname, s. 192.

315 el-Hamevî, el-Müşterik, s. 39.

Sabah namazını **Menzilü'l Kâ' (منزل القاع)** denen yerde kılarlar. Bugün Zilhicce'nin biri Salı günüdür. Bu menzil, suyu bulunmayan ve inişi çıkışı olmayan geniş bir arazidir. el-Kâ' Mekke yolunda akabeden sonra Mekke cihetinde dağlı bir menzildir.[316] Hacılar öğle vaktine kadar bu mekânda konakladıktan sonra geniş ve kolay olan yolda seyirlerine devam ederler.

Akşam vaktinin hemen öncesinde **Karyetü'l Mestûra (قرية المستورة)** denilen yere gelirler. Bu beldenin ehli hacılara hurma, karpuz, incir ve üzüm vs. yiyecekler getirip satarlar. Burada bulunan ve Yemen evliyasından olup el-Ehdel diye bilinen ve velayeti ile meşhur olan zatın heybetli kabrini ziyaret edip bir müddet burada otururlar. Burada oyulmuş taşlardan bina edilmiş olan büyük bir kuyu bulunmaktadır.[317] Buradan ayrıldıktan sonra fecir vaktine kadar yollarına devam ederler.

Güneşin doğumundan sonra **Menzilü Râbiğ (منزل الرابغ)** denen yere gelirler. Râbiğ[318] Haremeyn arasında denize yakın ve ihrama girilen mikat yerlerinden bir yerdir.[319] Râbiğ, elbezvâ' ile Cuhfe arasında Iraklı hacıların konakladığı menzillerden bir menzildir.[320] Burada hacılar çadırlarını kurarak gerekli ihtiyaçları için alış veriş yaparlar. Hacılar burada önce gusül abdesti alırlar. Ardından da temettu niyetiyle bu mikatta ihrama girerler. İkindinin ardından buradan ayrılırlar.

---

316 el-Hamevî, el-Müşterik, s. 339; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 309.

317 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 306.

318 İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 192.

319 el-Fîrûzâbâdî, Kâmûs'ul Mühît (ربغ), mad. Hurmaları ve çokça kuyuları olan bir yerdir. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 306.

320 El-Hamevî, el-Müşterik, s. 196. Rabiğ'e yakın bir yerde Muhsin Sebili vardır. Bu sebili 1019-1037 yılları arasında Hicaz Emiriolan Muhsin b. Hüseyin b. Hasan yaptımıştır. 934 de doğmuş 1038 de vefat etmişir. Muhıbbî, *Hulasatü'l Eser,* C. III, s. 309, el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 365.

Yatsıdan sonra kumu bol olan ve **el-Cüreynât (الجرينات)** diye isimlendirilen, geniş bir alana sahip olan, kumlu ve yamaçlı[321] yere gelirler. Gece yarısına kadar burada konaklarlar.[322]

Gece yarısından sonra yollarına devam ederek sabah **Menzilü Kadîd (منزل قديد)** denen yere vasıl olurlar. Bugün Zilhicce'nin üçü Salı günüdür. Burası Mekke'nin karyelerinden bir karyedir. Burada su bulunmadığı için insanlar su ihtiyaçlarını uzaklardan su temin ederek karşılamaktadırlar.[323] Burada Menzil'ü Kadîd yazan tabelanın bulunduğu yerde, hacılar ihtiyaçlarını giderirler ve ikindi namazına kadar burada konaklarlar. İkindinin ardından kumlu arazide yollarına devam ederler**.** Bir müddet gittikten sonra **Akabetü's-Sükr (عقبة السكر)** denen yere gelirler.

Bu akabe develeri yoracak kadar çok kumlu olup arazisi sapa, zor ulaşılan alçak bir yerdir ve küçük bir dağın üzerindedir. Burada küçük bir mescit bulunmaktadır.[324] Bu arazi herhangi bir şey bitmeyen çorak bir kumsaldan oluşmaktadır. Aynı zamanda zor engellere sahip olup etrafında da görüş alanını engelleyen dağ geçitleri vardır. Kafile bu akabede konaklama yapmadan yollarına devam ederek akşamın ardından **Huleys (خليص)**[325] denilen yere gelirler.

Burası Mekke'nin karyelerinden bir karye olup suyu bolcadır. Buranın yolu tepe ve çukurları olan zor ve engebeli bir yoldur. Hacılar buradaki sulardan içerek susuzluklarını giderir, hayvanlarını da sularlar. Satıcılardan

---

[321] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 310.
[322] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 305.
[323] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 307.
[324] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 307.
[325] İbn Battûta; Seyahatname, C. I, s. 192. Huleys düz bir ova olup hurma bahçeleri boldu. Üzerinde kale bulunan bir tepe vardı. Ovada birde harap olmuş bir kale bulunmaktaydı. Fokurdayan bir su kaynağı mevcuttu. Suyun akıtıldığı kanallar açılmıştı. Kuyularda olduğu gibi ağızla su içilebiliyordu. Çöl uzun olduğundan yolda su pek bulunmamakta ve buradan yeteri kadar temin edilebilmektedir. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 131. Akabetü's-Sükr ile arasında üç mil mesafe vardır. Huleys de akarsu, binalar ve çarşı bulunmaktadır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 307.

yiyecek ihtiyaçlarını karşılarlar. Peşinden yola revan olup seher vaktinde dik kayaların bulunduğu ed-**Dîse (الديسة)** denilen yere varırlar. Bu mekânda durmadan sabaha kadar yollarına devam ederler.

Sabahlayin **Müderrec Usfân (مدرج عسفان)** denilen yere varırlar. Bu gün Zilhicce'nin dördü Çarşamba günüdür. Burada gerek kumdan gerekse taşlardan oluşan dik yamaçlar vardır. Burası iki dağ arasında inişleri ve çıkışları bulunan bir vadidir ve yolları düz olmayıp kıvrımlıdır. Bu yönüyle Araplar arasında darbı mesel olmuştur. Yolunda gitmeyen herhangi bir şey olduğunda, "Sanki Müderrec Usfân" gibi derler.

Nablusî ve yanındakiler yola devam ederler. Güneşin doğmasından bir müddet sonra **Menzilü Usfân (منزل عسفان)**[326] denen yere varırlar. Bu Mekke'nin karyelerinden bir karyedir. Bol suyu olan bir yerdir. Burada çarşı ve Hz. Peygamber'in tükürdüğü Usfân Kuyusu vardır.[327] Hacılar burada konaklama yapmadan ayaküstü satıcıların sattığı süt, hurma, karpuz vs. gibi yiyeceklerden alırlar. İkindiye kadar durmadan yollarına devam ederler. Sonrasında da meşakkati olmayan kolay bir yolda gece yarısına kadar devam ederler.

Gece yarısındaki yolculukta yokuş bir yerden aşağıya sıkıntılı bir şekilde inerler. Develer ayakları ile kumu döverek üzerindeki insanları aşağıya atmaya çalışırlar. İnsanların gözlerinin önünde malları zarar görür. İnsanlardan bazıları develerin cin veya başka suretler görmüş olabileceğini ileri sürerler. Develerin bu huysuzluğu, gece boyunca böğürmeler eşliğinde tekraren meydana gelmiştir. İnsanlar develerdeki bu durumdan oldukça rahatsız

---

[326] İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 192. Usfan hakkında İbn Cübeyr Seyahatnamesinde şöyle der: O dağlar arsında büyük bir ovadır. Hz. Osman'ın (r.a) açtığı söylene kuyuları vardır. Burada kenevir ağacı boldur. Eski yapılı bir kalesi vardır. Kuleleri sağlam olmakla birlikte, terk edildiği için bakımsız kalmış ve zayıflamıştır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 129

[327] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. II, s. 139, 308, 310. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 334-399.

olmuş ve usanmışlardır. Develerin hırçınlığı sonucu iki kişi develerin üzerinden düşerek kaburgalarının kırılması sonucu hayatlarını kaybederler.[328]

Sabah olunca yola devam ederler. Bugün Zilhiccenin beşi Perşembe günüdür. Sabahleyin **Vâdî Fâtıma (وادى فاطمة)**'ya[329] ulaşırlar. Hz. Fatıma (r.anha) burada durakladığı için bu isimle anılmaktadır. Burası Mekke dışından gelenler için suyu bol ve bereketli olan ilk konaklama yeridir. Bol hurma, değişik meyveler ve bostanlar bulunmaktadır.[330] Hacılar burada çadırlarını kurup konaklarlar. Nablusî burada Fatıma vadisi için şiir nazmeder. Burada akşama kadar kalan hacılar Akşam namazının ardından yola koyulurlar. Bir müddet gittikten sonra Umre için ihrama girilen mekân olan **et-Ten'îm (التنعيم)** dene yere gelirler.

Burada birçok insan gelen hacılara zemzem ve daha başka yiyecekler ikram ederler. Sonra Nablusî hacılarla beraber Mekke cihetine gidip Temettü haccı için umre niyetiyle Harem-i Şerif'e dâhil olurlar ve umre yaparak hac görevine başlarlar.[331]

Nablusî Medine'den Mekke'ye giderken izlediği güzergâhlar ve konakladığı yerler Mekke'den Medine'ye dönerken izlediği güzergâh ve konaklarla büyük ölçüde aynıdır. Bu nedenle burada dönüş yolundaki konakları tekrar ele almayıp önemli olan bir iki hususu ilave etmekle yetineceğiz.

---

[328] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 307.

[329] Ba'zı hurmâ yaprağıyla örtülmüş dükkânlar vardır. Ve bir alçak bayır eteğinde bir câmi'i vardır. Ve bir alçak minâresi var. Bu câmi'in her tarafı ağaçlar ile tezyîn olunmuşdur. Ve âb-ı hayât, Ayn-ı Zerka bu câmi'in hareminden cereyân edüp bu mahalde gâyib olur. Ve kasaba-i Vâdî-i Fâtıma ismiyle müsemmâ olmasının sebebi Hazret-i Peygamber Hicret'in ikinci senesinde Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ'yı Hazret-i Alî'ye nikâh eyledi ve bu sahrâyı Hazret-i Risâlet Hazret-i Fâtıma'ya cihâz ihsân etdikleriyçün Vâdî-i Fâtıma dediler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 334.

[330] Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 399.

[331] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 308.

Nablusî dönüş yolunda kafilesiyle beraber Fatıma Vadisi'nde iken Vezir İbrahim Paşa ve maiyetindekilere katılma lüzumu görmüş olup bu zaruret gereği onlara dâhil olmuşlardır. [332]

Nablusî dönüş yolunda hacılarla beraber el-Cüreynât denen yerde iken öz kardeşi Şeyh Yusuf vefat eder. Nablusî kardeşinin vefatını şöyle aktarır: *"Kardeşim Şeyh Yusuf'la beraber aynı devenin üzerinde bir tarafta ben diğer tarafta o biniyordu. Gecenin son üçte birlik bölümü idi. Ona şehadet telkin ettim ve ölüm anında yanında hazır bulundum. Hacılar o anda seyir halindeydi. Ona şehadet nasip oldu. Allah (c.c.) geniş rahmetiyle ona rahmet etsin ve kendi katında onun ahiretteki makamını büyük eylesin."*

Nablusî ve hacılar sabah oluncaya kadar yola devam ederler. Bugün yolculuğun 350. günü olup Zilhicce'nin de yirmi beşi Çarşamba günüdür. Nablusî sözlerine şöyle devam eder: *"Sabah olunca Rabiğ denilen konaklama yerine ulaştık. İhram için mikat yerlerinden bir yerdir. Sabah namazını kıldık. Kabir kazanlar burada merhum kardeşime bir kabir kazdılar. Burası Medine yönünde çadırlar arasında hacıların mola için uğradıkları bir yer. Bu yer ile hurmalıklar arası yüz zira kadar. Sonra onu yıkadılar ve kefenlediler. Cenazesinde eşraftan olan hacılar, âlimler, salihler ve ileri gelenler hazır bulundular. Kalabalık bir şahitler topluluğu vardı. Cenaze namazını kıldık ve defnettik."*[333]

Nablusî, kardeşi Şeyh Yusuf için uzun bir mersiye yazmıştır.

Nablusî ve yanındakilerin Mekke ve Medine arasında uğradıkları menziller şunlardır:

Zü'l-Huleyfe (ذو الحليفة), Menzilü't-Tüccâr (منزل التجار), Menzilü'ş-Şühedâ (منزل الشهداء), el-Ğazâle (الغزالة), Menziletü'l Cüdeyyide (منزلة الجديدة), Vadî es-Safrâ' (وادى الصفراء), Menziletü Bedr (منزلة بدر), Menzilü'l Kâ' (منزل القاع), Karyetü'l Mestûra (قرية المستورة), Menzil'ü Râbiğ (منزل الرابغ), el-Cüreynât (الجرينات), Menzil'ü Kadîd (منزل قديد),

---

[332] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 376.
[333] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 378.

Akabetü's-Sükr (عقبة السكر), Huleys (خليص), ed-Dîse (الديسة), Müderrec Usfân (مدرج عسفان), Menzil'ü Usfân (منزل عسفان), Vâdî Fâtıma (وادى فاطمة), et-Ten'îm (التنعيم)

D. Medine Dımaşk Arası Menziller

Bu başlıkta Nablusî'nin Medine'den ayrılarak Dımaşk'a doğru dönüşünü ve yolda ki menzillerini ele alacağız. Bu dönüş yolculuğu 28 günlük bir zaman dilimini kapsamaktadır. Şunu ifade edelim ki Nablusî'nin bu dönüş yolunda izlemiş olduğu güzergâh Medine'ye gelirken izlediği güzergâhtan farklıdır. Bu farklılıktan dolayı dönüş yolu için ayrı bir başlık açmayı uygun gördük.

Yolculuğun 360. günü, muharremin altısı Cumartesi günü Nablusî ve ihvanının Medine'ye veda ettikleri gündür. Haremde kıldıkları son sabah namazının ardından Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret ederler. Peşinden de Baki kabristanını da ziyaret ederler. Sonrasında Nablusî evine döner. Birçok âlim ile seçkin kişi ziyaretine gelir ve vedalaşmalar gerçekleştirilir. Öğle namazını kıldıktan sonra da Medine'den çıkarlar. Dımaşk tarafına yolculuğa çıkarken son olarak Uhud Dağı'na uğrayıp Hz. Hamza ve diğer şehitleri ziyaret ederler.

Uhut ziyaretinin ardından yola devam ederler. **Cürf (الجرف)**[334] denen yere gelince çadırlarını kurarlar. Cürf adında beş tane ayrı ayrı mekân olup bunlardan bir tanesi de Şam tarafında ve Medine'den üç mil uzaklıktaki bu yerdir.[335] Nablusî bu mekân hakkında şunları ifade eder;

"Curf, damakta kalan son tat olarak kabul edilen kutsal bir yerdir. Burada hacılarla beraber konakladık. Bu mekân iki dağ arasında geniş mübarek bir vadi olup buraya Medine ehli tarafından İbrahim vadisi de denilmektey-

---

[334] Buraya Dâr-ı Cürf ile Menzil-i Vâdî-i istikbâl veya Dâr-ı Vedâ' denilmektedir. Etrafında ağaçlardan, bitki örtüsünden yoksun çıplak dağlar vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 297.

[335] El-Hamevî, el-Müşterik, s. 100.

di. Benim kanaatimce buraya İbrahim vadisi denmesinin sebebi; meşhur ve büyük bir kabile olan İbrahim (a.s.)'ınçocuklarının yaşadığı yerleşim yeri buraya yakın mesafededir. Burada toprakları Yenbuu'n-Nahl'e sınır olan köyleri vardı. Allah (c.c.) en iyisini bilir."

Nablusî kendi görüşünü ifade ettikten sonra şeyh İbrahim Hayârî'nin bu konu daki görüşünü de Rum diyarına yapmış olduğu rıhlesinden alıntı ile şöyle aktarır:

"Ben bu vadiye İbrahim Vadisi denmesinin sebebini Medineli arkadaşlar bana anlatana kadar bilmiyordum. Bunun sebebini şöyle aktardılar: Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'e hararet hastalığı isabet edince Hz. Peygamber onu havasının temizliği suyunun tatlılığı ile meşhur olan buraya İbrahim Vadisi'ne getirmelerini emreder. Ayrıca burada Medine'yi yöneten bazı Emirlere nispet edilen ve Bi'ru'l Emîr diye anılan bir kuyu bulunmakta olup bu kuyu şehirdeki en tatlı su konumundadır.[336]

Kafile yola devam eder ve **Veda tepelerine (ثنيات الوداع)** varırlar. Bu tepeler Cürf'e yakın konumdadır. Medine ehli Medine'ye gelen yolcuları burada karşılarlar. Medine'den ayrılanları da buradan uğurlarlar. Hz. Peygamber'i hicret dolayısıyla Medine'ye adım attığında Benî Neccar'ın civarında oturanlar onu karşılayıp şu şiiri okurlar:

طلع البدر علينا　　　من ثنيات الوداع
وجب الشكر علينا　　　ما دعا لله داعى

"Ay doğdu üzerimize veda tepelerinden
Şükür gerekti bizlere Allah'a davetinden." [337]

Burada fazla beklemeden sadece akşam namazını kılıp yollarına devam ederler. Hacılarla beraber **Kevâdî (الكوادي)** denen bir mekâna uğrarlar. Burası sert zeminli, kumlu, taşlı ve tozu çok olan bir yerdir. Hacılar burada üç saat

---

[336] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 388.
337 Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), Sahihi Buhârî şerhi Fethu'l-Barî, Daru'l-marife, (I-XIII), Beyrut,1379, C. VIII, s. 128.

kadar ibadet ve istirahat için konaklarlar. Fecre kadar yola devam ederler. Sabah namazını kıldıktan sonra beş saat kadar gittikten sonra **Vâdi'l-Kurâ** (وادي القرى)[338] menziline varırlar. Bugün yolculuğun üç yüz altmış birinci günü olup yedi muharrem pazardır.

Burası şiddetli rüzgârların bulunduğu aynı zamanda da sıcaklığın şiddetli olduğu geniş bir vadidir. Burada su kaynakları bulunup suyu bulanıktır. Nablusî bu vadi hakkında şiir nazmetmiştir. Akşam namazına kadar seyre devam ederler. Akşam namazının ardından yola devam ederler. Bulundukları yol inişli, çıkışlı, kumlu ve genişçe bir yoldur. Bu civarda Kevâdîler de bulunmaktadır. Gece boyunca yola devam ederler. Sabah Fehleteyn (فحلتين)[339] diye isimlendirilen konak yerine varana kadar sadece sabah nazmı molası verirler. Burası aynı zaman da Hısn'ü Anter (حصن عنتر) olarak da isimlendirilmektedir. Hısn (حصن) kale anlamında olup Anter Kalesi demektir. Burada su az bulunmaktadır. Burada çektikleri sıkıntıyı Nablusî "Zorluk o kadar çok idi ki; nerdeyse dost dostu sormayacaktı." sözüyle dile getirmiştir.

Nablusî şöyle devam eder:

"Bitkiden tamamen yoksun bir yerle karşılaştık. Suyu ve havası az bir yerdi. Suyun azlığından ve sıcaklığın şiddetinden insanlar kasvete düştüler. Suya inmek zor olduğu için herkes inemiyordu. Başaranlar diğerlerine su

---

338 "Eski Medine" de denen bu yerde su kuyuları vardır. Burada iki dağ arasında kalan ve Semüd Kavmine ait harabe halinde bir kale vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 292-297.

339 Bir ismi dahi Selâm kayasıdır. Sebeb-i tesmiyesi oldur kim Hazret-i Risâlet-penâh bu mahalden ubûr ederken Hazret-i Risâlet,"Es-selâmü aleyke yâ cebele'l-münevvere" buyurduklarında bi-emrillâh bu kayadan "Ve aleykümü's-selâm yâ Resûlallâh" sadâsı istimâ' olunup anıniçün Selâm kayası derler. Ve tevârîhlerde bu vâdîlere vilâyet-i Anteristân derler. Bir sivri kara dağın tâ zirve-i a'lâsında iki çatal kârgîr kal'a-i cihân-nümâdır. Ammâ içinde âdemî-zâd yokdur. Ve hakîr çıkup temâşâ etmedim. Ve bu kal'anın doğu tarafında bir sâ'at ba'îd cibâl-i mu'azzamlar dâmeninde âb-ı hayât kuyular vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 297.

hediye ediyordu. Burada ikindiyi kıldıktan sonra hacılarla kumu bol olan toprağı sert olan bir yere geldik. Hacılar burada izdiham yaşadı"[340]

Sabaha kadar burada konaklarlar. Bugün yolculuğun 363. günü olup Muharrem'in dokuzu Salı günüdür. Sabah namazı için **Sevdâ' Akabesin**[341] **(العقبة السوداء)**'de konaklarlar. Buradaki zorluk meşakkatten dolayı insanlardan ve hayvanlardan ölenler olur. Namazın peşinden **Hediyye Menziline (منزل الهدية)**[342] kadar yola devam ederler. Sert toprak yapısı, taşların, tepelerin olduğu geniş bir arazidir. Burada çokça su kuyuları bulunmaktadır. Ancak bu kuyular bu bölgede biten senâ[343] (السنى) isimli bitkiden dolayı insanları ishal yapmaktadır. Kafile ikindi namazını kılana kadar burada kalır. Namazın peşinden izdihamlı ve meşakkatli bir yolculuk yaparlar. Uzunlamasına geniş bir mekân olan ve etrafındaki tepeleri çök yüksek olmayan adına **Dâru'z-Zarâfe (دار الظرافة)** denilen yere gelirler.

Burada gece yarısına kadar dinlenirler. Sonra yollarına sabah güneş doğana kadar yollarına devam ederler. Bugün Muharrem'in onudur. Peşinden boğazı dar olan bir vadiye gelirler. Bu dar yerden geçmekte zorlanırlar. Yola devam ederek **Bi'ru'l Cedîd Menzili**'ne **(منزل بئر الجديد)** gelirler. Burada suyu tatlı ve ince olan bir su bulunmaktadır. Bu su, Mehmed ve Muhammed Han'ın validesi tarafından 1081/1670'de yaptırılmıştır.[344] Hacılar kumlu ve zor bir arazide ilerleyerek Bi'ru Zümrüd (بئر الزمرد)[345] diye isimlendirilen yere gelirler. İnsanlar burada susuzluğunu giderdikten sonra Zümrüd akabesini

---

340 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 389.

341 Ağaçların ve siyah taşların bulunduğu yerde Küçük bir akabedir. Hicaz arazisinin evveli olduğu söylenmektedir. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 294.

342 Bu mahalde imâret yokdur. Ancak nebatatı, muğaylân ve ılgın ağaçları olan bir yerdir. Bol rahmetli suları olan bazı dereler verdırki bunları bütün hacılar kazarak meydana getirdiler. Gâyet müshil suyu vardır. Çelebi, *Seyahatname*, s. 296.

343 el-Fîrûzâbâdî, Kâmûs'ul Mühît (السنى), mad.

344 Bu kuyu büyük olup çevresi yüz adımdır. Kuyunun yanında bir musalla sofası ve bir mihrap vardır. Çevresinde sinameki bitkisi çoktur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 295.

345 Bir kayalı çöl [ü] çölistân yerde âb-ı hayât sulu bir konakdır. Ammâ suyu az olmağın gavgâ olup bir yiğit şehîd olup anda defn olundu. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 295.

(yokuşunu) tırmanırlar. **Şeîbü'n-Niâm (شعيب النعام)** denilen yere kadar gelirler. Burası etrafı geniş bir vadi olup havası tatlıdır. Burada suyu az olan bir de kuyu bulunmaktadır. Dağların gölgesinden dolayı yolculuk bu kısımda kolay geçmektedir.[346]

Nablusî beraberindeki hacılarla beraber sabaha kadar yola devam eder. Bugün Muharrem'in on biri Perşembe günüdür. Sabah namazını kıldıktan sonra yola devam ederler arazide başka çadırlara da denk gelirler. Su bulunmayan bu arazide öğle namazına kadar otururlar. Bu mekânın adı **Beriyyetü'l Mütrân (برية المطران)**'dır. Yol bazen yakıcı kumluk bazen de sert bir toprak halindedir. Sabaha kadar yola devam ederler.

Bu gün Muharrem'in on ikisi Cuma günüdür. Sabah namazını kıldıktan sonra üç saat gittikten sonra **Menziletü'l-Ulâ'**ya **(منزلة العلا)**[347] varırlar. Burası meşhur bir kale ve evleri bulunan büyük ve güzel bir şehirdir.[348] Burada yüksek ağaçlardan oluşan hurmalıklar ile hoş meyveleri olan ağaçlar vardır.

Ulâ Kalesi ile Medine arasında kendilerine Anze Arapları denilen bedeviler yaşamaktadır. Bunlar hacılara eziyet etmektedirler. Her sene Şamlı hac emirini uğraştırmaktadırlar. Şeyh İbrahim Hıyarî, Menzilet'ül Ulâ için şunları söylemektedir: *"el-Ulâ (العلا) güzelliği ile bilinen ve hatırlanan bir konaktır. Gaybetten gelen vecdin sakinleştirdiği şeyi uyandıran bir yerdir. İnsanda manevi olarak bir uyarı haline sebep olan bir yerdir."*[349]

---

[346] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 391.

[347] İlk olarak bu şehri Hazret-i Hûd binâ etdi, Ebyâr-ı Sâlih yanındaki şehri mezkûr Nâka kayasındaki köçek sayhasından şehri harâb olup bu Ulâ şehrin Hûd Nebî binâ etdi. Ba'dehu sene 358 târîhinde Âl-i Fâtımiyyûn'dan Halîfe Mu'izzüddîn Mısır hâkimi iken bu kal'ayı müceddeden binâ edüp şehri amâr etdi. Hâlâ Mısır eyâleti hükmünde şerîfin zabt-ı tasarrufunda Medîne-i münevvere mollâsının niyâbeti hükmündedir. Kalesi iki tarafı yalçın kayalı derenin ortasında bir sivri küçük tepe üzerine kare şeklindebina edilmiştir. Halkı araptır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 294.

[348] İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 169.

[349] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 392.

Nablusî ve hacılar geceyi bu mekânda geçirirler. Ertesi gün Muharrem'in on üçü Cumartesi günüdür. Etrafında küçük tepeler olan kumlu yollardan devam ederler. Öğleden önce Semûd Kuyuları (ابار ثمود)'na gelirler. Buraya Salih (a.s.)'ın burada yaşamasından dolayı "Medâin-i Salih" de denilmiştir.[350] Buraya Hıcr (حجر)'de denilmektedir. Burada suyu çekilmiş olan ve kaynağı da belli olmayan Bâkiye kuyusu adında bir kuyu bulunmaktadır. Burada bakınca uzaktan görülen yıkık kalıntılar bulunmaktadır. Burası Semud diyarıdır. Salih (a.s.)'ın Kazâr (قذار) ismindeki devesinin insanlar tarafından kesilmesiyle helak edilmiş olanların diyarıdır. Nablusî burada sabaha kadar gecelerler. Ertesi gün Muharrem'in on dördü Pazar'dır.

Öğle namazını kıldıktan sonra yola koyulurlar ve gece yarısına kadar yola devam ederler. **Şakku'l-Acûz (شق العجوز)**[351] denen yere varırlar. Burası meyilli bir yol olup dağın iki yüksek parçasıdır. İnsanlar dağın bu yüksek parçaları ile Salih (a.s.)'ın devesi arasında bir bağ kurmaktadırlar. Hacılar yollarına devam ederler ve **Zellâkât (الزلاقات)** denen yere gelirler. Burası taşları ve kumu çok olan bir yer olup pürüzsüz taşları ile hayvanların ayağının kaymasına müsait bir yerdir.[352]

Nablusî kafilesi ile beraber Muharrem'in on beşi Pazartesi günü **el-Ukayri' (اللأقيرع)** denilen mekâna gelirler. Burada bulunan beyaz çakıl taşlarından dolayı bu çakıl taşları pirinçlere benzetilerek "pirinç çarşafı" anlamında Mefârişü'r-Ruzz (مفارش الرز) tabiri kullanılmaktadır. Burası ayrıca "Dâr'ul Hamrâ" diye de isimlendirilmektedir. Zararlı haşeratların bolca bulunduğu bu yerde öğle namazına kadar konaklarlar.

---

[350] Hazret-i Hûd ve Hazret-i Sâlih ve Hazret-i Semûd ve Hazret-i Kaffâh bunda sâkinler idi. Ve Semûd kavmine ba's olunmuşlar idi. Çelebi, Seyahatname, C,IX, s. 292.

[351] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 290. Bir çölistân sahrâdır. Hazret-i Alî bu mahalde bir câzûyu Zülfikâr ile iki parça edüp bi-emrillâh lâşe-i murdârı râhın batı tarafında bir siyâh taştır. Aceb kerâmet-i Kerrârî'dir ki ibret-nümâdır. Anıniçün bu mahalle şakku'l-Acûz derler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 291.

[352] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 394.

Muharrem'in on altısı Salı günü güneşin doğmasından bir müddet sonra **Muazzam kalesi**ne **(قلعة معظم)**[353] varırlar. Burası harap olmuş bir kaledir. Burada suyu çok olan su kuyusu vardır. Bu kalenin Muazzam diye isimlendirilmesinin sebebi; kaleyi Melik Muazzam'ın[354] bina etmesidir.[355] Bu melik aynı zamanda Dımaşk Salihiyye'deki Kâsiyyûn dağını genişleterek buraya bir medrese yaptırmıştır. Orada üzerinde onun için taştan örülmüş kubbe olan bir kabir vardır. Şu anda o yapı dağılmıştır. Ondan geriye eser namına bir şey kalmamış izleri silinmiştir.

Muazzam kalesinde geçmiş zamanda Şam askerlerinden oluşan bir topluluk gözetleyip koruma adına bu kalede kalmaktadır. Daha sonra bedeviler buraya saldırıp buradakileri öldürürler. O tarihten sonra kimse burayı mesken tutmamıştır. Burada suyu çok olan su kuyusu vardır. Şeyh İbrahim Hıyâri, bu kaleyle ilgili şunları dile getirmiştir:

"Geniş bir vadidedir, havası hoş, suyu tatlı bir kaledir. Yapısı sağlam ve kırmızıya çalan oyulmuş taşlardan yapılmıştır. Kalenin girişinde sol tarafta bereketli suyu olan geniş bir arazi bulunmaktadır. Kalenin yapı taşları ile yapılan yaklaşık iki yüz zira kadar genişliği olan büyük bir su pınarıdır."

Nablusî, bu kalede hacılarla beraber öğle namazını kılana kadar konaklarlar. Sonra kumu çok olan engebeli vadide devam ederler. Dağlarla çevrili bu dar yolda **es-Sânî (الصانى)** denilen mekâna gelirler. Bu mekânda büyük küçük taşlardan oluşan tümseklerin ve engebelerin olduğu dar ve geçilmesi zor bir yerdir. Hacılar inerken ve çıkarken gürültü meydana getirmektedirler.

---

353 İbtidâ bânîsi Âl-i Eyyûbiyân'dan el-Melikü'l-mu'azzam Tûrân şâh ibn el-Meliki's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'dur. Kare şeklinde bir kaledir. Çevresi dörd yüz adımdır. Doğuya nâzır bir kapısı var. Tarafeyninde celî hatt ile binâsının târîhi var. Kaledeki bütün odalar sağlamdır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 290.

354 İsâ b. Muhammed ebî Bekr b. Eyyûb Şerefüddîn el-Eyyûbî dir. Şam sultanı olmasının yanında Hanefi fakihlerindendir. H. 621 m. 1227 de vefat etmiştir. ez-Ziriklî, el-Alâm, C. V, s. 107.

355 İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 169.

Nablusî hacılarla beraber üç saat daha ilerledikten sonra **Cenâinü'l Kâdî (جنائن القاضى)** diye adlandırılan mekâna gelirler. Burası kendisinde kum ve çokça engebe bulunan bununla beraber de dikenli sık çalılıklardan oluşan bir mekândır. Buradan geçerken insanların elbiseleri, sarıkları ve yükleri buraya takılmaktadır.[356]

Nablusî kafilesi ile beraber gece sabaha kadar yola devam ederler. Sabah namazını kıldıktan sonra yola devam edip yolu çok dar olan ve yolu engebeli olan vadiye gelirler. Bugün Muharrem'in on yedisi Çarşamba günüdür. Bir müddet daha devam ettikten sonra **Menziletü'l Ahdar (منزلة الأخضر)** denen yere gelirler.

Buraya tesğır sığsıyla **Ühaydır (الأخيطر)** da denilmektedir. Burada sağlamca onarılmış göze güzel görünen bir kale bulunmaktadır. Burada suyu tatlı lezzetli bereketli olan bir kuyu bulunmaktadır. Her sene Şam askerlerinden bir grup kuyunun suyunun fazlalaşıp fazlalaşmadığını kontrol etmektedirler. Bunu bu bölgedeki bedevilerin kuyudan su çekip çekmediklerini kontrol etmek için yapmaktadırlar. İnsanlar arsında bu kuyuyu Hz. Hızır'ın kazdığı bilgisi meşhurdur. Buraya gelen hacılar, kalenin içinde bulunan Makam-ı Hızır'ı ziyaret etmektedirler. Bu sebeple bu konak yeri Ahdar diye isimlendirilmektedir.

Nablusî bu kuyu ile alakalı olarak şu bilgiyi de paylaşmaktadır:

"Bana anlatıldığına göre bu kuyunun altında akan geniş büyük bir nehir bulunmakta olup bu nehrin kenarında da iki oda bulunmaktadır. Bazı askerler yüz kuruş karşılığında bu kuyuya inmesi için bir adamla anlaşmışlar ve bir iple adamı kuyuya sarkıtmışlar. Kuyudan çıkınca nehrin yanında iki kuyu gördüğünü haber verip yüz kuruşunu dalmıştır. Bana bu bilgiyi kuyuya inen cesur adamın kendisi haber verdi."

356 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 395.

Burada bulunan kalenin adı Nakibü'l Ühaydır'dır. Bu kale vadinin son kısmında inşa edilmiş bulunmaktadır. İnsanlar bu vadide yürürken zorluk çekerler ve izdiham yaşarlar. Çünkü bu yol çok dar, engebeli, taşlık bir yerdir.[357]

Ertesi gün Muharrem'in on sekizi Perşembe günüdür. Sabah yola devam ederler. **Şuayp Mağaraları (مغائر شعيب)** denen yere gelirler. Suyu olmayan bu yere kafileyle beraber ikindi vakti inerler. Burada gece yarısına kadar kaldıktan sonra kumu çok olan ve bu konuda benzeri olmayan **Esîl Vadisi (** وادى الأثيل**)** üzerinden yollarına devam ederler.

Kafile yola Muharrem'in on dokuzu sabahına kadar devam eder. Düzgün ve geniş bir yolda **Tebük Kalesi**'ne **(قلعة تبوك)** kadar devam ederler. Kalenin yakın bir yerinde çadırları kurup sabah namazını kılarlar. Bu kale bol güneş alan ve binası büyük olan bir yerdir. Bu kalede suyu tatlı olan bir kuyu olup bu kuyudan hayvanlar aracılığı ile su çıkarılıp dolaplar vasıtası ile de kale dışına çıkarılmaktadır. Kalenin dışında büyük bir göl bulunmaktadır. İkindi vaktinin ardından buradan ayrılıp geniş ve düzgün yolda yollarına devam ederler.

Muharrem'in yirminci günü **Menzilü'l Kâ' (منزل القاع)** denilen konak yerine varırlar. Buraya el-Bezûh de denilmektedir. Suyu olmayan bu konak yerinde bir miktar uyuduktan sonra öğlenin ardından buradan ayrılırlar.

Geniş bir yolda ilerleyerek **Zellâkât (الزلاقات)** denilen yere varırlar. Burada büyük taşlar bulunmaktadır. Bu yolda yürüyen hayvanlar ayakları kaydığı için zorluk çekerler. Bu zorlu araziyi aştıktan sonra **Zâtü'l Hac (ذات حج)** denen yere varırlar. Burada büyük bir kale bulunmaktadır. Bu kaleye bakan Şam askerlerinden bir grup bulunmakta olup buradaki suyu gözetlemektedirler. Burada büyük bir su birikintisi gölet bulunmaktadır. Hacılar burada çadırlarda konaklayarak sabaha kadar uyku ihtiyaçlarını giderirler. Bugün Mu-

---

[357] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 396.

harrem'in yirmi birinci günü olup sabah namazını cemaatle kılarlar. Meân Kalesine varıncaya kadar üç menzillik mesafede su bulunmadığı için İnsanlar burada bulunan sudan bol bol içerler ve kaplarını doldururlar.[358]

Hacılar Muharrem'in yirmi ikisi Pazar günü sabah namazına kadar gece boyunca yola devam ederler. Güneşin doğuşundan sonra bir müddet gittikten sonra **Cüğaymân (جغيمان)**[359] denen yere gelirler. Burası dağlar arasında kalan bir yer olup suyu bulunmamaktadır. Öğle namazına kadar çadırlarda konaklarlar. Sonrasında hacılar kumlu engebeli arazide yollarına devam ederler. Muharrem'in yirmi üçün de sabah namazının ardından aşılması zor olan **Halâve Akabesi**'ne **(عقبة الحلاوة)**[360] tırmanırlar. Buraya tatlılık anlamına gelen Halave denmesinin sebebi sevgiliye yaklaşıldığı, hacıların güvenliğini sağlayan askerlerin bulunması ve hacıların karşılanmasından bir tatlılık duyulduğu içindir. Bu akabede hacılar izdiham yaşarlar ve tertipleri bozulur. Bu beldede iken Nablusî'ye mektuplar ulaşır. Sevinçli bir şekilde on yedi tane sancağı aşarak yollarına devam ederler. Bu sancaklar büyük ve geniş mekânlar durumundadır. Bu arazi inişli ve çıkışlı bir durumdadır.[361]

Muharrem'in yirmi dördü Çarşamba günü **Meân Kalesi'ne (قلعة معان)**[362] varırlar. Burada bostanlar ve güzel evler bulunmaktadır. Bunun yanında burada bol suyu bulunan kuyular vadır. Kale ehlinden bazı insanlar gelerek hacılara yiyecek ve gıda maddeleri ile hayvanların yiyecekleri ve başka ihtiyaç duyulan şeyleri satarlar. Muharrem'in yirmi beşi Perşembe günü öğleye

---

358 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 399.

359 Bir sahrânın cânib-i cenûbîsi nihâyetinde bir cebel-i müntehâya karîb sun'-ı Hudâ yek pâre bir kaya kal'adır. Ammâ der [ü] dîvârdan alâmet yokdur. Ve içinde âdemî-zâd dahi yokdur. Bir püşte-i sağîre üzre vâki' olmuşdur. Ve bu mahallin cânib-i cenûbunda nısıf sâ'at yerdir, bir sazlı gölün ayağına Süleymân Hân duhteri ismehân Sultân bir birke-i azîm binâ etmiş. Ma'ân kal'asından su getirmeyen bundan alır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 288.

360 İki tarafında da yalçın kayalar bulunmaktadır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 288.

361 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 400.

362 Bayır üzerine kare şeklinde yapılmış küçük bir kaledir. Çecresi üç yüz adımdır. Kaleye beş basamak merdivenle çıkılmakta olup kıble tarafıne doğru demirden bir kapısı vardır. İçinde birde zaviye vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 287.

kadar burada konaklarlar. Sonrasında yola devam edip **Vâdî el-Mesûh (وادى المسوخ)** denen yere kadar gelirler. Burası büyük ve küçük taşları bol olan zor bir vadidir. Burada taşlardan oluşan ve çirkin başlara benzeyen suretler bulunmaktadır. Hacılar burada izdiham yaşarlar. Bir ara pürüzsüz ve düz bir yola varırlar ve orada akşamı kılana kadar konaklarlar. [363]

Akşam namazının ardından gece sabaha kadar yollarına devam ederler. Yolculuğun 380. günü Muharrem'in yirmi altısı Cuma günü sabahında **Aneze (عنزة)** denen mekânda konaklarlar. Geniş bir toprak parçası olan bu yerde su olmayıp evlerde bulunmamaktadır.[364] Her hangi bir duvarda bulunmayan bu yerde, akşam namazını kılana kadar beklerler. Namzın ardından taşları, engebesi, bir çök meşakkati olan bu yolda yolculuklarına devam ederler. Bu şekilde sabaha kadar yollarına devam ederler.

Bugün Muharrem'in yirmi yedisidir. Sabah namazını kıldıktan sonra yolda karşılarına çıkan geçmesi çok zor olup ancak çok dikkat ederek geçile bilen ve büyük taşlardan bina edilmiş bir köprüden geçerler. Güneşin doğuşundan bir müddet sonra **Hasâ Menzili'ne (منزل الحسا)** varırlar. Burada suyu tatlı, soğuk ve içimi kolay olan göletler vardır. Çevresinde ise dağlar, tepeler, vadiler bulunmaktadır. Hacılar burada konaklayıp uyku ihtiyaçlarını giderirler. Hacılar bir sonraki konak yerinde su olmadığı için su ihtiyaçlarını karşılamak için buradaki sulardan dinlene dinlene içerler. Nablusî bu konak yerinin ismi hakkında şunları paylaşmaktadır:

"Hasâ س harfi ile (حسا) şeklinde isimlendirildiğini kabul edersek bunun sebebi insanların buradan suyu yudumluyor olması diyebiliriz. Hasâ aslı ص ile حصاdır dersek حصا çakıltaşı demektir. Bunu şöyle illetlendirebiliriz: Bu bölgede küçüklü büyüklü çakıl taşları çok bulunmaktadır. İnsanların suya ulaşabilmek için bu taşları delip parçalamışlardır."[365]

---

363 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 401.
364 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 287.
365 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 402.

Hacılar birbirine geçmiş durumdaki bu araziden tırmanıp peşinden de aşılması zor olan bir geçitten geçerler. Düz bir mekâna varıncaya kadar bu şekilde devam ederler. Vardıkları düz mekânda ikindi ve akşamı kıldıktan sonra Muharrem'in yirmi sekizi Pazar günü sabahına kadar yollarına devam ederler. Sabah namazının ardından **Katrân Kalesi'**ne (**قلعة القطرانة**)[366] varırlar. Binası sağlam olan bu kalenin bulunduğu yerde büyük bir su birikintisi bulunmakta olup etraftan gelen sular burada birikmektedir. Ayrıca burada bulunan bu suyu gözetleyen Şamlı askerlerden bir grup bulunmaktadır. Nablusî hacılarla beraber ikindiye kadar burada bekler.

Namazın ardından tekrar yola devam ederler. Akşam namazından sonra **en-Nüsûr Vadisi'**ne (**وادى النسور**) varırlar. Bu vadi kendisinde çukurlar bulunan zor bir vadidir. Hacılar bu vadide çok zorluk çekerler ve gecenin sonuna doğru bu vadiden ancak çıkabilirler. Ulaştıkları arazi geniş ve düz bir arazi olup sabaha kadar yola devam ederler. Sabah namazını **Belkâ Menzili'**nde (**منزل البلقاء**)[367] kılarlar. Yakût el-Hamevî, el-Müşterek[368] adlı esrinde şunları aktarır; *"Belkâ adında iki tane yer vardır. Bunlardan bir tanesi köyleri ve mezraları olan büyük bir kasabadır. Şam bölgesinin kıble tarafında kalmaktadır. Buğdayı kaliteli olup çokçadır. Bu darbımesel olarak da kullanılmaktadır. İkinci Belkâ ise Halep'in köylerinden bir köydür."*

Nablusî hacılarla beraber yollarına devam ederek **Kallâbât** (**القلابات**) denen yere varırlar. Burası inişli çıkışlı ve taşlıklı olan zor bir arazi konumundadır.[369]

---

[366] Bu kale çölün ortasında küçük bir kaledir. Kalenin çevresi üç yüz adım olup kıble tarafında bir kapısı vardır. İçerisinde mahzenler ve birde mescid vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 286.

[367] Sahranın solunda eski bir han vardır. Çelebi bu menzilde iken kar yağması ve hava şartlarının ağır olması sonucu hacıların birçoğunun develerinin ve yüklerinin zarar gördüğünü aktarır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 285.

[368] el-Hamevî, el-Müşterik, s. 66.

[369] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 403.

Yolculuğun 384. günü Safer'in biri Salı günü sabahına kadar yola devam ederler. Güneşin ardından **Zerkâ (الزرقاء)** denilen yere gelirler. Burada suyu tatlı olan bir nehir bulunmaktadır.[370] Ancak burada ne bir kale ne bir ev ne de bir gölgelik vardır. Burada çadırlarını kurup konaklarlar. Konakladıkları yerin karşısındaki tepenin üzerinde, taşlarla bina edilmiş mağaraya benzeyen ve Kasr'u Şebîb diye anılan bir mekân bulunmaktadır. Yakût el-Hamevî, el-Müşterek[371] adlı esrinde Zerkâ ile alakalı şunları aktarır; *"ez-Zerkâ iki yerdir. Birincisi, Şam badiyesinde bir yerin adıdır. İkincisi ise Meân'da bir nahiyedir. Burası mesbeası ile bilinen bir yerdir. Mesbea ise suyun etrafında kamışlıkta yaşayan yırtıcıları bulunan bir yerdir."*

İkindiye kadar burada konakladıktan sonra yollarına devam ederler. Engebeli, sarp, dik ve çok derin çukurları bulunan arazide yol alarak **el-Butm Vadisi'**ne **(وادى البطم)** varırlar. Burada fazla oyalanmayıp yollarına devam ederler.[372]

Safer'in ikisinde sabahleyin **el-Mafrak (المفرق)**[373] denilen yere varırlar. Burada su yoktur. Herhangi bir kale ve ev bulunmamaktadır. Burada ikindi namazını kıldıktan sonra yola devam ederek er-Ramsâ' (الرمثاء) denilen karyeye varırlar. Burası büyük bir karyedir. Şeyh Abdurrahman er-Ramsânî[374] buraya nispet edilmektedir. Bu zat Lübnan dağında el-Bükâ'al Azîz denen yerde defnedilmiştir. Hacılar salihlerden olan bu zatın kabrini ziyaret ederler. Ramsâ' karyesinin yerlileri hacıları yol üzerinde bekleyip onlara kahvaltılık, yumurta, ekmek ve daha başka yiyecekler satarlar.

---

370 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 284.
371 El-Hamevî, el-Müşterik, s. 233.
372 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 404.
373 Sahranın ortasında kare şeklinde küçük bir kalesi olup içinde benî Âdem'den kimse yoktur. Tepeleri ve taşlı yolları vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 284.
374 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 405.

Safer'in üçü Perşembe günü sabahına kadar yolarına devam edip sabah namazının ardından **el-Müzeyrîb Kalesi**ne (**قلعة المزيرب**)[375] doğru hareket ederler. Bücce (بجة) nehrinin köprüsünden geçip kaleye varırlar. Bu nehrin içimi kolay bir suyu vardır. Bu kalenin yapısı büyüktür. İç bahçesi, avlusu geniş olup taşları siyahtandır. Orada oturanlar tarafından siyahlaştırılmıştır. Akşama yakın bir zamana kadar burada konaklayıp sonrasında bazen kolay bazen de zor olan taşlı yolda ilerlerler.[376]

Safer'in dördünde sabahleyin **el-Küteybe (الكتيبة)** karyesine[377] varırlar. Burada suyu bol bir nehir vardır. Burada birçok çeşit sebze ve meyve bulunmaktadır. Öğleye kadar burada konaklayıp sonrasında yola koyulurlar. Zor ve engebeli yolda ilerleyerek **Ğabâbe (غبابة)** denilen yere varırlar. Ardından yola devam edip **Hân el-Keşk (خان الكشك)** denen yere varırlar. Burada namaz kılarlar. Bu yerin diğer bir adı da Zünnûn'dur. Gecenin son bölümünde el-Kisve menziline (منزل الكسوة) varırlar. Burada dost ve ahbaplarla buluşurlar.

Yolculuğun üç yüz seksen sekizinci günü Safer'in beşinde Cumartesi günü sabahında **Kubbetü'l Hâc (**قبة الحج**)** denilen yere ulaşırlar. Burada bulunan Şeyh Ahmet Usâlî'nin kabrini ziyaret ederler. Bu zatın yanında akrabalarından ve tabilerinden yatanlar vardır. Âlimlerden, salihlerden ve önde gelenlerden birçok kimse, Nablusî ve beraberindeki hacıları karşılamaya gelirler. Sonrasında da selamet ve afiyet içerisinde evlerine varırlar. Bugün dönüş yolunun son günüdür.[378]

---

375 Bu kale Hz. Ebubekir'in hilafeti zamanında bina edilmiştir. Şu an bir kısmı harabe olmaya yüz tutmuştur. Kale bir kara taşlık içinde bir bayır üzerinde dörtgen şeklinde gayet metin ve kara bir kaledir. Kuzey tarafına bakan demirden bir kapısı vardır. Kalenin çevresi sekizyüz adım olup seksen nefer bulunan hisarı vardır. Hacılar için yiyecek ve içeceklerin bulunduğu mahzenler vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 280-281.

376 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s,405.

377 Bu karye Havran kazası hududunda bulunan ve eski zamanlarda mamür olan bir beldedir. Burada abı hayat su kaynağı olup mahsülü bol bir yerdir. Şamı ve kudüsü ihya eden bu diyardır. Zira Hz. Adem bu diyarın arazisinde ziraat etmiştir. Hala bu beldede "Adem Safî Tarlası" diye anılan bir yer vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 280.

378 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 406.

1 Muharrem 1105 / 1 Ocak 1694 Perşembe günü Dımaşk'tan başlayan hac rıhlesi 388 gün sonra bugün sona ermiştir.

— ÜÇÜNCÜ BÖLÜM —

NABLUSÎ MEDİNE'DE

el-Hakika ve'l Mecaz Adlı Eserin Medine Bölümü

Bu kısımda çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Nablusî'nin "El-Hakîka Ve'l Mecaz" adlı eserinin Medine bölümünü gün gün değerlendireceğiz. Burada ele aldığımız günler vesilesiyle Medine'de tarih, kültür ve medeniyete dair kayıtları ve tespitleri öne çıkarmayı hedeflemekteyiz.

Nablusî'nin bu seyahatinde yolculuğun 80 günü Medine'de geçmiştir. Biz bu günlerin her birini ayrı ayrı değil, bazı günleri birleştirerek; bazılarını da çıkararak işleyeceğiz. Böyle yapmamızın nedeni önemli görülen yerleri gündeme almak ve sık sık tekrara düşüp sıkıcı olmamaktır.

1. Birinci Gün

Yolculuğun 238. günü (3 Ramazan 1105/ 27 Nisan 1694 Çarşamba)

Nablusî ve beraberindekiler çıkmış oldukları bu seyahatinde uzun bir yolculuktan sonra nihayet Vadi'l Kurâ'ya (وادى القرى) bitişik konumda olan Medine-i Münevvere (وادى المدينة المنورة) Vadisi'ne girerler. Nablusî bu mekânda müşahede etiği manevi hali şu şekilde dile getirmektedir: *"Bu gece ki yolculuğumuz da yeni bir şey gördük. Bize Medine tarafından nurlar görünmeye başladı.*

Nur sanki yerden çıkıyor gibi görünüyordu. Tek bir yerden sonra havaya dağılıyordu. Sonra nurlar daha da çoğaldı ve misk kokusu gibi koku aldık."[379]

Medine vadisinin dar yerinden geçerek Akik Vadisi'ne[380] oradan da Curf (الجرف) denilen yerin geniş alanına doğru yol alırlar. Biraz gittikten sonra atları üzerinde kendilerine doğru bakan tanımadıkları insanlar görürler ve bir yandan da Medine'nin su çarklarının seslerini işitirler. Bunun üzerine anlarlar ki bunlar Medine'nin yerlileridir. Artık Medine'ye ulaştıklarının farkındadırlar. Uzaktan minberlerin üzerindeki kandillerin ışıklarını görünce kendi kendilerine buraya hürmet vacip deyip gözyaşları içinde hayvanlarından inerler.

Gecenin son üçte birinde müezzinler tekbir ve tehlil getirirken Medine surlarına gelirler. Şam kapısı kapalı olduğu için kale duvarının son kapısının eşiğine indirirler. Münasip bir yerde yerleşip yarınki orucu tutmak gayesiyle bir şeyler yedikten sonra yakınlarında bulunan Zerkâ pınarının tatlı suyundan içerler.

Bu pınar bugün insanlar arasında Aynü'z-Zerkâ diye isimlendirilmektedir ancak Semhudî "Hulâsatü'l Vefâ"sında[381] bunun doğrusunun Aynü'l Ezrak (عين الأزرق)[382] olduğunu belirtmektedir. Mervan b. hakem Muaviye'nin emriyle burayı kiralamıştır. Aslında Ezraka'l Ayn idi el-Ezrak diye lakap takıldı. Aynü'l Ezrak pınarının çıkış yeri konusunda Semhudî, İbn Neccar'dan rivayetle şunu nakleder:

"Aynü'l Ezrak musallanın karşısında olup onu Muaviye'nin emri ile Mervan b. hakem kiralamıştır. O, Medine valisi idi. Bu pınarın çıkış yeri kaynağı Kuba Mescidi'nin batısında, hurma bahçesinin içinde bulunan ve

---

[379] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 86.

[380] Medine'nin batısında büyük ve mübarek bir vadidir. Akûk Vadisi olarak isimlendirenlerde vardır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 295-417.

[381] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 468; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 987-988.

[382] Bu pınara merdivenle inilmektedir. İbn-i Batuta, Seyahatname, C. I, s. 174.

Bi'r-i Kebîr diye meşhur olan bir kuyudur. Su buradan musallaya akmaktadır. Musallanın üzerinde büyük bir kubbe mevcut olup tavanı iki kısım halindedir. Kaynağından çıkan su batı cihetine doğru akar. Oradan da kuzey cihetine yönelir."[383]

Nablusî ve beraberindekiler, Bakî' cihetinde bulunup, kalenin karşısında yer alan ve Selam Kapısı'nın yanında bulunan bu yerde fecre kadar dinlenirler. Altında konakladıkları surun kapısı açılınca hep beraber içeri girerler. Öncesinde Selam kapısından giriş yapmayı planlamalarına rağmen giriş Rahmat kapısından gerçekleşmiştir.

İnsanlar sabah namazını kılmak için Harem-i Şerif'te beklemektedirler. Birbirlerine kenetlenip Hz. Peygamber'i, âl-i beytini çokça salâvatlar eşliğinde selamlarlar. Ardından da Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i selamlar, Fâtiha okuyup duâ ederler. Daha sonra eş-Şeîratü'l-Haşeb kapısından girip Hz. Peygamber'in mihrabının yakınında imamla beraber sabah namazını kılarlar. Namazdan sonra Nablusî, Harem Şeyhi Yusuf Ağa et-Tavâşi ile buluşur, o da Nablusî'yi elinden tutup Hz. Peygamber'in kabrine götürür.

Birlikte huzuru edep ile ziyareti gerçekleştirdikten sonra cemaatle beraber Yusuf Ağa'nın Nisa Kapısının dışında Harem-i Şerif'in doğusunda bulunan evine giderler. İçinde bir de mihrap bulunan bu evin Cafer'i Sâdık'a ait olduğu rivayet edilmektedir. Ramazan olduğu için oruçludurlar. Öğle ezanı okununca hep beraber Harem-i Şerife gidip Ravza'da cemaatle beraber öğleyi kılarlar.[384]

Nablusî, bu makamda uzunca bir şiir ele almış olup peşinden de başka şairlerin Medine hakkındaki şiirlerine yer vermiştir.

---

383 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 466; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 985; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 410; Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî (ö. 902/1497), et-Tuhfetü'l-Latîfe fî Târîhi'l-Medîneti'ş-Şerîfe, nşr. Es'ad Trabzûnî el-Husynî, (I-III), Kahire,1980, C. I, s. 39.

384 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 94.

O gün Kadı Mustafa Efendi'nin daveti üzerine Nablusî davete icabet etmiş buna karşılık da kadı efendi yakın ilgi göstermiştir. Kendisi Sultan Kayıtbay tarafından derslik şeklinde imar edilmiş medresedeki mahkemede görev yapmaktadır. Bu medrese Bâb-ı Selam kapısının yanında yer alıp oyulmuş taşlarının tamamı dört renk kullanılarak dizayn edilmiştir. Büyük pencereleri sarı bakırdan yapılmış olup ortasında desenli kaldırım taşları ile döşenmiş olan bir meydan bulunmaktadır. Kendisine merdivenle çıkılan ve tabanı taşla döşenmiş olan bir koridor bulunmaktadır. Bu koridorun pencereleri Hücre-i Nebî'nin karşısında, batı cihetine doğru Hücre-i Nebî'nin içine uzanmaktadır.[385]

Sonra Yusuf Ağa ile beraber Harem-i Şerif'e gidip akşam namazını eda ederler. Daha sonrasında yatsı namazını ve peşinden de teravih namazını kılıp Hz. Peygamber'i ziyaret ederler. Nablusî günün sonunda evine dönüp istirahata çekilir.[386]

2. İkinci Gün

Yolculuğun 239. günü (4 Ramazan 1105/ 28 Nisan 1694 Perşembe)

Nablusî bu günün gecesinde imsak vaktine kadar dinlenip sahur yaptıktan sonra Harem Şeyhi Yusuf Ağa ve beraberindekilerle Harem'e gidip Hz. Peygamber'i ziyaret ederler. Cemaatle beraber sabah namazını kıldıktan sonra çıkarken Hz. Peygamber'i tekrar ziyaret ederler. Nablusî bu konuyu şu şekilde dile getirmektedir: *"Âdetimiz üzere Harem'e her girdiğimizde Hz. Peygamber'i ziyaret eder namazı kıldıktan sonra çıkarken Hz. Peygamber'i tekrar ziyaret ederdik. Bu uygulamayı Medine'de bulunduğumuz sürece her vakitte bu şekliyle uyguladık."*[387]

---

[385] Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 317.
[386] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 97.
[387] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 98.

Nablusî, burada bulunduğu süre içerisinde çalışmamızın da ana konusunu oluşturan Medine'ye dair bilgileri bir araya getirip yoğun bir şekilde kaleme almıştır. Yaptığımız okumalardan müellifin bu bilgileri ziyaretin gerçekleştiği gün değil de Hac ziyareti dönüşü kaleme aldığını anlamaktayız. Zaten bu bilgileri ziyaret günü kaleme aldığına dair bir bilgi de paylaşmamıştır. Biz de bu günleri ele alırken daha faydalı olacağı mülahazasıyla alt başlıklar oluşturarak konuyu işlemeyi uygun gördük. İki yerde daha meseleyi bu şekliyle ele alacağız.

2.1. Medine'nin İsimleri

Abdülganî en-Nablusî, Medine'nin isimlerinin çok olduğunu haber verir ve bunların Medine'nin şerefine delalet ettiğinden bahseder. Nablusî, rıhlesinde Semhûdî'nin kırk tanesini Derâverdî'den nakille toplamda doksan beş isim rivayet ettiğinden bahseder. Ayrıca Nablusî çok titiz çalıştığından bahisle başka rivayetlerle Medine'nin isimlerini yüz tane olduğunu nakletmiştir. Biz burada Medine'nin isimlerini sayıp birkaç tanesi hakkında açıklamada bulunacağız. Bu yüz isim şunlardır:[388]

1- Ardullâh (أرض الله),

2- Ardu'l-Hicre (أرض الهجرة),

3- Arrâ' (العراء),

4- Arûz (العروض),

5- Âsıme (العاصمة),

6- Azrâ' (العدراء),

7-Bahîra (البحيرة),
8- Bahr (البحر),
9- Bahra (البحرة),

---

[388] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 98-111.

11- Balâd (البلاط),
12- Bârra (البارة),
13- Beled (البلد),
14- Berre (البرة),
15- Beytü'r-Rasûl (بيت الرسول),
16- Buhayra (البحيرة),
17- Câbire (الجابرة),
18- Cebbara (الجبارة),
19- Cezîretü'l-Arab (جزيرة العرب),
20- Cünnetü'l-Hasîne (جنة الحسين)
21- Dabâbe (طبابة),
22- Dâib (طائب),
23- ed-Dâr (الدار),
24- Dâru'l-Ahyâr (دار الأخيار),
25- Dâru'l-Ebrâr: (دار الأبرار),
26- Dâru'l-Feth (دار الفتح),
27- Daru'l-Hasîne (الدرع الحصينة)
28- Dâru'l-Hicre (دار الهجرة),
29- Dâru'l-İmân (دار الإيمان),
30- Dâru'l-Muhtâr (المختار),
31- Dâru's-Selâme (دار السلام),
32- Dâru's-Sünne (دار السنة),
33- Daybete (طيبة),
34- Ekkâletu'l-Buldân (أكالة البلدان),
35- Ekkâletu'l-Kurâ أكالة القرى),
36- Esrib (أثرب),

37- Fâdıha (الفاضحة),

38- Galebe (غلبة),

39- Ğarrâ (الغراء),

3٧- Habîbe (االحبيبة),

3٨- Haram (الحرم),

39- Haremu'r-Rasûl (حرم الرسول),

40- Hasene (حسنة),

41- Hayra (الخيرة),

42- Hayyira (الخيرة),

43- Hedrâ' (الهدراء),

44- Hezrâ' (الهدراء),

45- Îmân (الأيمان),

46- Kalbü'l-İmân (قلب الإيمان),

٤٧- Karye (القرية),

48- Karyetü'l-Ensâr (قرية الأنصار),

49- Karyetü Rasûlüllâh (قرية رسول الله),

50- Kâsıme (القاصمة),

51- Kubbetü'l-İslâm (قبة الإسلام),

52- Madcau Rasûlillâh (مضجع رسول الله),

53- Mahabbet (المحبة),

54- Mahbûbe (المحبوبة),

55- Mahbûre (المحبورة),

56- Mahfûfe (المحفوفة

57- Mahfûza (المحفوظة),

58- Mahrûse (المحروسة),

59- Mecbûre (المجبورة),

60- Medine (المدينة),

61- Medinetü'r-Resûl (مدينة الرسول),

6٢- Me'mene (المؤمنة),

63- Mekar (المقر),

64- Mekîne (المكينة),

65- Mekketân (المكتان),

66- Merhûme (المرحومة),

67- Merzûka (المرزوقة),

68- Mescidü'l-Aksâ (مسجد الأقصى),

69- Miskîne (المسكينة),

70- Mûfiye (الموفية),

7١- Muhabbebe (المحببة),

72- Muhâceru'r-Rasûl (مهاجر رسول الله),

73- Muhtâre المختار

74- Muharrame (المحرمة),

75- Mukaddese (المقدسة),

76- Mutayyebe (مطيبة),
77- Mübâreke (المباركة),

78- Mübevviu'l-Helâl ve'l-Haram (مبوأ الحلال و الحرام),

7٩- Mübeyyinu'l-Helal ve'l-Haram (مبين الحلال و الحرام),

80- Müdhal-i Sıdk (مدخل صدق),

81- Müsleme (المسلمة),

82- Müveffiye (الموفية),

83- Nâciye (الناجية),

84- Nahr (النجر),

85- Neblâ (نبلاء),

86- Selika (السلقة),

87- Seyyidetü'l-Büldân (سيدة البلدان),

88- Şâfiye (الشافية),

89- Tâbe (طابة),

90- Tayyibe (طيبة),

91- Tendüd (تندد),

92- Tendür (تندر),

93- Zabâbe (ظبابة),

94- Zâtu'l-Hırâr (ذات الحرار),

95- Zâtu'l-Hucer (ذات الحجر),

96- Zâtu'n-Nahl (ذات النخل),

97- Yendür (يندر),

98- Yendün, (يندد),

99- Yesrib (يثرب)

Esrib/Yesrib:[389] Bu isim Medine'nin isimlerindendir.[390] Bu isim Medine'yi ilk mesken tutanların verdiği isimdir. Bütün Medine bu isimle adlandırıldı, ayrıca Cürf ile Kubâ arası yani doğudan batı tarafına doğru bu isimle isimlendirildiği de rivayet edilmektedir. Bu ismin Medine için kullanılması, cüz için kullanılan bir adlandırmanın küll/genel için kullanılmasıyla alakalıdır.

---

389 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefa, s. 7; Vefâü'l Vefâ, C. I, s. 7-8; el-Hamevî, Muʿcemü'l-büldân, C. I, s. 89.

390 Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277), Tehzîbü'l-esmâʾ ve'l-luġât, İdaretü't-Tıbaati'l-Müniriyye, (I-IV), Kahire, 1927, C. IV, s. 149.

İbn Ebî Şeybe'nin[391] rivayetine göre Hz. Peygamber, Medine'nin Yesrib diye isimlendirilmesini yasaklamıştır. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Yâ'lâ'nın merfu olarak naklettiği hadiste, "Kim Medine'yi Yesrib diye isimlendirirse Allah'tan mağfiret dilesin. O temizdir insanları güvenilirdir" buyurmuştur.[392] Farklı bir rivayette ise, "Üç kere mağfiret dilesin" buyurmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de Ahzâb Sûresi'nin 13. âyetinde Yesrib[393] ismi şu şekilde geçmektedir: "Hani onlardan bir grup: 'Ey Yesrib (Medine) halkı! Sizin burada durma imkânınız yok, haydi geri dönün' demişti." şeklinde geçmektedir. Bu ayetteki "onlar" zamiri bir önceki ayet olan 12. ayetteki "münafıklar" ile ilgilidir. Yesrib isminin yasaklanması bazı ulemaya göre fesad çıkarmak veya günah işlemek, azarlamak gibi anlamlara geldiğinden kerih görülmüştür.[394]

Sahîhayn'daki hicret hadisinde "o vakit o Medine Yesrib'dir" diye geçiyor. Bundan önceki hadislerde "Yesrib" demek yasaklanırken buradaki Hadis-i Şerifte Medine için "yesrib" kullanılması "bu hadis yasak gelmeden önce varid olmuştur." şeklinde izah edilebilir.[395]

"İ'lamü's-Sâcid bi Ahkâmi'l-Mesâcid" adlı eserinde Zerkeşî, İbni Abdilber'in şöyle dediğini nakleder; *"İçine Osman b. Hafs'ın Hz. Sa'd'dan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber 'Kim Yesrib derse ondan vazgeçsin Medine desin.' İbni Kattân dedi ki: Buradaki Osman'ın hali bilinmiyor. Ancak ben biliyorum ki buradaki Osman ile Sa'd arasındaki senet sağlamdır."*[396]

---

391 Ebû Ca'fer Muhammed b. Osmân b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 297/910). Aslen Belh'li olup 210 (825) yılından sonra doğdu. Kûfe muhaddisi olup hadis hâfızlarıarasında yer almaktadır. Bkz. Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, C. XIV. s. 21.

392 Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî (ö.241/855), Müsned, thk: Şuayb Arnavut, Müessesetü' Risale, (I-50), byy., 1999, C. 30, s. 9.

393 Ahzâb, 33/17.

394 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefa, s. 7.

395 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefa, s. 7.

396 ez-Zerkeşî Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî eş-Şâfiî (ö. 794/1392), İʿlâmü's-sâcid fî aḥkâmi'l-mesâcid, thk: Mustafa el-Merâğî, Kahire, 1996, s. 236.

Târihu'l-Buhârî de Osman b. Hafs'tan gelen rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim bir kere Yesrib derse, on kere Medine desin." [397]

Zerkeşî, "Î'lâmü's-Sâcid bi Ahkâmi'l-Mesâcid" adlı eserinde İbni Vâil'den rivayetle Hz. Nûh'un Sam'dan olan torunu İrme'nin Yesrib'e yerleşen ilk kişi olduğunu nakleder[398].

Medine: En meşhur ismidir. Kur'ân-ı Kerim'de Tevbe Sûresi 9. âyette geçmektedir. İlgili âyet şu şekildedir: "Çevrenizdeki bedevîlerden birtakım münafıklar vardır. **Medine** halkından da münafıklıkta direnenler var ki sen onları bilmezsin."[399]

Haremü'r-Resûl: Hz. Peygamber, orayı harem kılmıştır. Konu ile ilgili hadiste, "Kim, haremin ehlini korkutursa Allah da onu korkutur" buyrulmuştur. Başka bir hadiste ise, "Mekke İbrahim'in (a.s.) haremi, Medine ise benim haremimdir." buyurmaktadır.

Taberânî, bu hadisleri hadis usûlünde "sika rical" denilen güvenilir râvilerden rivayet etmiştir. Ayrıca bu bölümde Buhârî, Ahmed, Ebû Dâvud'dan bu konuyla ilgili birçok hadis zikredilmiştir. Bütün imamlar ittifak etmişlerdir ki "Medine'nin ağaçlarının kesilmesi, av hayvanlarının avlanması haramdır."[400] Ebû Hanîfe bu görüşte değildir. Semhudî yukarda geçen sahih hadislerin bu konuda delil olduğunu söylemiştir.[401]

Konu ile ilgili olarak Nablusî, gerek zikredilen hadis-i şerifler ve gerekse âlimlerin görüşleri sonucunda şu görüşü dile getirir:

---

[397] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî, et-Târîhu'l-kebîr, Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, (I-XII), Beyrut, 2001, C. VI, s. 217.

[398] ez-Zerkeşî, İ'lâmü's-sâcid, s. 235.

[399] Tevbe, 9/101.

[400] Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistanî, (ö.275/889), Sünen, Beyrut, "Medine tahrim-i babı", 2035.

[401] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefa, s. 47; Vefâü'l Vefâ, C. I, s. 105.

"Medine'nin harem kılınmasının mânâsı oraya hürmeti sabit kılmak ve bütün Müslümanlara Medine ve Medine'deki her şeye ihtiram etmesinin vacib olmasıdır. Bunun sebebi Hz. Peygamber Medine'ye girmiş orada yaşamış ve orada vefat etmiştir. Medine'nin şerefi yücedir. Nasıl ki Hz. İbrâhim'den dolayı bütün Müslümanların Mekke'ye hürmet etmesi vâcib ise Hz. Peygamber'den dolayı da Medine'ye hürmet gereklidir. Bunun yanı sıra Mekke, Yüce Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günden beri haremdir. Sonra Yüce Allah, Hz. İbrâhim'in lisânı üzerine bunu beyan etti."[402]

Nablusî, kendi görüşünü destekler mahiyette Semhûdî'nin "Hulâsa" isimli eserinden nakille şu görüşleri nakletmektedir:

"Bu konuyu 'Hülâsâ'sında şöyle açıklamıştır: Medine'nin harem kılınması, hürmete layık olması; Resûlullah (s.a.s.)'ın Medine'ye girmesi ve nurunun oraya yayılmış olmasındandır. Tıpkı Kâbe'nin etrafının harem kılınması sebebiyle Kâbe'den başka hiçbir yerde bulunmayan nurların, hayır ve bereketin Kâbe ve civarında bulunması gibi. Haremliğin Medine ile sınırlandırılması ya Rabbânî ve rûhânî bir sırdır ki Yüce Allah, bu sınırları belirlemiştir ve ehl-i şuhûd bu haram kılınan yerlerdeki nurları görmektedir veya Resûlullah (s.a.s.) Medine'ye gelişinden dolayıdır ki onun oraya hicret etmesiyle her şey aydınlanmış ve nurlanmıştır. Hz. Enes'in rivayet ettiği gibi 'Aydınlık şu yere kadar olmuştur, bu beldeyi korumakla görevli melekler, harem sınırlarında beklemektedirler' veya bu aklımızın almayacağı bir şeydir. Yüce Allah'ın, Peygamberimizin (s.a.s.) diliyle Medine'yi haram kılması çok eskidir. Yüce Allah'ın ezelde koyduğu bir hüküm olması sebebiyle sonradan olan şeyler onunla alâkalıdır. Bundan dolayıdır ki ulemânın görüşü, Allah'ın gökleri ve yeri yaratmasından beri Mekke'nin haram oluşudur. Sonra Yüce Allah, bunu Hz. İbrâhim'in (a.s.) lisanıyla ortaya çıkardı ve

---

[402] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 98-111.

Mekke'nin haremliğini ona nispet etti. Bir görüşe göre Kâbe'nin harem oluşu Hz. İbrahim'in duası veya Yüce Allah'ın Hz. İbrahim'e emri sebebiyledir."[403]

Netice şudur ki, Mekke'nin harem kılınması gibi Medine de harem kılınmıştır. Her ikisi hakkındaki hüküm birdir. Mekke'nin haremliği âyetlerle sabittir. Ankebût Sûresi 67. ayette, "(Mekke'yi) emin bir harem yaptığımızı görmediler mi?"[404] Âl-i İmrân Sûresinin 97. ayetinde de "Oraya giren emniyette olmuştur"[405] denilmektedir. Yüce Allah, Mekke'yi Kâbe'den dolayı harem kılmıştır. Hz. İbrâhim'in Kâbe'yi yeniden inşa etmesi ve Hacerü'l Esved'i yerine koyması sebebiyle onun zamanında haremliği ortaya çıktı. Yüce Allah'ın vahyi sebebiyle Resûlullah (s.a.s.)'ın Medine'yi harem kılışı buna kıyas edilmez. Medine'nin ta'zim ve hürmete layık oluşu mü'minlerin kalplerinde yerleşmiş olmasındandır.

Peygamberimizin (s.a.s.): "İbrahim Mekke'yi harem kıldı, ben de Medine'yi harem kılıyorum" hadisinin mânâsı, Medine'yi hürmetli kılıyorum demektir. Bu kısımda Nâblûsî, meseleyi dört mezhebe göre farklı şekillerde izah etmiştir.[406]

Nablusî, Medine'nin isimlerini izah ettikten sonra bu isimleri nazım halinde de dile getirmiştir.

2.2. Medine Hicazî midir Şâmî midir?

Medine-i Şerîf'in Hicaz, Şam ve Yemen bölgelerinden hangisine ait olduğu hususunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Semhudî şu bilgileri bize aktarmaktadır:

"İbn Şebeh, Medine'nin Hicâzî olduğu görüşündedir. Nevevî de "Fetevâ"sında Hz. Peygamber'in şehrinin ne Yemen'e ne de Şam'a ait olmayıp

---

[403] Diğer rivayetler için bkz: Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 55.
[404] Ankebut, 29/67.
[405] Âli-İmrân, 3/97.
[406] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 103.

Hicaz bölgesine ait olduğunu ve Medine'nin konumunun böyle olduğunda âlimler arasında bir ihtilaf olmadığını görüşündedir. Nevevî'nin Medine'nin Yemen bölgesine ait bir yer olmadığına dair naklettiği ittifak şaşılacak bir görüştür. Şafiî Medine'nin Yemen bölgesine ait bir şehir olduğunu kesin olarak ifade etmektedir. Beyhakî el-Marife adlı eserinde fecirden önce sabah namazı için ezan okunması kelamında Şafiî'nin 'Mekke ve Medine Yemen'e ait şehirlerdir.' sözüne yer vermiştir."[407]

Şâfiî'nin "Müsned"inde şöyle bir rivayet yer alır: "Resûlullah (s.a.s.) Tebük tepesinde durdu ve eli ile Şam'a işaret ederek 'Burası Yemen'dir' dedi." İbni Esîr, Şafiî'nin Müsnedi'nin şerhinde şöyle söylemektedir: "Bu hadisten maksat Şam ve Yemen bölgelerinin sınırları izah edilmiş olmasıdır. Hz. Peygamber, Medine'yi Yemen bölgesinden saymıştır." Zerkeşî de aynı şekilde İbni Esîr'in dediği gibi Medine'nin Yemen bölgesine ait olduğunu "İ'lâmü's-Sâcid fî Ahkâmi'l-Mesâcid" adlı eserinde nakletmiştir.[408]

2.3. Medine'nin Surları[409] ve Kapıları

Nablusî Semhûdî'den nakille şunları dile getirmiştir:

"Medine'nin ilk zamanlarda surları yoktu. Mahalleleri birbirine bitişik, büyük geniş bir yerdir. Adududdevle b. Büveyh sınır bölgeleri harap olduktan sonra Medine-yi Şerif te ilk sur yaptıran kişidir. Bu surlar et-Tai'lillah b. el-Muti'lillah'ın[410] halifeliği döneminde h. 360 yılından sonra yapılmıştır. Daha sonra Medine, harap olduğunda surlar da virane olup üzerinden uzun zaman geçtikten sonra yıkılmış, sadece kalıntıları kalmıştır. Sel' Dağı'nın

[407] Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 1184.
[408] ez-Zerkeşî, İʿlâmü's-sâcid, s. 237.
[409] Medine kalesi Çölün içinde kara kayalı ve kara ufak taşlı kayalar mâbeyninde şekl-i muhammes bir metîn ü müsthkkem kara taş ilebina edilmiş kuvvetli bir kaledir. Ammâ bu binâ üzre beyâz kireç badana urup gûyâ bir dürr-i yektâ gibi mücellâ kal'a-i rûşen binâ-yı şîrîndir. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 302.
[410] Abdulkerim b. el-Fazl el-Mutî'lillâh b. el-Müktedir el-Abbâsî Ebü'l Abbâs. 18 sene hilafet görevi yapmış olup H. 381'de hilafetten azledildi ve h. 393 / m.1003 de Ramazan bayramı gecesinde hapiste vefat etti. Bkz: Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, C. XV, s. 118.

önlerindeki kalıntılarını ben gördüm. Kalıntılarından ve izlerinden gördüklerimin dış yüzeyi Buthan Vadisi'nin kenarına bitişik olanlardır. Aynı şekilde Akşehirî[411] de "Süveri'l Aklâm" sahibinden rivayetle Medine-i Şerif'in kalesi[412] suru olduğunu ve Medine'nin batısında olan bayram namazı musallasının şehrin girişine dâhil olduğunu nakletmiştir. "Er-Ravd'ul Mi'dâr" adlı kitabın "Ahbaru'l Akdâr" adlı bölümünde şöyle denilmiştir: İshak b. Muhammed b. el-Cûdî h. 263 yılında kendi hilafeti zamanında Medine surlarını yaptırmıştır. Bu surların dört kapısı vardır. Doğudaki kapıdan Bakîu'l Garkat'a çıkılır. Batıdaki kapıdan Akîk ve Kûba'ya çıkılır. Surun havzasında bulunan Hz. Peygamber'in bayram namazını kıldırdığı musallâ da bu kapının içindedir. Üçüncü kapı da kuzey ile batı arasındadır. Dördüncü kapı ise Uhud şehitliğine çıkılan kapıdır. Medine düzlük bir yerdir. Etrafında toztopraktan koruyan sağlam ve kadim bir sur vardır. Bu suru Kasîmü'd-Devle el-Muazza yaptırmıştır. İyilik erbabı bir grup insanı buraya iskân etmiştir."

Mudîrî[413] şöyle demiştir:

"Nurettin'in babası olan el-Melikü'l Âdil Zengî'nin veziri Cemaleddin Muhammed b. Ebû Mensûr 540 (1145)'ın başlarında bu suru yeniletip yeniden yaptırmıştır. Sonra surun dışında insanlar çoğaldı. 557/1162'de adil padişah Sultan Mahmud Nureddin Zengî, Şam'a giderken Medine'ye uğradı ve surun çevresinde yerleşmiş kişileri çağırdı. İnsanlar çocuklarını, hayvanlarını koruyacak bir sur yapmasını kendisinden talep ettiler. Ondan yardım

---

[411] Muhammed b. Emîn b. Muâz b. İbrâhim b. Abdullah el-Akşehîrî. 665'te Konya'da doğdu. Mısır, Mağrib sonrasında da Medine'yi vatan edindi ve H. 731'de orada vefat etti. Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), ed-Dürerü'l-kâmine fî aʿyâni'l-miʾeti's-sâmine, (I-IV), Beyrut, 1993, C. III, s. 309.

[412] Kale duvarının kalınlığı altışar arşın esâsı dörder arşın binâsı vardır. Kale içinde bulunan imaretin çoğu han, cami, medrese, sebil, mektep, daru'l hadis, daru'l kurrâdır. Kale içinde olan hâneler cümle beş mahalledir. Ve iç kalede dahi mescid ve mihrab vardır. Zîrâ Medîne-i münevverenin bu iç kale rûhudur. Ve mescidi dahi gâyet musanna'dır, Sultân Süleymân Hân binâsıdır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 302.

[413] Muhammed b. Ahmed b. Halid b. Îsâ Cemâleddin el-Madrî, künyesi Ebû Abdillâh. Bkz. el-Askalânî, ed-Dürerü'l-kâmine, C. III, s. 315.

istediler. Şu an mevcut olan suru inşa etmeyi emretti. 558/1163'te sur yapıldı. Bakî kapısına kendi ismini yazdırdı. Yazdırdığı bu isim bugün hâlen mevcudiyetini korumaktadır. Bu yazının sureti demir plaka halinde kapının üstünde şu şekilde yazmaktadır. 'Bunun yapılmasını 558/1163 yılında el-Fakîru ilallahi Teâlâ Mahmud b. Zengî b. Aksungur emretmiştir.' Melikler Medine'nin surlarının imar edilmesine önem verdiler. 755/1354'te Eyyam-ı Salih ve aynı şekilde Nâsır b. Kalâvûn devirlerinde de sur yenilenmiştir. Surun bir bölümünü de Eşref Kayıtbây yenilemiştir.[414]

Nablusî Tuhfetü'l-Latîfe adlı eserden nakille Osmanlı padişahlarından Sultan Süleyman'ın suru yenilediğini ve batı tarafında bir kale yaptırdığını beyan etmiştir.[415]

Medine şehrinin şu an mevcut olan dört kapısı[416] vardır. Birinci kapı; Mısır kapısı olarak adlandırılan batı kapısıdır. İkinci kapı; Şam kapısı olarak

---

[414] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 359; Vefâü'l Vefâ, C. II, s. 766-767.

[415] Sulltan Süleymân b. Selîm el-Osmânî. Zamanla harabe olan surları h. 937'de başlayıp h. 948'de bitirerek yeniden bina etti. Sur'un uzunluğu 3072 zirâ-i ameldir. Bir zirâ-i amel ise 75 santimetredir. Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 116.

[416] İbn Cübeyr bu konuyla ilgi şunları aktarır "Medine'nin her birinde iki sur bulunan dört kapısı vardır. Bunlardan biri tamamı demirden olduğu için Demir Kapı, diğerleri ise Şeriat Kapısı, Baki Kapısı ve sonuncusuda şu an kapalı olan Kıble Kapısı olarak bilinir. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 141. Evliya Çelebi kapılarla ilgili şu bilgileri vermektedir: Evvelâ güney tarafında olan Bâb-ı Mısır'dır. Bu kapı kendisinden Mekke-i mükerremeye doğru gidilen büyük bir kapıdır. Ve iki kanatları gâyet musanna' demir kanatlardır. Bu kapunun iki cânibinde azîm kulle-i âlîler vardır. Kapu kemerleri ve kulle taşları cümle kırmızı ve siyâh ve beyâz alaca münakkaş taşlardır. Ve bu kapudan şimâl tarafına kale duvarı dibinden üç yüz adım sonra Bâb-ı Hac ya'nî Kıble Kapısı vardır. Bu kapı kıble tarafına doğru olan demirden ulu bir kapıdır. Andan yine kale duvarı dibinden kuzey tarafına tâ Emîrü'l-hac kullesine varınca iki yüz adım yokuş yukaru gider. Andan yine yokuşa meyyâl iç kal'a kullesine dek yüz adımdır. Ve bu mahal gâyet metîn ü üstüvâr binâ-yı hemvârdır, zîrâ havâlesi vardır. Anıniçün iki kat iç kale duvarıdır. Ve her katı beşer arşın enli sedd-i metîn duvarlardır. Ve bu iç kale burnundan doğu tarafına yalçın kaya üzre yokuş aşağı iki yüz adım yürüyüp Bâb-ı şâm. Yıldız cânibine nâzır bir metîn demir kapudur. Andan cânib-i şarka köşe köşe dolaşup tâ şerîf kullesine varınca kâmil bin adımdır. Bu cânibleri sâfî hurmâ bâğlarıdır. Ve bu kulle kal'anın şarka nâzır bir rüknüdür. Bu köşeden kıble tarafına yine kale duvarı dibinden Bakî'a nâzır Bâb-ı Bakî' kâmil üç yüz adımdır. Ve şarka nâzırdır ve büyük demir kapudur. Ve bu kapudan güneye dek yüz adımda gidüp kalenin güney rüknü tamâm olup andan batı

adlandırılan kuzey kapısıdır. Üçüncü kapı; Bakî kapısı olarak adlandırılan doğu kapısıdır. Dördüncü kapı; Küçük Şam kapısı olarak adlandırılan ön giriş kapısıdır. Bu kapı Nablusî'nin Medine-i Şerif'e girdiği kapıdır.[417]

2.4. Harem-i Şerîf ve Kapıları

Nablusî, Harem-i Şerif hakkında müşahede ettiklerini şu şekilde dile getirmektedir:

"Hz. Peygamber'in Harem-i Şerif'i doğu tarafında olup, şehrin ortasındadır. Şehrin kıblesi diğer yönlere nispetle doğuya daha yakındır. Medine'nin kalesi Büyük Şam kapısı ile Küçük Şam kapısı arasında kuzey batı surları tarafındadır. Kalenin kapısı da bu iki kapı arasındadır. Şehrin iki büyük caddesi vardır. Birisi batıdan başlayıp kale kapısı yönüne doğru doğu yönünde yer almaktadır. Kıble tarafından diğer caddeye bitişmek üzere meyillidir. Bu caddede evler, saraylar ve çarşılar vardır. Diğer cadde ise Harem-i Nebi'nin Selam kapısının çıkış yönünün doğusundan başlayıp, batı tarafındaki Mısır kapısına kadar uzanır. Caddelerin ikisinde de çarşılar, dükkânlar, evler ve saraylar mevcuttur. Birinci cadde de olduğu gibi burada da pek çok dükkân, ev ve saray vardır. Şehirde birbirinden farklı pek çok sokak vardır. Diğer ülkelerde olduğu gibi bunlardan bazısı gayet dar bazısı da geniştir. Bunların hepsi ise sur içindedir. Surun dışında kıble tarafında ve batı yönünde olan Mısır kapısının dışında sokaklar, evler saraylar ve pek çok mescit yer alır. Yine aynı şekilde doğudaki Bakî kapısı ile çevresinde kuyu olan kuzeydeki Büyük Şam kapısı arasında birkaç ev ve birçok hurma bahçesi vardır."[418]

---

tarafı teveccüh olunur. Yine kal'a dîvârı dibinden eğri ve büğrü köşe köşe ve dirsek dirsek ceng tedârüki içün her dirsekde birer metîn kulleler inşâ olunmuş. Anları ubûr edüp seyr [ü] temâşâ ederek tâ yine Bâb-ı Mısır'a gelince bin yüz adımdır. Bu mahalde adım hisâbı tamâm olup bu hisâb üzre kal'a-i Medîne dâ'iren-mâdâr üç bin üç yüz elli adımdır. Çelebi, Seyahatname, C. III, s. 302.

[417] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 117; bkz. Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. II, s. 770.

[418] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 117.

Harem-i Nebevî Şerîf'in dört kapısı vardır. Bunlar:

1-Bâbü's-Selâm: Bu kapıdan giren kişi bugün, Medine kadısının mahkeme yeri olarak kullanılan Sultan Kayıtbay Medresesinin pencerelerini karşısında bulur. Selam kapısından giren tavanının tamamı örtülü geniş bir hol/koridor da yürür. Eni on zirâdır. Yeri döşeme taşları ile döşenmiştir. Bu hol/koridor doğu duvarına kadar devam eder. Bu hol otuz altı zirâdır. Her zirâ üç karıştır. Buraya giren kişi doğu kapısının kenar köşesinde Hz. Peygamber'in minaresinin kapısı ile karşılaşır. Minarenin kapısına gelmeden beş zirâ' kadar önce Hz. Peygamber'in hücresinin pencereleri vardır ve kişinin solunda kalır. On dârın penceresi ve güney kapısı ise kişinin sağ tarafında kalır. Hücre-i Şerif'in penceresine varmadan beş zirâ' önce Hz. Osman'ın mihrabı[419] vardır ve kişinin sağında kalır. Bu mihrabın üzerinde yüksek bir kubbe vardır. Bu kubbe ise zikredilen holün ortasındaki direkler ile güney duvarının üzerindedir.

2-Rahmet Kapısı: Biz Medine-i Münevvere'ye geldiğimiz ilk gün şehre bu kapıdan girdik. Girmek isteyen kişi, birinci sokağın sonundan Rahmet kapısına ulaşır. Bu sokak, kale kapısının karşısında batı cihetinden doğu cihetine yönelir ve başka sokaklara bitişmeden önce kıvrılarak kıble cihetinde yönelir. Buraya giren kişi çarşıya girer, bu çarşıda Rahmet kapısına ulaştırır. Sonra Rahmet kapısından girince revaklardan Harem-i Nebevî Şerîf'in avlusuna çıkar ve bu avluda doğu yönünde yürür.

3-Bakî Kapısı: Hücre-i Şerif sağında kalır. Tavâşiyye (hadım) ve hizmetçilerin odaları Bakî kapısının solunda yakın bir yerdedir. Tavâşiyye'nin odasının konumu hizmetçilerin odasına bitişiktir ve hizmetçilerin hücresinin arka tarafında kuzey yönündedir.

---

[419] Hazret-i Osmân binâ etdüği dîvârda bir gösterişli bir mihrâb vardır. Kimesne ol mihrâbda ibâdet etmez, zîrâ câmi'-i kadîm gerüde Hazret-i Risâlet'indir ve minber dahi andadır. Ancak Hazret-i Osmân'ın binâsı Hazret-i Risâlet'in câmi'ine harem olmuşdur. Ve ba'zılar teberrüken rek'ateyn namâz kılarlar, du'â müstecâbdır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 304.

4-Nisâ Kapısı: Tavâşiyye, hizmetçilerin hücreleri bakî ve nisâ kapıları arasındadır. Buradaki hol üç veya dört ziradır ve tamamı döşeme taşlarla döşenmiştir. Tavanı bakî kapısından kıble duvarına kadar uzanır. Bakî kapısından buraya giren yürüdüğü zaman Hücre-i Nebevî Şerif sağında, Harem'in doğu duvarı da solunda kalır. Harem'in doğu duvarındaki pencere Hücre-i Şerif tarafına doğru uzanır. Hacılar o pencereye Hz. Peygamber'i ziyaret ve teberrük amacıyla develeri ve hayvanları ile uğrarlar. Harem-i Nebevî'nin kapıları dörttür. İki tanesi batıya açılır. Bunlar Selam ve Rahmet kapısıdır. İki kapısı da doğuya açılır. Bunlarda Bakî ve Nisâ kapılarıdır."[420]

2.5. Harem-i Şerîf'in Ölçüleri

Harem-i Nebevî Şerif'in[421] uzunluğu güney duvarından kuzey duvarına kadar yetmiş iki zirâdır. Her zirâ' üç karıştır. Güney duvarından çatıları olan yerin sonuna kadar ölçüsü yirmi iki zirâdır. Üzerinde tavan/çatı olmayan yerin başından kuzey duvarına kadar olan yerin ölçüsü de kırk sekiz zirâdır. Harem'in eni ise doğudan batıya otuz altı zirâdır.[422]

2.6. Harem-i Şerîf'in Sütunları ve Minareleri

---

[420] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 118; Bâb-ı Rahme ve Bâb-ı şifâ ve Bâb-ı Cebrâ'îl ve Bâb-ı Selâm bu câmi'in cümle dörd kapusu baştan aşağı gösterişli pirinç kehrübâ-vâr musaykal ve cilalanmış kapılardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 305.

[421] Dikdörtgen biçimlidir ve dört bir yandan revaklarla çevrilidir. Ortası kumlu ve çakıllı bir meydandır. Kıble tarafında batıdan doğuya uzanan dört sıra direk vardır. Kuzey tarafta yine aynı biçimde beş, doğu tarafında üç, batı tarafında ise dört sıra direk vardır. Mescidin boyu yüz doksan altı, eni yüz yirmi altı adımdır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 135. Evvelâ harem ile câmi'çepeçevre dışarıdan sekiz yüz adımdır. Ammâ mihrâb tarafı dîvârı önü bâğçe ve mahalle içi olmak ile Bâb-ı Selâm'dan içeri girip tâ müvâcehe-i Resûl önünden mü'eddebâne geçip câmi'in Ömerü'l-Fârûk köşesine dek iki yüz adımdır. Bu hisâb üzre câmi'in çevresi yuvarlak olarak bin adımdır. Andan yine câmi' içinden adımlayup Hazret-i Risâlet'in pây-i şerîfleri ucundan ve Bâb-ı Cibrîl'den ve şeyhü'l-haremler soffasından ve Bâb-ı şifâ'yı geçip yine haremin iç yüzünden tâ yağ mahzenleri önüne varınca yüz yetmiş adımdır. Ve yağ mahzeni köşesinden yine haremin iç yüzünden imâret küpleri durduğu bucağa varınca yüz elli adımdır. Ve bu mahalden yine iç yüzünden Bâb-ı Rahmet'e varınca anı geçip Bâb-ı Selâm'a gelince yüz yetmiş adımdır. Bu hisâb üzre bu câmi'-i şerîf iç yüzünden altı yüz toksan adımdır, taşradan bin adımdır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 304.

[422] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 118.

Harem-i Şerif'in sütunlarının[423] tamamı 291 adettir. Harem çatısı altındaki sütunlar 130 adettir. Harem avlusu altındaki batı revaklarının sütunları 44 adettir. Doğu ravaklarının sütunları 45 adettir. Kuzey revaklarının sütunları ise dört sıra halinde 56 adettir. Harem-i Şerif baştan aşağıya çakıl taşları ile döşenmiş olup Harem çepeçevre altı yüz adım kadardır. Harem-i Şerif'in avlusunda etrafı dört duvar ile çevrili büyük bir kubbe vardır. Kubbenin kandil ve yağını koymak için doğu tarafına açılan bir kapısı vardı. Kubbenin yakınında içinde iki ya da üç hurma ağacının bulunduğu bir yer ile suyu biraz tuzlu ve latif olan bir kuyu vardır.[424]

Harem-i Şerif'i Nebevî'nin oldukça yüksek beş tane minaresi[425] vardır. Müezzinler bu minarelere seher vaktinde ve beş namaz vaktinde ezan okumak için ve Hz. Peygamber'e salât-ü selam getirmek için çıkarlar. Namaz vakti girdiğinde başmüezzin Hz. Peygamber'in penceresinin önüne gelir, salâ verip Fâtiha okur. Yüksek bir sesle Hz. Peygamber'e salât-ü selam getirir. Hücre-i Nebî'nin yanındaki minarenin kapısını açar, tek başına edepli bir

---

[423] Mescidin sütunları iki yüz doksan adettir. Sütunlar sıra halinde dizilmiştir; aralarını tutan kemerler bulunmaz ve sanki her biri kendi başına durmaktadır. Sütunlar parça parça yontulmuş taştandır. Taşlar delinerek birbirine geçiirlmiş ve araları erimiş kurşunla doldurulmuştur. Dışı beyaz mermer gözükecek kadar ovularak parlatılmış sönmemiş kireçle kaplanmıştır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 137. Bu câmi'in içinde haremiyle cümle sağîr ü kebîr üç yüz amelî müdevver sütûnlardır. Cümlesi yigirmişer sütûnlar üzre yine üç yüz aded kemerlerdir. Ve bu Hazret-i Resûl'ün ibtidâ inşâ etdüği câmi'in dâhili ve Hazret-i Osmân'ın ana ilhâk etdüği câmi'in cümle içindeki sütûnları tâ Bâb-ı Selâm'a varınca ol sütûnlar birer âdem boyu kadar Çini kaplıdır. Ammâ harem etrâfında olan soffa sütûnları cümle sâde ve dikey olarak cilalıdır. Çelebi, Seyahatname, C. III, s. 304.

[424] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 119; Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 304.

[425] Mescidin üç minaresi vardır; biri doğu köşesinde kıble tarafına bitişik, diğer ikisi daha küçük olup kuzey köşelerinde iki kule gibidir. İlk minare normal boyutlardadır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 139. Ve bu harem-i şerîfin cânib-i erba'asında üç minâre-i müntehâlardır kim her biri göklere ser çekmiş üçer tabaka gösterişli ve biçimli minâre-i kanaralardır. Bir minâre Hazret-i Ömer köşesinde gâyet binâ-yı mühendis bir önde gelen minâre-i mîldir. Ve biri Bâb-ı Rahmet hâricinde Sultân Kaytbay medresesi kapusu üzre bu dahi ibret-nümâ bir makâm-ı Bilâl minâre-i icrâ-yı makâm-ı uzzâldır. Ve biri dahi harem-i şerîfin şimâlî tarafı rüknünde eski tarzda bir minâre-i azîmdir. Ammâ anlar kadar gösterişli değildir. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 304.

şekilde içeri girer, içeriden kapıyı kilitleyip sonrasında minareye çıkar ve ezan okumaya başlar.

Diğer dört minarelerin müezzinleri de baş müezzinin Hz. Peygamber'in penceresinin önünde getirdiği salât-ü selâmı duyunca onlarda kendi minarelerine çıkarlar. Başmüezzin ezana başladığında onlarda ezan okumaya başlarlar. Baş müezzinin ezan okuduğu minare "baş minare" diye isimlendirilir. Ezanı bitirdiklerinde başmüezzin Hz. Peygamber'e salât-ü selam getirmeye başlar. Peşinden ikinci üçüncü dördüncü beşinci müezzinlerde salât-ü selam okurlar. Sonra başmüezzin tekrar salât-ü selam getirir. Diğerleri de onun peşinden salât-ü selam getirirler. Aynı bu şekilde birbirlerinden sonra üçer veya dörder defa daha salât-ü selam getirirler. Önce başmüezzin sonra diğerleri tertip ile salât-ü selamlarını bitirirler. Bu salât-ü selamlar yaklaşık bir saat sürer. Bu şekil beş namaz vaktinde de uygulanır.[426]

2.7. Harem-i Şerîf'in İmamları ve Hatipleri

Harem-i Şerîf'in on beş imamı vardır. Bir kısmı Hanefi, bir kısmı ise Şâfiî'dir. Harem'in yirmi bir tane hatibi vardır. Hatiplerin on iki tanesi Hanefi, sekiz tanesi Şâfiî, bir tanesi de Mâlikî'dir. İmamlar her gün için bir Hanefi bir Şâfiî olmak üzere nöbetleşe namaz kıldırırlar. Öğle namazında başlarlar, sabah namazında bitirirler. İlkin[427] Şâfiî imam namaz kıldırır. Sonra Hanefi imam namaz kıldırır. Yani namaz kıldırmaya önce Şâfiî imam başlar sonra peşinden Hanefi imam namaz kıldırır. Ancak Hanefi mezhebinde akşam namazını geciktirmek mekruh olduğundan akşam namazını önce Hanefi imam kıldırır. Sonra Şâfiî imam kıldırır. Hanefi imam, gün boyu namazını Ravza-i Şerif'teki[428] Mihrâb-ı Nebî'de[429] kıldırır. Aynı gün de Şâfiî imam

[426] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 119.

[427] ibtidâ salât-ı hamse edâ olunan evvel mezheb-i şâfi'î ba'dehu Hanefî ba'dehu Mâlikî ve ba'dehu Hanbelî kılarlar. Ammâ mü'ezzinler mahfilinden kalkmayup edâ-yı salât etdiklerinden sonra mezâhib-i selâse ku'ûd üzre mü'ezzinlik ederler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 305.

[428] Cümle ümmet-i Muhammed'in maksûd ve matlûbu olan Hz. Peygamber'in kabr-i şerîfi bu câmi' içindedir. Ve bu Medîne kalesi içre bundan gayri yerde cum'a kılınmamak ile cemâ'at-i

minberin arkasındaki Sultan Süleyman mihrabında namaz kıldırırdı. Sonra ikinci gün aynı şekilde Sultan Süleyman mihrabında Şafiî imam, namaz kıldırır, yani nöbete Şafîi imam başlar. Sonra Hanefi imam ilk gün kıldırdığı gibi Ravza'yı Şerifte ki Mihrab-ı Nebî'de namaz kıldırır.

Cuma günü hatip gelir, müezzin[430] öğle namazı için ezan okununcaya kadar Hz. Peygamber'in penceresinin karşısında oturur, hatibin sesini ulaştıran kişi (münadî) Hücre-i Şerîf'in karşısına gelir yüksek bir sesle eûzü besmele ile beraber aşağıdaki ayetleri sırasıyla okur:

"And olsun, size kendi içinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir." [431] "Onlar için Rableri yanında diledikleri her şey vardır. İşte bu, iyilik edenlerin mükâfatıdır."[432] "Rableri katında onlara esenlik yurdu vardır. Yapmakta oldukları salih ameller sebebiyle Allah onların dostudur."[433] "Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi, ebedî kalmak üzere buraya girin."[434], "Senin geçmiş gelecek bütün günahını Allah'ın bağışlaması, sana nimetini eksiksiz vermesi, seni dosdoğru yolda yürütmesi ve Allah'ın sana güçlü bir şekilde yardım etmesi için sana apaçık bir

---

kesîreye mâlikdir. Husûsan huccâc vaktinde secde edecek yer bulunmaz bir ulu câmi'dir kim ekâlîm-i seb'adaki islâm diyârı ola böyle bir câmi'-i ruhânî yokdur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 303.

[429] Ve Hazret-i Risâlet ravzasına karîb imâm-ı Hanefî mihrâbı bir alçacık mihrâbdır. Ammâ bu dahi kuşgözü küçük taş ile eyle münakkaşdır kim temâşâ etdiğimiz mihrâbların memdûhlarından biri dahi bu mihrâbdır. Ve bu mihrâbın sağ tarafında Sultân Murâd-ı Sâlis bir mimber-i peygamber binâ etdirmiş Rûh-ı a'zamı Ravza-i Mutahhara'dır. Ve bu mihrâbın sağında mihrâb-ı imâm-ı şâfi'î vardır. Ve mihrâb-ı imâm-ı Mâlikî ve mihrâb-ı imâm-ı Hanbelî vardır. Bunlar dahi gösterişli mihrâblardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 305.

[430] Görevli müezzin Hz. Bilal'in torunlarınlandır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 138.

[431] Tevbe, 9/128.

[432] Zümer, 39/34.

[433] En'am, 6/127.

[434] Zümer, 39/73.

fetih ihsan ettik."[435] "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."[436] "Mutlak izzet sahibi olan rabbin, onların yakıştırdığı nitelemelerden münezzehtir. Bütün Peygamberlere selam olsun! Ve âlemlerin Rabbi olan Allaha hamdolsun."[437]

Münadi, peşinden Fâtiha'yı okur. Bir yandan hatip ayağa kalkarken münadi son olarak aşağıdaki ayeti okur:

"Allah ve melekler, Peygambere salat ediyorlar, Ey iman edenler, siz de ona salat ve selam okuyun."[438] Sonra hatip tahtadan olan Bâb'ü Şeîre'den Ravza-i Şerîf'e girer, minbere çıkar ve hutbeyi irâd eder.

Nablusî, eserinde Medine'ye girene kadar Cuma namazı kılındığından hiç bahsetmemektedir. Bunun sebebi sefer halinde olmasındandır. Medine'ye geldiğinde ise gün gün tuttuğu kitabında Cuma namazı kıldığından bahsetmektedir. Ancak bazı Cuma namazlarında hatiplerin isimlerini zikretmiş, bazılarında zikretmemiştir. Kitapta zikrettiği Cuma hatipleri şunlardır: Hanefi âlimi Hatib Taceddin'in oğlu Hayreddin, Şafiî âlimi Abdurrahman b. Ebi Ğays, Ahmed b. Ebil Ğays, merhum Şeyh İbrahim Hayari'nin oğlu Şeyh Ahmed, Şeyh Ebû'l-Feth Şafiî (eş-Şihab Ahmed b. Hacer el-Heytemî el-Mekkî'nin zürriyetinden, Abdülkerim Halifeti el-Halifeti el-Abbasî, Ebû's-Suûd Mağlibay'ın kardeşi Ebû's-Surûr Mağlebay'dır.

Nablusî bir Cuma günü mescitteki durumu bize şöyle nakleder:

"Cuma namazı için Ravza-i Şerîf'e geldik. Hatîp, Abdurrahmân b. Ebi'l Ğays eş-Şafiî idi. O hatiplerin en faziletlisi ve en fakîhi idi. Onun salihlerden olup kabri Dımaşk'ta olan Şeyh Ebû Bekir b. Kavâm el-Meşhûr'un zürriyetinden olduğu söylenir. Dımaşk'teki Kefersôsiyye karyesine nisbet edilirler. Daha önce geçtiği üzere biz onlarla hacca gelirken "Yenbuu'l-Bahr" denen

---

435 Fetih, 48/3.
436 Enbiyâ, 21/107.
437 Sâffât, 37/180-182.
438 Ahzâb, 33/ 56.

yerde bir araya gelmiştik. Hatîp, hutbede imama uymayıp itaatten çıkan azgınlarla harp yapılmasından bahsetti ve bu konuda Mâverdi'nin Ahkâmü's-Sultâniyye isimli eserinden[439] bahsetti. Bu şekilde olan azgının, canının ve malının heder olacağından bahsetti ve konuyu biraz daha uzunca anlattı. Hicâz Şerîfi Sa'd b. Zeyd, Harem-i Nebevî'de kıble duvarının yanındaki Hz. Osman mihrâbında hutbeyi dinliyordu. Hatîb'e beyaz bir kaftan gönderdi ve onu hatibe giydirmek için minbere çıktı. Sonra Hz. Osman mihrabına[440] geçip namazı kıldırdı (Sa'd b. Zeyd). Harem insanlarla doldu."[441]

Nablusî, farklı zamanlardaki Cuma namazlarında farklı hatiplerden bahsetmektedir, yani bu hatipler değişmektedir. Meselâ bir sonraki Cumada hatip Ahmed b. Ebi'l Ğays'dir."

2.8. Harem-i Şerîf'in Mahfilleri

Harem-i Şerif'te minberin[442] karşısında müezzinler için iki tane mahfil[443] (südde) vardır. Bunlardan birisi Hz. Peygamber'in mihrabı ile minberine

---

439 Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî (ö. 450/1058), el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l Velâyetü'd-Dîniyye, thk: Ahmed mübârek el-Bağlâvî, Mektebe Dâr İbn Kuteybe, Kuveyt, 1989, s. 5.

440 Hz. Osman kendi ismi ile anılan Mihrab-ı Osmânî'yi Mescid-i Nebevî de yaptırmıştır. Tarihçiler Hz. Ömer'in şehit edilmesinden dolayı fitnecilerin kendisinede zarar vermesini engellemek için Hz. Osman'ın bu mescidi yaptırdığı görüşündedirler. Bkz: Aysel Levent, "Eyüp Sabri Paşa ve Mir'atü'l-Harameyn'e Göre Hicaz", *Erciyes üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,* Kayseri, 2010, s. 209.

441 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 179-180.

442 Hz. Peygamber'in hutbe okuduğu ağlayan ağaç (Ciz'u'n-Nahle) kütüğünün kıblenin sağ tarafında direğe bitiştirilmiş bir parçası vardır. Kütüğün yerine yapılan minber bir rivayete göre üç basamaklı olup sahabeden Temîm Dârî tarafından yapılmıştır. Hz. Muaviye halife olunca mind-beri Şam'a getirmek istemiş ancak halk karşı çıkmıştır. İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 173. Haremde Hz. Peygamber'in kabri ile minber arasında ki ravzada namaz kıldık. Hz. Peygamber'in ayaklarını bastığı eski minbere el sürdük, kokladık. Hz. Peygamber'e duyduğu özlemden inleyen hurma kütüğü, kabirle minber arasındaki küçük ravza önünde kıbleye doğru sağda bir direğe yapıştırılmıştır. İnsanlar bereketini umarak ona el yüz sürmektedirler. Bunun kenarında kıble tarafınad bir sandık vardır. Ravzanın sağında minber bulunur. Ravza ile arası kırk iki adımdır. Minber, boyu on dört, eni altı adım ve yüksekliği ise bir buçuk karış olan, tamamı mermerden olan mübarek havuzun içindedir. Havuz ile hadiste cennet bahçelerinden olduğu söylenen ve minber ile kabir arasında bulunan küçük ravza

yakındır. Diğeri ise Harem'in avlusu ile üstü kapalı olan tarafındadır. Haremin avlusu tarafında Babü's-Selam'dan Hücre-i Şerif'e kadar devam eden koridor ile insanların namaz kıldığı Harem-i Şerif'in girişi arasında ağaçtan yapılmış bir ibadet yeri vardır. Bu yerden Harem-i Şerif ile zikredilen koridora girmek için üç kapı bulunmaktadır. Harem-i şerif'in avlusuna[444] gelince Ravza'daki Hücre-i Şerif'ten minbere kadar olan kısım hariç, üzeri kapalı olan yerin tamamının zemini çakıl taşları ile döşenmiştir.[445]

2.9. Mescidin Taşlarının Döşenmesi

Semhûdî "Hulâsatü'l Vefâ"da şöyle zikretmektedir:

"Mescidin binası kerpiçten tavanı ise hurma dallarından idi. Mescidin zemininin çakıl ile döşenmesine gelince; Sünen-i Ebû Davud'da şöyle geçer; 'İbni Ömer (ra)'e mescidin zeminindeki taşlardan sordum. Şöyle dedi: 'Bir gece yağmur yağdı ve zemin çamur oldu. Bir adam elbisesinde çakıl taşları getirdi ve onları mescide serdi. Hz. Peygamber bunu görünce 'bu ne güzel olmuş' buyurdu.' İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in Vâdî el-Mübârek diye isimlendirdiği Vâdî Atîk'ten çakıl taşları getirtip mescidin zeminini döşetmiştir."[446]

2. 10. Ravza-i Şerif

---

arası sekiz adımdır. Minberin yüksekliği bir adam boyundan biraz fazladır. Genişliği beş karış, uzunluğu beş adım, basamakları sekiz tanedir. Cuma günleri açılan, dört buçuk karış kadar yükseklikte pencere gibi bir kapısı vardır. Minber abanozla kaplı olup hz. Peygamber'in oturduğu kısım üst tarafındadır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 135-137.

443 Ve dahi mü'ezzinân mahfili beyâz mermer-i hâm küçük sekiz aded sütûn-ı nahîf üzre dört tarafı yine mermer-bür san'atı ile münakkaş ibret-nümâ bir maksûredir.

444 Mescit sahnlığının ortasında kubbetü'z-Zeyt diye adlndırılan ve mescidin bütün araç ve gereçlerinin saklandığı yeni inşa edilmiş bir kubbe vardır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 138.

445 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 120.

446 Semhûdî, Hulasatü'l vefâ, s. 332.

Sahîhayn'de Abdullah b. Zeyd'den rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur; "Evim ve minberim arasında cennet bahçelerinden bir bahçe vardır." Aynı rivayet İbni Ömer'den "kabrim ve minberim arasında …." şeklinde gelmiştir.[447] Enes b. Malik'ten gelen ve Taberânî'de yer alan başka bir hadis de ise "Hücrem ve musallam arasında cennet bahçelerinden bir bahçe vardır." şeklinde yer almıştır. Musalladan murat edilen Mescid-i Nebevî'dir ya da bayram namazının kılındığı yerdir şeklinde zayıf bir rivayet vardır.

Cumah en-Neccar'dan İbn Şebeh rivayet ederek şöyle demiştir:

"Aişe binti Sa'd b. Ebî Vakkas ile beraber Mekke'ye yola çıktım. Bana varacağım yer nerede dedi. Ben de Bilâd'tadır dedim. Bana dedi ki oraya tutun. Çünkü ben babamın şöyle dediğini işittim; Resûlullah (sav): Bu mescidim ve musallam arasında cennet bahçelerinden bir bahçe vardır."[448]

Semhûdî zikredilenleri naklettikten sonra şunları dile getirmiştir:

"Bu rivayetler Mescid-i Nebevî'nin hepsinin 'Ravza' olduğunu teyit eder. Bazılarından da naklolunduğuna göre 'Ravza' ismi mescidin tamamını ziyadesiyle kapsar. Bu oradaki ibadetlerin sevaplarının katlanması içindir. Mescidin bir bölümüne has kılınmış değildir. İmam Nevevî sevapların katlanmasının umumiliğini Mescid-i Haram'daki sonradan ziyade olarak yapılan yer için de uygun görmüştür."[449]

Takiyyüddin İbni Teymiyye ise şöyle demiştir:

"İşte mutekaddimlerin söz ve ilminin delalet ettiği budur. Nitekim Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında durum böyleydi. Mescid'in kıblesinde büyütme yaptı. Ziyade yapılan yerde fazilet olarak en üstün yer birinci saftır. Dedi ki 'seleften hiç kimseden bana insanların namaz kıldığı ziyade olarak

---

[447] Buhârî, "Hz. Peygamber'in kabri ve minberi arasının fazileti babı", 1195.
[448] Semhûdî, Vefâü'l Vefa, C. II, s. 426; Hulâsatü'l Vefâ, s. 146.
[449] Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. II, s. 428; Hulâsatü'l Vefâ, s. 149.

yapılan yer hususunda söylenen yerin tersini iddia eden kimse ulaşmadı.' ve yine dedi ki 'seleften hiç kimseden bana bunun tersi bir durum ulaşmadı."

Nâblûsî'ye göre mescidin hududunu tespit noktasındaki "hücrem ve musallam arasında" rivayeti ile "mescidim ve musallam arasında"ki rivayette musalladan kast olunan yer bayram musallasıdır. Ravza[450] bayram musallâsına kadar (Mısır kapısının dışında) Mescid-i Haram'ın tamamıdır. Bunların hepsi Ravza-i Şerif'dendir. Ancak günümüzde meşhur olan Hücre-i Şerif ve minber arasındaki bölge Ravza'dır. [451]

Semhûdî ise bu konuda şunları ifade etmektedir;

"İşte buna binaen Ravza,[452] kıble ve kuzey cihetinden hücrenin karşısındadır ve genişlik olarak minbere kadar uzanır. Yahut karşısında bulunması eşit olarak alınır. Şayet eşit alınırsa hücrenin kuzey cihetindeki kısımda dâhil olur. Her ne kadar minberi karşısına almasa da minberin kıble tarafı da girer. Her ne kadar hücrenin karşısına denk gelmese de çünkü minber kıble cihetince daha öndedir. Böylece Ravza dörtgen şeklinde olur. Eğer eşit alınmazsa hücrenin peşinden doğuya doğru olan kısmı Ravza içine alır. Böyle olursa doğrusal çevrelenmiş olmaz. Çünkü Hücre-i Şerîf'e kuzey tarafından

---

[450] Kutsal Ravza, kıble yönünde, uçta sağda, meydanın hemen bitişiğindeki ravaklara paraleldir. Ravza-i Şerifin çevresi iki yüz yetmiş iki karıştır. İki ravaktan biraz geniş olup üçüncü ravaktan dört karış almıştır. Beş köşeli ve beş yüzlüdür. Şekli anlatılamayacak derecede gariptir. Dört yüzü de kıbleden ustalıkla saptırılmıştır. Bu yüzden namaza duran hiç kimse onunla yüzyüze gelmez. Ravza doğu tarafındaki ravaklar sırasına göre de iki ravak genişliktedir. İç kısımdan revakların altı sütunu ile çevrelenmektedir. Kıble tarafının genişliği yirmi dört, doğu tarafı otuz, doğu köşesinden kuzey köşesine kadar otuz beş, kuzey köşesinden batı köşesine kadar otuz dokuz, batı köşesinden güney köşesine kadar yirmi dört karıştır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 136.

[451] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 122.

[452] Ravza Hz. Peygamber'in mescidinin güneydoğusunda olup etrafı yontulmuş mermerle çevrilmiştir. İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 173. Ravzanın ön tarafında her gece yakılan mum gibi aydınlanma malzemelerinin konduğu büyük bir sandık vardır. Doğu tarafta kutsal mescidi koruyan bekçilerin kaldığı ahşap bir kulübe bulunur. Bekçiler yakışıklı ve temiz elbiseli Habeşli ve sılav gençlerdir. İbn Cübeyr, *Endülüs'ten Kutsal Topraklara,* s. 138; İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 174.

minberden geride kalır. Sonra Mescid'i Nebevî'nin uzunluğu serdi üzere ikizkenar üçgen gibi daralır ki o minber beş karışt olduğunu zikretti."

Konunun devamı Semhûdî tarihinde ayrıntılı anlatılmıştır. Semhûdî hafız Zehebî'den naklettiği bir rivayete göre muhakkak ki kıble mescidin kuzeyinde idi. Güneye çevrilince ilk kıblenin duvarı ehli suffe[453] yerinde kalmıştır.

Nablusî ise burasının şimdi Harem-i Şerif ve Hücre-i Mutahhara hizmetlilerinin yeri olduğunu ifade etmiştir.[454]

2.11. Mescidde Ziyade ve Duvarın Örtülmesi

Semhûdî "Tashîh" ve "Sünen-i Dâvud"da şöyle geçtiğini söylemektedir;[455]

"Hz. Ebû Bekir Hz. Peygamber'in mescidine hiçbir şey ilave etmemiştir. Ehli siyer dedi ki: İkinci kez fetihle meşgul olduğundan böyledir. Yine "Sahih"te ve "Sünen"de geçtiğine göre Hz. Ömer mescidi büyüttü[456] ve Hz. Peygamber zamanındaki binayı kerpiçle inşa etti ve yapraksız hurma dallarıyla üstünü örttü. Mescidin desteklerini tahta olarak restore ettirdi. Hz. Ömer'in bu büyütmesi kuzey tarafına doğru otuz zirâdır. Salim b. Abdullah'tan rivayetle, Hz. Ömer mescid tarafına Butayha' (البطيحاء)[457] (meydancık) denilen geniş bir alan yaptı. Sonradan şöyle dedi: 'Her kim konuşmak, şiir söylemek ya da sesini yükseltmek isterse bu meydana çıksın.' Nakledildi ki

---

[453] Eris kuyusunun da içinde bulunduğu geniş yerin bitiminde Arafat isminde bir tepe vardır. Bu tepenin bulunduğu yerden Ehli Suffe'nin kaldığı Daru's- Suffeye geçilebilmektedir. Hz. Peygamber arefe günü bu tepedede vakfe yapmış ve aradaki mesafe kaldırılıp hacıları görmesinden dolayı bu tepeye Arafat tepesi denmiştir. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 136.

[454] Daha fazla bilgi için bak Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s,150,

[455] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 256; Vefâü'l Vefâ, s. 500.

[456] Hz. Ömer ahşap direkleri kaldırıp Yerine tuğladan Yapilmis sütunlar koydu. Temeli Bir Adem boyu taşla ördü. İbn Battûta, Seyahatname, s. 174.

[457] el-Hamevî, Muʿcemü'l-büldân, C. I, s. 450.

Hz. Ömer mescidi büyütürken altı kapılı yaptı.[458] İki kapı kıblenin sağındaki Bab-ı Mervan ve Bab-ı Atîke (bugünkü adıyla Bab-ı Selam ve Bab-ı Rahme), iki kapı kıblenin solundaki[459] Hz. Peygamber'in girdiği Bab-ı Cibril ve Bab-ı Nisâ, iki kapıda kuzey tarafındadır.[460] İbni Ebî Umre'den (ابن أبى عمرة)[461] gelen rivayette ise, Hz. Ömer[462] mescidi iki kuzey tarafından büyüttü ve ardından şöyle dedi: 'Biz bu mescidi mezarlığa varana kadar büyütseydik Resûlullah'ın mescidi olurdu.'" İbn ebî Zi'b'den[463] gelen başka bir rivayette de Hz. Ömer şöyle dedi: 'Peygamberin mescidi Zü'l-Huleyfe'ye[464] kadar uzatılsaydı ondan olurdu.' Sonra Hz. Osman mescidi inşa etti[465] ve kıble tarafını bugün-

---

[458] İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 174.

[459] Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. II, s. 495.

[460] Mescidin on dokuz kapısı vardır. Batıdaki rahmet ve haşyet ile doğudaki Cibril a.s ve Reca adlı dört kapı dışında hepsi kapalıdır. Cibril a.s Kapısı karşısında Hz. Osman'ın şehit edildiği evi vardır. Kıble tarafında da küçük bir kapı vardır. Kuzeyde dört, batıda beş, doğuda da beş kapı vardır. Dört açık kapı ile hepsi on dokuz eder. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 139.

[461] İbn-i Ebî Umre Abdurrahman b. Amr b. Muhsan el-Ensârî el-Buharî, Medine kadısı, Tabiinin güvenilirlerinden. Bkz: Buhârî, et-Târîhu'l-kebîr, s. 335.

[462] Ömer b. Hattâb b. Nüfeyl b. Abdüluzza b. Riyâh ibn-i Abdullah b. Kurd b. Razâh b. Adiy. Bkz. Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), Tehzibü't-Tehzib, İbrahim Zeybak, Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, (I-IV), Beyrut, 1966, C. III, s. 221.

[463] Muhammed b. Abdurrahman b. el-Müğîre b. el-Hâris b. Ebî Zi'b el-Kuraşî h.158 de vefat etti. Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, C. VII, s. 139.

[464] Medine Ehlinin Mikatıdır. Medine'ye uzaklığı 6-7 mil uzaklıktadır. Bkz. el-Hamevî, Muʿcemü'l-büldân, C. II, s. 295.

[465] Hazret-i Osmân mescid-i şerîfi câmi' edüp tevsî' edüp azîm binâlar edüp ibtidâ kıble dîvârın inşâ etdi. Ba'dehu Hazret-i Alî binâ etti. Ba'dehu Emeviyyûn'dan Velîd bin Abdülmelik andan Mısır sultânlarından Sultân Kaytbay ve Sultân Gavrî ve Âl-i Osmân'dan Sultân Süleymân Hân ve Sultân Murâd-ı Sâlis ve Sultân Ahmed. Bu mezkûrûnun cümlesi Hazret-i Risâlet-penâh'ın şefâ'atlerin ricâ edüp her biri birer âsâr-ı azîme inşâ ederek bu câmi'-i şerîf cennet-misâl olmuşdur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 304.

kü yerine getirdi.[466] Bu haliyle Mescidi Nebî'nin uzunluğu yüz altmış zira; eni ise yüzelli zira olmuştur."[467]

Nablusî'ye göre imam Osman'ın mihrâbı bugün haremde ziyaret ettiği ziyaretgâhtadır. Bu da daha önce zikrettiğimiz gibi Bab-ı Selam'dan hücrenin sonuna kadar bir holdür.[468]

Semhûdî dedi ki

"Razîn'in (رزين)[469] naklettiğine göre Hz. Osman mescidi büyüttükten sonra Velid b. Abdulmelik zamanında Ömer b. Abdulaziz Mekke ve Medine'de vali oluncaya kadar hiçbir halife mescitte büyütme yapmamıştır.[470] Velîd, Ömer b. Abdulaziz'e bir mal gönderir (h. 304) ve der ki 'kim sana arsasını satarsa ona bu malı karşılık olarak ver. Kim satmaktan geri durursa onun arsasını yık ve malı ona ver. Almak istemezse fakirlere harca.' ez-Zeynü'l-Merâğî, Süheylî'den nakletti ve şöyle dedi: 'Hücreler ve odalar Abdulmelik b. Mervân zamanında mescitle birleştirildi. Hücreler kendi hallerindeyken mescit dar olduğundan dolayı Müslümanlara içlerinde namaz kılacakları bir yer kıldı.' Vâkıdî, Atâ el- Horasânî'den naklederek şöyle dedi: 'Hz. Peygamber'in zevcelerinin hücrelerine ulaştım. Velid b. Abdulmelik'in mektubu okunurken oradaydım. Hücreleri birleştirilmesini emrediyordu. O günden daha ağlatıcı bir gün görmedim.' Atâ şöyle dedi: 'Said b. Müseyyebi şöyle derken işttim: Vallâhi ben hücreleri kendi hallerinde bırakmalarını istedim. Şehirden bir insan çıksın, ufuklardan biri gelsin, Hz. Peygamber'in

---

466 Mescidi beyaza [= Kirece], boyayıp nakışlı taşlarla Süsleyen de odur. Doğu tarafı hariç diğer bütün, Yönleri genişletmiş, demirettik kurşun direklerle sabitleştirilen taş Sütunları da O yerleştirmiştir. İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 174.

467 Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), el-Kâmil fi't-târîh, thk: Ebi'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, (I-XI), Beyrut, 1987, C. II, s. 393.

468 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 123.

469 Ruzeyn b. Muâviye b. Ammâr, Ebü'l Hasen el Abderî el-Endülûsî, el-Muhaddis, Mekkede h.535'te vefat etti. Bkz. Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, C. XX, s. 204.

470 İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 174.

hayatında yetindiği şeyi görsün. Bu insanların kendisinde büyüme ve övünçten el çekmesi için sebep olur."[471]

İbn Zebâle dedi ki:

"Ömer b. Abdulaziz mescidin inşâsına h. 88 yılında başladı h. 91 yılında bitirdi. Hafs b. Mervan'dan nakledildiğine göre, Ömer bu yapıda üç sene kaldı. Daha sonra Benî Abbas'tan Mehdî isminde birisi mescit binasında kuzey tarafından bugünkü haliyle sonuna kadar süsleme ve dekorlarında Velîd'in yaptığı gibi mozaiklerle ekleme yaptı. Daha sonraki zamanlarda Baybars, Kalavun, Kayıtbay gibi melikler özellikle batı tarafından mescide eklemeler yaptılar.[472] Osmanlılar döneminde de Yavuz Sultan Selim'in 1571'de Mısır'ı fethinden sonra Mekke şerifi heyet göndererek bağlılığını bildirir. Bu süreçten sonra 1916'da Şerif Hüseyin'in isyanına kadar Osmanlı Devleti Mekke ve Medine'ye sahip çıkmış Mescid-i Harâm'ın yanında Mescid-i Nebevî'de de birçok imar faaliyetinde bulunmuşlardır."[473]

Semhûdî şöyle dedi;

"İbni Şebe, İbni Ğassan'dan şöyle nakleder: 'Velid'in hilâfetinde mescit bina ediliyorken Ömer b. Abdulaziz üçlü duvar yapana kadar[474] Hz. Peygamber'in evi (kabri) dışarıdan açıkça görülüyordu. Kare şeklinde olması Kâbe'nin kare şeklinde olmasına benzeyip kıble kabul edilip kendisine namaz kılınması kerih görüldüğünden dolayı üç köşeli yapıldı."[475]

---

[471] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), Tarihu'r-Rusül ve'l-Mülük, thk: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru'l Meârif, (I-XI), Kahire, 2.bas. , 1967, C. VI, s. 435; Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 265; Vefâü'l Vefâ, C. II, s. 513.

[472] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 271.

[473] İrfan Küçükköy, Peygamber Şehri Medine-i Münevvere, Ankara, TDV Yayınları, 2007, s. 150-167.

[474] Ebü'l-Hasen Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle el-Medenî el-Mahzûmî, Ahbârü'l-Medîne, el-Memleke el-Arabiyye es-Suûdiyye, 2003, s. 81.

[475] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 280; İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 136.

Nablusî'ye göre şu an kabri, şerifin ve kıble duvarına[476] namaz kılınan yerin arkasına konulup doğusuna, batısına veya kıble tarafına konulmamasının hikmeti budur. Ta ki kişi namazın efendimizin kabrine doğru olduğunu düşünmesin. "Hızar" (الحظار) sözü "Kâmûs'ul Mühît"te[477] duvar ya da deveyi soğuktan korumak için ağaçtan yapılan şey demektir. Burada kastedilen Kâbe'nin yapısına benzeyen dört temel üzere inşa edilen kubbenin altındaki pencerelerin içinde olan binadır. Fakat zikrettiğimiz Kâbe'ye benzeme hikmetinden dolayı dört köşeli değildir.[478]

Adettendir ki her melik ve sultan kendi zamanında yenilikler getirir ve Haremi Şerif'e hizmetkâr olur. Zikredilen Kâbe örtüsü konumundaki (duvarın üzerine sarkıtılan altın ve gümüşten süslerle işlenmiş) örtüyü yeniler. Altından süslerle Hz. Peygamber'in Kabri Şerîfi'nin önüne şöyle yazılmıştır: "Bu Nebî (s.a.s.)'ın kabridir." Yanında doğu tarafında altınla şöyle yazılıdır: "Bu Ebû Bekir Sıddîk'ın (r.a.) kabridir." Onun kabrinin yanında da şöyle yazılıdır. "Bu Ömer b. Hattab'ın (r.a.) kabridir."[479]

2.12. Alameti Vechi Şerif

Semhûdî "Hulâsatü'lVefâ" adlı tarihinde şerefli yönün alameti konusunda şunları dile getirmiştir:

"Hücre-i Şerîf'in duvarında altından bir çivi vardır.[480] İnsan o çiviyi karşısına aldığında başının üstünde bir kandil olur. Bu durumda Hz. Peygam-

---

[476] Kıble duvarının alt yarısı mermerdir. Mermerler çeşitli biçim ve renkte Çok güzel işlenmiş ve üst üste konul- muştur. Duvarın yarıdan yukarısı mozaik gibi altın parçaları ile süslenmiştir. Sanatkarlar burada sanatını ortaya koymuş, değişik biçimlerde sarkmış ağaçlar yapmışlardır. Mescidin tamamı bu şekilde süslenmiştir. Kıble duvarındaki işleme sanatı hepsinden güzeldir. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 138; Duvarları kaplayan müteaddid kitabeler arasında, sûre ve muhtelif sözler yanında, Hz. Peygamber'i öven el-Bürde kasidesi bulunmaktadır. Bkz: FR Buhl, İA "Medine", İstanbul, 1978. C. VII, s. 470.

[477] el-Fîrûzâbâdî, Kâmûs'ul Mühît (زور), mad.

[478] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 124-125.

[479] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 125.

[480] İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 174.

ber'i karşısına alır. Bu anlattığımız Devlet-i Âliye Osmanlı Devleti'nden önceki zamanlardaydı. Şu an ise Osmanoğulları Devleti'nde bunun yerine belirgin bir yıldız koydular ve bu yıldız avuç içi kadar altının içinde çivi pençesi miktarınca kıymetli büyük bir taştır ve onun altında ondan daha küçük kıymetli bir taş vardır. Bu taşı Hint Kralı'nın gönderdiği söylenir. Aynı şekilde altın yuvarlağın içine çivilenmiştir. Süslü örtüdeki çivinin yuvarlağı Hz. Peygamber'in yüzü hizasındadır. Şöyle ki insan dışarıdan baktığı zaman onun yüzünü ve ayna gibi olan büyük kıymetli taşı görür. Kandil ise şerefli yüz/yönün hizasına yakın bir yerde asılıdır ve her gece sabaha kadar yanar."[481]

2.13. Hücre-i Şerifin Kisvesi

Semhûdî "Hulâsatü'lVefâ"sında şunları nakletmiştir:[482]

Hücre-i şerîf'i ilk örten kişi Hüseyn b. Ebî Heycâ'dır. Mısır meliklerinin vezirlerinden Sâlih'in evlilik yoluyla akrabasıdır. Beyaz yapışkandan örtü yapmıştır. Örtünün üzerinde çokça dikkat çeken yazılar vardır. Üzerinde "Yasin" yazan siyah ipekten bir kuşak dikmiştir. Bunu Hücre-i Şerîf'e asmak istemişse de Medine'nin Emîri Kasım b. Menhâ ona el-Müstedî'ü-Biemrillâh'tan[483] izin almadığı sürece müsâde etmemiştir. İzin almak için Irak'a göndermiştir. Hüseyin gidip gerekli izni almış ve h. 305'te örtüyü

---

[481] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 294-295. Bu konuyla alakalı İbni Cübeyr Seyahatnamesinde şunları aktarmaktadır: "Kabrin kuzeyle batı köşeleri arasındaki yüzeyde perdeli bir mekân vardır. Burasının Hz. Cebrail'in indiği yer olduğu söylenmektedir. Ravza'nın çevresi iki yüz yetmiş iki karıştır. Kabir üçte birine kadar ustaca yontulmuş olup güzel mermerle kaplıdır. Ondan yukarısı duvardır. Kabrin üzerine sürülen kokular zaman içinde birikerek yarım karış kalınlığında, kara çizgili bir hal almış. Yukarda duvarda tavana bitişik ahşap pencereler var. Çünkü Ravza'nın üstü mescidin tavanına bitişik. Sekiz veya dört köşeli beyaz şekillerle süslü lacivert kabir örtüsü mermer kısma kadar uzanıyor. Şekillerin içi dairelerle süslü be daireleri beyaz noktalarla doldurmuşlar. Görüntüsü çok hoş. Üst tarafında beyaz çalan bir çizgi var. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 136.

[482] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 298-299.

[483] Hasan b. yûsuf el-Müstencidü billâh b. el-Müktafî el-Abbâsî Ebû Muhammed el-Müstedî'ü Billâh, h. 575, m.1180 de vefat etti. Bkz: Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, C. XXI, s. 68.

asabilmiştir. Sonra halife tarafından üzerinde dikkat çeken işlemeler ve işlemelerin üzerinde ise Müstedî'ü Biemrillâh'ın isminin (halifenin adı) yazılı olduğu ipekten (İbrîsim/ إبريسم)[484] bir örtü gönderilmiştir. Sonra eski örtü kaldırılıp Kûfe'de Hz. Ali'nin şehit edildiği yere gönderilmiş ve onun yerineyse Hücre-i Şerîf'e bu yeni örtü asılmıştır. Nâsır ne zamanki Allah'ın dinine yaklaştı. Siyah ipekten başka bir örtü gönderdi ve diğer örtünün üzerine asıldı. Halife'nin annesi hac yaptıktan sonra Irak'a döndü ve yeni bir örtü yap tırdı ve gönderdi. Bunu da onların üzerine astılar. Sonuçta üç tane örtü oldu. Zikredildiğine göre Harun Reşit hac için geldiğinde hücrenin kuşaklarını ve pencerelerini ipekten kaplatmıştır. 760 yılında Sultan Salih b. İsmâîl b. Nasır Muhammed, beytülmalden bir köy satın aldı ve her sene o köyde şerefli Kâbe örtüsünü diktirdi ve Hücre-i Mutahhara ile minberin örtülerini ise beş sene bir diktirdi. Âdet şöyleydi ki Kâbe'nin örtüsü nasıl ki yenisi geldiğinde eskisi taksim ediliyor; aynı şekilde Hücre-i Şerîf'in örtüsü konusunda da uygulama böyleydi."

2.14. Maksure

Semhudî maksure hakkında şu bilgileri aktarmıştır;

"Hücre-i Mutahhera ile Hz. Fâtıma (r.a)'nın odasını çevreleyen maksûrayı[485] Sultan Rükneddin Baybars yaptı. Sultan Baybars h. 667 senesinde hac için geldiği zaman hücrenin etrafını elindeki iple ölçüp belirledi.

---

[484] el-Fîrûzâbâdî, Kamûsu'l Muhît, (إبريسم), mad.

[485] Batıdan doğuya boylamasına uzanan maksure bulunmaktadır. Mihrapta buradadır. İmam küçük ravzada sandığın yanında namaza durur. Maksure ile ravza ve kabir arasında üzeri kilitli boyanmış bir kürsü üzerinde büyük bir kur'an durur. Bu Hz. Osman'ın beldelere gönderdiği dört mushaftan biridir. Maksurenin karşısında doğuda içleri kutsal mescide vakfedilmiş kitap ve kur'an dolu iki büyük dolap vardır. Bu dolapların yanında, doğu tarafındaki ikinci revakta, yerde kilitli bir kapak bulunur. Burası bir tünele açılır. Buradan basamaklarla yer altına, oradanda mescid dışındaki Hz. Ebubekr'in r.a kabrine varılır. Hz. Aişe babasının evine buradan gidermiş. Onun evinin karşısında Hz. Ömer ve Abdullah'ın r.a kabri vardır. Şüphe yokki bu yol Hz. Peygamber'in olduğu gibi bırakolmasını emrettiği Hz. Ebubekr'in evine giden gizli geçit olmalı. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 137-138; İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 174.

Sonra o ipi yanında götürüp ona göre etrafını çeviren bir korkuluk yapıp 668 senesinde gönderdi. Sonra h. 694 senesinde Sultan Zeyneddin Ketbuğa mescidin tavanına yakın bir pencere ekledi. Sonra h. 886 senesinde bu mahcûrenin tamamı yandı. Sonra kıble tarafına bakır pencere (parmaklık) yaptılar. Üstüne de hücre-i saadeti kuşatan tahtalar üzerine şeritler çektiler. Kuşların girmemesi için her aralığa şeritler çektiler. Kubbesine kuzey yönünden doğudan, batıdan demirağlar yaptılar. Üstüne yine bakır şeritler çektiler. Kapısını demirden yaptılar. Ön kapısına yeşil bir örtü yaptılar. Sonradan bu örtü kaldırılıp yerine demir kapı yapıldı. Bu kapı hücre-i saadetin kuzeyi ile karşısındaki hücrenin üçgen köşesiyle meydan arasındaydı. İki kapısı vardı, birisi üçgen olan köşenin sağında diğeri de solundaydı. Bu kapı Fâtıma (r.a)'nın evinin arkasındaydı."

Semhûdî ilaveten şunları da nakletmektedir;

"Şu anda orası Hz. Fâtıma'nın kabri[486] olup oraya defin olmuştur. Denildi ki Hz. Fâtıma'nın kabri diğer ehli beytin kabirleri gibi Hz. Abbas'ın kabrinin bulunduğu kubbenin içindedir. Bu kabir Hücre-i Saadet'in üçgen tarafına bitişiktir. Arasında demirden pencere/parmaklık vardır Bu kabir büyük olup üzerinde yeşil bir örtü vardır. Bu Maksûre'nin içinde[487] bize de-

---

[486] Hz. Peygamber'in kabrinin Kuzeyinde kıblesi mihrap şeklinde, mermerden küçük bir havuz vardır. Rivayete göre burası Hz. Fatıma'nın (r.a) evidir. Bir başka rivayet ise kabri olduğu hakkındadır. Doğrusunu Allh (cc) bilir. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 136; İbn Battûta, Seyahatname, s. 174; hücre-i Saadet'in kuzeyinde hz. Fatıma bölümü vardır. Hz. Fatıma evlenmeden önce buradaki odada kalmakta idi. İçinde bir Hz. Fatma Mihrabı, iki sütun ve Hz. Ali ile nikâhlarının kıyıldığı yerde Muarres mihrabı bulunmaktadır ve bu mihrabın üstü kıymetli örtülerle örtülmektedir. İrfan Küçükköy, Peygamber Şehri Medine-i Münevvere, s. 234. Hazret-i Risâlet'in şebekesi köşesinden kuzeye yedi adım gidüp Hazret-i Risâlet'in ayak şerîfleri ucunda, Makâm-ı Hazret-i Cibrîl vardır. Bu dahi Hazret-i Habîb'in şebekesi içindedir. Andan yine ol şebeke-i Resûl sırası ile yedi adım şimâle gidüp Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ'nın kabrine gelinir. O dahi Hz. Peygamber'in kubbesi sâhası dâhilinde başka şebeke içindedir. Ammâ şebekelerinin kıble cânibi Resûl-i Hudâ'nın şebekesine muttasıldır. Ammâ kendüleri Hazret-i Resûl gibi cibinlik içinde değildir. sandûkaları ile âşikâredir. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 313.

[487] Maksure içinde kıble tarafındaki mihrabın üstünde bir karışa bir karış büyüklükte, parlak sarı dört köşe bir taş bulunur. Bu taşın kisranın taşı olduğu söylenmektedir. Onunda üstünde

nildiğine göre Hz. Peygambere gönderilmiş çeşitli, kıymetli hediyelerin olduğu bir sanduka[488] vardır."

Semhûdî şöyle devam etmektedir:

"Mescidin zemini Hücre-i Saadet'in duvarlarının üzerindeki zemininden bir buçuk zira yüksektir. Birçok âlimden nakledilmiştir ki: kabrin üzerine bina edilmiş dörtgen yapı siyah taş ve kireçten yapılmıştır. Kıble tarafı en uzun taraftır. Doğu ve batı tarafı eşit olup kuzey tarafı bunlardan kısadır. Kuzeydeki kapı siyah taş ve kireçle kapatılmıştır. Sonra Ömer b. Abdülaziz kıble sanılmasın diye onun üzerine bir bina yapıp bir tarafını eğik yaptı. Derler ki o bina ile bugünkü dış bina arasında doğu tarafından iki zirâ, batı tarafından bir zira kıble tarafından bir karış, kuzey tarafında ise boş bir alan vardır. O boş alanda kırılmış parçalar ve tahta parçaları vardı. Abdulaziz b. Muhammed dedi ki binayı yapanlar onu orada unuttu."[489]

2.15. Hücrenin ölçüsü

Semhudî, hücrenin ölçüsü ile ilgili şunları ifade etmektedir;

"Hücre-i Şerif'i içten uzun bir metreyle ölçtüm. Önden kıbleden doğu ve batı tarafından on zirâ ve üç te iki zirâdır. Kuzey tarafındaki arkadan on bir zira dörtte bir ve altıda birdir. Genişliği kıbleden kuzeye her taraftan yedi buçuk zirâ ve sekizde birdir. İç duvarın genişliği her tarafta bir buçuk zira ve iki kırattır. Dış duvarın ölçüsü bir zirâ dörtte bir sekizde birdir. Yüksekliği mescidin zemininden on zirâ ve üçte bir zira olup[490] taşla bina edilmiştir."[491]

---

duvara geçmiş bir çivi ve üzerinde neden yapıldığı belli olmayan küçük kupa benzeri bir şey vardır. Onunda Kisra'nın bardağı olduğu söyleniyor. Doğrusunu Allah bilir. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 138.

488 Hz. Peygamber'in kabrinde başucunda sandal ağacıyla süslenmiş, gümüş kaplı, yaldızlı, abanoz bir sandık vardır. Boyu beş, eni üç, yüksekliği dört karıştır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 136.

489 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 301-302; Vefâü'l Vefâ, C. II, s. 560.

490 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 128.

491 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 287.

2.16. Kabri şerifin sıfatı

Asîl hücrede bulunan şerefli kabirlerin sıfatını anlatacak olursak; genelin görüşü Hz. Peygamber'in kabrinin önü kıble tarafına doğru bakar ve kıble duvarının önünde bulunur. Hz. Ebûbekir'in kabrinin baş tarafı ise Hz. Peygamber'in omuzları hizasındadır. Hz. Ömer'in kabrinin baş tarafı ise Hz. Ebûbekir'in omuzları hizasındadır.[492]

Nablusî bu konuyu şöyle ifade eder:

"Hücre üzerine örtülmüş perdede sol tarafın önüne efendimizi ismi yazılıdır. Onun sağ tarafında Hz. Ebûbekir'in ismi ondan sonra Hz. Ömer'in ismi sağ tarafta yazmaktadır. Her birinin ismi yüzüne doğrudur. Fakat Hz. Peygamber'in yüzü ile kıble arasında kimse yoktur. El-Kevkebü-d Dürrî ise Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebûbekir'in yüzlerinin karşısındadır. Kevkeb'ü-d Dürrî ile kıblenin duvarı arasına Hz. Ebûbekir'in omuzları bulunuyor. Bilinen şu ki Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in yüzleri kıblenin duvarına doğru yönelmiştir. Hücre-i şerîf ise hepsini bir arada bulunduruyor. Hücre-i şerîf üzerine nakşedilmiş perde bulunan muazzam bir yapıdır. Bu zamanda insanlar, kubbenin altında dört kolonun arasında etrafı bakır pencerelerle çevrilmiş odaya hücre-i şerîf diyorlar. Bu oda ile asıl hücre arasında yapılmış yollar vardır. En genişi kıble tarafında bulunandır. Bu yolda içinde büyük mumlar bulunan şamdanlar vardır.[493] Asılmış altın ve gümüş kandiller bulunur. Hücreye girmek isteyen kimse bundan başka bir yere

---

[492] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 290. Buradaki bilgiyi İbn Cübeyr şöyle aktarmaktadır. "Kıble tarafında Hz. Peygamberin başı hizasında gümüş bir çivi var; ziyaretçiler burada durup selam veriyorlar. Ayak tarafında Hz. Ebubekr'in başı var. Hz. Ömer'in başı Hz. Ebubekr'in omuzları hizasında. Ziyaretçi arkası kıbleye, yüzü Hz. Peygamber'e dönük olarak dikilir ve selamını verek sağdan Hz. Ebû Bekir,ve Hz. Ömer tarafından çıkar. Bu tarafta, yaklaşık yirmi gümüş, iki altın kandil asılıdır." İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 136; İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 174.

[493] Çelebi, Seyahatname, s. 305.

giremez. Nakşedilmiş perdenin[494] altında bulunan asıl hücrenin ise ne bir kapısı ne de bir penceresi vardır. Penceresiz bir şekilde üst taraftan kapatıldığını bizlere nakletmişlerdir. Kubbe'nin hilâli tarafında kubbede bulunan pencere hizasında hücreden semanın her köşesine yayılan bir nur çıkmaktadır. Daha önce anlattığımız gibi insanlar onu uzaktan görmektedirler."[495]

2.17. Nablusî'den Naklen İlginç Anekdotlar-1

2.17.1. Kurşunla Doldurulmuş Hendek

Hücre-i Şerif'in etrafındaki kurşun dolu hendeğe gelince Semhûdî,[496] Cemal İsnevî'den[497] naklederek onu şöyle anlatmaktadır:

"Birgün şehit ve adil padişah olan Nureddin eş-Şehîd[498] rüyasında Hz. Peygamber'i üç kez görür. İki kumral adamı göstererek şöyle diyordu: beni bu ikisinden kurtar. Padişah vezirine haber göndererek o gece hızlı atlarla beraber yirmi kişiyi yanına alarak Medine'ye on altı günde gelmişti. Bir de yanında çokça mal götürmüştü. Medine'ye vardığında başta ziyaretini yapıp sonra Medine ahalisine mektup göndererek hepsini huzuruna çağırıp onlara para dağıtmaya başladı. O esnada Hz. Peygamber'in rüyada açıkladığı iki adamı içlerinde arıyordu. İnsanlar dağılınca dedi ki kimse kaldı mı? Dediler

---

[494] Saray Perdesi üzere dikili iki pâre elmâs vardır. Biri yetmiş kıratdır. Biri ma'sûm eli ayası kadar vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 315.

[495] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 128-129.

[496] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 129.

[497] Abdurrahman b. Hasan. Alî b. Ömer el-İsnevî eş-Şâfiî Cemâleddîn Ebû Muhammed0. Tabakâtü'ş-Şâfiıyye yazarıdır. İsnâ da doğdu. H. 772- m. 1370 de vefat etti. Bkz: el-Askalânî, ed-Dürerü'l-kâmine, C. II, s. 354.

[498] Hazret-i Risâlet-penâh'ın kabr-i şerîflerine kâfirleri vaz'-ı yed edecek mahalde Nûreddîn eş-şehîd ibn Ak Sunkur el-Bersakî halîfe-i Şâm iken Şâm'dan ılgar ile tokuz günde yetişüp düşman elinden hazretin cesed-i şerîfin halâs etdüği mahallinde thkrîr olunur. Andan Medîne-i münevverenin cânib-i erba'asına ibtidâ Nûreddîn eş-şehîd müfîd ü muhtasar bir kal'a binâ etdi. Çelebi, Seyahatname, s. 301. Bu hadiseyi onleyen Nureddin Zengi'nin Medine içinde özellikle Hz. Peygamber'in kabrinin yeniden imarı konusundaki girişimlerinin tafsilatlı hikâyesi Evliya Celebi seyahatnamesinde mevcuttur. Bu tamirat ve tarih icinde gercekleşen imar faaliyetlerinden sonraki hali ve ölçüleri burada yer alır. Bkz: Gemici, *Evliya Çelebi Medine'de*, s. 61.

ki çokça sadaka veren mağripten gelen iffetli salih iki adam dışında kimse kalmadı. Padişah onları huzuruna çağırınca baktı ki Hz. Peygamber'in sözlerindeki iki adam onlarmış. Evlerini sorup hücreye yakın olduğunu öğrenince onların evine gitti. Eve girince Kur'an-ı Kerim, kitaplar ve çokça para dışında bir şey bulamadı. Medine ahalisi onlar hakkında çok övünçlerde bulundular. Padişah evin içerisinde bulunan hasırı kaldırınca hücreye giden, kazılmış bir tünel gördü. İnsanlar da bunu görünce şok oldular. Padişah iki adama yönelerek şöyle dedi: 'Bana doğruyu söyleyin.' onları şiddetli bir şekilde dövmeye başladı. O zaman Hristiyan olduklarını ve Hristiyanların onları mağribli hacılar kılığında gönderdiklerini ve onlara mezar-ı şerifi kaçırmak için büyük miktar para verdiklerini itiraf ettiler. Onlar da en yakın evde konaklayıp her gecede kazmaya başladıklarını itiraf ettiler. Ayrıca her birinin deri çantası olduğunu ve tünelden çıkan toprağı çantaya doldurup ziyaret bahanesiyle Bakî türbesine götürdüklerini söylediler. Hücre-i şerife yaklaşınca da gürültü eşliğinde büyük bir titreme başladı. O gecenin sabahında Padişah Medine'ye geldi bu durum açığa çıkınca hüngür hüngür ağlamaya başladı ve onların kellelerinin vurulmasını emretti. Bab-ı Cibril diye adlandırılan harem kapısının hizasında doğu tarafta Harem-i Nebevi'den yola bakan pencerenin altında öldürüldüler. Yani Harem-i Şerif'te değil yolda öldürüldüler. Sonra Sultan çokça kurşun hazırlanmasını emretti. Hücre-i şerifin bütün çevresinde yer altındaki suya kadar hendek kazdırdı. Hazırlatılan kurşunlarla bu hendek dolduruldu ve Hücre'nin etrafı suya kadar kurşundan duvar/set oldu. Bu hadise h. 557 senesinde gerçekleşti. Hücre-i Şerif'e kasteden o iki adamın kazdığı kuyu kıble mescidinin duvarının altındadır."[499]

---

[499] Çelebi, Seyahatname, C. IX. s. 307; Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin IX. cildinin iki farklı yerinde Hz. Peygamber'in naşının kaçırılması konusu yer alır. Bu muteessif olayın gercekten vaki olup olmadığı veya olmuşsa da oluş şekli hakkında pek çok rivayetler mevcuttur. Aynı konu, ECS dışındabaşka seyahatnamelerde ve Medine tarihi ilgiliyapılan bazı çalışmalarda da gecmektedir. Fakat şurasının altını cizmek gerekirse anlatılanlar Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde geniş bir biçimde ele alınmaktadır. Aslında Evliya Çelebi'nin ve onun gibi nicelerinin

Bu gibi hadiselerin benzerleri de Semhudi'nin[500] İbn Neccar'ın;

"Bağdat Tarihi" adlı kitabında naklettiği şeylerdir. Bir diğer rivayet şu şekildedir: "Bazı zındıklar Hz. Peygamber ve iki arkadaşının Medine'den Mısır'a nakledilmesine Mısır'ın sahibi olan el Hakim'ül Ubeydi'ye teklif ettiler. El Hakimü'l Ubeydî; eğer böyle bir şey yaparsak diğer bölgelerden Mısır'a gelmeleri zor olur. Mısır'da oturanlar için bir geçit vardır dedi. El Hakimü'l Ubeydî içtihat etti ve Mısır'a etrafında korkuluk/parmaklık olan bir yer yaptırdı ve Ebu'l Fetûh'u Hz. Peygamber'in kabr-i şerifini kazmaya gönderdi. Ebûl Fetûh Medine'ye ulaştığı vakit Medinelilerin hazır bulunduğu bir mecliste oturdu. Medineliler de onun ne için geldiğini biliyordu ve o mecliste Medinelilerle beraber Zelbani diye bilinen bir kurra vardı ve mecliste şu ayeti okudu; 'Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler. Yeminlerini bozan bir kavimle savaşmayacak mısınız? Ve (onlar) resûlü (yurdundan) çıkarmaya kalkıştılar (karar verdiler) ve sizinle (savaşa) ilk defa başlayanlar onlardır. Onlardan korkuyor musunuz? (Halbuki) Allah, şayet mü'minlerseniz, O'ndan korkmanız için daha çok hak sahibidir.'[501] İnsanlar galeyana geldi ve Ebu'l Fetûh ile beraberindekileri öldürmeyi istediler. Medine halkının onları öldürmesini engelleyen tek şey onların Medine halkından olmasıdır. Ebu'l Fetûh Medine halkının bu durumunu görünce onarla şöyle dedi; 'Allah korkulması en hak olandır, Allah'a yemin olsun ki şâyet ben el-Hakim'in beni öldürmesinden korksaydım buraya gelmezdim.' Bu sıkıntıdan nasıl kurtulacak diye kalbinde onu rahatsız eden bir sıkıntı oluştu. O gün Yüce Allah bir rüzgâr gönderdi, yer sallandı ve hayvanlar

---

anlatısına Semhudi'nin (1481) Medine tarihine dair yazmış olduğu kısaca El-Vefa olarak bilinen kitabı kaynaklık etmektedir. Fakat bu teşebbüsün yer aldığı El-Vefa isimli çalışmada da konunun daha kısatutulduğunu görmekteyiz. Gemici, *Evliya Çelebi Medine'de*, s. 60.

[500] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 315-316; Vefâü'l Vefâ, C. II, s. 652.

[501] Tevbe, 9/ 12-13.

topun yuvarlanması gibi sırtındaki şeylerle yuvarlandı ve zelzelenin çokluğundan insanlar helak oldu. Ebu'l Fetûh'un göğsü rahatladı. Sıkıntısı gitti ve bundan dolayı Ebu'l Fetuh'un, Hakim'den olan korkusu gitti."[502]

2.17.2. Nablusî'den Naklen İlginç Anekdotlar-2

Muhib Taberi'nin "El Riyadun Nedre"[503]eserinde rivayet olunur ki;

"Harun b. Şeyh Ömer b. Ze'b (ki o güvenilir doğru sözlü hayır ve güzellikle meşhur biriydi.) (Babasından rivayetle bana dedi ki babası meşhur kimselerdendi.) babası demiş ki; Resûlullah (s.a.v)'in hizmetçilerinin şeyhi olan Şemseddin Savabul Multi bana dedi ki o çok salih ve fakirlere çok yardım eden biriydi. Sana ilginç bir haber vereyim mi? Padişahın yanında bulunan bir arkadaşım vardı, benim ihtiyacım olan haberleri bana getiriyordu, bir gün bana gelip dedi ki bugün çok büyük bir olay oldu. Halep kavminden bir topluluk geldi. Padişaha Hücre-i Şerif'i açması için ve Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i çıkartması için büyük miktar para teklif ettiler. Padişah da kabul etti. (Savab buyurdu ki ben de bu olay için çok dertlendim.) Aradan fazla vakit geçmeden padişahın elçisi gelip beni davet etti, ben de davete icabet ettim. Padişah bana dedi ki 'ey Savab bu gece mescidin kavimlerinden bir kavim kapını çalacak, onlara kapıyı aç ve istediklerini yap, itiraz etme, ben de emrinize amadeyim.' dedim ve oradan ayrıldım. Daha sonra hücrenin arka tarafına geçip yatsı vaktine kadar ağlamaya başladım. Yatsıyı kılıp daha sonra kapıları kilitledim. Aradan zaman geçmeden Babü's Selâm diye adlandırılan padişahın kapısının hizasındaki kapı çalındı. Kapıyı açtığımda içeriye ellerinde sepetler, demir paspaslar, mumlar ve kazma kürek getirmişlerdi, oradan Hücre-i şerif'e yöneldiler. Allah'a yemin ederim ki daha onalar minbere ulaşmadan yer onları ve ardındaki eşyaları yuttu. Padişah haberlerini alınca hiç acele etmedi ve endişelenmedi ve beni çağırıp dedi ki ey Savab kavim sana gelmedi mi? Ben de dedim geldiler, fakat onlara falan

---

[502] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 131.
[503] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 316; Vefâü'l Vefâ, C. II, s. 653.

filan oldu. Padişah git bak onlardan bir eser görecek misin bakalım dedi ve devam etti, bu olay burada yaşandı bu hadise çıkarsa kafan kopar."[504]

2.17.3. Nablusî'den Naklen İlginç Anekdotlar-3

Bu sene içerisinde Medine ehlinden bazıları bana bildirdi ki;

"İyi, dindar, başınca saçı olan, tıraş olmamış bir adam Medine'ye geldi. İnsanlar onu Hücre-i Nebevî'nin içerisinde gördüler ve onu bağırarak kovaladılar. Onu hırsız zannetmişlerdi. Hücre-i Saadet'e onların yokluğunda girmişti. Sonra Hücre'nin kapılarını kilitlediler tekrar onu Hücre'nin içerisinde buldular. Yine adamı Hücre'den çıkarıp kapıları kilitlediler. Sonra yine adamı Hücre'nin içerisinde buldular. İnanın ki bu durum defalarca tekrar etti. Hicret'in 1103. yılında Medine' de bu olay meşhur oldu. Adam şöhret buldu. Tüm Medineliler ona inandılar. Onu bir eve yerleştirip ziyaret etmeye başladılar. Daha sonra Hücre-i Şerif'in gümüşten yapılmış kandilleri kayboldu. Evlerden ve dükkânlardan pek çok eşyalar çalındı. Kimin aldığı bilinmiyordu. Medineliler bu işe hayret ettiler. Bunun sebebini anlayamadılar. Medine'nin komutanı bu olayı son derece iyi araştırmasına rağmen bu olayın sonucunu bulamadı. Medine'de salih dindar biri olarak meşhur olan o adam hatıra geldi. Medine'nin hâkiminden o adamı araştırmak için izin istedi. Hâkim izin verince o adamı araştırmaya başladı ve adamın sihirbaz olduğunu öğrendi. Yaptığı sihir sayesinde istediği iş ve evlere giriyor, hiç kimse farkına varmadan istediği şeyi alıyordu. Bunun üzerine komutan askerleriyle beraber evine baskın yaptı. Adamı kaçarken yakaladılar ve evini aradılar. Bir de baktılar ki orada çaldığı eşyaları sakladığı bir kuyu var. Eşyaları çıkardılar ve sahipleri eşyalarını tanıdılar. Herkes eşyalarını aldı ve adamda suçunu itiraf etti. Sihir yapmaktan, hırsızlıktan ve Müslümanlara zarar vermekten adamın boynu vuruldu."[505]

---

504 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 132.
505 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 133.

2.18. Baki Türbesi

Nablusî, Baki türbesi hakkında şunları dile getirmektedir; *"Biz bugün Bakî türbesini*[506] *ve onun içinde bulunan salih kimselerin kabirlerini ziyaret etmeye gittik. Sur'un doğu kapısından çıkıp etrafı meleklerin nuru ile kuşatılmış "Bakî'ül Garkad" diye isimlendirilen mübarek türbe ile karşılaştık."*[507]

Yâkût "el-Müşterik" adlı eserinde şöyle dedi; *"Medinelilerin defnedildiği dört yer vardır. Bunlardan biride Bakî'ül Garka'dır. Burası Garkad dikilen bir yer-dir. Garkad da "avsec" (dalları dikenli ağaç)in büyüğüdür."*[508]

Semhudî, Baki' kabristanın oldukça geniş bir yer olduğunu ve gerek Hz. Peygamber zamanında gerekse Hz. Peygamber sonrasında ashaptan pek çoğunun türbesini/meşhedini ihtivâ ettiğini dile getirerek [509] İyâd'ın "Medârik" adlı eserinden nakille şunları dile getirmektedir;

"Bunlar Medine de vefat eden 10000 civarındaki sahabelerdir ve yine Bakî'de ehli beytin ve tabiinin büyüklerinden sayılamayacak kadar çok kişi vardır.[510] Ancak selef kabirleri yükseltip üzerlerine isimlerini yazmaktan sakındığı için pek çoğunun ne kabri ne de hangi tarafta olduğu biliniyor."

Semhudî şu şekilde devam etmektedir;

"Resûlullah (s.a.s.)'ınoğlu İbrahim'in meşhedinin burada, Bakî kabrista-nında olduğu bilinenlerdendir. Yine Osman b. Mez'ûn[511] (ra)'ın kabri de

---

506 Baki mezarlığı, Medine'nin doğusuna kalır. Oraya Baki Kapısından çıkılarak girilir. İbn Cübeyr, *Endülüs'ten Kutsal Topraklara,* s. 139; İbni Batuta, Seyahatname, C. I, s. 184. Ziyâret-gâh-ı Bakî Medîne kal'asının doğu tarafındadır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 280.

507 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 132.

508 El-Hamevî, el-Müşterik, s. 63.

509 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 418; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 891; İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 140.

510 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 375.

511 Osman b. Mez'ûn b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah (ö. 2/623-24), Bkz: Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), Kitâbü'ṭ-Ṭabaḳāti'l-kübrâ, thk: Muhammed Abdülkâdir Atâ, Kütübü'l İ'lmiyye, (I-IX), Beyrut, 1990, C. III, s. 300.

buradadır. Abdurrrahman bin Seleme'den (o da babasından) rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) oğlu İbrahim Rebîülevvel ayının 10'unda vefat ettiğinde[512] onun Osman b. Mez'ûn'un[513] yanına defnedilmesini emretti. Bundan sonra Bakî kabristanlığına insanların rağbeti arttı. Oradaki ağaçları kestiler. Her kabile kendisine bir yer seçti ve bundan dolayı her kabilenin kabristanlığı bilinir oldu."

Musa b. Kudame'den şöyle nakledilir;

"Baki kabristanlığında Garkad ağaçları bulunuyordu. Osman b. Maz'ûn vefat edince Bakî kabristanlığına defnedildi ve oradan Garkad ağaçları kesildi.[514] Hz. Peygamber'in kızları ve Hz. Osman'ın eşleri olan Hz. Rukiyye ve Ümmügülsüm'ün kabri de buradadır. Hz. Peygamber'in diğer kızı Zeynep'in kabri de burada bulunuyor. Bunların hepsi Osman b. Maz'ûn'un kabrinin yanındadırlar.[515] Abdülmûttalip b. Abbas'ın meşhedi de Bakî'dedir. Hasan b. Ali (r.a)'nin kabride Bakî'dedir. Hz. Hasan'ın kabrinin başı Hz. Abbas'ın ayakları tarafındadır.[516] İbni Neccar, Hz. Hasan'ın beraberindeki ehl-i beytten olan kimseleri şöyle zikretmektedir: Kardeşinin oğlu Zeynel Âbidîn, Zeynelâbidîn'in oğlu Muhammed b. Bâkır ve Muhammed b. Bâkır'ın oğlu Cafer-i Sadık.[517] Ve yine onlarla beraber mihrap yakınlarında

---

512 Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikī ed-Dımaşkī (ö. 748/1348), Târîẖu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-aʿlâm, thk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l Ğarb el-İslâmî, (I-XVI), Beyrut, 2003, C. I, s. 468.

513 Ayaşî'nin aktardığına göre: Hz. Peygamber'in kendisi hayattayken vefat eden ehli beyti Osman b. Maz'un kabrinin bulunduğu yerdedir. Hz. Fatıma 'nın kabri Akil b. Ebî Talib'in kabrine yakındır. Hz. Peygamber Bedir'de iken, vefat eden kızı Rukiye'nin cenazesinde bulunamamış ancak kızları Ümmügülsüm ile Zeyneb'in cenazesinde bulunmuştur. Osman b Maz'un Medinede mühacirlerden ilk vefat eden kişidir. O vefat edince Hz. Peygamber onun kabrinin başına bir taş dikmiş ve "Ben bu taş ile kardeşin ve ehli beytimin kabrini biliyorum" buyurmuştur. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 377.

514 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. IX, s. 651

515 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 377.

516 Hz. Abbas ile Hz. Hasan'ın kabirleri yüksekçe olup, geniş ve birbirine geçirilmiş levhalarla kaplıdır. Bakır kaplanmış levhalar çivilerle güzelcene süslenmiştir. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, 139; İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 184.

517 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 321.

Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma bulunuyor.[518] Hz. Fâtıma'nın kabri Hücre-i şerif'in yakınında kendi evinde olduğu bilgisi meşhur olarak bize ulaştı."

Hz. Abbas ve Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in beyaz kubbeli meşhedi[519] Bakî kabristanlığının girişinde bulunurlar ve birbirlerine yakındırlar. Bunların her birinin yapıları ve kapıları vardır. Bu kapılar ziyaretçiler için açılır ve kilitlenir. Hz. Abbas'ın meşhedinin[520] yüksek bir kubbesi vardır. Birisi kuzeyde diğeri batıda olmak üzere iki tane kapısı vardır. Hz. Peygamber'in zevcelerinin bulunduğu meşhette dört tane kabir vardır. Bu meşhette Hz. Peygamber'in zevcelerinden hangilerinin olduğu bilinmiyor.[521] Bu kabirleri içine alan bir kubbe vardır ve ziyaretçiler için açılan bir kapısı vardır ve yukarıda zikredilen Hz. Abbas ve Resûlullah (s.a.s.)'ın oğlu İbrahim'in meşhedine yakındır. Hz. Peygamber'in halası Abdulmuttalip binti Safiyye'nin meşhedi de Medine'nin Bâki kapısından çıkıldığında sol tarafta kalır.[522] Taştan yapılmıştır. Üzerine kubbe yapılmak istendi fakat yapılamadı. Bu meşhed ile önce anlatılan meşhedlerin arasında bir yol vardır. Bâki kapısından çıkıp yolda yürünüldüğü zaman Malik b. Enes'in meşhedi ile karlılaşılır. Malik'in meşhedinin küçük ve basit bir kubbesi vardır.[523] Malik'in meşhedine doğru doğu tarafında latif kubbeli ayrı kapısı olan bir kabir vardır. Bu kabirde Ömer b. Hattab'ın azatlısı, Malik'in şeyhi Nâfî (r.a)'nin kabrinin olduğu rivayet edilmektedir.[524] Bir görüşe göre bu kabirde Ömer b.

---

[518] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 376.

[519] İbni Batuta, Seyahatname, C. I, s. 184.

[520] Hz. Abbas'ın kabrinin yanında Hz. Fatımaya nisbet edilen ve "hüzn evi" olarak adlandırılan bir ev vardır. Rivayete göre hz. Fatıma Babası Hz. Peygamber'in vefatından sonra bu evde yas tutmuştur. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 140.

[521] Hz. Hatice ve Hz. Meymune hariç diğer zevcelerinin Akîl b. Ebî Talib'in kabrinin doğusunda bir meşhette olduğu rivayet edilmiştir. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 376. Ümmü Seleme'yi Hazret tezevvüc kılup 44 yaşında iken nikâh olup ümmü'l-mü'minîn oldu. Sene 62 merhûme olup bu Bakî'de medfûndur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 321.

[522] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 376; İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 184.

[523] İbn Cübeyr, *Endülüs'ten Kutsal Topraklara,* 139. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 322; İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 184.

[524] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 379; Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 322.

Hattab'ın oğlu Ebu Şehme olduğu söyleniyor. Hastalanmış ve burada vefat etmiştir.

Müminler'in emiri Ali b. Ebî Talip'in annesi Fatıma binti Esed'in[525] ve Hz. Osman'ın meşhedi Bakî'nin en uzak yerindedir.[526] Yüksek bir kubbesi vardır. Bu kubbeyi Selahaddin Eyyübî'nin komutanlarından biri olan Üsame b. Sinan yaptırmıştır. Zahir olan Sa'd b. Muâz'ın (r.a) meşhedinin de burada olmasıdır. Ebu Saîd'i Hudrî'nin meşhedi de buradadır.[527] İbni Şebbe[528] Ebu Saîd-i Hudrî'nin oğlu Abdurrahman'dan, babasının Abdurrhman'a şöyle dediğini nakletti; 'Ey oğlum! Ben artık yaşlandım. Arkadaşlarım vefat etiler gittiler sıra bana geldi elimden tut! Elinden tuttum bakiye kadar geldik ve onu bakinin kimsenin defnedilmediği en uzak yerine götürdüm. Bana dedi ki öldüğüm zaman beni buraya gömün! Mekke fethinde Ebû Süfyân ile Müslüman olan Hakem ibnü'l-Âs da Hazret-i Osman civarında med-fûndur.[529]

Abdurrahman bin Avf (r.a)'ın kabri ise Osman b. Mez'ûn'un yakınındadır. Sa'd bin Ebî Vakas'ın kabri de buradadır. Abdullah ibni Mes'ûd'un kabri de buradadır. Ve yine Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa'nın Hz. Peygamber'den

---

525 Hz. Peygamber'in Annemden sonra annem dediği bir kişidir. Hicretten önce vefat etmiştir. Ve yine hz. Peygamber'in kabrine bizzat indiği beş kişiden biridir. Vefat haberini alınca onun için bir kabir kazılmasını emretmiş ve çıkarıp verdiği gömleğiylede kefenlenmesini istemiştir. Kabre indirilmeden önce de kendisi bizzat kabre inip elleri ile lahdei mest edip mağfirete ermesi kabrinin genişlemesi için Allah (cc)'a duâ etmiştir. Bkz. Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), Üsdü'l- ġābe fî maʿrifeti's-sahâbe (Ahbârü's-sahâbe), thk: Ali Muhammed Muavvad, Âdil Ahmed, Dâru'l-Kütübi'l İl-miyye, (I-VIII), Beyrut, 1994, C. IIV, s. 212-213; Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 897; Hulâsatü'l Vefâ, s. 421; İbn Cübeyr şu bilgiyi aktarır: Hz. Ali'nin annesi Fatıma binti Esedin kabrinin üzerinde Şöyle yazmaktadır "Hiçbir kabir Esed kızı Fatıma'nın kabrine benzemez." İbn Cü-beyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 140; İbni Batuta, Seyahatname, C. I, s. 184

526 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 379.

527 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 321.

528 Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî, Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere, thk: Fehim Muhammed Şeltut, Dârü'l-İsfahani, (I-IV), Mekke, 1973, C. I, s. 95.

529 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 321.

önceki kocası Huneys b. Huzafe es-Sehmi'nin[530] kabri de buradadır. Akil b. Ebi Talip'in kabri de buradadır. Bunların dışında tabiinden olan kimselerin kabirleri ulemâ, amilîn, salihlerin kabirleri ve diğer Müslümanların kabirleri de burada bulunmaktadır.[531] Câbir bin Abdillâh Hazret-i Âişe cenbinde medfûndur. Abdullâh bin Ca'fer bin Ebî Tâlib Bakî'dedir. [532]

Nablusî bu bilgileri zikrettikten sonra şunları dile getirmiştir:

"Bu kabirlerin yanında durup Fâtiha okuyup, Yüce Allah'a dua ettik. Temiz ruhların bereketi ile bereketlenerek bazılarının (kabirlerinin) içine girerek oturduk. Rabbimizden bereketler talep ederek çeşitli dualar ederek Bakî'nin başından sonuna kadar yürüdük. Bakî'deki bu kabirlerin çok meşhur faziletleri vardır, aynı şekilde Medine-i Münevvere'nin hüzre-i mutahhara'nın fazileti meşhurdur. Bunların hepsini Semhûdi ve diğer tarihçiler zikretmiştir. Bu eski yeni bütün hadis kitaplarında bilinmektedir."[533]

2.19. Zevrâ ve Ziyaretçiler

Nablusî Baki'den döndükten sonra içerisinde bulunduğu perşembe günü Harem'in şeyhi Yusuf Ağa'nın evinden Rahmet kapısının yakınındaki bir eve intikal eder. Buraya "Beytü masrifü katibeyn" denmektedir. Bu ev Hz. Peygamber'in çokça gelip geçtiği Zevra'ya yakın olan bir çarşıdadır. Yâkût "el Müşterik" adlı eserinde Zerva ile ilgili şöyle demektedir; "Sekiz yerin

---

530 Bedir ve uhuda katılmış olup uhudda aldığı yara sonucu Medinede vefat etmiştir. Hicret eden muhacirlerin ilklerindendir. Bkz: Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 900.

531 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 422; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 376. Burada sayılanlara ialveten İbn Cübeyr şunlarıda eklemektedir: Akil b. Ebî Talip, Abdullah b. Cafer et-Tayyar, Hz. Ömer'in oğlu Abdurrahman el-Evsat (Ebu Şahme) diye meşhurdur. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 139.

532 İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 184; Evliya Çelebi Sahabeden şu kişileride ileve etmiştir: Ömer bin Amr Berîberî, Sitti Rûmân zevce-i Hazret-i Ebâ Bekir, Suheyb-i Rûmî, Hadîka bin Câbir-i Yemenî, Sa'd bin Zeyd bin Ömer, Zeyd bin Sâbitü'l-Ensarî, Abdullâh bin Selâmü'l-Ensârî, Ka'b bin Amru'l-ensârî, Übeyy bin Ka'b. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 321-324.

533 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 132.

ismi Zevra diye zikredilir. Bunlardan birisi Medine çarşısında caminin yakınında bir yedir. Hadiste zikri geçer, mağara gibi yüksek bir yerdir."

Nablusî'nin ziyaretine arkadaşı, fazilet sahibi, "Nakıbzade" diye meşhur olan Hz. Peygamber'in Haremi'nin imamı olan, aslen Medineli Seyyid Abdülkadir Halebî gelir. Yanında oğlu Seyyid Abdurrahman da vardır. Geçmiş zamanda Seyyid Abdülkadir ile Şam-Dımaşk'ta meydana gelen merhum allâme şeyh İbrahim İbn el-Hıyârî'nin[534] sohbetinde (Rum beldelerine seferin konuşulduğu) bulunmuşlukları vardır.[535]

Nablusî'nin kitabının birçok yerinde böyle ziyaretler anlatılmakta ve birçok önemli kişinin isimleri geçmektedir. Biz burada bir örnek olsun diye bu bölümü aldık.

2.20. Ramazan Âdetleri

Nablusî, Medine'de Harem-i Şerif'te şahit olduğu bir uygulamayı şöyle dile getirmektedir:

"Öğle vakti Harem-i Nebi'ye gittik. Hz. Peygamber'i ziyaret ettik. Ravza-i şerif'te öğle namazını cemaatle kıldık. Sonra kaldığımız yere döndük. İkindi vaktine yine Harem'i Nebi'ye gittik. Cemaatle namaz kıldık. Hz. Peygamber'i ziyaret ettik. Harem-i şerif'te Rahmet kapısının yanında dostumuz Seyyid Abdülkadir Halebi ile beraber oturduk. Onun çocukları cemaatimizden bazı arkadaşlarımızla beraber akşam namazı vaktinde bize katıldılar. Medine ehli gruplar halinde Harem-i Şerif'te oturuyorlardı. Hayır sahipleri tarafından bağışlanan soğuk su ibrikleri her cemaatin önüne bırakılıyordu. Akşam namazı okununca cemaatten her bir kişiye içinde peynir, hurma, bal,

---

534 İbrahim b. Abdurrahman b. Alî el-Medenî el-Hayârî: Aslen Mısırlı olup Medinede ikamet etmiştir. Âsitâne, Dımaşk ve Kahire'ye rihle düzenleyip daha sonra bu seyahaylerini "Tuhfetü'l Edibbâ' ve silvetü'l Ğurabâ'" adında bir kitab olarak tasnifetmiştir. 27 safer h.1080 de Dımaşk'e gitmiş 18 gün orda kalmışoradaki ediplr ve alimlerle muhaverede bulunmuştur. h. 1083-m.1632 de vefat etmiştir. Nabhânî, Hulasatü'l eser, s. 1-25.

535 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 137.

ekmek ve başka yiyeceklerin bulunduğu üzeri örtülü tabaklar sunuyorlardı. Bununla oruçlarını açıyorlardı sonra namaza kalkıyorlardı. Bizde orucumuzu açtık, sonra Ravza-i Şerif te Resûlullah (s.a.v)'ın mihrabında namaz kıldıran Hanefî İmam'la beraber akşam namazını kıldık. Namazımızı bitirince Resûlullah (s.a.s.)'ınminberinin arkasında bulunan Sultan Süleyman mihrabında Şafiî İmam'ın namaz kıldırması için tekrar kamet getirildi. Hanefîler de akşam namazının sünnetini kıldılar. Namazlarını bitirince hepsi birlikte dua ettiler. Sonra dağıldılar, herkes kendi yoluna gitti. Kimisi evine gidiyordu kimisi de kendisini davet eden arkadaşının evine gidiyordu. Her akşam Harem Şeyhi Yusuf Ağa bizi evine davet ediyordu. Onunla beraber Haremden evine gidiyorduk. Bazı akşamlarda Medineli birileri bizi davet ediyordu. Harem Şeyhi'ne haberimizi ulaştırıyorduk. Bizi davet edenle birlikte evine gidiyorduk. Yatsı vakti girdikten sonra hepimiz Harem-i Şerif'te Resûlullah (s.a.s.)'ınmihrabındaki imamla teravih namazını kılardık. Bundan sonra Hz. Peygamber'i ziyaret edip evimize giderdik. Bazı gecelerde yatsı namazını Harem-i Şerif'in avlusun da namaz kıldıran imama uyardık. Harem Şeyhi ile beraber Harem'in avlusunda kılardık. Bazı gecelerde eş-Şeyh el-Berake es-Semhûdî'nin[536] oğlu Ömer'le birlikte Harem'in avlusunda namaz kılardık. Onun civarında kendisine tabi olurduk. Yatsı namazını nöbetçi imam ile beraber kılardık. Teravih namazında Harem'in avlusunda namaz kılan Şeyh Semhudî'nin oğlu ile beraber kılar sonra da evimize giderdik."[537]

Nablusî bunları aktardıktan sonra teravih namazının akabinde Medinelilerin uygulamasını şu şekliyle aktarmaya devam eder;

---

[536] Ali b. Abdullah b. Ahmed eş-Şâfiî el-Hasenî es-Semhûdînâreddin Ebü'l Hasen: Medine-i Münevvere fakihlerinden ve müverrihlerindendir. Mısırda Saîd bölgesinde ki Semhud da h.844-m.1440 da doğmuştur. H. 873 de medineye yerleşmiş h.911- m.1506 da vefat etmiştir. Vefâü'l vefâ bi Ahbâri Dâri'l Mustafâ yazdığı kitablardandır. Daha sonra vefâ'yı hulâsatü'l vefâ olarak ihtisar etmiştir. Bkz. Ziriklî, el-A'lâm, C. V, s. 122-123.

[537] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 137.

"Genellikle Medineliler teravih namazını bitirdikten sonra Haremden çıkarlar ve Harem'in kapıları kilitlenirdi. Gecenin belli bir zamanı yaklaşık üç ya da dört saat geçtikten sonra insanların çoğu Hareme döner Harem'in kapılarını açarlardı. Harem'in kandillerini yakarlar "es-Sittete Işriyye" diye isimlendirdikleri on altı rekâtlık namazı kılarlardı. Sonra Harem'den çıkarlar sabah ezanı okununcaya kadar kapıları açmazlardı."[538]

Medinelilerin gece kıldıkları bu on altı rekâtlık namazın kaynağı hakkında Zerkeşi "I'lam'ü-s Sâcid bi Ahkûm'il Mesacid" adlı eserinde şunları dile getirmiştir: Bu namaz Medine'nin hususiyetlerindendir. Meşhur olan teravihin yirmi rekât olmasıdır. İmam-ı Malik ise vitir hariç teravihin otuz altı rekât olduğunu söylemiştir. Çünkü bu Medine ehlinin amelindendir. Teravihin yirmi rekât olarak meşhur olması hususunda Maverdî, Şafiî'nin yirmi rekât olarak tercih ettiğini söylemiştir. Ben Medinelilerin teravih namazını dokuz "terviha" ve üç vitir olarak otuz altı kıldıklarını gördüm. Dostlarımız şöyle dedi; Bu ameli Medine ehli dışındakilerin yapması uygun değildir. Kadı Ebu Tayyib Taberî demiştir ki: Şafii şöyle buyurdu: "Medine ehli dışındakilere Mekkelileri geçmeleri ve onlarla yarışmaları caiz olmaz." Ebû Ali el-Bendecî'nin taliklerinde Şafii'den rivayetle şöyle dediğini gördüm: Yirmiyi geçmemeleri Medine dışındakiler için müstehaptır ve eskiden bunun için kesin bir sınırlama yoktur. Maverdi ve el-Rûyânî şöyle dedi: Medinelilerin 9 teravih olarak kılmalarının sebebi hakkında âlimler 3 görüşe ayrıldılar;

1.Görüş: Mekkeliler beş tervîha (teravih namazının her dört rekâtı) kılarlardı. İlk dört tervîhada her bir tervîha kıldıktan sonra bir hafta boyunca tavaf yaparlardı. Beşinci tervîhadan sonra vitir namazı kılarlar tavaf yapmazlardı. Böylece beş tervîha ve dört tavâfı tamamlamış olurlardı. Bu durumda Medineliler tervîha sayısında Mekkeliler ile denk eşit oldukları halde dört tavaf yapmaları hususunda onlara denk olmaları mümkün olmadı.

---

[538] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 138.

Böylece Medinelilerin namazları (tervîha sayısı) Mekkelilerin namaz ve tervîha sayısına eşit olsun diye Medinelilerin namazı otuz altı rekât (dokuz tervîha) olarak kılındı.

2. Görüş: Tervîhanın dokuz olmasının sebebi Abdülmelik b. Mervan'ın dokuz erkek evladı vardı. Onların hepsinin Medine'de namaz kıldırmalarını istedi. Onların her biri gelip Medine'de bir terviha kıldırdı. Sonra bu bir gelenek oldu.

3. Görüş: Medine çevresinde bulunan dokuz Arap kabilesi namaz hakkında (tervîha sayısında) ihtilafa düştüler ve birbirleri ile münazara ettiler. Her kabileden bir imam gelip Medinelilere bir tervîha kıldırdı. Bu da bir âdet gelenek oldu.

Birinci görüş daha doğrudur. Bazı âlimlerimiz 20 rekât üzere ilâve etmenin yasaklanmasının sıkıntılı bulup demişlerdir ki;

"Medine ehlinin dışındaki insanlar Medinelilere göre sevaplarını artırmaya daha çok muhtaçtırlar. İmam-ı Halebî şöyle dedi: Bu iki durumda caizdir. Çünkü bu rekât sayılarını artırma bazı kimselerin dediği gibi rekabete girmeksizin sevap artırmak için yapılır. Şayet yirmi rekât ile yetinip başkasının otuz altı rekâtta okuduğunu yirmi rekâtta okursa bu da faziletli olur."[539]

Nablusî konuyu şu şekilde açıklamaya çalışır; *"İmam-ı Mâlik'e göre Medine ehlinin dışındakilerin yirmiye ilâve etmelerinde bir yasaklama yoktur. Bunun sebebi de icmâyı Medine ehlinin ameli olarak itibara aldığı içindir."*

İmam-ı Malik'in "Şerhi Menar" adlı eserinin "icma" bâbında şöyle dedi;

"İmam-ı Malik'in icma ehlinin Medine ehlinden olmasını şart koşması şu hadis'ten dolayıdır: Körüğün demirin pasını giderdiği gibi Medine de kötü insanları yok eder. Hata kirdir. Medine ehlinden uzaklaştırılmıştır. Böyle olunca da onların sözü isabetli olur. Medineliler günümüzde yatsı

---

[539] ez-Zerkeşî, İʿlâmü's-sâcid, s. 260-261.

namazını kıldıktan sonra önce yirmi rekât terâvih namazı kılmayı âdet edindiler. Sonra bunlar gecenin bir bölümünü namaz kılarak faziletlendiler. Sonrada 16 rekât daha cemaatle kıldılar. Bizim mezhebimize göre teravih haricinde cemaatle namaz kılmak meşru değildir. Bize göre cemaatle nafile namaz kılmak mekruh olduğu için biz ve cemaatimizden hiçbir kinse bu 16 rekâtlı namaz kılmış değildir."[540]

3. Üçüncü Gün

Yolculuğun 240. günü (5 Ramazan 1105/29 Nisan 1694 Cuma)

Cumanın gecesinde fecrden önce samur yemeğini yeyip Harem-i Şerif'e gidip Ravza-i Şerif'te cemaatle beraber sabah namazını kılıp peşinden Hz. Peygamberi ziyaret edip daha sonrasında cemaat halinde Bakı' Kabristanı'na gidip oradaki şerefli kabirleri teberrüken ziyaret ederler. Nablusî bu makamda bir şiir dile getirmiştir. Âli beyti ziyaret maksadıyla Bakı' Kabristanı'na uğrarlar. Ziyarete Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ın kubbesini ziyaretle başlarlar. Hz. Abbas'ın kubbesine varmadan önce Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in kubbesinin yanında durup Fâtiha okuyup dua ederler.

Hz. Abbas'ın kubbesini ziyaret edip peşinden de aynı kubbe içerisinde bulunan ve mihrabın yakınında yer alan Hz. Fatma'nın[541] kabrini sonrasında da âli beytin geri kalanlarını ziyaret edip Fâtiha okuyup dua ederler. Bir kısım Medineli ve beraberindeki arkadaşları burada bir miktar oturup müzakere ederler. Peşinden Nablusî bu makamda âli beyt için onları öven bir şiir dile getirmiştir.[542]

---

540 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 139.
541 Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 907.
542 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 140.

Ziyarete ehli beytten ilk önce kiminle başlamanın daha faziletli olduğu hususunda Semhudî Burhan b. Ferhûn'un orada bulunanların en faziletlisi olduğu için Osman b. Affân'ı ziyaret ederek başlamanın daha faziletli olduğu görüşünü dile getirir. Bir kısım âlimlerin de ziyarete Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim ile başlamanın daha faziletli olduğunu dile getirerek; Hanefi âlimlerden Allâme Fazlullah b. el-Ğavrinin şu görüşüne yer verir;

"Ziyarete İlk önce hz. Abbas ile başlanır Hz. Safiyye ile tamamlanır. Bakı' kabristanını ziyret için şehrin kapısından çıkan kişinin sağ tarafında Hz. Abbas'ın kabri yer alır. Önce ona selam vermek gerekir. Dönüşünde de Hz. Safiyye ile ziyaret tamamlanmış olur. Hz. Safiye Zübeyr b. Avvam'ın annesi olup kabrinin üzerinde kubbe bulunmamaktadır. Kabri Bakı' den çıkan kişinin sol tarafında bulunmaktadır."[543]

Nablusî, Hz. Fatıma ve orada bulunan diğer ehli beyti ziyaret ettikten sonra Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in kubbesini ziyaret eder. Burada ayrıca ashab-ı kiramdan Osman b. Ma'zun ve Ezvâcü'n-Nebî'nin kabirleri bulunmaktadır. Buradan ayrıldıktan sonra mezheb sahibi Malik b. Enes'in kubbesi ziyaret edip peşinden de Abdullah b. Ömer'in mevlası ve Enes b. Malik'in hocası İmam'ı Nâfî'nin kabrini ziyaret ederler. Bu ziyaretin peşinden bakı' kabristanındaki ziyaretlerine devam ederler. Önlerine gelen her bir kubbe ve meşhedi ziyaret ederek yürüyüşlerini devam ettirirler. Doğu tarafından Bakı'nin sonunda bulunan Osman b. Affan'nın kabrine varırlar. Bu kabrin üzerinde kubbe[544] olup binası büyüktür ve duvarları sağlamdır. Ayrıca her tarafı güzel olup bahçesi de geniştir. Bu ziyareti Hz. Peygamber'in halası Safiyye binti Abdülmuttalib'in kabrini ziyaretle bitirirler.

Nablusî bu ziyaretinde yukarıda dile getirdiğimiz ziyaret etmiş olduğu her kabirde kemali edeple bulunup Fâtiha okuyup dua da bulunmuş ve bu-

543 Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 919.

544 Hz. Osman'ın kabri üzerine bu kubbeyi Sultan salehaddin Yusuf b. Eyyub'un emirlerinden Üsame b. Sinan bina ettirmiştir. Bkz: Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 919.

lunduğu makamların şerefine teberrüken şiirler nazmetmiştir.[545] Kabristan ziyaretinden sonra Medine'de kaldıkları eve dönerler. Burada Mısır'da bulunan Şeyh Zeynel Âbidin el-Bekrî'ye az bir kısmı nesir; büyük bir kısmı nazım halinde olan bir mektup yazmıştır.[546]

Aynı gün içinde genç bir âlim olan ve merhum, allame, molla İbrahim el-Kûranî el-Kürdî'nin oğlu Şeyh Muhammed Tahir'in iftar için Nablusî'yi evine davet etmesi üzerine Nablusî, Medine'nin batı çıkışında ve Bab-ı Mısrî'nin dışında bu eve beraber vasıl olur. Sevinç ve mutluluk meydana gelir. Bu evde Muhammed Tahir'in kardeşi Muhammed Saîd b. Molla İbrahim bir de Molla İbrahim'in en gözde talebelerinden Şeyh Musa el-Basrî de bulunmaktaydı. Molla İbrahim el-Kûranî 1025 yılında Şevval ayında dünyaya gelmiş; 1101 yılında vefat etmiştir. Nablusî bu kısımda Molla İbrahim el-Kûranî için bazı âlimlerin söylemiş olduğu ağıtlara yer vermiştir. Bu kişiler Harem-i Nebî Hatibi es-Seyyid Abdulkerim b. Abdullah el-Halifetî el-Abbasî ve kardeşi es-Seyyid Muhammed b. Abdullah el-Halifetî, Hatip eş-Şeyh Abdurrahman b. Ebi'l-Ğays, eş-Şeyh müderris Ahmed b. Muhammed Alî el-Medenî'dir. Özellikle bu son şahsın dile getirdiği ağıt diğerlerine göre daha uzundur. Bu zatların her biri ağıtlarında ebced hesabını kullanarak Molla İbrahim'in vefat tarihini şifrelemişlerdir. Bu arada Nablusî ebced hesabına da bir miktar değinmiştir.[547]

İftar davetinin peşinden Harem-i Şerif'e gelip yatsı namazını ardından da teravih namazını kılıp Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret ederler. Sonrasında da Cibril kapısından çıkıp Medine'nin içinde bulunan ve Hamâmü'n-Nebî diye isimlendirilen yere giderler. Buraya Hamâmü'n-Nebî denmesinin sebebi Medine'de olup Harem-i Nebiye yakın olmasıdır. Burası yüksek bir hücre olup Hz. Peygamber'in vakfettiği yerlerdendir. Hz. Peygamber zama-

545 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 144.
546 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 145.
547 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 146-151

nında Medine'de hamam bulunmamaktadır. Eş-Şeyh İbn Hacer Heytemî "Şerh-i Şemail-i Tirmizi" de Hz. Peygamber'in hamama girmediğini ve cuma günü hamama girdiği ile ilgili haberin mevzu olduğunu dile getirmiştir.

Nablusî bu konuda şunları dile getirmiştir:*"Haremeyn'in dışında ki acem beldelerinde bilinen ve ilk bina edilen hamam Davut Peygamber'in oğlu Hz. Süleyman zamanında cinler tarafından yapılmıştır. Medine de batı cihetinde Mısır kapısı ve surların dışında başka bir hamam daha vardı. Mekke'den dönerken hacılarla beraber burayı ziyaret ettik."*[548]

4. Dördüncü Gün

Yolculuğun 241. günü (6 Ramazan 1105/ 30 Nisan 1694 Cumartesi)

Nablusî, Hamâmü'n-Nebî'yi ziyaret ettikten sonra evine döner ve tam bir sevinç içerisinde huzurlu olarak sahur vaktine kadar geceler. Kalkınca da sahurunu yapıp Harem-i Şerife gidip Hz. Peygamberi ziyaret edip cemaatle sabah namazı kılar ve bu şekliyle güne başlar. Bugün karşılıklı ziyaretleşmelerin bolca gerçekleştiği bir gün olur. Ziyaretine Medine-i Münevvere'de Hanefi müftüsü olarak görev yapan es-Seyyid Es'ad Efendi, Nablusî'nin arkadaşı merhum şeyh İbrahim el-Hayâri'nin oğlu genç edip şeyh Ahmet, eş-Şeyh İbrahim el-Hatîb, eş-şeyh Ebü'l Feth el-Hatîb gibi değerli âlimler gelirler ve aralarında ilmi ve edebî konularda müzakereler meydana gelir.

Daha sonra Harem Şeyhi'nin yanına giderler ve orada "Tarih'ül Medine" müellifi es-Seyyid Semhudi'nin neslinden olan Ömer es-Semhudi de bulunmaktadır. Bunun yanında "Şeyhî" diye meşhur olan Müderris Muhammed Efendi ve Medine'de Şafi müftüsü olarak görev yapan Ebü's-Suud el-Menufî'de bu mecliste hazır bulunmaktadır. Kendi aralarında ilmi müzakerelerde bulunurlar. Bu ziyaretleşmeler sık sık gerçekleşmektedir. Medi-

[548] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 152.

ne'nin ileri gelenleri ve faziletli insanları ile beraber bazen Harem-i Şerif'te hücre-i mutahharanın çevresinde; bazen de âlimlerin ve ileri gelenlerin evlerinde bir araya gelmektedirler.

Adetleri üzere namazlarını harem-i şerifte cemaatle kılarlar. Peşinden de arkadaşları es-Seyyid Abdulkadir ve oğlunun meclisine Harem Şeyhi ile beraber giderek iftar yemeğine icabet ederler. İftardan sonra da akşam, yatsı ve teravihi haremde kılarlar. Sonra evlerine dönüp sahura kadar dinlenirler.[549]

Ayrıca Nablusî, Ali Celbî el-Muhlasî, Şeyh Hasan el-Menûfî el-Mısrî, Şeyh Murad el-Murâdî el-Mısrî, Seyyid Aldulkerim el-Halîfetî ve onun amcasının oğlu Şeyh Muhammed el-Halîfetî, Seyyid Ali b. Seyyid Nûr ve Şeyh Abdullah Lâhôrî el-Hindî el-Hanefî gibi birçoğu komşularından oluşan zatlarla bir araya gelip ilmi müzakerelerde bulunmuştur. Nablusî evine döndüğünde Şeyh Abdullah Lâhôrî el-Hindî el-Hanefî'nin gönderdiği Hanefi usulü üzerine yazılan Şerhü'l Menar ile el-Ahkam-ı Kur'âniyye adlı kitabı mütalaa eder.

5. Beşinci Gün

Yolculuğun 246. günü (11 Ramazan 1105/ 5 Mayıs 1694 Perşembe)

Nablusî gün içerisinde gerekli ziyaretlerini yaptıktan sonra harem-i şerifte ikindi namazını kılmasının akabinde Mısır kapısına gider ve burada bazı sokakları ziyaret eder ve burada insanlarla bir araya gelir. Nablusî günün kalan kısmını beraberindekilerle birlikte Medine'deki kuyuları ziyaretle değerlendirmiştir.

İbn Hacer el-Heytemî "Tuhfet'üz-Züvvâr" adlı eserinde şöyle buyurmaktadır; "Peygamberimiz zamanında kuyular yirmi tane idi. Şimdi tanınan

[549] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 153.

yedi tane[550] kaldı. Oralara gitmek, teberrük etmek, suyundan içmek, yıkanmak, abdest almak gerekir."[551]

Nablusî burada ifade edilen kuyuları ziyaret etmiş ve şu beyitte bu kuyuların isimlerini dile getirmiştir:[552]

إذا رمت ابار النبي بطيبة　　　فعدتها سبع مقالا بلا وه

أريس و غرس رومة و بضاعة　　　كذا بصّة قل بيرحاء مع العهن

5.1. Büdâa Kuyusu

Nablusî ilk ziyarete Büdâa[553] (بُضاعة) kuyusu[554] ile başlamıştır. Semhûdî'den şöyle nakledilmiştir: Meşhur olan "Büdâa" denilmesidir. Ancak "Bidâa" diye de hikâye edilmiştir. Bu kuyu kuzey cihetinde Beyruhâ'nın (بيرحاء) batısındadır. Benî Sâıde Dârında'dır.[555]

Ebû Dâvûd'un Ebu Saîd el-Hudrî tariki ile rivayet ettiği hadiste; Büdâ Kuyusu'na [556] kelblerin etinin, kadınların âdet bezlerinin, insanların necaset-

---

550 İbn-i Cübeyr bu yedi kuyuya ilaveten bir su gözesinden şöyle bahseder "Medine ile hendek arasında yolun sağında Hz. Peygamber'in adı ile anılan ve üzerinde uzunca ve büyük bir duvar olan bir su gözesi bulunmakta- dır. Su kaynağı havuz şeklinde olup bu duvarın iç kısmındadır. Altında duvar boynca uzanan ve suyu bu havuzdan gelen ve her ikisine yirmi beş basamakla inilen iki yalak bulunmaktadır. Bu yalaklardan insanlar su ihtiyaçlarını karşılarlar. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 41.

551 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 155,

552 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 155. Ayaşî bu şiirdeki yedi kuyuya ilaveten iki kuyudan daha bahsetmiştir. Bunlardan birisi Sükyâ Kuyusudur. Bu kuyunun adında birde Sükyâ mescid'i vardır. Bu mescid Akik'ten Medine'ye gidenin sağında kalmaktadır. Bir diğeri ise Zemzem Kuyusu dur. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 415-416.

553 el-Hamevî, Muʿcemü'l-büldân, C. I, s. 299-442; Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 451; Vefâü'l Vefa, C. III, s. 956-959.

554 Hendeğin Medine tarafında rivayet göre Hz. Peygamber'inTaştan yağ çıkarmış olduğu yağ taşı bulunmaktadır. Bu taşın kuzeyinde Buda'a kuyusu bulunur. Sol tarafında uhut savaşında Şeytan'ın "Peygamberiniz öldü diye" bağırdığı Şeytan tapesi vardır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 141; İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 185.

555 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 451; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 956.

556 Bu kuyu Medine'nin Şam Kapısandan çıkan kişinin sağında ve bu kapıya yakın olup hurmaları bulunan büyük bir bahçenin içindedir. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 413.

lerinin atıldığı söylenince Hz. Peygamber, "Su temizdir. Onu hiçbir şey pisletmez." buyurmuştur.[557]

Taberânî Süheyl b. Sa'd den rivayet ettiği bir hadiste: "Elimle Hz. Peygamber'e Büdâa kuyusundan su verdim." Ve yine Süheyl b. Sa'd'den gelen bir hadiste; "Nebî (s.a.s.) Büdâa Kuyusuna tükürdüğü; kendisinin Büdâ Kuyusundan Resûlullah (sav)'a su içirdiği ve Resûlullah (sav)'ında Büdâa kuyusuna bereket dilediği" rivayet edilmiştir.[558]

Ebû Saîd'den gelen bir rivayette: "Nebî (s.a.s.) Büdâa kuyusu için duâ etti.". Mecid'den bir rivayette ise Resûlullah (sav)'ın Büdâa kuyusuna gelip abdest aldığı ve kovayı kuyuya salıp kuyuya tükürdüğü ve hastaların Büdâa kuyusundan yıkanınca fayda gördükleri ile ilgili haber verilmiştir.[559] Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ (r.anha): "Biz hastalarımızı üç gün Büdâa kuyusunda yıkıyorduk, sağlık buluyorlardı." buyurmuştur.[560]

Nablusî yanındakilerle beraber Şam Kapısı'ndan çıkıp Büdâa kuyusunu ziyaret ettikten sonra orada bulunan bostana gidip buradaki kuyudan su içer ve abdest alırlar. Sonra evi orada bulunan Şafii müftüsü Ebü's-Suûd el-Menûfî'nin evine ziyaret için giderler. Onun meclisinde Şeyh Hasan el-Ferûcî (hanefi) ve şeyh Yahya Alkamî de bulanmaktadır. Fıkhî meseleler ve değişik ilmî konularda kendileri ile müzakere ederler.

5.2. Erîs Kuyusu

---

557 Ebû Davûd, Sünen, "Büdâa kuyusu babı", 34.

558 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 451-452; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 956; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 413; el-Bağdâdî, et-Tabakātü'l-kübrâ, C. I, s. 390; Nurettin Ali b. Ebubekir el-Heysemî, Mecmaʿu'z-zevâʾid ve menbaʿu'l-fevâʾid, daru'l Fikr, (I-X), Beyrut, 1992, C. III, s. 685.

559 Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî (ö. 279/892-93), Ensâbü'l-eşrâf, thk: Riyaz Zirikli, Süheyl Zekkar, Dârü'l-Fikr, (I-XIII), Beyrut, 1996 C. II, s. 200; Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ ve Vefâü'l Vefa da "An Ebî Esîd" şeklinde yazmaktadır.

560 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 155; Ayaşî, Rihletü Ayaşî, C. I, s. 413.

Erîs kuyusu[561] Kuba mescidinin karşısında (batı tarafına doğru) kalmaktadır. Erîs kuyusu Yahudilerden adı Erîs olan bir adama nispet edilmiştir. Şam ehlinin dilinde "çiftçi" demektir.[562] Sahîh-i Müslim de şu hadis-i şerif yer almaktadır: *"Ebû Mûsâ el-Eş'arî evinde abdest aldı ve sonra çıktı. Dedi ki Bugün Sabahtan akşama kadar Hz. Pegamber'le beraber olacağım. Mescid'e geldi ve Resûlüllah (sav)'ı sordu. Dediler ki: Burdan çıktı."*

Hadis-i Şerif'in bundan sonraki kısmı Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin kendi dilinden şöyledir:

"Sorarak Erîs kuyusuna kadar izini takip ettim. Onun kapısı hurmadandı. Hz. Peygamber abdest alma ihtiyacını giderene kadar kapıda oturdum. Kalktım. Hz. Peygamber Erîs kuyusunun üstüne oturdu ve ayaklarını suya saldı. Ebû Mûsâ dedi ki: 'Selam verdim. Sonra çıktım kapıda bekledim. Dedim ki: Bugün kapıcı olacağım. Ebû Bekir geldi kapıyı açtı. Dedim ki kim o? Dedi: Ebûbekir. Bekle dedim. Yâ Resûlallah Ebû Bekir geldi senden izin istiyor dedim. İzin ver ve onu cennetle müjdele dedi. Ebû Bekir'e dedim ki: Gir Resûlullah (s.a.s.) seni cennetle müjdeliyor. Girdi ve Resûlullah (s.a.s.) Efendimizin sağında kuyunun duvarına oturdu. Sonra Ömer geldi ve izin istedi. Resûlullah Efendimiz (s.a.s.) izin verdi ve onu da cennetle müjdelememi söyledi. O da gelip Resûlullah (s.a.s.)'ın solunda kuyunun duvarına oturdu

---

[561] Kuba mescidinin kıblesinde bulunan Neccar oğullarından Ebû Eyyub el-Ensarî'nin r.a evinin yanında Hz. Aişe'nin evi olup karşısında ise Ömer, Fatıma ve Ebubekir'in r.a evleri vardır. Bu evlerin karşısında suyu acı iken Hz. Peygamber'in tükürmesi ile tatlılaşan Eris kuyusu vardır. Hz. Peygamber'in mührü Hz. Osmanın elinden bu kuyuya düşmüştür. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 140. Ve Âyişe mescidi mukâbelesinde sokak aşırı bir irem bahçesi içerisinde, Bi'r-i Erîş bulunmaktadır. Bizzât Hazret-i Risâlet-penâh dest-i şerîfleri ile hafrine mübâşeret edüp cümle Sahâbe-i kirâmların i'âneti ile bir çâh-ı mâ olmuşdur kim gûyâ âb-ı Zemzemdir. Ve bu kuyunun vakıf sığırları vardır. şeb [u] rûz bu amîk kuyudan su çeküp tulumlarla havz-ı azîmlere döküp andan bâğ-ı iremlere taksîm olup cümle bâğçeleri rey olur. Ve cümle huccâc bu havz-ı kebîrelerde şinâverlik edüp gusl ederler. Ve her bâğda gûy gûy sohbet edüp ibâdet ederler. Limon turunc şükûfesi râyihasından âdemin demâğı mu'attar olur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 326.

[562] el-Hamevî, Muʿcemü'l-büldân, C. I, s. 298; Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 942-949; Hulâsatü'l Vefâ, s. 444; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 409.

ve ayaklarını saldı. Sonra Osman geldi. Resûlullah (s.a.s.), ona da izin verdi ve dedi ki onu cennetle müjdele ona bir imtihan gelecek. Ben de bunları kendisine söyledim. O da geldi Resûlullah'ın yanları (el-kuff) dolu olduğu için karşısına oturdu."[563]

Kuyunun etrafına daire şeklinde yapılmış yüksek yere "el-Kuff" denilmektedir. Misbâh'ul Münîr'de de böyle geçmektedir. Bizim beldemizde buna "Harzet'ül Bi'r" denilmektedir.[564]

Sahîhi Buhârî'de Enes (ra)'den rivayetle;

"Resûlullah (s.a.s.)'ın yüzüğü elindeydi. Ondan sonra Ebûbekir'de, sonra Ömer'in elindeydi. Osman Erîs kuyusunun üzerine oturup yüzüğü eline aldığında onu çıkardı, onunla oyalandı ve düşürdü.[565] Osman'la birlikte üç gün aradık bulamadık. Nesâî, Hz. Enes'den rivayetle: Yüzüğün düşmesi hilâfetten altı sene sonradır. Fitne başlamıştı."[566]

Nablusî bu kuyu hakkında şu ifadeye yer vermiştir: *"Erîs kuyusuna gittik. Hz. Peygamber'in yüzüğünü Hz. Osman bu kuyuya düşürdüğü için de Hâtem kuyusu diye anılmıştır. Ayrıca bu kuyuya Nebî kuyusu da denilmiştir."*[567]

5.3. Ğars Kuyusu

Bu kuyu mescidin doğusunda kuzey yönünde yarım mil uzaklıktadır. Merâğî'nin hattında Ğurs şeklindedir. Bazıları "Ğares" şeklinde olduğunu

---

[563] Müslim b. el-Haccac Ebü'‘l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisabûrî, (ö.261/875), Sahihu Müslim, thk: Muhammed Fuad Abdülbaki, Dar'u İhyâ', (I-V), Beyrut, "Sahabenin faziletleri babı," 2381.

[564] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 156

[565] Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa‘dî (ö. 974/1567), Eşrefü'l-vesâʾil ilâ fehmi'ş-şemâʾil, thk: Ebü'l-Fevâris Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 152; İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 185.

[566] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 156

[567] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 213; Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 326.

söylemişlerdir. Doğrusu "Ğars" şeklindedir.[568] Bu gün kuyunun mekânı ve çevresi "el-Ğurs" diye bilinmektedir.[569]

İbn Hıbbân, Enes (ra)'den sika olarak rivayet etti;

"Bu kuyudan Resûlullah (sav)'a su getirdim. Resûlullâh'ın içtiğini[570] ve abdest aldığını gördüm. İbni Mâce sağlam bir senetle Hz. Ali'den rivayetle: Resûlullah: Ben öldüğümde yedi kurab ile Ğurs kuyusundan beni yıkayın buyurdu. O kuyudan içti.[571] İbrahim b. İsmâîl'den Resûlullâh (sav): Ben gece rüyamda cennette bir kuyunun başında sabahlıyorum. Resûlullah (s.a.s.)Ğurs kuyusunda sabahladı ondan abdest aldı ve oraya tükürdü. Ona bal hediye edildi. Onu oraya döktü."

Bu kuyu yıkılıp 700 yıl sonra yenilendi. Suyu çok, genişliği on zirâdır. Uzunluğu bundan daha fazla olup suyu yeşile galebe çalmaktadır. Suyu tatlıdır. Harab olduktan sonra onu ve etrafını Hüseyin b. Şihab satın almış, yanında bahçe ve bina inşa etmiştir. H. 882'de yanına mescit yapılır.[572]

5.4. Rûme Kuyusu

Rume Kuyusu[573] Curf ile Ziğâbe arasında Medine'de bir yerdir. Hz. Osman bu kuyuyu satın aldı ve tasadduk etti. Ayrıca Zührî'nin de Rûme kuyu-

---

[568] Kazvînî, Asârü'l-bilâd, s. 103; en-Nüveyrî, Muʿcemü Me'staʿcem, s. 994.

[569] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 415.

[570] İbn Sa'd, et-Tabakātü'l-kübrâ, C. I, s. 390-391; el-Belâzürî, Ensâbü'l-eşrâf, C. II, s. 199.

[571] İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebei el-Kazvinî, (ö.273/887), Sünenu İbn Mâce, thk: Muhammed Fuad Abdülbaki, "Hz. Peygamber'in guslü babı", 1466,

[572] en-Nüveyrî, Muʿcemü Me'staʿcem, s. 994, el-Hamevî, Muʿcemü'l-büldân, C. IV, s. 193; Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 978-981; Hulâsatü'l Vefâ, s. 462; el-Ayaşî, *er-Rihletü'l-'Ayaşî*, C. I, s. 415.

[573] Hendeğin kenarında Hz. Ömer'in bekarlar için yaptırmış olduğu ve şuan harabe halinde olan Uzzab kalesi bulunmaktadır. Bu kalenin batı tarafında biraz uzakta Hz. Osman'ın yirmi bin dirheme yarısını satın aldığı Rume Kuyusu bulunmaktadır. İbn Cübeyr, *Endülüs'ten Kutsal Topraklara,* s. 141. Rume Kuyusu'nun suyundan insanlar para ile su içebiliyorlardı. Hz. Osman bu luyuyu Ğıfar veya Müzeyne li bir adamdan ya da Rume isimli bir yahudiden satın alıp insanların hizmetine sunmuştur. Bu kuyu Cahiliye kuyusu dur. Akik Vadisinin alt tarafında olup Kıbleten Mescidinin sağındadır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 414.

sunu Hz. Osman'ın satın alıp tassadduk ettiği ile ilgili rivayeti vardır.[574] Abdullah b. Habîb es-Sülemî'den rivayetle Osman b Affân dedi ki: Resûlullah (s.a.s.)buyurdu ki: "Kim Rûme kuyusunu satın alırsa; o kimse için cennette onun misli vardır." İnsanlar ancak ondan parayla su içebiliyorlardı. Bende onu malımla satın aldım ve zengin, fakir, yolda kalmışlara verdim. İnsanlar da evet dedi.[575]

Bu kuyu Akîkin altında sel yatağına yakındır. Bu kuyu zamanla yıkılır ve taşları eskir. 750 yılı civarında Kadı Ahmed b. Muhammed et-Taberî[576] yenilemiştir.

5.5. Büsa Kuyusu

Belde ehlinin lisanı üzere "Besa" şeklinde söylenir. Ancak Mecid şeddeli olarak "Bessa" okumuştur.

İbn Adî, Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet etti: Resûlullah (s.a.s.) şehit çocuklarıyla geldi. Yanında başımı yıkayacağım su var mı (Ebû Saîd el-Hudrî'ye) dedi. O da evet dedi. O gün cumaydı. Resûlullah (s.a.s.) için su (Besa kuyusunun suyu) çıkardı. O da başını saçlarını yıkadı.

Bu kuyu yol üzerinden Bakî'ye yakındı. Sel suları yıktı. Orada yeşil su vardı. Sonra tamir edildi.[577]

İbn Neccar bu konuda şunları aktarmıştır:

"Bu kuyu Bakı' kabristanına yakın Kuba yolu üzerinde Buthan tarafında hurmalıklar arasında bir yerdedir. Sel bu kuyuyu tahrip etti. Bu kuyunun

---

[574] Hz. Osman bu kuyunun yarısını 20000 dirheme satın almıştır. İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 185.

[575] el-Belâzürî, Ensâbü'l-eşrâf, C. II, s. 200; en-Nüveyrî, Muʿcemü Me'staʿcem, s. 685; el-Hamevî, Muʿcemü'l-büldân, C. I, s. 299; C. III, s. 104; Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 967-971; Hulâsatü'l Vefâ, s. 457; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 414.

[576] Ahmaed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah et-Taberî el-Mekkî. Kadılık yapmıştır. H. 760 da vefat etti. Bkz: el-Askalânî, ed-Dürerü'l-kâmine, C. I, s. 297-298.

[577] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 450; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 954-955.

eni yedi zirâ olmakla beraber suyu ise yeşildir. Bu kuyu hurmalıkların bulunduğu bahçenin ön tarafında olup büyükçedir. Kuyunun yakınında daha küçük başka bir kuyu imar edilmiştir."[578]

5.6. Beyruhâ' Kuyusu - Hâ' Kuyusu

Medine'de mescidin karşısında açık bir yerdir. Sahih'de Enes'ten rivayetle: "Talha, Ensar içinde Medine'de en çok malı olan kişiydi. Mallarından en çok Beyruhâ'yı seviyordu. Mescidin karşısındaydı. Resûlullah (s.a.s.)oraya gidiyor, güzel suyundan içiyordu." [579]

Bugün ortasında küçük bir bahçe, suyu tatlı, Medine'nin surlarına yakın, surların kuzeyinde kalan ve ikisi arasında yol olan bir yerdir. Kıble tarafında kuyunun ön tarafında bahçenin ortasında küçük bir mescid vardır. Bu gün bu kuyu surun içinde kalmıştır.[580]

5.7. Ihn Kuyusu

Bu kuyunun adı, kolaylık anlamına gelen "yüsr" kelimesinden gelen Yesira Kuyusu'dur.[581] Ancak "Ihn Kuyusu" olarak tanınmaktadır. "Ihn" lügatte "renkli yün" demektir. İnsanlar bu kuyunun suyunu tatlı olarak biliyorlar. Bugün etrafında tarım yapılıyor. Kuyunun olduğu yerde güzel bir görüntü vardır ve yanında çok güzel bir de sidre ağacı vardır. Bugün bu ağaç kesilmiştir. [582]

Nablusî yukarda izah etmeye çalıştığımız Medine ehli arasında meşhur olan bu yedi kuyuyu ziyaret ettikten sonra bakı' kabristanını ziyaret eder ve

---

578 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 451; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 412.

579 Buharî, "Ali İmrân Tefsiri babı", 4279.

580 el-Hamevî, Muʿcemü'l-büldân, C. I, s. 299, Semhûdî, Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 961-966; Hulâsatü'l Vefâ, s. 455; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 413,414.

581 Hz. Peygamber bu kuyunun adının zorluk anlamında "Asîra" olduğunu öğrenince değiştirip "Yesîra" yapmıştır. Bu kuyu Benî Kurayza Mescidine yakın olup canibinde büyük bir bahçe vardır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 415;

582 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 46; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 977; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 415.

kabristanın sonunda bulunan hurma bahçesine gidip orada arkadaşları ile buluşur. Ziyaretin ardından hareme dönüp iftarın ardından akşam namazını kılarlar. Ardından ihvanı ile beraber Seyyid Abdulkadir'in davetine icabet için evine giderler. Orada Seyyid Abdulkadir'in iki oğlu da bulunmaktadır. Bunlardan büyük olan fazilet sahibi Seyyid Abdurrahman'dır. Diğeri ise Seyyid Abdullah Zeynel Âbidin'dir. Bunların her ikisi de Nablusî'nin Medine'de kaldığı eve gelip ders okumuşlardır.

Seyyid Abdulkadir babası Halepli olduğu için "Nakîbzade el-Halebî" diye anılıp Medine'de oturmaktadır. Halep'te şeref sahibi olup meşhurdurlar. Nablusî ilaveten şu bilgileri aktarmaktadır;

"Davet dolayısıyla bulunduğumuz bu evde Yemen sadatlarından es-Seyyid Hatem el-Ba'lavî de vardı. Bu zat sakalında beyazları çok olan meczup bir zattı. Medine sokaklarında dolaşırdı. İnsanlar onu sever ve ona itikat ederdi. Kerametleri ve menkıbeleri meşhurdu. Onunla aramızda konuşmalar geçti. Velayetine keşiflerine şahit oldum. Bu güzel davetten sonra harem-i şerife gidip yatsı ve teravih namazını kılıp Hz. Peygamber'i ziyaret ettik."[583]

Nablusî Seyyid Abdulkadir'i metheden bir şiir dile getirmiştir.

6. Altıncı Gün

Yolculuğun 247. günü (12 Ramazan 1105/ 6 Mayıs 1694 Cuma)

Nablusî, bugün sabah namazını Harem'de Şafii imamın arkasında kılıp Hz. Peygamber'i ziyaret ettikten sonra evine döner. Ziyaretine şeyh Ahmed Tünbüktî gelir. Nablusî bu zat hakkında şu bilgileri paylaşmaktadır;

"Tünbükt" Sudan da bulunan ve soğuk iklime sahip bir beldedir. Şeyh Ahmed de bu beldeye nispet ile anılmaktadır. Bu zat Harem-i Şerifte müder-

---

583 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 159.

rislik yapmaktadır. Tevhid ilmi hakkında ki Senusiyye kitabının mukaddimesini nazmetmiştir. Es-Senûsiyye adlı bu eseri Ahmed Tünbüktî'nin hocası Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Ebîbekir Beğye' nazmetti. Bu eserin bir nüshası Ahmed Tünbüktî'nin yanında bulunmaktadır. Bu zat ilim ve ibadet ile meşgul olan birisidir. Çokça kerametle vaki olmuştur. İnsanlar arasında makbul bir zat olup kendisine itikad edilmektedir. Bir konuda aracı olduğu zaman reddedilmemektedir. "Neylü'l Meâlî şerhu akîdet'ü Bedi'l Emâlî" adında Emalî manzumesine yazdığı şerh mevcuttur. Ayrıca Hafız es-Suyutî'nin Melik Nureddin b. eş-Şehîd Imâdü'd-Dîn Ebî Saîd Zengî için yazdığı "Şerh'ul Kevkeb es-Sad'" adlı eserinden de ayrıca açıklamalarda bulunmuştur."

Nablusî şu bilgileri de aktarmaktadır; *"Şeyh Ahmed Tünbüktî Medine-i Münevvere de Senüsiyye'nin nazmının bir nushasını getirerek benden şerh yapmamı istedi ve ben de 3-4 günde bu şerhi tamamladım."*[584]

Bugün Emîru'l Harameyn Sa'd b. Zeyd'in eşkiyalık yapan Harb kabilesine karşı zafer kazanıp ganimetler elde ettiği ve şu an Safrâ vadisin de olup Medine'ye yaklaştığı haberi gelir. Sa'd b. Zeyd üç gün gecesiyle beraber kaleden top atışı yapılmasını emretmişti. Medine ehli arasında sevinç ve huzur hâkim olur. Haremde Cuma namazını beraberce kılarlar. Hatip Hayrettin b. Tacetti'dir. Cemaat camiden çıkınca kazanılan zafer sebebiyle sokakların süslendiğini ve insanların toplandığını müşahede ederler. Bu günün akşamında teravih namazının ardından insanlar sokaklara çıkar. Çokça kandiller ve mumlar yakılır ve şehrin kapılarının kilitleri açılır. Selam kapısının yanın da renkli örtüler üzerine tatlılar serilip insanlara dağıtılır. Ramazan'ın ilk günlerindeki geceler hep bu şekilde gerçekleştirilir.

Seyyid Abdülkadir, Nablusî'ye gelerek bu günlerde Hz. Peygamber'i rüyasında gördüğünü ve kendilerine Sahih-i Buhârî okumalarını emrettiğini

[584] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 162.

haber verir. Bu rüyaya çok sevinip şükrederek bunu yaptıkları rıhlenin makbul olduğuna, buradaki sahihlerin okunması ve dinlenmesi suretiyle icazet verilmesine bir işaret sayarlar. Zira Nablusî Medine'ye geldiğinden beri Hz. Peygamber'e olan saygısından dolayı ilmî konularda konuşmamaya gayret etmekteydi. Bu rüyayı bir izin olarak telakki ederek bundan sonraki süreçte ilmi okumalara ağırlık vermiştir.

Bundan sonraki günlerde Seyyid Abdülkadir'le beraber her sabah Hz. Peygamber'in emrine imtisal için "Muhtasar-ı Sahîh'i Buhârî" okurlar. Ayrıca Seyyid Abdülkadir büyük oğlunu Nablusîye ders okuması için gönderir. Onlarda Hanefi fıkhı üzerine İbn Şahne'nin yazmış olduğu "Lisânü'l Hukkâm" adlı eseri günlük ders olarak okurlar.

Nablusî bununla sınırlı kalmayıp kendi evinde Medineli bir cemaatle gündüzleri öğle vaktine kadar dersler yapar. Ayrıca Hind alimlerinden künyesi "Ebu Muhammed" adı ise "Ğulam Muhammed" olan bir zatla öğle ile ikindi arasında Muhyiddin İbn Arabî'nin"Fütühât'ı Mekkiyye"sini okurlar. Hintli alim Ğulam Muhammed'in Nablusî'ye aktardığına göre Hind diyarında salihlerden bir zat altın kap içerisine konulmuş ve çokça miskanberle kokulanmış olan Hz. Peygamber'in sakalı şerifini her sene rebîü'l evvel ayının dokuzuncu günü ziyarete açar; birçok âlim, salih ve halktan insanlar toplanıp salâtü selamlar eşliğinde ziyaret ederlerdi. Ğulam Muhammed ayrıca sakal-ı şerifin Hindistan da başka kişilerde de mevcut olduğunu ve bazı sakalın uzadığını haber verir. Nablusî'nin bazı müverrihlerden aktardığına göre adil melik Nurettin eş-Şehîd'in hazinesinde sakalı şerifler vardır. Ölünce gözlerinin üzerine konulmasını vasiyet eder. O öldüğü zaman sakal-ı şerifler onunla beraber Şam/ Dımaşk'taki kabrine konulup vasiyeti yerine getirilir. Teberrük için insanlar kendi medresesinin yanındaki kubbesi bulunan kabrini ziyaret etmektedirler.[585]

---

[585] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 162.

7. Yedinci Gün Nablusî'nin Hücre-i Şerîfi ziyareti

Yolculuğun 248. günü (13 Ramazan 1105/ 7 Mayıs 1694 Cumartesi)

Bugün şu önemli hadise vuku bulur; Nablusî öğle ve ikindiyi harem-i şerifte cemaatle beraber kılar ve ikindi namazının peşinden Harem Şeyhi Yusuf Ağa ile buluşurlar.

Harem şeyhi kendisine Hücre-i Şerif'in iç kısmına girmek ister misiniz diye sorar. Nablusî ise Allah (c.c.) dilerse tabiî ki olur ancak "bu nasıl mümkün olacak" diye sorar. Peşinden Harem Şeyhi "akşam vakti mi yoksa sabah vakti mi girmek istersiniz" diye sorar. Nablusî ise bir an önce girmek istediği için yakın olan akşam vaktini kabul eder. Nablusî kendisine gelen bu teklife karşısında çok istediği bir fırsat elde etmiştir ancak bunun nasıl gerçekleşeceği noktasında tereddütleri vardı.

Çünkü Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret Hücre-i Şerîf'in pencere kısmından yapılabilmekte ancak Hz. Peygamber'in na'şının bulunduğu yerin iç kısmına girmek mümkün değildir. Harem Şeyhi'nin (Yusuf Ağa) teklifi üzerine Nablusî kolayca girilemeyen bu şerefli makama vasıl olup Hz. Peygamber'i ziyaret etmiş ve bu durumu bize şöyle aktarmıştır;

"Harem şeyhi bizi alsınlar diye Hücre-i Şerif görevlilerine haber göndermişti ve biz de hizmetçiler gibi üstümüzü yün elbise giyerek değiştirdik. Hücre-i Şerîf'in kapısı açıldı. Bizden önce bir hizmetçi (Tavaşî); bizden sonra da bir hizmetçi girdi. Ucunda ateşten bir alev olan demirden bir meşale verdiler ve yanında içine koymak için bir tabak vardı. Hz. Peygamber'in hücresine girdik ve kevkebüddürrî'nin karşısına geldik. Hizmetçi ateşi aldı tabağa koydu. İkinci hizmetçi Hz. Peygamber'in kabrini görelim diye ateşi yakına koydu. Ellerimi kaldırdım Fâtiha okuyup kendim, çocuklarım, kardeşlerim ve bütün müslimîn ve müslimât mü'minîn ve mü'minât için Allah (cc)'a dua

ettim. Sonra aynen girdiğimiz şekliyle oradan ayrıldık. İnşallah bizim için hayır ve bereket hâsıl oldu."

Nablusî bu makamda şöyle bir şiiri dile getirir:

قد دخلنا لحجرة المختر وشهدنا لوامع الأنوا
وتجلت لنا بدا ئع علم من معاني حقائق الأسرار
ووقد نا هناك قند يل نور علقته سلاسل من نضار
كان با لإذن من حقيقة سر ال أمر بدا منه بغير انتظار

"Seçkin Nebî'nin Hücre-i Saadetine girdik. Nur parıltılarına şahit olduk.
Sırrın hakikat manalarından harika ilimler tecelli etti.
Nur kandilini orada tutuşturduk. Parıltı uzantıları o kandile yapıştı.
Çok sürmedi ki, işin hakikat sırrı Nebi'nin izniyle böylece oldu."[586]

8. Sekizinci Gün

Yolculuğun 250. gün (15 Ramazan 1105/ 9 Mayıs 1694 Pazartesi)

Bu günün gecesinde Nablusî Emîru'l Haremeyn Sa'd b. Zeyd'e bir mektup yazar. Mektubunda öncelikle Allah (cc)'a hamd ü sena ve şükür ve Hz. Peygamber'e salâtdan sonra bütün Müslümanlara şamil dua ve temennide bulunur. Peşinden Sa'd b. Zeyd'i öven cümlelere yer verip onun Müslümanları korumak için gösterdiği gayreti takdir eder. Allah'ın ona yardım etmesi, düşmanlarına karşı zafer elde etmesi, sağ salim Medine'ye dönebilmesi ve Hz. Peygamber'in huzuruna çıkabilmesi için her sabah, akşam, ikindi ve diğer vakitlerde cemaati ile beraber dua ettiğini ifade eder.

Sabah olunca sabah namazının ardından Sa'd b. Zeyd'in askerleri ile beraber Medine'ye yakın olan Zü'lhuleyhe'de Ebyâr'u Alî diye anılan bir mekânda olduğu ve bugün Medine'ye vasıl olacağı haberi gelir. Bu haber üzerine Nablusî arkadaşlarından birini yanına alarak Sa'd b. Zeyd'i karşıla-

---

[586] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 165.

mak için Mısır kapısından Medine dışına doğru çıkar. Kimseleri göremeyince Zü'l-Huleyfe'ye kadar yol kat eder ve güneşin doğmasının ardından oraya vasıl olur. Orada kurulmuş olan çadırları, dinlenmekte olan ve değişik kabilelerden müteşekkil olan askerleri görür. Ardından Sa'd b. Zeyd için kurulmuş olan yüksekçe bir çadıra girer. Selam verip zafer vesilesi ile tebriklerini iletir ve sevincini bir kaside ile dile getirir.[587]

Sa'd b. Zeyd'in "Cevher" adındaki kölesi Nablusî'ye Sa'd b. Zeyd'in askerleri ile beraber Medine'ye girdiğini ve insanların onları karşılayıp yüksek sesle dua ettiklerini, daha önce konaklamış oldukları yerde rüyasında gördüğünü haber verir. Sonrasında Sa'd b. Zeyd oğlu Saîd ve askerleri ile beraber Medine'ye doğru yola çıkar. Medine'nin giriş kısmında tıpkı Cevher'in rüyasında olduğu gibi insanlar yüksek sesle dua ve tebrikte bulunarak kendilerini karşılar. Rüyanın vuku bulması Nablusî'yi taaccüp ettirir. Bir müddet daha yola devam ettikten sonra şehrin girişinde Harem Şeyhi Yusuf Ağa ve Medine kadısı Muhammed er-Rûmî kendilerini karşılar. İnsanlar da tabakalarına göre yerlerini almış yollarını gözlemektedir. Bu karşılamanın ardından Sa'd b. Zeyd Medine'ye girer ve ilk iş olarak Hz. Peygamber'in hücresine vasıl olup kendisini ziyaret eder. Sonrasında Sa'd b. Zeyd Mısır kapısından çıkıp Medine'nin dışında batı cihetinde bulunan evine varıp dinlenmeye çekilir.[588]

Nablusî bugünün son kısmını ve sahur içeceği ile ramazan orucunun faziletini bildiren şu rivayetleri bize şöyle aktarır:"O gece sahura kadar yattık ve kalkıp sahur yemeği yedik. Akşam yemeğinden sonra hurmayı suya koyardık. Sahur vakti sahur yemeğiyle birlikte içerdik. Bazen eğer varsa 'kuru mışmış' koyardık. Bu Resûlullâh (s.a.s.)'ın yaptığı bir şeydi. Bunu bereketli ve güzel buluyordu. Buhârî ve Müslim, Sehl b. Sa'd es-Sâıdî'den yapılan rivayette, Resûlullâh (s.a.s.) için geceden 'hurma suyu' hazırlandığı aktarıl-

[587] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 166.
[588] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 167.

mıştır.[589] Tirmizî'nin Hz. Âişe'den aktardığı rivayette, Hz. Âişe; Biz Resûlullâh (s.a.s.)için hazırlıyorduk. Sabah yapılıyor akşam içiliyordu. Akşam yapılıyor sabah içiliyordu.[590] Medine'de Ramazan orucu tutmanın çok faziletli olduğu rivayet edilmiştir. Taberânî, "Kebir"de Bilâl b. Hâris'ten merfû olarak rivayet eder ki 'Medine'de Ramazan orucu tutmak diğer beldelerdeki Ramazan orucundan bin kat daha hayırlıdır. Medine'de Cuma diğer beldelerdeki Cuma'dan bin kat daha hayırlıdır." [591]

Nablusî bu kısımda Medine'deki hurma çeşitlerinden bahisle onların isimlerine şu şekilde yer verir;

"Medine'deki hurmalar[592] çok çeşitliydi. 'Helvâ' isimli hurma bu çeşitlerin içerisinde en güzel olanıydı. Helvâ isimli hurmanın her biri küçük bir hıyar gibiydi. Ondan bal damlıyordu (bal gibiydi). Bu çeşit hediye ediliyordu. Neredeyse bu çarşılarda satılmazdı ve 'Şelbî' hurmasından büyüktü. Bazı âlimlerden Medine hurma çeşitlerini okudum."

Nablusî bu bölümde hurma çeşitlerinin isimlerini tek tek sayıyor ve 113 tane hurma ismi zikrediyor:

1- Ebû Leben (ابو لبن) ٢- Ümmü Dâvud (ام داود) 3- Ümmü'l helvâ (ام الحلوا) 4- etrâf'ül azârî (اطراف العدارى) 5- Ümmü'd Dühn (أم الدهن) 6- Ümmü Tıvâl (أم طوال) 7- Ümmü Kebab (أم كباب) 8- Ümmü Izam(أم عظام) 9- Esâbiu'l ğavle (أصابع الغولة) 10- Ümmü'd Dübân (أم الدبان) 11- Ebu hımâr (أبو حمار) 12- Ebzaz'ül kelbe (أبزاز الكلبة) 13-

---

589 Buharî, "eş-Şerâb",78.

590 Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, (ö.279/892), Sünenü't-Tirmizî, thk, Ahmet Muhammet Şakir, Dar'u ihyâ', Bab 7, (I-V), Beyrut. Tirmizî, "El intibâzü fi's-Sekâ", 1871.

591 Hüseyin b. Muhammed b. Saîd (1119), el-Bedru't-Temâm Şerh'uBülûğu'l Merâm, thk: Ali b. Abdullah, dar'u Hicre, (X), b.y.y., 2007, C. V, s. 380; Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 168.

592 Medîne'nin dört tarafında nahlistân ve gül [ü] gülistân ve mezâri' ve bâğ u bostân olmak ile hurmâsı kemâl-i halâvetde ve gayri müsmirât-ı âbdârı nihâyet-i letâfetde olup sâ'ir diyârın hurmâsından bu Medîne hurmâsı a'lâ ve ahlâdır. Kesret-i hurmâ ile ârâste ve hadîka-i dilküşâ ile pîrâste cennet-âsâ bir cây-ı fezâdır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 319.

Bürnî (برني) 14- Bürdî (بردي) 15- Berberî (بربرى) 16- Beyzu Erkad (بيض ارقط) 17- Bürnî vahşî (برنى وحشى) 18- Bürnî ukûl (برنى عقول) 19- Bürkâ (برقى) 20- Berberî Asfar (بربرى أصفر) 21- Bâzincâne (بازنجانه) 22- Beyda (بضة) 23- Bağdâdiyye (بغدادية) 24- Târic (تارج) 25- Telîs (تليس) 26- Tetemârâ (تتمارى) 27- Sa'lebe (ثعلبة) 28- Sa'lebiyye (ثعلبية) 29- Câdî (جادي) 30- Cevze (جوزة) 31- Cevhera (جوهرة) 32- Cemîle (جميلة) 33- Ca'ferî (جعفرى) 34- Hamâme (حمامة) 35- Hamîsa (حميصة) 36- Habşiye (حبشية) 37- Hadika (حدقة) ٣٨- Halâbe (حلابة) 39- Haşefe (حشفة) 40- Hadâriyye (حضارية) 41- Haysemiyye (خيثمية) 42- Huveyde (خويدة) 43- Haşbiye (خشبية) 44-Hasıyyetü'l Kelb (خصية الكلب) 45- Dehmâ' (دهماء) 46- Dâvüdiyye (داودية) 47- Zihne () 48- Ramâdiye (رمادية) 49- Rukey'a (ركيعة) 50- Zeavî (زعوى) 51- Zebîbiyye (زبيبية) 52- Ze'biliyye (زعبلية) 53- Sükriyye (سكرية) 54- Sükrice (سكرجة) 55- Semne (سمنة) 56- Senetü Hayber (سنة خيبر) 57- Senetü Zerkâ (سنت زرقاء) 58- Senetü Avf (سنة عوف) 59- Sevda' (سوداء) 60- Şeîra (شعيرة) 61- Şerşûra (شرشورة) 62- Şâhinşâniyye (شاهنشانية) 63- Şakriyye (شقرية) 64- Şahme (شحمة) 65- Şeybûbe (شيبوبة) 66- Sayhânî (صيحانى) 67- Sumğa (صمغة) 68- Sanâfirî (صنافرى) 69- Sâbiğa (صابغة) 70- Dab'atü'l vâdî (ضبعة الوادى) 71- Dubeyha (طبيخة) 72- Turfe (طرفة) 73- Zalûme (ظلومة) 74- Zâmira (ظامرة) 75- Usfânî (عسفانى) 76- Acve (عجوة) 77- Atâvî (عطاوى) 78- Amîs (عميس) 79- Acmiyye (عجمية) 80- Ğurâbiyye (غرابية) 81- Ğarîbetü'l ehl (غريبة الأهل) 82- Fiddıyyetü Bürdî (فضية بردى) 83- Feşâşe (فشاشة) 84- Fahriyye (فخرية) 85- Kayseriyye (قيصرية) 86- Karîbâtü'l Ğazâl (قريبات الغزال) 87- Kebîse (كبيسة) 88- Keylâniyye (كيلانية) 89- Lübâne (لبانة) 90- LÎsânü't Tayr (لسان الطير) 91- Mervediyye (مرودية) 92- Mechûle (مجهولة) 93- Meclele (مجللة) 94- Ma'kaliyye (معقلية) 95- Madrife (مطرفة) 96- Makmea (مقمعة) 97- Meşrûta (مشروطة) 98- Memsûsa (ممصوصة) 99- Mekyûye (مكوية) 100- Muassile (معسلة) 101- Mümezzikatü's Sevb (ممزقة الثوب) 102- Nu'mânî (نعمانى) 103- Nusâr (نثار) 104- Nûru'l Ayn نور العين() 105- Huzme (هزمة) 106- Heyfa' (هيفاء) 107- Heravî (هروى) 108- Vâsitıyye (واسطية) 109- Vehrâniyye (وهرانية) 110- Lâviyyetü'r Ra's (لاوية الرأس) 111- Yûnâniyye (يونانية) 112- Yâkûtiyye (ياقوتية) 113- Yesribiyye (يثربية) [593]

[593] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 168- 183.

9. Dokuzuncu Gün

Yolculuğun 251. günü (16 Ramazan 1105/ 5 Mayıs 1694 Salı)

Nablusî bugünün sabahında Şam kapısının dışındaki İmam Zeki'nin kabri ve makamının bulunduğu yerin yakınında bulunan Sa'd b. Zeyd'in güzel ve geniş olan evine gider. Nablusî burada Sa'd b. Zeyd'i metheden ve ebced hesabına göre birtakım şiirler söyler.

Nablusî bir konuya burada dikkat çekerek şunları dile getirir: Medine de beş tane bayram yaşanmaktadır. İlk iki tanesi şer'an belirlenmiş olan Ramazan ve Kurban bayramlarıdır. Diğer üç tanesi ise Hz. Peygamberi ziyaret, eşrafın yardım olunması ve Ramazan ayında Medine de oruç tutmak. Hz. Peygamber'i ziyaret etme konusunda Maliki âlimlerinden Abdî'nin aktardığına göre "Hz. Peygamber'i ziyaret etmek için Medine'ye yürümek Kâbe'ye yürümekten daha faziletlidir.[594]

Darekutnî ve Beyhakî'nin rivayetinde Nafî'nin İbn Ömer (ra)'den aktardığına göre Hz. Peygamber, "kim benim kabrimi ziyaret ederse ona şefaatim vacip olur." demiştir.

Darekutnî ve Taberânî'nin İbn Ömer (ra)'den rivayetine göre Hz. Peygamber, "Vefatımdan sonra kabrimi kim haccederse hayattayken ziyaret etmiş gibi olur.[595]

Taberânî'nin Ebû Derdâ'dan merfû olarak rivayetinde Hz. Peygamber: Mescid-i Haram da namaz kılmak yüz bin namaz, benim mescidimde namaz kılmak bin namaz, Beyti Makdis'te namaz kılmak beş yüz namaz gibidir.[596]

Nusretü'l Eşrâf'tan Nablusî, Mekke'deki ilk Müslümanların Medine'ye hicret edince oradaki ensar tarafından gördükleri yardımı kastetmektedir.

---

[594] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 87.
[595] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 88-89.
[596] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 138.

Tirmizî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber: "Kim Kureyş'i hor ve hakir görmek isterse Allah da onu hor ve hakir eylesin." buyurmuştur.[597]

Müslim rivayetinde[598] Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan'a okuduğu şu ayet dile getirilmiştir: "Allah'a ve Resûlün'e itaat edin. Ey Peygamber'in ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."[599]

Nablusî bu ayette ehli beytin günahlarının mağfiret edilerek tertemiz olmaları istendiğini dile getirip bu ayetten ehli beytin günahsız olduğu görüşünün anlaşılamayacağını dile getirmektedir.

Medine'de ramazan orucu tutmak konusunda Taberânî el-Kebîrinde Bilal b. Haris'ten rivayetle,[600] "Medine de Ramazan Medine'nin dışındaki beldelerdeki bin ramazandan daha hayırlıdır. Medine'de Cuma, Medine'nin dışındaki beldelerde ki bin cumadan daha hayırlıdır.[601]

Nablusî öğle namazından önce Medine'de Hanefi müftüsü olarak görev yapan Seyyid Es'ad Efendi'yi ziyaret eder. Bu zatın yanında Fetva Emîni Muhammed b. Mustafa Konevî ile Seyyid Ömer b. Ali es-Semhudî de bulunmaktadır. Aralarında edebî nükteler ve şer'î konular hakkında konuşmalar geçer. Harem de kıldıkları öğle namazının ardından Nablusî evine döner. Kendisini Şeyh Hayrettin b. Taceddin ziyarete gelir ve aralarında hadis ve fıkıh ilmine dair müzakereler meydana gelir. Ayrıca Nablusî, Sa'd b. Zeyd'in oğlu Saîd ile de bir araya gelir ve aralarında birtakım konularda konuşmalar meydana gelir.[602]

---

597 Tirmizî, "Kureyş ve Ensar'ın Fazileti", 3905.
598 Müslim, "Tavazu", 2080.
599 Ahzab, 33/33.
600 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 140.
601 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 175-176.
602 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 177.

10. Onuncu Gün

Yolculuğun 253. günü (18 ramazan 1105/ 12 Mayıs 1694 Perşembe)

Bugün geceden sabaha kadar sel şeklinde yağmur yağar ve insanlar teravih namazını Harem'in iç kısmında kılar. Nablusî, Medine kadısı Muhammed er-Rûmî'nin iftar davetine katılmak için mahkeme olarak kullanılan Sultan Kayıtbay medresesine gider. Müezzin akşam ezanını okuyunca medresenin penceresinden haremdeki hanefi imama uyarlar. Namaz sonrasında kadı ile Nablusî arasında, farklı mekânda imama uymanın caiz olup olmaması konusunda ilmi bir konuşma gerçekleşir. Hanefi mezhebinde önemli bir kaynak kabul edilen "Kenzü'd-Dekâik" adlı eserin şerhi "el-Bahru'r-Râik" ile Dürer şerhi üzene yazılmış olan "Şurunbülâlî" haşiyesi ve daha başka yerlerden kaynak göstererek mesele üzerine ilmi müzakerede bulunurlar.

Nablusî bu konudaki kendi görüşünü şu şekilde beyan eder; "Medine de bulunan Kayıtbay Medresesi'nin penceresi haremin batı duvarının iç kısmında kalmaktadır. Pencereye kadar bütün saflar bitişik olarak haremin iç kısmında kalmaktadır. Bundan dolayı imama uymak caiz olmaktadır. Eğer medrese haremin dışında olup müstakil bir kapıyla haremin ayrılsaydı imama uymak caiz olmazdı."[603]

11. On Birinci Gün

Yolculuğun 254. günü (19 Ramazan 1105/ 13 Mayıs 1694 Cuma)

Bugün günlerden cumadır. Nablusî bugün Haremde kılınan Cuma namazı bağlamında şu bilgileri aktarmaktadır;

"Cuma namazı için Ravza-i Şerîf'e geldik. Hatîp Abdurrahmân b. Ebi'l Ğays eş-Şafiî idi. O hatiplerin en faziletlisi ve en fakihi idi. Onun salihlerden

---

[603] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 178.

olup kabri Şâm Dımaşk'te olan Şeyh Ebû Bekir b. Kavâm el-Meşhûr'un zürriyetinden olduğu söylenir. Dımaşk'teki Kefersôsiyye karyesine nispet edilirler. Daha önce geçtiği üzere biz onlarla hacca gelirken Yenbü'ul Bahr denen yerde bir araya gelmiştik. Hatip hutbede imama uymayıp itaatten çıkan azgınlarla harp yapılmasından bahsetti ve bu konuda Mâverdi'nin 'Ahkâm-ı Sultaniye'sinden[604] bahsetti. Bu şekilde olan azgının canının ve malının heder olacağından bahsetti ve konuyu biraz daha uzunca anlattı. Hicâz Şerîf'i Sa'd b. Zeyd Haremi Nebevî'de kıble duvarının yanındaki Hz. Osman mihrabında hutbeyi dinliyordu. Hatib'e beyaz bir kaftan gönderdi ve onu hatibe giydirmek için minbere çıktı. Sonra Sa'd b. Zeyd, Hz.Osman mihrabına geçip namazı kıldırdı. Harem insanlarla doldu."[605]

Nablusî farklı cumalarda farklı hatiplerden bahsetmektedir. Yani bu hatipler değişmektedir. Meselâ bir sonraki cumada hatip Ahmed b. Ebi'l Ğays dir.

Nablusî Hz. Peygamber'i metheden bir Nebeviyye ve bunun yanında Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ile Hz. Fatıma'yı metheden kasideler nazmeder. Günün ilerleyen vakitlerinde İbn Cüreyşe diye bilinen Şam ehlinden Şeyh İsmail, Nablusî'yi ziyarete gelir. Bu zat Şam da Salihiyye beldesinde oturmakta olup daha sonra Medine'ye intikal edip Kuba Şeyhi'nin naibi olarak Kuba'ya yerleşir.

12. On İkinci Gün

Yolculuğun 261. günü (26 Ramazan 1105/ 20 Mayıs 1694 Cuma)

Nablusî sahur yapıp sabah namazını Harem-i Şerif'te kıldıktan sonra Hz. Peygamber'i ziyaret eder sonra cuma vaktine kadar evinde dinlenir. Cuma vakti yaklaşınca önce Hz. Peygamber'i ziyaret eder. Peşinden de cu-

---

[604] Mâverdî, el-Aḥkâmü's-sulṭâniyye, C. I, s. 5.
[605] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 179,180.

ma namazı için ravza-i şerifte yerini alır. Bugünkü cuma namazının hatibi şeyh Ahmed b. Ebi'l Ğays dir. Nablusî bugün iftar yapıp akşam namazını kılana kadar haremden ayrılmaz.

Nablusî ravzada düzenli olarak katıldığı teravih namazlarının hatimle kılınması konusunda şu bilgileri bizimle paylaşmaktadır;

"Bugün Ramazan'ın 26. günü akşamı da 27. gecesiydi. Şafii imamla beraber teravihi hatimle kılmak için dâvet edildim. (Şâfi üstadlar her sene ramazanda tam bir hatimle teravihlerini kılıyorlardı ve Ramazan'ın 27. gecesi hatimlerini bitiriyorlardı. Hanefi üstadlar da aynı şekilde tam bir hatimle teravihlerini kılıyorlardı ve Ramazan'ın 29. gecesi hatimlerini bitiriyorlardı.) Ravza-i şerîfe geldik. İnsanlar toplandı. Âlimler, devlet adamları, ekâbirden olanlar hazır bulundular. Her biri için mertebelerine göre geniş seccadeleri vardı. Hanefî müftüsü, Şâfî müftüsü, Medine kadısı, harem şeyhi, Hücre-i mutahharanın hizmetçileri, hatipler ve imamların hepsi hazır bulundu. Hicaz emiri Sa'd b. Zeyd askerleri ve evlatları ile Mekke tarafına sefere çıktığı için o yoktu. Bütün müezzinler hazır bulundu. İmam insanlara yatsıyı kıldırdı ve genç imam Seyyid Ömer b. Alî es-Semhûdî eş-Şâfiî teravih namazını kıldırdı."[606]

Ramazan'ın 26. gününün akşamı 27. gecesi ~~yani~~ Kadir gecesi olmaktaydı. Bu gecenin ihyası ile ilgili olarak Nablusî şunları aktarmaktadır:

"Kadir gecesinde Ravza-i Şerif'te müezzinler toplandı ve Resûlullah (sav)'ı metheden kasideler icra ettiler. Ravza-i Şerîf'i, minberi ve Hücre-i Mutahhara'yı da andılar. Huşû ve gözyaşı meydana geldi. Şehr-i Ramazân'a vedâ hakkında kasîdeler söylediler. Ravza-i Şerîfi'te çokça mum ve kandiller yaktılar. Anber, ûd ve gül suyu ile kokulandı her taraf. Hazır bulunanların her birinin önünde içerisinde yasemin, güzel kokulu kına çiçeği ve çeşitli kokulu bitkilerin olduğu bir çanak vardı. Hz. Peygamber'in mihrabında otu-

---

[606] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 186.

ran Harem Şeyh'i hatmi şerif mübarek olsun ~~için~~ diyerek imama (genç imam Seyyid Ömer b. Alî es-Semhûdî eş-Şâfiî teravih namazını kıldırdı.) altın ve gümüşle süslenmiş bir kaftan gönderdi. İnsanlar hatmi şeriften dolayı ayağa kalıp imamı tebrik ettiler. Sonra beraberce Hz. Peygamber'in kabrinin penceresinin önüne geldiler. Salihler ve abidler hep beraber hazır bulundu. O ara Yemen ehlinden aşk dolu, üstü dağınık meczup halli birisi harem-i nebinin avlusundaki kuyudan kırbayla su taşıyıp bir yandan da 'şifa, şifa' diyerek su dağıtıyordu. Su kabı dolaştı herkes içti bizde içtik. O kişi kimseden bir şey almadı ve kimseden istemedi. Bu olayda parlak bir hikmet vardır." [607]

Nablusî burada bir şiir nazmetmiştir. Bu merasim insanların huzur duymasına vesile olmuş daha sonra merasimin bitiminde insanlar evlerine dağılmış, yanan kandilleri ve ateşleri de söndürmüşlerdir.

13. On Üçüncü Gün

Yolculuğun 162. günü (27 Ramazan 1105/ 21 Mayıs Cumartesi)

Nablusî bugün sabah namazını kıldıktan sonra Hz. Peygamber'in hücresinin penceresi önüne gelir. Bu mekânda Şeyh Seyyid Mahmud el-Kürdî'yi ellerini Hücre-i Şerif'in penceresine koymuş, başını pencereye yaslamış, bakışlarını da Hücre-i Şerif'in içine sabitlemiş olduğu halde bulur. Bu zat âdeti üzerine kelama önce başlamazdı. Nablusî, Mahmud Kürdî'nin arkasında durup kendisine selam verip musafaha ettiler. Şeyh Mahmud Kürdî verilen selamı aldıktan sonra Nablusî'nin elinden tutup Fatma (ra) kapısı tarafına doğru yürürler. Cibril kapısına yakın bir yerdeki duvarın dibine oturup sual ederler. Kelam konusunda derin meseleler üzerine konuşurlar.

Daha sonra Şeyh Mahmud Kürdî Hz. Peygamberi yakaza halinde gördüğünü ve aralarında vaki olan birçok meseleyi Nablusî'ye hikâye eder.

---

[607] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 186.

Yalnız Mahmud Kürdî Hz. Peygamber'i rüyada gördüğünü aktarırken, bir yanda manevi sorumluluktan dolayı korku içinde olup bir yandan da Nablusî'ye "من كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار" hadisini aktararak bu mesele hususunda titiz olduğunu dile getirir.

Nablusî rüyada Hz. Peygamber'i yakaza halinde görmenin caiz olduğunu, âlimlerden, evliya ve sadıklardan birçok kişinin bunu müşahede ettiğini aktarır ve bunu teyit sadedinde Celaleddin es-Suyutî'nin "İnâretü'l Halek fî İmkâni Ru'yet'in-Nebiyyi ve'l-Melek" adlı eseri ile Kastallânî'nin "el-Mevâhibü'lledünniye" adlı eserinden bahseder.

Nablusî bu buluşmanın ardından ayrılıp evine dönmüş daha sonra ikindi namazını haremde kılmıştır. Mahmud Kürdî'nin daveti üzerine Ravza-i Şerife onun yanına gider. Onun yanında bülüğa ermemiş iki evladı bulunmaktadır. Akşam ezanı okununca Medine ehlinin âdeti üzerine hizmetçi içinde yiyecekler bulunan bir tabak getirip Mahmud Kürdî'nin önüne koyar ve o tabakla iftarını açarlar. Akşam namazını kıldıktan sonra sohbetlerine Mahmud Kürdî'nin evinde devam ederler. El-Kürdî "Tefsîrü'l Kurâni'l Azîm" adlı eserini Hz. Peygamber'den aldığı işaretle kaleme aldığını aktararak tefsir hakkında bilgi aktarır. Sekiz cilt olan bu tefsirin bir cildini Nablusî'ye getirip gösterir. Nablusî bu tefsiri beğenir. Daha sonra beraberce haremde yatsı ve teravih namazlarını kılıp Hz. Peygamber'i ziyaret ederler.

Nablusî bu bilgilere ilaveten şunları da bize aktarmaktadır;

"Ramazan'ın 29. gecesi Hanefi imamın bitirdiği hatim için tıpkı 27. gecesinde Şafiî imamın hatim merasimi gibi merasim yapıldı. İnsanlar konumlarına göre hazır bulundu. Seccadeler yayıldı. Âlimler ve ileri gelenler geldi. Medine kadısı, Harem şeyhi, Hücre-i Mutahhara'nın hizmetçileri, müezzinler hazır bulundu. Sonra Hanefi imam Abbâsî halifelerin zürriyetinden ve e-Halîfetî diye meşhur olan eş-Şeyh Muhammed el-Mütevekkil alellâh teravih namazını kıldırdı. Sonra çokça mumlar ve kandiller tutuşturulup buhurlar yakıldı. İçinde çeşitli koku ve çiçeklerin olduğu tabaklar konuldu. Hz. Pey-

gamber'i medh ve Ramazan ayına veda hakkında kasideler okundu. Harem Şeyhi Hanefi imama altın ve gümüşle süslenmiş göz alıcı güzel bir kaftan gönderdi ve insanlar imamı tebrik ettiler. 27. gece şafiî imama ve 29. gecesi de hanefî imama verilen bu kaftanlar Saltanat-ı Aliye'nin bir nişanıydı. Merasim bitince katılımcılar ayağa kalkıp hatmi şerif dolayısıyla imamı tebrik ettiler"[608]

Nablusî bu kısımda Muhyiddin İbn Arabî'ninRavza-i Şerif hakkında yazdığı şiirden alıntılar yapmaktadır.

14. On Dördüncü Gün

Yolculuğun 265. günü (1 Şevval 1105/ 25 Mayıs 1694 Çarşamba)

Ve bugün Şevval'in biri Çarşamba yani bayram günü. Nablusî bayram sabahını şu şekilde aktarmaktadır;

"Câmi'u-s Sağîr şârihi Şems'ül Alkamî'nin zürriyetinden olan Şeyh Yahya eş-Şâfiî öne geçip bayram namazını kıldırdı. Birinci rekâtta ihram tekbiri hâriç yedi tekbir getirdi. İkinci rekâtta kıyam tekbiri hâriç beş tekbir getirdi. Bunu Şafii mezhebinin kaidelerine göre yaptı. Sonra minbere çıktı beliğ ve güzel bir hutbe okudu insanlarla beraber dua etti. Sonra insanlarla beraber Hz. Peygamber'i ziyaret ettik. Sora arkadaşımız Abdulkâdir ve evlâdıyla beraber Bakî'ul Garkad'a gittik. Orada defnedilenleri ziyaret ettik. Yolda ve kabristanlıkta insanlar arasında izdiham oluşturmuştu. Fâtiha okuduk; evlatlarımız, kardeşlerimiz ve bütün Müslümanlar için dua ettik. Arkadaşımız Abdülkâdir'le beraber onun evine döndük. Haremi Şerif'ten çıktık Harem Şeyhi'nin evine gittik. Evin avlusunda büyük bir sofra vardı. Her bayram olduğu gibi bu bayramda âdetleri üzerine âyân ve ekâbîr buradaydı. Yemekten yedik ve sonrasında da Harem şeyhinin bayramını tebrik

---

[608] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 189.

ettik. Sonra Medine kadısı Muhammed efendinin ziyaretine gittik. Sonrasında da Medine ehlinden insanlarla buluşmak için beldemizde âdet olduğu üzere evimize gittik."[609]

Âlim zatlardan birçok kimseler bayram günü Nablusî'yi ziyarete geldiler. Bu kimseler; Abdurrahman n Ebi'l Ğays el-Hatîb eş-Şafiî, kardeşi Taceddin b. Ebi'l Ğays (harem-i Şerif'te vakit tayin edenlerin reisi), eş-Şeyh Muhammed Saîd, Şeyh İbrahim el-Kevrânî el-Kürdî'nin oğlu Şeyh Muhammed Tâhir, eş-Şeyh Mûsâ el-Basrî (Şeyh İbrahim el-Kevrânî el-Kürdî'nin öğrencisi), eş-Şeyh Yahyâ el-Alkamî, Şeyh Mirza Efendi eş-Şâmî'nin oğlu eş-Şeyh Abdurrahmân ve Medine ve Şamlı olanlardan dostlar ahbaplar birçokları ziyarete geldiler.

Sonra seyit Abdulkâdir ve oğlu Abdurrahman ile beraber sahabeden Malik b. Sinân'ın (Ebû Said el-Hudrî'nin babası) kabrine uğradılar. Onun kabri Medine'nin batı tarafında Medine'nin girişindeki surlara yakındı. Üzerinde bir kubbe vardı. Binası eski idi ve bir de mihrab vardı. Yola uzanan pencereleri olup çevresinde de zeytin ağaçları vardı. Fâtiha okuyup dua ettiler. Mısır kapısından çıkıp batı cihetindeki Seyyid Abdurrahman'ın kasrına gidip akşam vaktine kadar burada dinlendiler. Sonrasında da akşam ve yatsı için hareme döndüler. Burada Nablusî, "İbn Mebîz" diye meşhur olan Yusuf b. Muhammed el-Kıdâmî'nin kendisi hakkında yazmış olduğu nazım halindeki methiyeye yer vermiştir. Yine bu zatın nazm halinde kaleme aldığı bir Nebeviyye mevcuttur. Nablusî bu günüm sonunda ziyaretine gelen "yetim" olarak meşhur olan Şeyh Muhammed Emin'le bir araya gelip müselsel hadis hususunda detaylı olarak müzakerede bulunurlar.[610]

---

[609] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 191.
[610] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 192-199.

15. On Beşinci Gün

Yolculuğun 268. günü (3 Şevval 1105/ 27 Mayıs 1694 Cuma)

Bu günün sabahında harem-i şerifte imam ve müderris olan Seyyid Ömer ve Şeyh Ahmad et-Tünbüktî beraberindekilerle beraber Nablusî'yi ziyarete gelir. Daha sonra Nablusî merhum Şeyh İbrahim el-Hayarî'nin oğlu Şeyh Ahmed el-Hayarî'nin ziyaretine gider. Bu zat rahatsız olup evinden çıkamayacak durumda olan genç bir şahsiyettir. Nablusî bu kısımda Ahmed el-Hayarî'nin nazmettiği şiire yer vermektedir. Daha sonrasında Nablusî "Şerhü'l Besmele" kitabının musannifi olan Şeyh Ahmed'in kardeşi İbrahim b. Muhammed b. Ali'yi ziyaret eder. Peşinden de sırasıyla Medine'de Hanefi müftüsü olan Es'ad Efendi, Hayrettin İlyas ile babası Taceddin İlyas, Medine Kadısı Muhammed Efendi'yi ziyarete gider. İlmi konularda müzakerelerde bulunurlar.

Nablusî yaptığı ziyaretlerin ardından evine döndüğünde kendisine ilki dostu Şeyh Zeynel Âbidin el-Bekrî'den diğeri ise Buhayra müftüsü Şeyh İbrahim el-Abîdî'den olmak üzere iki tane mektup gelir.

Şeyh Zeynelabidîn el-Bekrî mektubunu, Nablusî'nin yolculuğun 203. günü Receb ayının yirmi yedisinde, Müveylih kalesinden yazmış olduğu mektuba cevap olarak göndermiştir. Mektubuna Allaha hamd ile başladıktan sonra ihlas, muhabbet, latâif, manevi göz gibi tasavvufî konulara vurgu yapar ve "aklî ve naklî ilimleri kendinde toplayan ve manevî faziletleri kendinde toplayan" gibi cümlelerle de Nablusî'ye övgüde bulunur. Bununla beraber duaya ihtiyacı olduğunu; haremeyn, Hz. Peygamber'in huzuru ve arafat vakfesi gibi noktalarda yapılan dualarda kendilerini de unutmamalarını temenni ettiğini dile getirmiştir.

Peşinden de göndermiş olduğu mektubun kendisine ulaştığını, buna çok sevindiğini, sağlık-afiyet içinde olduğunu bildirerek kıyamete kadar hayır afiyet içinde olmasını temenni ederek selamlarını iletir. Son olarak da her ne

kadar Mısır'da bazı sıkıntılar mevcut olsa da kendilerini unutmadığını dile getirerek mektubunu bitirir.[611]

Şeyh İbrahim el-Abîdî'de mektubuna bir şiirle başlayarak sonrasında Allah'tan istimdat istemektedir. Devamında Hz. Adem'in yaratılışından, bütün esmanın kendisine öğretilmesinden, insanın yaratılışından ve Allah'ın noksan sıfatlardan münezzeh oluşundan, insanın hem suret hem de mana olmak üzere iki yönü olduğundan bahsederek vermiş olduğu nimetlerden dolayı Allah'a (cc) hamd ederek teşekkür eder. Peşinden de Nablusî'yi öven cümleler kurup özellikle de kendisine göndermiş olduğu şiirin edebî sanatla dolu olduğu ve altın değerinde olduğu vurgusunu yaparak daha birçok konuda Nablusî'yi metheder. Son olarak da selamlarını ileterek dua beklediğini bildirip mektubunu nihayete erdirir.[612]

Nablusî bu mektupları okuduktan sonra genç Fazıl Muhammed Tahir'i ziyarete gidip bir müddet onun yanında oturup bu zata ait olan özel kitaplıktaki kitapları inceler.

16. On Altıncı Gün

Yolculuğun 271. günü (6 Şevval 1105/ 30 Mayıs 1694 Pazartesi)

Nablusî bugün sabah namazını harem-i şerifte kıldıktan sonra Kuba'yı ziyaret etmeye niyet eder ve Mescid-i Kuba'dan başlamak üzere Medine'deki mescitlerin bir bölümünü gün içerisinde ziyaret eder. Ziyaret edilen bu mescitleri burada ele alacağız. Kalan mescitleri de[613] ileride anlatacağımız üzere yolculuğun 274. gününde ziyaret etmektedir.

16.1. Kubâ Mescidi

[611] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 202.
[612] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 205.
[613] Medine de Hz. Peygamber'in namaz kıldığı mescitlerin isimleinin hangileri olduğu ile ilgili detaylı bilgi için Bkz: Levent, "Eyüp Sabri Paşa", a.g.t., s. 189.

Nablusî ve beraberindekiler harem-i şerife giderek Hz. Peygamber'i ziyaret ederler ve peşinden sabah namazını kılarlar. Sonra Kubâ'yı[614] ziyaret etmek isterler. Bazı Medineliler Kubâ[615] için "İslâm'ın kubbesi"[616] demektedirler.

Yâkût, "Müşterek"inde[617] Kubâ' (قباء) şeklinde zikretmiştir. Semhûdî[618] ise Kubâ (قبا) şeklinde zikretmiştir. Nevevî "Tehzîbü'l Esmâ' vel-Lüğât" adlı eserinde demiştir ki "En meşhuru Medine'ye yakın bir köy olmasıdır." İbn Cübeyr; "Kubâ, Medîne'ye bitişik bir şehirdir. Yollarında hurma bahçeleri vardı. Evleri ise mescit tarafına uzanıyordu. Denilmiştir ki Kubârâ ismindeki kuyudan dolayı bu beldeye Kubâ denilmiştir." Bâcî demiştir ki "Medine'ye iki mil uzaklıktadır."[619] Nevevî, Kadı İyâd'ın "Meşâriku'l Envâr"ından rivayetle üç mil olduğunu söylemektedir. Bu hafız İbn Hacer'in "Kubâ, Mescid-i Nebevî'nin bir fersah uzağındadır" ifadesinden çıkarılmıştır.

Semhûdî, mescid-i nebinin Cibrîl kapısı ile Kubâ Mescidi'nin[620] eşiğinin arası şark tarafından yedi bin zira' olduğunu bize aktarır.[621] Aynı şekilde Semhudî şunları da nakleder;

---

614 Kuba Medine'den yaklaşık iki mil uzakta olup kıble yönündedir. Eskiden Medineye bitişik büyük bir merkezmiş. Çoğunlukla kıble tarafında olan ve Medine'nin etrafını saran ve yol boyunca sıra sıra bahçeleri vardır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 140; yol boyu hurma bahçeleri vardır. İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 184.

615 İki yüz hâne-i ma'mûreli bâğ-ı irem-misâl bir karye-i ferah-fezâdır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 325.

616 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 325.

617 El-Hamevî, el-Müşterik, s. 339.

618Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 593; Vefâü'l Vefâ, C. IV, s. 1284-1285.

619 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 387.

620 Kuba Mescidi Kare şeklinde olup sonradan yenilenmiştir. Uzak mesafeden görülebilen beyaz ve uzun minaresi vardır. Kıble tarafının ötesinde kalan sahanlıkta bir yükseklikte Hz. Peygamberin ilk namaz kıldığı mihrap bulunur. Mescidin kıblesinde birden fazla mihrap bulunup Batıya açılan tek kapısı vardır. Yedi ravaktan oluşmaktadır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 140. Kuba Mescidi'nin kıble tarafında Mescid'i Alî diye isimlendirilen bir mescid vardır. Yine mecid olarak kullanılan Sa'd İbn-i Hayseme'nin evi vardır. Ve yine kıble tarafında Külsüm B. el-Hedm 'in evi vardır. İmriü'l Kays'ın oğlu olup Medine'de Ensar'ın yaşlılarındandır. Hz. Peygamber Kubaya geldiğinde kendisini ilk olarak karşılayanda

"Sahihayn da şöyle bir rivayet vardır: 'Hz. Peygamber hem yaya hem de binek üzerinde Kubâ'yı ziyaret ederdi. Orada iki rekât namaz kılardı.' şeklinde de sahihayn da rivayet vardır. Buhârî ve Nesâi de 'Hz. Peygamber her cumartesi yaya veya binekle Kubâ'yı ziyaret ederdi. Abdullah b. Ömer de aynısını yapardı.' Şerîk b. Abdullah en-Nemr; 'Hz. Peygamber, Kubâ'ya pazartesi günü gelirdi.' Muhammed b. Münkedir; 'Hz. Peygamber Kubâ'ya Ramazan'ın on yedisinde sabah gelirdi.' Yahya, Kitab-ü Rezîn adlı eserinde İbn Münkedir'den rivayet ederek şöyle demiştir: 'İnsanlar Ramazan ayının on yedisinde sabah Kubâ'ya gelirlerdi.' Zeyd b. Eslem: 'Yüce Allâh'a hamdolsun. Kubâ Mescid'i bize yakındır. Eğer ufuklarda olsaydı biz yine hızlı yürüyen develer gibi giderdik.'[622] Tirmizî: 'Hz. Peygamber Kubâ'da kılınan namaz bir umre sevabı gibidir.' İbni Mâce: 'Hz Peygamber Kim evinde abdest alırsa sonra Kuba'ya gidip onda bir namaz kılarsa bir umre ecri vardır.' buyurmuştur."[623]

Nablusî, Kubâ ziyareti için çıktıkları yolculuğu şu şekilde dile getirir;

"Hayvanlarımıza binip cemaatimizle beraber yolumuza devam ettik. Yolu bilen Medineli birtakım insanlarda yanımızdaydı. Ebu Saîd el-Hudrî'nin babası Mâlik b. Sinan'ın[624] kabrini ziyaret ettik. Kabir surun içindeydi. Fâtiha okuyup dua ettik. Sonra bâb-ı mısrîden çıktık. Kıble cihetine yöneldik ve Kubâ'ya ulaştık. Bostanlar arasından çokça hurma ve çeşitli

---

odur. Bedirden önce vefat etmiştir. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 387; Sehâvî, et-Tuhfetü'l-laṭîfe, C. I, s. 41; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, C. I, s. 242. Kuba Mescidi'nin batı tarafında nahiyede etrafı taşlarla çevrili olan ve içinde gariplerin oturduğu evlerin olduğu büyük bir bağ vardır. Bu garipler için vakıf vardır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 388.

621 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, S. 593; Vefâü'l Vefâ, C. IV, s. 1285.

622 el- Bağdâdî, et-Tabakâtü'l Kübrâ, C. I, s. 245.

623 Müslim,"Kuba Mescidi'nin fazileti babı", 97; Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 371; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, s. 387.

624 Evliya Çelebi bu konuda şöyle söylemektedir: Ebû Sa'îdü'l-Hudrî. Lakabı Sa'd bin Mâlik Sinân'dır. Ehl-i Medîne ve kavm-i Ensâr'dandır. Müddet-i ömür 94 sene. Abdülmelik bin Mervân asrında sene 74 merhûm olup Hazret-i Abbâs cenbinde medfûndur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 321.

meyve ağaçlarının yanından geçtik. Bazı ağaçlar duvarlı bazıları ise duvarsızdı. Büyük bereketli bir suya kavuştuk. Mescidin sol tarafına yakın bir yerde kuyudan su çıkıyordu. O kuyunun etrafında bahçeler vardı. Kuyudan hayvanlarla su çıkartılıyordu. Sonra az gittik takva üzere kurulmuş Kubâ Mescidi'ne ulaştık."[625]

Semhûdî, İbn Neccar'dan alıntıyla şunları bize aktarmıştır;

"Kubâ Mescidi'nin[626] uzunluğu ve eni eşittir.[627] Her ikisi de 68 zirâdır. Ömer b. Abdulaziz Kubâ Mescidi'ni[628] genişletmiş ve mozaikle onu nakışlamıştır. Bir de tavanı sacdan bir minare yaptırmıştır. Ortasında geniş ferah bir şerefesi vardır. Zamanla minaresi yıkıldı. Sultan Nurettin Zengî'nin veziri Cemalettin İsfahânî h. 555'te tekrar imar etmiştir. Melik Nasır b. Kalâvûn 833 (733)'de yenileme yapmıştır. Eşref Birsebây 884 (840)'te Şeyhu'l Huddâm Kâsıl Mahallî eliyle tavanını yeniletmiştir. 877'de düşen minare 881 yılında yenilenmiştir."[629]

---

[625] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 210.

[626] Câmi'-i Kubâ Hazret-i Resûl'ündür. Gazâ mâliyle binâ olunmuşdur. Batı tarafına doğru açılan bir kapısı vardır. Öncelikle Hazret-i Peygamber Mekke'den Medîne'ye hicret ederken bu câmi' mahalline gelüp üç gün bunda sâkin olup bir mescid-i muhtasar binâ etdiler. Ba'dehu Tebük ve Uhud ve Huneyn gazâsının mâl-ı ganâyiminden câmi'-i kebîr inşâ etmişlerdir. Doğudan batıya uzunluğu yüz yigirmi ayakdır, kâmil veeni mihrâba dek altmış ayakdır. Ve harem dahi uzunluk ve en olarak yüzer ayakdır. Ve bu câmi' içre cümle kırk sütûn destek üzere kubbe binâ-yı kavîdir. Aslâ ağaç binâ yokdur. Mihrâbı tarz-ı kadîm bir gösterişli binâdır. Üstünde bu âyet-i şerîf thkrîr olunmuşdur. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 325.

[627] İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 185.

[628] Ve bu câmi'in sol tarafı köşesinde bir küçük mihrâb vardır. Anda Hazret-i Resûl dâ'imâ ibâdet edüp tilâvet-i Kur'ân ederlermiş. Ana Mihrâb-ı Mekşûf derler. Bu mihrâbda bir küçük pençere-misâl bir delik vardır, Mekke cânibine nâzırdır. Hazret bu delikden dâ'ima Mekke tarafına nazar edüp vatan-ı aslîsi olan Mekke ârzûsun def' edermiş. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 326.

[629] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 375; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 809-810. Not: Nablusî "el-Hakîka ve'l mecaz" adlı eserinde vermiş olduğu 833 tarihi ilgili kaynaklara baktığımızsa 733 tarihini tesbit ettik. 884 tarihini ise 840 olarak müşahade ettik.

Nablusî mescidi ziyaret ettikten sonra şu bilgiyi bize aktarmıştır; "Şu anda Kubâ Mescidi'nin binası eskimiştir. Yenilenme ve imara muhtaçtır. Kuba'da bostanlar vardır."[630]

16.2. Dırar Mescidi

Semhûdî, Mescid'i Dırâr hakkında aşağıdaki rivayetleri dile getirmiştir;

Beyhakî'nin ibni Abbas tan gelen rivayetini şöyle aktarmıştır: "Onlar ki Mescid-i Dırâr'ı kendilerine mescit edindiler."[631] ayetinde dile getirilenler ensardan bazı kişiler olup bir mescit bina ettiler. Ebû Âmir onlara mescidinizi yapın. Ben Rum meliki Kayser'e gidip ondan alacağım askerlerle geleceğim ve Muhammed ile ashabını buradan çıkaracağım dedi. Mescidin yapımı bitince Hz. Peygamber'e gelip "Biz camimizi yaptık. Orada namaz kılarsanız buna seviniriz." dediler. Yüce Allah şu iki ayeti kerimeyi gönderdi: "Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takva üzere kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever." Diğer ayeti kerime ise "Binasına Allah korkusu ve rızası üzere kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup onunla beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez."[632]

Urve: Kubâ Mescidi'nin yeri (لية) isminde bir kadına aittir. Orada eşeğini bağlıyordu. Sa'd b. Haysem mescidi bina etti. Mescid'i Dırâr ehli dediler ki biz (لية)'nin eşeğini bağladığı yerde namaz kılıyoruz. Biz bir mescit inşa edeceğiz. Ebû Âmir gelip bize imam olana kadar orada namaz kılacağız. Ebû

630 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 210.
631 Tevbe, 9/107.
632 Tevbe, 9/108-109.

Âmir yüce Allah ve onun peygamberinden firar etti. Mekke'ye sonrasında da Şam'a gitti. Orada öldü. Yüce Allah Tevbe 107. ayeti gönderdi[633].

Zührî: Hz. Peygamber Tebük seferinden dönerken bu ayet "Bezy'i Evân" denilen yerde indi. Bu yer gündüz yolculuğu ile Medine'ye bir saat mesafedeydi. Hz. Peygamber'e Mescid-i Dırar hakkında bu ayet indi. Hz. Peygamber Mâlik b. Dahşem[634], Ma'n b. Adiy ve kardeşi[635] Âsım b. Adiy'i çağırdı ve dedi ki "Ehli zalim olan bu camiye gidip onu yıkın ve yakın." Onlar da hızlı bir şekilde gidip orayı yıktılar ve bir meşale ile yaktılar.

Başka bir rivayette: Bu yıkma ve yakma işi ile görevlendirilenler gittiler. Sâlim b. Avf eşrafı geldi. Mâlik b. Dahşem bir meşale aldı ve sonra Mescid-i Dırar'a geldiler. Dırar ehli mescitten ayrıldılar. Onlarda orayı yakıp yıktılar. Hz. Peygamber emretti Dırar Mescidi'nin yeri pis kokular gelen bir çöplük yapıldı. [636]

Câbir b. Abdullah: Hz. Peygamber zamanında Mescid-i Dırar'ın yerinden duman çıktığını gördü. Nakletti ki Dırar ehli orada üç günden fazla namaz kılmadılar 4. gününde gündüzündeydi.

Half b. Yâmîn: Ben münafıkların mescidini gördüm. Ebu Ca'fer-i Mensur zamanında o yıkılan Mescid-i Dırar'ın yerinden dumanlar çıkarken gördüm. Demek ki çöpler yakıldığı için onların dumanı görülüyordu.

Mutrî: Mescidi Dırar'ın[637] izi kalmadı. Mescid-i Dırar'ın yeri bilinmiyor. Kubâ Mescidi'nin etrafında olduğu da söyleniyordu.[638]

---

633 Tevbe, 9/107.

634 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 377.

635 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 377; Vefâü'l Vefâ, s. 816.

636 Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed Zeyleî, Tahrîcü'l Ehâdîs Ve'l Âsâru'l Vâkıa' fî Tefsîril Keşşâf li'z-Zemahşerî, thk: Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd, Dar'u Neşr, (I-IV), Riyad, 1994, C,II, s. 102.

637 Mescid-i Dırar, Kuba Mescidi'nin batı tarafındadır. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 388.

638 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 377-378; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 814.

Nablusî ise şunları dile getirmiştir:

"Bilinen o ki ilk günden beri takva üzere kurulan mescit Kubâ Mescidi'dir. Mescide girip iki rekât namaz kıldık ve dua ettik. Kubâ Mescidi'nde mihrap ve büyük bir minber var. Kıble duvarının sonunda "Mihrâb'ül Keşf" diye isimlendirilen başka bir mihrap daha vardı. Hz. Peygamber orada Mekke'yi ve Kâbe'yi keşfediyordu. Burada başka bir mihrab daha vardı. 'İlk günden beri takva üzerine bina edilen mescid' ayeti[639] burada nazil oldu. Bu mihrabın üzerine bu ayet yazılmıştı. Üzerine bu ayetin yazılı olduğu mihraptan başka ona yakın bir mihrap daha vardı. Ona "Mebrekü'n-Nâka" (devenin çöküş yeri) deniyordu. Mübarek mescide güzel eserler vardı. Her hal üzerine ondan teberrük etmek istedik. Her mihrapta iki rekât namaz kıldık"[640]

Semhûdî: Kubâ Mescidi'nde birçok mihrablar vardı. Ama aslını-nasıl olduklarını bilmiyorum. Mescidin kapısının eşiğindeki mihraba gelince; İbni Habîr'e göre o mihrab Hz. Peygamberin devesinin çöktüğü yerdi. Ancak aslını bilmiyorum. Lakin insanlar arasında meşhur olan buydu. [641]

Nablusî bu bilgileri aktardıktan sonra kendisine aktarılan şu haberi de ilave etmektedir;

"Şam Dımaşkte beraber kaldığımız salih bir arkadaşım bana haber verdi, ilim talep ediyordu. Medine yakınında bir sene kalmıştı ve ihtiyacını gidereceği hiçbir şeyi yoktu. Bu genç Muhyiddin İbn Arabî'nin"Kitâb'ü Unekâ'ü Mağrib" adlı kitabını ödünç olarak bir nüsha yazmış ve ihtiyaçlarını gidermek için satmak istemişti. Para karşılığı yazdığı nüshayı da elbisesinin altına koyup devesine binmişti. Kubâ Mescidi'ni ziyaret etmek istedi. Mescide ulaşınca hayvanından indi. Âdet üzerine Mescidin kapısında çocuklar onu karşıladılar. Genç mescide iki rekât namaz kıldı. Çıkarken hay-

---

639 Tevbe, 9/108.
640 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 211.
641 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 377-378; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 808,809.

vana binmesi için o çocuklar hayvanını tuttular. Oradaki bu çocuklara hediye vermek adettendi. O gencin çocuklara verebileceği hiç bir şey yoktu. Önce elini cebine koyup bir şeyler arama faaliyeti yaptı. Sonra elini yazdığı nüshanın üzerine koydu. Nüshanın içinde beş tane altın mısrî para buldu. Bir tanesini bozdurup çocuklara bir şeyler aldı. Nüshayı satmadı. Kalan parayı da yüce Allah ona çıkış yolu gösterene kadar harcadı. Bu ölümünden sonra Muhyiddin İbn Arabî'nineliyle ona gösterilmiş bir keramettir. Ehli sünnete göre ölü veya diri evliyanın kerameti haktır."[642]

Biz mescitten çıktık biraz gittik, İmam Ali b. Ebî Talib'in mescidine vardık. Bu küçük bir mescitti. İki rekât namaz kılıp dua ettik. Oradan çıkınca da az ilerdeki Mescid-i Fâtıma'ya uğradık. İki rekât namaz kılıp dua ettik.

16.3.Mescid-i Fâtıma

Nablusî, Kuba Mescidi'ni ziyaret ettikten sonra oraya yakın bir yerde bulunan Mescid-i Fâtıma'yı ziyaret edip iki rekât namaz kılmıştır. Ancak bu mescit hakkında bilgi vermemektedir.[643]

16.4. Şems Mescidi

Nablusî, Mescid-i Fatıma'yı ziyaret ettikten sonra az bir mesafe yürüyerek Mescid-i Şems'e gelir. Nablusî bu mescidle alakalı olarak şunları aktarmıştır;

"Allahu âlem bu mekândayken Hz. Ali'nin dizleri üzerinde uyurken Hz. Peygamber'in üzerine güneş doğdu. Bu yüzden bu isim verildi. (Güneş önce battı sonra tekrar doğdu). Merhum babam Dürer ve Ğurer'in şerhi üzerine yazmış olduğu şerhin Kitâb'ü-s Salâh bahsinde şöyle söyler: 'Güneş battı sonra tekrar doğdu.' Şafîi: Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin odasında uyuyorken güneş battı. Sonra Hz. Peygamber uyanınca Hz. Ali namaz kaçtığını söyledi. Hz. Peygamber 'Allâhım! Ali senin ve Resul'ünün itaatindeydi gü-

642 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 212.
643 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 212.

neşi gönder.' diye dua etti. Güneş geri geldi ve Hz. Ali namazını kıldı.[644] Bu olay Hayber'de olmuştur ve bu hadis sahihtir. Tahavî ve İyad da bunu nakletmektedir. Taberânî, İbn Cevzî gibi bu hadis için mevzu diyenlerin hata ettiğini dile getirmiştir. Babam, ikindi namazı güneşin batması ile kaza olur. Güneşin tekrar dönmesiyle edaya dönmez. Hz. Peygamber'in 'Ali senin ve Resul'ünün taatindedir.' sözü Hz. Ali'nin hususi bir durumudur. Genele şamil olmaz demiştir."

Nablusî, buradaki görüşleri aktardıktan sonra kendi görüşünü de şöyle aktarmıştır;

"Aslolan hususi olmamasıdır. Hususiliği gerektiren bir nas olmadığı sürece naslar umumiliğe hamlolur. Burada ki söz Hz. Ali'ye has değildir. Yüce Allâh ve Resul'ünün taatinde başka birisi için de olabilir. Bu haberde olmuştur. Mescid-i Şems diye zikredilen bu mescidin isimlendirilmesindeki bu olay Kubâ'da da gerçekleşmiş olabilir. Bu mescide girip iki rekât namaz kılıp dua ettik."[645]

16.5. Eris Kuyusunun Yanındaki Küçük Mescidi

Nablusî yanındakilerle beraber Mescid-i Şems'i ziyaretten sonra Hz. Peygamber'e ait olan yüzüğü Hz. Osman'ın düşürmüş olduğu Erîs kuyusuna diğer bir ismi ile "Hatem Kuyusu"nun yanına gidip teberrük niyetiyle bu kuyudan su içtiler. Bu kuyunun yanında küçük bir mescit bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in Erîs kuyusundan abdest alıp yanındaki mescitte de namaz kıldığı rivayet edilmektedir. Nablusî bu mescide girip burada iki rekât

---

[644] Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed Selâme b. Abdulmelik b. Seleme el-Ezdî Tahâvî (ö.321/933), Şerh'u Müşkilü'l-Âsâr, thk, Şuayb Arnavut, Müessese er-Risale, (XVI), b.y.y., 1494 C. III, s. 92.

[645] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 213; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihaye adlı eserinde bu hadisin sahih olmadığını belirtmektedir. Bkz: Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkī eş-Şâfiî (ö. 774/1373), el-Bidâye ve'n-nihâye, thk: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, Dâr Hicr, (I-XXI), Cize, 1998, C. XI, s. 89.

namaz kılıp dua etmiş peşinden de Erîs kuyusu hakkında şiir nazmetmiştir.[646]

16.6. Samd Bostanı

Nablusî, yanındakilerle beraber Erîs kuyusunun yanındaki mescidi ziyaret ettikten sonra Kuba Mescidi'nin yanındaki Samd Bostanı'na gider. Arkadaşları ile beraber oradaki hurmalıkların gölgesinde üzüm asmalarının altında otururlar. Burada Nablusî'nin dostu olan ve Dımaşk'ta on yıl kadar komşuluğunu yapan ve Kuba Şeyhi'nin vekili olan Şeyh İsmail el Cüreyşe eş-Şâmî de onlara katılır. Şam Dımaşk'ta onunla geçen güzel günlerden bahisle oturup sohbet edip ferahlarlar. Daha sonra kalkıp beraber ikindi namazını kılarlar. Bu ziyaretin ardından Medine'ye harem-i şerife dönerler. Akşam ve yatsıyı beraber burada kılıp Hz. Peygamber'i ziyaret ettikten sonra kaldıkları evlerine dönerler. Nablusî burada Samd Bostanı hakkında şiir nazmetmiştir. [647]

17. On Yedinci Gün

Yolculuğun 272. günü (7 Şevval 1105/ 31 Mayıs 1694 Salı)

Nablusî bugünün sabahında Harem-i Şerifte hatiplik yapan eş-Şeyh İbrahim Efendi'nin ziyaretine gider. Bu zatın babası da aynı şekilde harem-i şerifte hatiplik yapan ve Medine'de Hanefi müftüsü olan eş-Şeyh Ahmed İbn Berrî'dir. Nablusî'nin bu ziyaretine eş-Şeyh İbrahim Efendi son derece izzet, tazim ve ikramla karşılık vermiştir. Bir müddet beraber oturduktan sonra Nablusî, burada "Makamâtü'l Harîrî"ye şerh yazan eş-Şerîşî veya eş-Şüreyşî'nin Bağdat'a yapmış olduğu yolculuğunu kaleme almış olduğu rıhlesine vakıf olur.

---

[646] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 214.
[647] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 215.

Nablusî bu kitabı eline aldığında kitabın hattının kendi babası meşhur âlim İsmail en-Nablusî'ye ait olduğunu müşahede eder. Bu rıhleyi emanet olarak alan Nablusî bir gün mütalaa ettikten sonra tekrar iade etmiştir. Nablusî burada şiir nazmettikten sonra bu meclisten ayrılıp Şeyh Abdülkerim Abbasî el-Halifetî'nin Medine dışında bulunan etrafı geniş ve yüksekçe olan kasrına gider. Burada edebî ve ilmî konularda müzakere yaparlar.

Buradan ayrıldıktan sonra Medine'nin önde gelenlerinden Şeyh Muhammed el-Halifeti'yi ziyaret edip onun meclisinde ilmî müzakereler eşliğinde akşam karanlığını nurlandırırlar. Buradan ayrıldıktan sonra Medine'nin iç kısmında kalan ve Nablusî'nin de komşusu olan "Şeyhî" diye meşhur olan Muhammed Efendi'nin ziyaretine gidip kemali muhabbette bulunurlar. Böylelikle bayram günleri kendisini ziyarete gelen eşrafa iade-i ziyarette bulunmaya gayret göstermeye çalışır. Nablusî, gün içerisinde kendisine Hayrettin b. Taceddin el-İlyas tarafından gönderilen "İslam ümmetinin içinde bulunduğu halleri dört mezheb çerçevesinde fıkhî açıdan ele alan" manzum halindeki soruya aynı şekilde manzum olarak cevap vermiştir.[648]

18. On Sekizinci Gün

Yolculuğun 273. günü (8 Şevval 1105/ 1 Haziran 1694 Çarşamba)

Nablusî, sabah namazını harem-i şerifte kılıp Hz. Peygamber'i ziyaret ettikten sonra alimlerin önde gelenlerinden es-Seyyid Ömer Emîn'i ziyarete gider. Onun yanında bir miktar oturduktan sonra eş-Şeyh Yahya el-Alkamî'yi ziyaret eder. Aralarında eşbah ve nazaire dayalı ilmî konuşmalar geçer. Bu konuşmalarda gasbeden ve cinayet işleyen kimselerle gusletmek ve mesh etmek üzerine fıkhi hükümler irdelenmiştir. Şafi âlimlerin ve diğer

---

[648] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 216.

musanniflerin görüşleri dile getirildikten sonra Nablusî bir fakih bakışıyla kendi görüşünü de zikretmiştir.[649]

Nablusî eş-Şeyh Yahya el-Alkamî'yi ziyaret ettikten sonra Hz. Hamza ve şehitleri ziyaret için Medine'nin kuzeyindeki Uhud[650] dağına gitmiştir.

İmam-ı Ahmet, Ebu Kays b. Cebir'den rivayet ederek şöyle rivayet etmiştir; "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Uhud dağı bizi sever, biz de onu seviyoruz. O cennet dağlarından biridir."

Taberânî, el-Kebîr ve'l Evsat'ında Ebu Kays b. Cebir'den rivayet ederek Hz. Peygamber'in Uhud[651] için şöyle dediğini rivayet eder: "Bu dağ bizi seviyor bizde onu seviyoruz. Cennet kapılarının birinin üzerinde Uhud yazıyor. Bu da Ayr dağıdır. O bize Buğz ediyor biz de ona buğz ediyoruz. Onun adı cehennem kapılarının birinin üzerinde yazıyor."[652] Ayr[653] dağı Medine'nin güneyinde Zü'l-Huleyfe'nin ise sağında büyük bir dağ olup Uhud'un karşısındadır. Bu ismin aslı ahlakı zemmedilmiş bir eşeğin adıdır.

Nablusî, yukardaki hadisleri zikrettikten sonra Hz. Hamza'nın kabriyle alakalı şunları aktarır;

"İhvanımız ve Medine ehlinden bir cemaatle beraber hayvanlarımıza binip yola koyulduk ve bir mekândan geçtik. Bize burasının Hz. Peygamber'in zırhını giydiği yer olduğu söylendi. Küçük ve yüksek bir yerdi. Etrafına taş-

---

[649] Nablusî, el- Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 219.

[650] Uhut, Medine'nin kuzeyinde üç mil uzakta bulunmaktadır. Hz. Hamza'nın kabri Uhut Dağının kıble tarafında dır. Kabrin üstüne mescit yapılmış olup kabrin boyu kuzey duvarı kadardır. Diğer şehitlerin kabirleri onun karşı tarafındadır. Hz. Peygamber'in sığındığı mağara dağın yamacındadır. İbn Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, s. 139.

[651] Kara kızıl kayalı çıplak evc-i semâya ser çekmiş mehîb dağlardır ve azîm gârlar vardır. Bu mahalde bir dere vardır, ana Maktel-i Hamza derler bir muzlim ü mahûf yerdir. Bu mahalde Hazret-i Hamza'yı şehîd eylemişlerdir. Hâlâ ol mahallin kayaları kırmızı kan gibidir. Gayri yerleri beyâz ve kara kayalardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 328.

[652] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 401; Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 300.

[653] en-Nüveyrî, Muʿcemü Me'staʿcem, s. 984; Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, 585; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 402. Ayr' Dağı cehennem dağı demektir. kara, nursuz, muzlim bir dağdır. Çevresinde irembağları, bahçeler, bostanlar vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 300.

lar konulmuştu ve içinde de bir mihrab vardı. Teberrük niyetiyle biraz durduk ve dua ettik. Seyyidimiz Hz. Hamza'nın mezarına vardık. Mezar Uhud Dağı'nın eteğindeydi ve etrafında da diğer Uhud şehitlerinin kabirleri vardı.[654] Müşriklerle yapılan savaş burada olmuştur. Mezarına varınca[655] heybet ve celalle dolduk. Üzerinde büyük bir kubbe vardı.[656] Yanında mescit vardı. O mescide mihrab vardı. Birde yüksek latif bir minaresi vardı. Hz. Hamza'nın kabri büyüktü. Kabrin mescidin doğu tarafına gelen yeri tahtadan/odundan çevrilmişti ve bir de demirden penceresi vardı."

Bu konuların işlendiği, Nablusî'ye ait benî âdem hakkında "Lümüât'ül Envâr fi'l Maktû'i Lehüm bil Cenneti ve'l Maktû'i Lehüm bin-Nâr" adında bir risale vardır.[657]

Semhûdî, Hz. Hamza'nın kabri ile alakalı olarak da şunları aktarmaktadır:*"Hz. Hamza'nın kabrinde büyük bir kubbe vardı. Kapısı demirden kaplıydı.*[658] *Hz. Hamza'nın kızı Halife Nâsır li Dînillâh ebî Abbas Ahmed b. el-Müstedî' nin* annesidir. Kabrin yapılış tarihi h. 590'dır. Hz. Hamza'nın kabrinde h. ikinci yüzyılda eski bir mescit olduğunu Abdülaziz b. İmran zikretti. Halifenin annesi onu genişletmiş ve onu şimdiki hale getirmiştir. Sultan Kaytabay şark tarafından kabrin içine bir kuyu ilave etmiş ve abdest alma, ihtiyaç giderme yerleri yaptırmıştır. Bir de gelip geçenin istifadesi için kabrin dışına bir kuyu yaptırmıştır. Buda haremin hizmetçi şefi eş-Şücâî Şâmîn el Cemâlî eliyle h. 893'te yapıldı. Hz. Hamza'nın ayaklarının ucunda bir kabir daha vardı. Bu kabir oradaki kabirleri imar eden Sungur Türkî adında birine aitti. Mescidin

---

[654] Uhut Medine'e bir fersah uzaklıktadır. İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 186.

[655] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, 434; Vefaü'l Vefa, C. III, s. 921.

[656] Medîne'den bu mahalle bir sâ'at yerdir. Bir câmi'-i kebîr-misâl bir kubbe-i âlîdir. Kıbleye nâzır bir kapusu var. Altı kademe taş nerdübân ile çıkılır. Andan bu âsitânenin haremine duhûl olunur. Bir beyâz seng-i mücellâ ile mefrûş bir harem-i menkûşdur. Bu haremin kıblesi tarafı kubbesi altında tâ mihrâb önünde kubbe-i âlînin ortasında çâr-kûşe bir parmaklık içinde bir yeşil sof ile mestûr bir çâr-kûşe sandûka içinde âsûdedirler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 327.

[657] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 220.

[658] el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 397.

avlusundaki kabirlerde ise şehitlerin dışında Medine ehlinden olanlar vardı."[659]

Semhûdî, şehitlerin kabirleri ile alakalı olarak da şunları aktarmaktadır:

"Meşhur olan o gün şehit olanların sayısı yetmiştir. 1- Hamza b. Abdulmuttalib 2- Abdullah b. Cahş (Hz. Hamza'nın kız kardeşinin oğlu) 3- Mus'ab b. Umeyr. Denildi ki bu üçü Hz. Hamza'nın kabrinde üçü bir aradadır. Bize göre Musab b. Umeyr ve Abdullah b. Cahş Hz. Hamza'nın kabrinde yapılan mescidin altındadır. Hz. Hamza tek başına yatıyor.[660] 4- Benî Seleme'den Sehl b. Kays. Kabri Hz. Hamza'nın kuzey tarafında Hz. Hamza'nın kabri ile dağ arasındadır. 5- Amr b. Cümûh 6- Abdullah b. Amr b. Huzâm. Sel geldiğinde[661] ikisi bir kabirdeydiler. Vâkıdî, Amr b. Cumûh ile aynı kabirde olan kişinin Harice b. Zeyd olduğunu söylemiş ve Abdullah b. Amr b. Huzâm'ı izafe etmiştir.[662] 7- Sa'd b. Rebî' 8- Nu'mân b Mâlik 9- Abdullah b. Hashân.Ebu Ğassân: Bu ismi sayılan şehitlerin kabirleri Hz. Hamza'nın kabrinin beş yüz zira batısındadır. Muvatta da rivayet olunduğuna göre Amr b. Cumûh'un Ebu Eymen adındaki mevlası da onlarla beraber defnedilmiştir. Aynı şekilde Hılâde b. Amr b. el Cumûh da orada defnedilmiştir. Şehitlerin

---

659 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, 434; Vefaü'l Vefa, C. III, s. 921.

660 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 397.

661 Bir kerre bir azîm bârân-ı rahmet nüzûl edüp bir seyl-i azîm olur kim bu şühedâlardan yetmiş kabr-i şerîfin hâklerin seyl götürüp cesed-i şerîfleri ter ü tâze kimi hâb-âlûd-misâl yatır, kimi oturur, kiminin kanı cereyân eder, kimi bî-dest, kimi bî-pây, kimi mecrûh, kimi bî-kelle, kimi hâb-ı râhatde yatırlar. Bu hâl-i pür-melâl haberi ahâlî-i Medîne'ye varup cümle ulemâ ve sulehâ ve meşâyih sâdât hâs [u] âm kazma ve kürekleri ile bu mahalle gelüp görseler kim cümle şühedâların vücûd-ı şerîfleri ter ü tâze dururlar, cân ü dilden dîn-i mübîn uğuruna şehîd olmanın fâ'idesin müşâhede edüp cümle halk mücâhidün fî-sebîlillâh olmağa arzû ederler. Ba'dehu tevhîd [ü] tehlîl ve tekbîr ile her şühedâ hâli üzre dururlarken üzerlerine ol hâk-i anber-âsâdan yığup kabr-i şerîflerin ayân ederler. Ammâ bu mahalli ziyâret etmede bir âdâb vardır. edüp âdâb üzre ziyâret etmek gerekdir Vakt-i seherde hevâ mu'tedil iken yalın ayak başı kabak Sûre-i Mekâbir okuyarak bu meşhedistânı ziyâret edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb edesin. Ammâ vakt-i zuhurda yalın ayak gezilmez, zîrâ zemîn âteş gibi yanar. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 328.

662 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823), Kitâbü'l-Meġāzî, thk: Marsden Jones, (I-III), Beyrut, 1984, C. I s. 310; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 401.

geri kalanına gelince onların kabirleri bilinmiyor.[663] Zahir olan şu ki onların kabirleri de zikredilen yerin yakınındadır. Hz. Hamza'nın kabrinin kuzeyindedir. Hz. Hamza'nın taşlarla örülmüş duvarı ile dağ arasındaki kabirlere gelince; bana ulaştı ki Halife Hişam b. Abdulmelik zamanında Hâlid'in Medine'de görev yaptığı zamandan kalan kabirlerdir. Orada vefat ettiler ve defnedildiler. Vâkıdî: onlar Ramâde yılında öldüler. Ramâde yılı ise Hz. Ömer zamanında kurak/çorak geçen bir yıldır."[664]

Nablusî, Hz. Hamza'nın kabrinin yakınında durup Fâtiha okuduktan sonra evlatları, orada bulunan-bulunmayan tanıdığı ve tanımadığı bütün Müslümanlara dua ederek bu ziyareti tamamlar.

Ayrıca Nablusî kabirlerin karşısındaki bir duvarda evraklara yazılı olarak asılı olan Hz. Hamza ve şehitler hakkında yazılmış olan yedi tane kasideden bahsetmektedir. Bu kasideleri nazmedenlerinin isimlerini naklederek rıhlesinde aktarmıştır.

Birinci kasideyi eş-Şeyh Muhammed Bekrî nazmetmiştir. Bu zat Mısırlı meşhur âlim eş-Şeyh Zeynelabidîn Bekrî'nin babası olup kendi babasının adı da Zeynel Âbidin'dir.

İkinci kasideyi genç bir âlim olan ayrıca Nablusî'nin de dostu olan eş-Şeyh İbrahim Hayari'nin oğlu eş-Şeyh Ahmed nazmetmiştir. Şeyh Ahmet bu kasideyi h. 1103 yılında nazmetmiştir.

Üçüncü kasideyi fazilet sahibi eş-Şeyh Abdülkerîm el-Halîfetî el-Abbasî h. 1093 yılında nazmetmiştir.

Dördüncü kasideyi el-Âbidî diye meşhur olan fazilet sahibi Abdurrahman Celbî h. 1105 yılında nazmetmiştir.

---

663 Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 328.

664 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 441-443; Vefaü'l Vefa, C. III, s. 933. Ayrıca bkz., Köse, Feyza Betül, Medine'de Sosyal Hayat, Mana Yayınları, İstanbul 2016.

Beşinci kasideyi nazmedenin ismi bilinmemektedir. Bu kaside yaklaşık bir sayfa kadardır.

Altıncı kasideyi meşhur Hatip Taceddin İlyas'ın oğlu olan fazilet sahibi Hatip Hayrettin nazmetmiştir.

Yedinci kasideyi Muhammed Saîd b. Muhyiddîn el-Hanefî nazmetmiştir. Ancak her ne kadar duvardaki evrakın üzerinde yedinci kasideyi Muhammed Saîd b. Muhyiddîn el-Hanefî nazmetmiştir yazsa da Nablusî, ~~sahih olan~~ bu kasideyi nazmedenin Ebû Abdillah Muhammed el-Garnâtî olduğunu dile getirmiştir.

Nablusî Hz. Hamza ve şehitler hakkında yazılmış olan bu kasideleri aktardıktan sonra günün son kısmı ile alakalı şunları ifade eder;

"Bulunduğumuz konaklama yerindeki eşikten çıkınca merhum Vezir Sinan Paşa'nın imar ettiği büyük sebile geldik. Bu büyük sebilde sular toplanıyordu. Sebil'in üzerinde çatı vardı. Onunda üzerinde büyük ve geniş pervazlar vardı. Biz burada Uhud Dağı'nın eteğinin alt kısmında cemaatimizle geceledik."[665]

19. On Dokuzuncu Gün

Yolculuğun 274. günü (9 Şevval 1105/ 2 Haziran 1694 Perşembe)

Nablusî bugünün sabahında da bir önceki gün olduğu gibi sabah namazını kıldıktan sonra Hz. Hamza'yı ziyarete gider ve Fâtiha okuyup dua eder. Peşinden de geri kalan Uhud şehitlerini ziyaret ederek dua eder.

19.1. Medine Âdeti

Nablusî Medine ehlinin uyguladığı ve kendisinin de şahit olduğu âdetlerden birini şu şekilde aktarmaktadır;

---

[665] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 232.

"Biz orada Medine ehlinin ileri gelenleri, âlim ve yaşlılar için kurulmuş oturaklar gördük. Herkes için bir oturak vardı. İnsanlar her Receb ayının başında geliyorlardı. Receb'in on ikisine kadar bekliyorlardı. Hz. Hamza'nın doğum yıldönümünü kutluyorlardı. Çeşit çeşit yiyecekler ve başka başka şeyler getiren satıcılar geliyordu. Bu doğum günü Mekkede ki Mina günlerine benziyordu. İnsanlar bu mevlide Mekke, Taif ve Yemen'den geliyorlardı. Bunların arasında Araplarda vardı Arap olmayanlarda vardı."[666]

19.2. Harun b. İmran'ın Kabri

Nablusî ve beraberindekiler Uhud Dağı'nın zirvesinde yapılmış bir kubbe görürler. Kendilerine bu kabrin Hz. Musa'nın kardeşi Hz. Harun'a ait olduğunu haber verirler. Semhûdî[667] "Târîhü'l Medîne"sinde birinci bölümün üçüncü babında İbn Şebeh senediyle şöyle der:

"Hz. Musa ve Hz. Harun hac için yola çıktılar Medine'ye uğradılar. Yahudilerden çekinip Uhud'a yöneldiler. Hz. Harun burada vefat etti. Hz. Musa defin için bir kabir kazdı ve laht yaptı. Sonra ey kardeşim! Sen öleceksin dedi. Hz. Harun kalktı ve lahtın içine girdi ve vefat etti. Hz. Musa toprakları kapadı."[668]

19.3. Kıbleteyn Mescidi

Nablusî, daha sonra Mescid-i Kıbleteyn'e[669] giderek orasını ziyaret eder. Bu mescit de bir mihrab kıbleye doğru, diğer bir mihrab ise Beyt-i Makdis'e

---

[666] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 232; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 397; Gemici, Evliya Çelebi Medine'de, s. 61.

[667] Semhûd, Hulâsatü'l Vefâ, s. 155-156; Vefaü'l Vefa, C. I, s. 161-162. Semhûdî Vefâü'l Vefâ'sında 930. Sayfada bunun hissen ve mana itibariyle uzak bir ihtimal olduğunu belirtmiştir.

[668] İbn Şebbe, Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere, C. I, s. 86; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 404.

[669] Bir câmide iki mihrâbdır. Biri hâlâ kıblemiz olan Mekke-i mükerremeye nâzırdır. Biri garb cânibine Kudüs-i şerîfe nâzırdır. Kıble-i kadîm oldur. Ammâ bu Kıbleteyn câmi'inde Hazret-i Resûl-i Kibriyâ Muhammedü'l-Mustafâ hicretin on dördüncü senesinde ibâdet ederken bu câmi'-i Kıbleteyn içre Hazret-i Cibrîl-i Emîn Cenâb-ı Kibriyâ tarafından nâzil olup Bakara 14.

doğru olmak üzere iki mihrab bulunan ve duvarları dökülmüş, bir kısmı da yıkılmış olan eski bir mescittir.

Semhûdî en çok tercih edilen görüşe göre kıblenin değişmesi olayının Hz. Peygamber'in Kıbleteyn Mescidi'nde namaz kılarken vuku bulduğunu dile getirip peşinden de Muhammed b. Ahnes'den gelen şu bilgilere yer vermektedir;

"Resûlullah (s.a.s.), Ümmü Beşer yani İbnü'l Berâ'yı ziyaret etti. Bu kadın Benî Seleme kabilesindendi. Bu kadın Hz. Peygamber'e yemek yapmıştı. Öğle namazı vakti gelince Kıbleteyn Mescidi'nde sahabelere öğle namazını kıldırdı. Hz. Peygamber iki rekât kılınca 'Kâbe'ye yönel!'[670] emri üzerine Kâbe'ye yöneldi.[671] Bir başka ayette ise 'biz seni razı olacağın bir kıbleye yönlendireceğiz.'[672] buyurulmaktadır. Bu durum üzerine bu mescit Kıbleteyn Mescidi diye isimlendirildi. Muhammed b. Cabir; bir kısım sahabe Hz. Peygamber'le birlikte Kıbleteyn denen mescitte namaz kılıyorlardı. Onlar iki rekâtını kılmışlardı ki vahiy meleği geldi. Onlar da yüzleri Kâbe'ye gelecek şekilde döndüler. Bu sebeple Kıbleteyn Mescidi diye isimlendirildi.[673] Mescidin tavanını eş-Şücâî Şâhîn Cemâlî 893 yılında yenilemiştir."[674]

âyet-i şerîfi getirdi. âyet-i şerîfi nâzil olup bu câmi' içre kıble garb cânibine müteveccih Kudüs-i şerîfe iken Hazret-i Risâlet-penâh ol sâ'at müceddeden bir kıble dahi binâ etdirüp kıble emr-i Hak ile Mekke-i mükerremeye velî olunup ilâ hâze'l-ân ve inkırâzu'd-devrân kıble-i Muhammedî Mekke-i mükerremeye olmağile Kıbleteyn câmi'inde iki mihrâb olmağile Kıbleteyn derler.Hendek savaşı bu Kıbleteyn'e yakın yerde olmuştur. bu mahalde dörd mescid dahi vardır. Ol mescidlerin biri mescid-i Selmân-ı Fâris minâresiz ve mescid-i Hazret-i Osmân minâresizdir ve mescid-i Hazret-i Alî minâresiz, küçük mesâcidlerdir. Ammâ cemâ'atleri azdır, zîrâ Medîne bâğlarının içinde kalmışlar, ol ecilden cemâ'atleri azdır. Ve bu mesâcidlerin cenûbunda bâğlar içinde bir münevver cebel-i sağîre vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX. s. 299-300.

670 Bakara, 2/149.

671 el-Askâlânî, Fethu'l Bârî, C. I, s. 503; Ayaşi bu bilgileri aktardıktan sonra şu bilgileri aktarır. Kıbleteyn Mescidi, Sil' Dağı'nın ve Buthan denen yerin batısında kalmakta olup Akik'e yakın olan yüksekçe bir yerdedir. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 394.

672 Bakara, 2/144.

673 İbn Zebâle, Ahbârü'l-Medîne, s. 85.

674 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 392-393; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 840-841.

Abdullah İbn Ömer'den rivayetle Buhâri ve Müslim'de, hadise şu şekilde anlatılmaktadır; "insanlar kubâ'da sabah namazını kılarken vahiy meleği geldi. Gelen vahiy üzerine Hz. Peygamber emir verdi ve ashab-ı kiram yüzleri Şam'a dönükken Kâbe'ye döndüler." Buharî ve Müslim'in Berâ b. Âzib'den rivayetle aktardıkları bir diğer rivayet şöyledir;

"Resûlullah (s.a.s.), on altı veya on yedi ay Beyt-i Makdis'e doğru yöneldi. Resûlullah (s.a.s.) Kâbe'ye yönelmeyi arzu ediyordu ve Bakara süresi 144. ayet nazil oldu. O da Kâbe'ye doğru yöneldi. Resûlullah (s.a.s.) ile namaz kılan adamın biri oradan ayrıldı. Daha sonra baktı ki ensardan bir topluluk Beyt-i Makdis'e doğru ikindi namazını kılıyorlar. Onlara, artık Resûlullah (s.a.s.) Kâbe'ye doğru namaz kılıyor dedi. Onlar da Kâbe'ye döndüler." [675]

Nablusî kendi görüşünü şu şekilde dile getirmiştir;

"Zahir olan şu ki Hz. Peygamber Kıbleteyn Mescidi'nde namaz kılarken Kıble Beyt-i Makdis'ten Kâbe'ye dönderilmiştir. Hz. Peygamber'le beraber namaz kılan ashabdan bir adam ikindi vaktinde Kubâ Mescidi'ne uğradı. Oradaki ashâb Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılıyorlardı. Hz. Peygamber'in artık Kâbe'ye doğru yöneldiğini onlara haber verdi ve onlarda Kâbe'ye doğru yöneldiler."

Nablusî Kıbleteyn Mescidi'ne girip mihrabında kabeye doğru iki rekât namaz kılar ve yüce Allâh'a dua eder. Bazı cahil hacıların teberrük niyetiyle ilk kıble olan Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıldıklarını işittiklerini aktarıp, bu uygulamanın haram olduğunu da ekler.[676]

19.4. Feth Mescidi

---

[675] Buharî, "teveccüh Babı". 399.
[676] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 233.

Nablus, ihvanıyla beraber Sil' dağın üzerinde batı tarafındaki beş mescidi[677] ziyaret etmek ister. Ziyarete de en yüksekte olan Feth Mescidi'yle[678] başlarlar. Oraya girip iki rekât namaz kılıp dua ederler.

Bu mescidle alakalı olarak Semhûdî şunları aktarmaktadır:

"Bugün bu beş mescid bilinmektedir. Feth Mescidi yarık bir dağın yüksek yerindedir. Bu batı tarafındandır. Oraya Şemaliyye ve Şarkiyye diye iki merdivenle çıkılmaktadır. Ayrıca bu mescide Ahzâb Mescidi veya Â'lâ Mescidi de denir. Câbir bin Abdullah'tan rivayetle Müsned-i Ahmed: Hz. Peygamber Mescid-i Feth de pazartesi, salı ve çarşamba günü olmak üzere üç kere dua etti. İki namaz arasında çarşamba günü duası kabul edildi. Cabir (ra): Ne zaman önemli ve ağır bir işim olsa bu saatte dua ederim ve icabet bulurum."[679]

Ayrıca bu mescidin Feth Mescidi diye isimlendirilmesinin sebebini Semhûdî şu şekilde ifade etmektedir; "Burada dua kabul edildiği içindir. Huzeyfe (ra) geceleyin Ahzab'ın dönmesi ile ilgili haberi getirdi. Sabah olunca Hz. Peygamber ve ashâbına Yüce Allâh fetih nasib etti. Gözler aydın oldu."[680]

19.5. Ebû Bekir Mescidi

Ebû Bekir Mescidi, İmam Ali (r.a.) Mescidi'nin kıble tarafında ve Sil' Dağı'nın batı tarafındadır. Bu mescid küçük bir yapıya sahiptir. Küçük bir kubbesi ve alçak bir minaresi bulunmaktadır.[681] Kendisine bir merdiven ile

---

[677] Medine ehli senenin birçok gününde bu mescitleri ziyaret edip orada gecelemektedirler. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 393.

[678] İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 186.

[679] Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. XXII, s. 425; İbn Zebâle, Ahbârü'l-Medîne, s. 143; Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 385-389; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 836-837; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 391,392.

[680] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 388-389; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 835; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 391-392.

[681] Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 318.

çıkılmaktadır. Ebû Bekir Mescidi, musallanın kuzey tarafında bulunan bir bahçenin ortasında olup Aynü'l-Ezrak pınarına bitişik durumdadır.[682] Mescid harabedir. Semhûdî, bazı fakir kimseler tarfından 702 yılında bu mescidin imar edildiğini nakletmiştir.[683] Nablusî ve hacılar Sil' Dağı'nın alt bölümündeki Ebû Bekir Sıddîk Mescidi'ne gidip iki rekat namaz kılıp dua ettiler.

19.6. İmam Ali Mescidi

İmam Ali (r.a.) Mescidi,[684] Feth Mescidi'nin kıble tarafında yer almaktadır.[685] İmam Ali (r.a.) Mescidi 876'da yenilenmiştir.[686] Semhûdî bu caminin yıkık olduğunu ve Medine emiri Zeynettin Dayğam ibn Haşrem el-Mensûrî tarafından 876 yılında yenilettirildiğini nakletmiştir.[687] Nablusî ve beraberindekiler İmam Ali (r.a.) Mescidi'ni ziyaret edip iki rekât namaz kılıp dua ederler.

19.7. Selman-ı Fârisi mescidi

Selman-ı Fârisi mescidi,[688] Sil' Dağı'nın üzerinde bulunup Feth Mescidi'nin kıble tarafındadır. A'lâ Mescidi de denilmektedir.[689] Nablusî Selmân'ı

---

682 el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 392-393; Sehâvî, et-Tuḥfetü'l-laṭîfe, C. I, s. 39.

683 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 390.

684 İbn-i Batuta, Seyahatname, C. I, s. 186. Kuba câmi'in kıblesi tarafına kırk adım karîb yol kenârında, Mescid-i Hazret-i Alî *kerremallâhu vecheh* vardır. Haremi ve minâresi yokdur. Bir müfîd [ü] muhtasar elli âdem alur bir mesciddir. Ve bu mescidden elli adım cânib-i kıbleye ol râh ile gidüp, Mescid-i Hazret-i Âyişe: Bu dahi haremsiz ve minâresiz bir mescid-i sağîredir. Ammâ bâğ-ı irem içindedir. Bu karyede câmi'-i Kubâ'dan gayri câmi' yokdur. Ve minâre dahi yokdur. Cümle halk salât-ı cum'ayı bunda edâ ederler. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 326.

685 Sehâvî, et-Tuḥfetü'l-laṭîfe, C. I, s. 40; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 392.

686 Sehâvî, et-Tuḥfetü'l-laṭîfe, s. 40.

687 Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 390; Vefâü'l Vefâ, s. 837; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, s. 392.

688 İbn Battûta, Seyahatname, C. I, s. 186. Haremsiz ve minâresiz bir kasr-ı âlî-misâl bir küçük mesciddir. Andan yüz adım câmi'-i Kıbleteyn'dir.. Hazret-i Risâlet'in üçüncü binâ etdüği mesciddir. Harem ve minâresiz bir mesciddir. Bundan yüz elli adım ba'îd taş nerdübân ile çıkılır. Kıbleteyn Camisinde yüz elli adım mesafede haremsiz, minaresiz ve küçük olan Hz. Osman Mescidi vardır. Çelebi, Seyahatname, C. IX, s. 326.

689 Sehâvî, et-Tuḥfetü'l-laṭîfe, C. I, s. 40. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 392.

Fârisî mescidine gidip iki rekât namaz kılıp dua etmiş ancak hakkında detay bilgi vermemiştir.[690]

19.8. Nebî Mescidi

Hz. Peygamber Nebî Mescidi'nde Ahzab gecesi gecelemiştir. Tavanı olmayan geniş bir mescid olup üzerinde büyük bir kubbe bulunmaktadır. Bu mescidin olduğu mekân Şa'bu Benî Harâm denilen yerde bulunmaktadır.[691] Nebî Mescidi, Feth Mescidi'nin sağ tarafında kalmaktadır.[692]

Semhûdî, Nebî Mescidi ile lgili şunları söylemektedir:

"Kim Mescid-i Feth'e gitmek için yüzünü Medine'ye dönerse Şa'b-u Benî Harâm sağında kalır. Buradaki insanların meskenleri mescidleri Medine'ye bitişiktir. Ömer b. Abdulaziz bu Mescidi genişletmiştir. Bu mescid şu anda Mescid-i Nebî diye isimlendirilmektedir. Çünkü Hz. Peygamber burada namaz kılmış ve insanların bu mahalle taşınmasına izin vermiştir."[693]

Nablusî ve beraberindekiler Mescid-i Nebî'yi ziyaret ederler.

20. Yirminci Gün

Yolculuğun 275. günü (10 Şevval 1105/ 3 Haziran 1694 Cuma)

---

[690] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 235.
[691] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 235; el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 392.
692 Sehâvî, et-Tuḥfetü'l-laṭîfe, C. I, s. 39.
[693] Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 391; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 840. Ayaşi, bu mescidin ismini Benî Haram Mescid'i olarak zikretmektedir. Ayrıcca bu mescidin bulunduğu Sil' Dağında biri küçükçe olmak üzere iki tane mağaradan bahseder. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 393. Ayaşi ayrıca Nablusî'nin değinmediği bazı mescidlere şöyle değinmiştir: Cuma mescidi. Bu mescid Kuba yolu üzerinde olup kuba Mescidine yaklaşık bir mil mesafededir. Bu mescid için Vadî Mescidi ve Âtike Mescidi de denilmiştir. es-Sehâvî *et-Tuhfetü'l-Latîfe*, C. I, s. 39. Fudayh mescidi: Kuba Mescidi'nin doğusunda küçük bir mesciddir. Benî Kurayza Mescidi, Ümmü İbrahim Mescidi, Benî zafer Mescidi, İcâbe mescidi, Sükya Mescidi, Züyab (Râye) mescidi. el-Ayyâşî, er-Rihletü'l-Ayyâşiyye, C. I, s. 388-395.

Bu gün günlerden cumadır. Nablusî arkadaşlarıyla beraber Menşiyyet diye bilinen Medine-i Münevvere'ye yakın bir bostana gider. Burada bolca hurma, çeşit çeşit ağaçlar, kokulu çiçekler ve bereketli sular vardır. Buraya çıkılan ağaçtan yapılmış, yayla bağlanılmış bir merdiven bulunmaktadır. Burada biraz cemaatle otururlar. Aynı zamanda burada Şeyh Ahmet Gaşâşî[694] el-Müdni ile de bir buluşma gerçekleşir.

Nablusî, Menşiyyet bostanından kaldığı evine döner. Peşinden Şeyh Ali es-Semhudî, es-Seyyid Abdülkadir ile oğlu es-Seyyid Abdurrahman, eş-Şeyh Abdurrahman b. Ebi'l Ğaysel-Hatîb, eş-Şeyh Muhyiddin Mağlabây, eş-Şeyh Ahmed Mağlabây, Şafî müftüsü el-Hatîb Ebu's-Suûd, eş-şeyh Abdulkadir el-Mısrî, eş-Şeyh Mahmud (el-Muradî diye meşhurdur) ile Medine'nin ayanları Nablusî'yi ziyarete gelirler. Aralarında ilmî ve edebî konularda istişareler gerçekleşir. Bu ziyaretin ardından hep beraber harem-i şerifte cuma namazını kılıp Hz. Peygamber'i ziyaret ederler.

Aynı günün ikindi namazından sonra Nablusî, Seyyid Abdülkâdir'in oğlu Seyyid Abdurrahman'ın daveti üzerine bu Menşiyyet bostanındaki davete icabet eder. Orada bulunan evde akşam ve yatsıyı kılıp ay ışığı altında bu bostan da otururlar. Nablusî, uzunca bir şiir nazmettiği[695] Menşiyyet bostanını şöyle betimler; "*Yanımızda bereketli, geniş, yüksek ve dolu bir kuyu vardı. Oradan hayvanlarla su çıkarılıyordu. Burada büyük, geniş ve azametli bir köşk vardı. Üzerinde her tarafı aydınlatan ışık vardı. Burada sayılamayacak kadar hurma ağacı ve kameriye vardı.*"

Mescid-i Nebî diye isimlendirilen mescidin yakınında bir mağara olup buraya mağâratü'n-nebî deniliyordu. Burası kendisinde çatlak bulunan bir mağaraydı. O Benî Haram'ın mağarasıydı. Taberânî'nin "Mecmu'ul Evsat" ve "Mecmu'us-Sağır"inde şöyle rivayet edilmektedir;

---

694 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 236.
695 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 236-237.

"Muaz b. Cebel, Hz. Peygamber'i ararken bu mağarada secde yaparken buldu. Hz. Peygamber secdeyi çok uzatınca ruhu kabzedildi zannetti. Hz. Peygamber buyurdu: Cibril bana bu yerde geldi ve yüce Allah sana selam söylüyor dedi ve ümmetin için ne yapmamı seversin diye sordu. Ben de Allah (c.c.) bilir dedim. Cibril gitti ve sonra geldi ve dedi ki: Allah (cc)'a yaklaştıran şeylerin en faziletlisi secdelerdir. Semhûdî de bunu zikretmiştir."[696]

21. Yirmi Birinci Gün

Yolculuğun 276. gün (11 Şevval 1105/ 4 Haziran 1694 Cumartesi)

Bugünün sabahında Seyyid Abdülkadir, Medine ehlinden bazı arkadaşları ile beraber Nablusî'yi ziyarete gelir ve yanında getirdikleri kitaplar üzerine ilmî çerçevede müzakerede bulunurlar. Bu kitaplar arasında Kadı Muhyiddin eş-Şehruzîrî'ye ait beyitlerin bulunduğu bir kitabı da mütalaa ederler. Nablusî buradaki bazı beyitleri bize aktarmıştır. Bu mecliste bulunan Şeyh Yusuf eş-Şâmî, "Kadı Beydâvî Tefsir"i üzerine yazılan "İsam Haşiyesi"ni yanında getirir ve beraberce mütalaa ederler. Nablusî burada tasavvuf ehli açısından kullanılan "Fakr" kelimesini ele alıp hakkında ki ihtilaflarla beraber uzun uzun değerlendirmektedir. Ayrıca ehli tasavvuf yanında tefsir, hadis, fıkıh, kelam ehlinin de konuya yönelik görüşlerine yer vermektedir. Bu konu kapsamında ahlak ilmi, kalp hastalıkları ile devası, takva, salih amel gibi konuları açıklamaktadır.[697] Nablusî burada bulunan hurma bahçesinde akşama yakın bir zamana kadar bekler ve bu vakti huzur ve sevinç içerisinde geçirirler.

---

[696] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 237; Semhûdî, Hulâsatü'l Vefâ, s. 391; Vefâü'l Vefâ, C. III, s. 839.

[697] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 240-243.

22. Yirmi İkinci Gün

Yolculuğun 277. günü (12 Şevval 1105/ 5 Haziran 1694 Pazar)

Bugünün sabahında Nablusî Şeyh Ebüssuûd Mağlebay ve onun amcasının oğlu Şeyh Ahmet Mağlebay'ı ziyarete gider. Yanlarında Şeyh Şihabüddîn Ahmed b. Hacer el-Heytemî'nin zürriyetinden Şeyh Ebü'l Feth de vardı. Nablusî bu mekândan ayrılıp Medine'nin serdar-ı askeri olan Ali Celbî el-Muhlasî'yi ziyarete gider. Bu zat salihlerden olup kâtip bir kimseydi. Evinden dışarı pek çıkmaz güzel yazısıyla Kadıbeydâvî Tefsiri, Kamusu'l Muhît, Sıhâh'ul Cevherî gibi muteber kitapları istinsah edip hacılara satardı.

Nablusî daha sonra Şam kapısından çıkarak Büdâa kuyusuna gidip buradaki bostana girer. Teberrüken bu kuyunun suyundan içip abdest alır ve yakında bulunan Şafi Müftüsü Şeyh Ebüssuûd el-Menûfî'yi ve yanında bulunan Şeyh Hasan el-Ferûcî, Şeyh Yahya el-Alkamî'yi ziyaret eder ve aralarında fıkhi konularda müzakereler geçer. Nablusî ayrıca arkadaşı Hacı Ali eş-Şâmî'nin davetine icabet eder. Bu davet Bakı' Kabristanı'nın sonunda ve Hz. Osman'ın kubbesinin yakınında bulunan bahçede gerçekleşir. Nablusî davetin ardından Hz. Osman'ın ve ona yakın konumda olan Ebû Saîd el-Hudrî'nin kabrini ziyaret eder.[698]

Nablusî buradaki davette bulunan bir adamın anlattığı olayı şöyle anlatır;

"1101 yılında bir kafile Basra'dan hacca geldi. Bu araziye uğradılar. Burada bulunan kuyularda birine kafiledeki adamlardan birisi doksan zira uzunluğunda bir ip sarkıttı ve oraya indi. Ancak adam kayboldu ve kuyunun çıkışına nasıl ulaşacağını bilemedi. Adamın kafiledeki arkadaşlarından bazıları kuyuya inip arkadaşlarını kurtarsın diye bir adamı on kuruş karşılı-

[698] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 244.

ğında kiraladılar. Adam gün boyu uğraştı hem arkadaşlarını kurtardı hem de kendilerine içmeleri için su çıkardı."[699]

Daha sonrasında Şeyh Abdurrahman İbn Ebi'l Ğays, Nablusî'ye gelip hadis ilminde birçok musannifin kitapları hususunda icazet talep eder. Nablusî de kendisine istemiş olduğu icazeti ihtisar yoluyla yazar. Nablusî ayrıca bugün arkadaşları ile beraber Mısır kapısından çıkıp Medine'nin dışında bulunan Mescid-i Nebî, Mescid-i Ebî Bekr, Mescid-i İmam Alî'yi, Uhud Dağı ve orada kabri bulunan Hz. Hamza ve şehitlerin kabirlerini ziyaret eder.

23. Yirmi Üçüncü Gün

Yolculuğun 286. günü (21 Şevval 1105/ 14 Haziran 1694 Salı)

Bu günün sabahında merhum âlim İbrahim Hayarî'nin oğlu genç âlim ve hatîb Şeyh Ahmed el-Hayârî Nablusî'yi ziyarete gelir ve bir müddet sohbet ederler. Hayârî bu sohbet esnasında Nablusî'yi metheden uzunca bir şiir nazmeder. Hayarî'nin bu şiirine karşılık Nablusî de Hayârî'ye, methettiği vezin ve kafiyeye uygun olarak nazmettiği bir şiir kaleme alır ve yazılı suret olarak daha sonraki gün kendisine gönderir.

Hayârî'nin ardından Hatîb Ahmed b. Ebi'l Ğays el-Mağlabây, Nablusî'nin ziyaretine gelir ve kendisini metheden ve içinde sual bulunan bir şiir nazmeder. Nablusî bu şiire karşılık ve sorulara da cevap olarak vezin ve kafiye ölçüleri içerisinde bir şiir nazmedip yazılı olarak kendisine daha sonra göndermiştir.[700]

Mağlabây'ın ardından arkadaşı Seyyid Abdülkadir, Nablusî'yi ziyarete gelir ve Şam Kapısı dışında ki bir yere ziyafete çağırır. Gittikleri mekânın içerisinde bir sebil vardır. Bu sebil "Sebilü'l Hayrat Lala Mustafa Paşa" diye

---

[699] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 246.
[700] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, 251-257.

meşhurdu. Nablusî, onun bugünkü evlatları ve cemaatiyle beraber tam bir sürur içerisinde edebî müzakerelerde bulunurlar.

Nablusî, cemaati ve arkadaşlarıyla beraber ismini zikretmediği bir sebile daha uğradıklarından ve bu sebilin üzerinde bir kubbe, yanında ise dalları bulunan bir hurma ağacı bulunduğundan bahsetmiştir.

Nablusî bu mekânda Medine hakkında kendisine verilen haberi şöyle aktarmaktadır:

"Bana bildirdiler ki Medine-i Münevvere'de insan yaralandığı zaman onun iyileşmesi zorlaşıyor. Şu açıdan ki misk ve kokusu güzel olan başka şeylerin kokusuna Medine açıktır. Bunun için tayyib diye isimlendirildi. Buranın toprağından, yerinden, mekânlarından, duvarlarından, evlerinden... Hoş kokular ferahlık veriyor. Buraya yönelenlere, uzaklardan gelenlere özellikle seher vakitlerinde temiz hava esintisi bağışlıyor. Ara sıra bu durum burada oturanlara gizli kalıyor. Çünkü çok koku koklamak onu anlamayı ve hissetmeyi gizlemeyi gerektiriyor. Kokucular çokça içinde oldukları için güzel kokunun farkında olamaya bilirler. Fakat yaralara güzel koku koklamanın zararı hususu; kokucularda onun yaygın olmasıyla beraber onun kokusunu alamamak devam ediyor."[701]

Bu mecliste bulunan ve Nablusî'nin de arkadaşı olan İbn Mebîz diye meşhur olan Şeyh Yusuf eş-Şâmî, meşhur Bâki Efendi'nin divanından Türkçe olarak kaside ve beyit söyler.

Daha sonra Nablusî ve yanındakiler Lala Paşa sebilinin karşısında bulunan ve Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan'ın torunu İmam Muhammed b. Abdillâh el-Mahd'a[702] ait olan medfeni ziyaret ederler. Üzerinde heybetli ve yüce bir kubbe bulunup onun için orada şerefi yüksek bir makam vardır.

701 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 258.

702 İbn-i Hasen ibn-i es-Seyyid Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib el-Hâşimî el-Hasenî. Bkz. Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, C. VI, s. 210.

Fâtiha okuyup bereketlenirler ve bu mekânda akşama yakın bir zamana kadar otururlar. Akşam olunca da hareme dönüp akşam ve yatsı namazlarını kılarlar.[703]

24. Yirmi Dördüncü Gün

Yolculuğun 294. günü (29 Şevval 1105/ 22 Haziran Çarşamba)

Bugünün sabahında Nablusî ve beraberindekiler haremde sabah namazını kıldıktan sonra Kuba'ya giderler. Orada merhum Şeyh Mirza el-Halvetî'nin oğlu Şeyh Abdurrahman kendilerini ziyafete davet eder. Kuba mescidinde kuşluk namazını kıldıktan sonra Kuba bostanları arasındaki bu ziyafete katılırlar. Peşinden de bu mübarek beldedeki mekânları da ziyaret ederler.

Bu arada Kâim Bostanı diye isimlendirilen bostana giderler. O bölgenin en büyük bostanlarındandır. Onlarla beraber orada Medine'nin faziletli bazı kişileri de bulunmaktadır. Ebu'l Feth b. el-Hatîb İlyas ve Ömer ibni es-Seyyid Ali es-Semhûdî de oradadır. Gündüz akşama kadar orada oturup çeşitli müzakereler ve latif konuşmalar yaparlar. Makam gereğince nazım halinde doğaçlama olarak birtakım şiirler söylerler.[704]

Nablusî, rıhlesinin bu kısmında kahve âdetinden bahisle bize şunları aktarır;

"Kahve Mekke ve Medine ehlinin âdetindendir. Onlara bir kahve geldiğinde 'cebâ' derler. Onların arasında bu lafız meşhurdur. Bazı zamanlarda onlarla bu manada konuştuk. Konuştuğumuz kişilerde bu konudaki bilgileri teyid ederek bizimle paylaştılar. Şamlı olan bazı faziletli kişilerde kahveyi tasvir ettikleri bazı yazılar gördüm. Denildi ki 'cebâ' kahvenin yapıldığı ve

---

[703] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 259.
[704] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 269.

meydana çıktığı beldenin adıdır. Mu'tî (kahve ikram eden) kahveyi sunarken (خذ جبا) 'cebâ al' dedi ve bu şekilde meşhur oldu. Ya da Hz. Süleyman zamanında eski bir adettir. Bazı kabileler onunla görüşmeyi kabul etmediler. Hz. Süleyman da onlara kızdı. Denildi ki o kabileleri görüşmekten men eden bir hastalık vardı. Hz. Süleyman sütü yağ ile beraber terkip edip içmelerini söyledi. Onlar da söyleneni yaptılar. Böylelikle de iyileştiler ve onlarda hastalık kalmadı. Kamus'ta hemze bâbında gördük ki 'cebâ' Yemen'de bir karyedir. Dediler ki 'cebâ' yani bu kahve cebâ kahvesidir. Bu karye temiz sütü ile meşhurdur. Aynen bu isimde bilâd-i Şam'da da Cebâ diye bir yer vardır. Şeyh Sa'deddin el-Cebâvî[705] (ks) oraya nispet edilir. Kâmus'un son kısmında bab-ı maksurda şunu gördüm: Sâki develeri suya götürmeden önce, bir önceki günden suyun havuzda toplanmasına 'cebâ' denir. Aynı bunun gibi sâki kahve verirken 'bu kahve cebâdır' der. Yani bu kahve içmek için hazırlanmadan önce toplanmıştır."[706]

Bazı faziletli kişiler Şeyh İmam Muhammed b. Selman Mağrabây'ın şöyle dediğini naklettiler;

"Cebâ'nın aslı 'câe bihâ' dır. Yani sâki onunla (kahveyle) geldi. Avam arasında 'Cebâ' diye yayıldı. Bu zat'a ait küçük bir kitaptan bana haber verdiler ki orada cebâ kelimesinin bu hale nasıl geldiği, Arapça kurallar çerçevesinde nasıl dönüştüğü ile ilgili ibare bulunmaktaydı. Medine ehlinden bana verilen başka bir haber de şöyledir: 'Cebâ' kelimesi Şeyh Ebi'l Mevâhib el Şazel'i (ks) için kullanılırdı. O kahve amelini başlatanların ilki idi. O kahve isteyeceği zaman 'ya cebâ kahveyi getir.' derdi. Ondan sonra bu şuyû buldu.

---

[705] Sadettin b. Mezîd el-Cebâvî. Mutasavvıf olup Şam da bulunan Cebâ karyesi ehlindendir. M. 1224/ h. 621 de Cebâ da vefat etti. Ziriklî, el-A'lâm, C. III, s. 84.

[706] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 272. Bkz., Aba, Veli, ""Tıbb-ı Nebevî Bağlamında İlâhî Şifânın Kaynağı ve Değeri Üzerine Teolojik Değerlendirmeler," ASD: Akademik Siyer Dergisi 1 (Ocak 2020), 112-139.

Sâkî, 'cebâ' diyerek şeyhin kahvesinden teberrüken al demek istemektedir."[707]

Nâblusi, burada Kasas süresinin 57. ayetini dile getirerek bu ayette geçen "yücbâ" kelimesini Beydâvî, Vâhidî, Ferrâ müfessirlerin tefsirlerinden istifadeyle izah etmeye çalışmıştır.

Nablusî ayrıca kendi memleketi olan Şam'da kahve uygulamasına da şöyle değinmiştir;

"Bizim bilgimize göre meşhur olan Şam ve dışında sâkî kahve getirip 'cebâ' dediği zaman bundan maksadı bu kahve ücretsiz demektir. Yani 'bunun parası başkası tarafından ödendi ve bu sana hibedir.' demektir. Vakıflardaki 'câbî'lerde ondan türetilmiştir. 'Câbî' tahsil eden demek. Bu özellikleri ile bütün vakıf mallarını toplarlar."[708]

25. Yirmi Beşinci Gün

Yolculuğun 296. günü (1 Zilka'de 1105/24 Haziran 1694 Cuma)

Sabah namazının peşinden Hz. Peygamber'i ziyaret ettikten sonra Nablusî, Selam kapısından çıkıp Medine Kadısı'nın meclisine gider. Sonra Harem Şeyhi Yusuf Ağa, Muhammed Efendi, Şeyhî ve Huma hastası olan Medine Müftüsü Es'ad Efendi'yi ziyarete gider. Peşinden cuma namazını kılmak için harem-i şerife gider. Hatip Şihab Ahmed b. Hacer el-Heytemî'nin zürriyetinden Şeyh Ebü'l Feth eş-Şafiî idi. İkindi namazdan sonra latif mekânları ve oralarda bulunan şerefli eserleri görmek için Medine dışına çıkarlar. Daha sonra Mısır kapısının dışında bulunan Seyyid Abdülkadir'in kasrına gidip orada ilmî mutalaalar yaparlar. Orada Taceddin İlyas ile oğlu hatip Hayrettin ve hatip Ebüssuûd Meğlabay da bulunmaktadır. Ebüssuûd

---

707 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 273.
708 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 274.

Meğlabay'ın yanında Rum âlimlerine ait Hanefi fıkhı hakkında bir kitap bulunmaktaydı. "Nûru'l Ayn Fî İslahı Câmiı'l Füsûlîn" isimli bu kitabı müzakere ederler.[709]

26. Yirmi Altıncı Gün

Yolculuğun 300. günü (5 Zilka'de 1105/ 28 Haziran 1694 Salı)

Nablusî bugün ikindi namazını kılmak için hareme gider. Namazın ardından merhum Seyyid Muhammed Berzencî[710] el-Hasenî eş-Şehrezûrî'nin hareme vakfetmiş olduğu kitaplığın kapılarını kendisine açarlar. Bu kitaplıkta çok çeşitli ilim dallarına ait kitaplar bulur. Bu kitaplardan bir tanesi Celal es-Suyutî'nin hadis ilmindeki beş büyük ciltten oluşan "Camiu'l Hadîs" adlı eseridir. Bir diğeri Dimyerî'nin İbn Mâce'nin Sünen'i üzerine yazdığı üç büyük ciltten oluşan şerhidir. Bir diğeri Hafız İbn Asâkir'in "Tarihü Dımaşk" adlı eseridir. Bu eser tekrarları hariç 93 cüzden müteşekkildir. Nablusî bu kitap hakkında genişçe malumat vermektedir. Bu kitap Şam-ı şerifin faziletleri hakkında ki haberlerini toplayarak bu belde ehlinin menkıbelerinden bahseder. Nablusî'nin aktardığına göre şu bablardan oluşmaktadır;

1- Tarih ilminin ortaya çıkışı ve sebepleri babı.

2- Tarih'in başlangıcı ümmetlerin tarihe dair ıstılahları babı.

3- Tarih hakkındaki sahabe sözleri ve onlardan ittifak halinde nakledilen kaviller babı.

4- Hicret tarihi babı.

5- Şam isminin iştikakı babı.

6- Hz. Peygamber'in Şam'da bulunması ile ilgili haberler babı.

---

[709] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 276.

[710] Muhammed b. Abdürrasûl b. Abdüsseyyid el-Hasenî el-Berzencî. Şafi fıkıhçılarından olup Şehrezûr da doğup Medinede ikamet edip burada m.1691, h.1103 vefat etmiştir. Bir çok telifatı vardır. Ziriklî, el-A'lâm, C. VI, s. 203.

Nablusî dilediği kadar kitabı ödünç alıp evine götürür, mütalaa eder ve tekrar iade eder. [711]

Şeyh Muhammed el-Murâdî el-Mısrî, Nablusî'yi ziyarete gelmesi üzerine Nablusî kendisine şiir okur. Bu zatın talebi üzerine Nablusî irticalen doğaçlama olarak tahmis icra eder.

Nablusî bugün haremde şahit olduğu bir durumu şöyle aktarır:

"Harem-i şerifin hizmetçilerini Ravza-i Şerifte bulunan mushafları ve cüz sandıklarını hücre-i şerifin iç kısmına taşırlarken bulduk. Hacıların gelmesi yaklaştığı için kalabalıktan dolayı kaybolmalarından endişe ediyorlardı. Haremde bulunan döşenmiş yaygıyı ve bazı küçük kandilleri kaldırıp hazineye koydular."[712]

27. Yirmi Yedinci Gün

Yolculuğun 309. günü (14 Zilka'de 1105/ 7 Temmuz 1694 Perşembe)

Nablusî düzenli olarak Seyyid Abdülkadir'le beraber okudukları Sahih-i Buharî'nin muhtasarında bugün Ebû Hüreyre'den rivayet edilen şu hadisi okurlar: "Kim benî rüyasında görürse yakaza halinde görmüş gibidir. Çünkü şeytan benim suretime giremez."

Nablusî bu konuyla alakalı olarak Şeyh Suyutî'nin "İnâratü'l Halek Fî İmkâni Ru'yetin-Nebiyyi vel-Melek" adlı eserinden bazı bilgileri Seyyid Abdülkadir'e aktarmaktadır.

Seyyid Abdülkadir, Hz. Hamza için düzenlenen mevlid merasimi ile ilgili şunları aktarır;

---

[711] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 277-279.
[712] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 283.

"Yemen ehlinden Seyyid Ahmed Bâ'lavî adında bir adam Mekke'den Medine'ye her sene gelip Hz. Peygamber'i ziyaret eder ve Uhud Dağı'nın eteğinde bulunan Hz. Hamza'nın mezarında Receb ayının on ikisinde düzenlenen mevlid merasimine katılırdı. Hicaz içinden ve dışından birçok kafile bu merasime gelerek katılırlardı. Hz. Hamza'nın mezarı yanında insanların konumuna göre özel yerleri mevcuttu. Bu adam Medine'ye geldiği bir senesinde Hz. Hamza'nın mezarı başındaki merasime insanlarla beraber katılmayıp akşam namazından sonra Hz. Peygamber'i ziyaret eder ancak kendisini kabrinde bulamaz. Sabah tekrar ziyaret geldiğinde Hz. Peygamber'i kabrinde müşahede eder ve akşam ziyaret için geldiğinde kendisini göremediğini dile getirir. Hz. Peygamber ise amcası Hamza'nın baş tarafında bulunduğunu söyler. Nablusî, Seyyid Ahmed Bâ'lavî'nin nesebinin şüphe olmaksızın sahih olduğunu ve bu kıssayı birçok cemaatten dinlediğini aktarır."[713]

Nablusî, ayrıca dühan içme hususunda faklı görüşlere değinip Seyyid Ahmed Baba ile Şeyh İbrahim Lekkanî arasındaki bu konuda farklı görüşler ihtiva eden yazışmalara temas etmektedir.

28. Yirmi Sekizinci Gün

Yolculuğun 312. günü (17 Zilka'de 1105/ 10 Temmuz 1694 Cumartesi)

Bugünün sabahında Molla İbrahim el-Kûranî'nin talebelerinden Şeyh Musa b. İbrahim el Basrî, Nablusî'nin ziyaretine gelmiştir. Kendisinden çeşitli ilimler, bu ilimler hakkında yazılmış eserler ve bir de üstadlarından gelmiş olan rivayetler için icazet talebinde bulunmuştur. Buna karşılık Nablusî, Şeyh Musa b. İbrahim el Basrî'ye kısa yollu bir icazet yazmıştır. Onun peşinden "el-Yetim" diye meşhur olan Şeyh Muhammed Emîn, Nablusî'yi ziyarete gelmiş ve kendisine Buhârî'nin "Sahih"inden, Müslim'in "Sa-

713 Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 284-285.

hih"inden, İmam-ı Malik'in "Muvatta"sından, Ebu Davut es-Sicistani'nin "Sünen"inden, İmam Ahmed b. Hanbel'in "Müsned"inden, İmam Şafî'nin "Müsned"inden birer hadis okumuş, bu kitaplar ve hadis, tefsir ve daha birçok ilimde kendisinden icazet talep etmiştir. Nablusî de Şeyh Muhammed Emîn'e kendi üstadlarından geldiği şekliyle icazet yazıp vermiştir.[714]

Medineliler 17 Zilkâde Pazar gününün gecesini "Leyletü'l Kenîs" diye isimlendirmekte ve bu gecenin sabahında da harem-i şerifi süpürmektedirler. Bu gün Medineliler için çeşitli kutlamaların yapıldığı son derece önemli bir gündür.

Nablusî burada şahit olduğu Medinelilere ait bir adeti şöyle nakleder:

"Bazı insanları gördüm onların şöyle adetleri vardı: Borçlu olan insanlar beyaz bir bez parçasına borcunun miktarına göre buğday taneleri koyup bezin ağzını bağlayıp onu Hücre-i şerifin penceresinden içeri atıyorlar ve 'bu Hz. Peygamber'in bereketi ile borçların ödenmesi için sebeptir.' diyorlardı. Bunu çokça tecrübe ettiler. Hatta bizimle beraber olan arkadaşlarımızdan bazıları Hz. Peygamberden teberrük olsun diye borçlarını ödemeyi umarak bunu yaptılar. Bizimle beraber Şam-Dımaşk'a döndükten sonra Allah (cc)'ın yardımı ve işlerini kolay kılması ile Dımaşk'ta meslek edindiler ve şimdi genişlik içerisinde yaşıyorlar. Bu durum Hz. Peygamber'in bereketi sebebiyleydi."[715]

17 Zilkade Pazar günü sabah namazını kılıp Hz. Peygamber'i ziyaret ettikten sonra âdet üzere çeşitli etkinlikler düzenlenmekteydi. Nablusî bu konuyla alakalı olarak şahit olduğu uygulamayı bize şöyle nakleder:

"Medinelilerin önde gelenleri, büyükleri ve halkın çoğu toplandı. Cemaatle sabah namazını kıldıktan sonra tabakalarına ve mertebelerine göre oturdular. Küçük çocuklar, tıfıllar toplandılar. Tavâşiye, Hz. Şerîfe'nin hiz-

---

[714] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 286.
[715] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 287.

metçileri ve Harem-i Şerîf'in hizmetçileri çıktı ve Ravza-i Şerif'ten hücre-i mutahharanın girişine kadar Mushafları ve rubuâtları nakletmeye başladılar. Harem-i şerifte ki yaygıyı mefruşeyi kaldırdılar. Harem şeyhi tavâşiyeden bir cemaat ve Medine kadısıyla beraber Nisa kapısının yakınındaki merdivenden Harem-i şerifin damına çıktı. Harem-i şerifin damı ve Hz. Peygamber'in kubbesini süpürmek için çıktılar ve Resulullah (s.a.s.)'ın yüce huzurunda vakarlı ve hürmetli bir şekilde beyitler söylediler. Tavâşiye yaldızlı süpürgeleri ellerine aldı. Süpürgelerin uzun çubukları vardı. Bu süpürgeleri daha önceden bugün için hazırlamışlardı. Her sene adet olarak zilka'de ayının başında sanatkârlar bu süpürgeleri yapıyorlardı. Bu süpürgeler sanatkârlar tarafından bir tören eşliğinde tavâşilerin evine getirilirdi. Onlarda bu süpürgeleri getiren sanatkârları karşılayıp süpürgeleri kabul eder ve mükemmel bir tören yaparlardı. Hatta ~~taki~~ onlardan birine birisi doğum haberi geldiği zaman nasıl ki çok seviniyor, ferahlıyorsa süpürgelerin getirilmesiyle de çok sevinir, ziyafet verir, arkadaşlarını dostlarını evine davet eder, birinci kalitede, değişik renklerde yiyecekler pişirtir ve atıyeler dağıtırdı. Yevmü'l kenîs olunca süpürgesiyle gelir, onu elinde taşır bu sebeple de ferahlar, mesrur olur ve o süpürgeyle süpürürdü. Dama çıktılar yanlarında kek, yuvarlak ekmek, çerez, fındık, badem, kuru üzüm, hurma aldılar ve sonrada harem-i şerifin damını ve kubbe-i şerifin çevresini süpürdüler. O gün harem-i şerifte toplanmış olan Medineli çocukların sesi baskın geldi. Onlar yüksek sesle 'el Âdet'ü yâ sâde' (العادة ياسادة) diyorlardı. Harem'in damından onlara kek, çerez ve ona benzer şeyler saçılıyor çocuklar da onları yerden topluyorlardı. Biz de oturduğumuz yerden onları seyrediyorduk. Bugün Medine ehli için bayram günü gibiydi. Medineliler en güzel elbiselerini giyiniyorlar ve birbirlerini kutluyorlardı. Çocuklar 'el âdetü yâ sâdât' diye müjde veriyorlardı."[716]

Nablusî bu konuda şunu da ilave eder;

---

[716] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 287.

"Bize haber verdiler ki evvelce şöyle yapılıyordu: Bugün gelince çarşılar kapatılıyordu. Hiç kimse çarşı ve sokaklarda kalmayıp herkes harem-i şerife hizmet etmek ve orayı süpürmek için geliyordu. Sonra Harem Şeyhi, kadı ve hizmetçiler haremin damından beraber inip hücre-i şerife giriyor ve orayı süpürüyorlardı. Daha sonra hizmetçiler bütün süpürgeleri bir araya toplayıp peşinden de süpürgeleri kendi aralarında pay ediyorlardı. Hizmetçiler süpürgeleri paylaştırdıktan sonra hücre-i şerifin dışına çıkıyorlar ve orada bekleyen insanlarla beraber hücre-i şerifin penceresi önünde Fâtiha okuduktan sonra ellerindeki süpürgeleri dostlarına dağıtıyorlardı. Daha sonra insanlar harem-i şeriften çıkıp dağılıyorlardı. Bu Medine ehlinin her sene Zilka'de'nin 17. günü yaptıkları bir âdetti."[717]

Bu merasimler sadece harem-i şerifle sınırlı kalmayıp Medine dışına da taştığını Nablusî bize şöyle aktarır:

"Medine ehlinin bugün başka bir âdeti daha vardı. Harem-i şerifin süpürülmesinden sonra Medine'nin dışına çıkıp hurma bahçelerine gidiyorlardı. Ferahlamak için o bahçelerde gezintiye çıkıp yiyecekler ve içecekler eşliğinde bu bahçelere seriliyorlardı. Bu durum onlarda bir duruluk ve inşirah meydana getiriyordu. Medine ehlinin önde gelenleri, meşâih ve iş sahipleri çalışanları ile beraber çıkarlar zikirler, tevhidler ve mezâhir (eski bir Arap çalgısı, bir çeşit def) eşliğinde Medine'ye yarım saat uzaklıktaki el-Kurayne (القرينة) denilen mekânda toplanıp akşama kadar kalırlardı. Sonra akşam olunca da zikirler ve kasideler eşliğinde dönerlerdi. Kadınlar, erkekler, çocuklar da çıkıp seyir yerlerinden onları seyrederlerdi. O gün büyük gün olurdu."[718]

Nablusî, daha sonrasında arkadaşı Şeyh Abdülkadir ile onun evladı ve bir grupla beraber Büdaa kuyusunun yakınındaki Feyrûziyye (فيوزية) diye

---

[717] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 288.
[718] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 289.

anılan bostana gidip bir müddet neşeli ve mesrur bir şekilde orada dinlenirler.

Akabinde "Şeyhî" diye meşhur Muhammed Efendi ve Medine'de Hanefi müftüsü olan İbrahim Efendi İbn Berrî, Nablusî'yi ziyarete geldiler. Muhammed Efendi "yevmü'l kenîs" hakkında Nablusî'ye şu bilgiyi haber verir;

"Şeyh İbrahim Hayâri'nin babası Şeyh Abdurrahman Hayârî, Mısır'dan Medine'ye geldiğinde "yevmü'l kenis"e muttalî oldu ve bazı uygulamalara itiraz etti. Şöyle ki; harem-i şerifte çocukların bulunmasına müsaade ediliyor ve bu çocuklar harem-i şerifin her cihetinde bulunup yüksek sesle bağırarak "el- âdet'ü yâ sâde" (العادة ياسادة) diyorlar ve insanlar Hz. Peygamber'in huzurunda yapılan bu edep dışı duruma ses çıkarmıyorlardı. Bu itiraz sonrasında gece rüyasında Hz. Peygamber'i gördü ve Resulullah (s.a.s.)ona şöyle dedi: 'Komşularımı rahat bırak. Onlar beni ferahlatıyorlar. Onlara itiraz etme.' Şeyh Hayârî itirazından vazgeçti ve her sene bugün sayıldı ve bugün de Medine ehli gibi kutlama yapıldı."[719]

Nablusî buna muvafık bir haberi şöyle nakleder:

"Bana Mısır'da iken arkadaşım Şeyh Zeynelabidîn el-Bekrî babası merhum Kamil Şeyh Muhammed Bekrî için meydana gelen benzer bir vakıayı şöyle haber verdi: Gece rüyada Hz. Peygamber babamı azarladı ve babama şöyle dedi: 'Ya Şeyh Muhammed evlatlarıma eziyet etme.' Hemen ertesi gün bütün paralarını çocukların hepsini toplayarak onlara dağıttı ve onlara nazik kibar davranıp peşinden de onlardan özür diledi."[720]

Nablusî daha sonra el-Fervecî diye meşhur olan Allame Şeyh Hasan'a uğrar ve kendisi ile Allah'ın (cc) sıfatlarından, ilmi ilahî hakkında müzakerelerde bulunur.

---

[719] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 293.
[720] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 294.

Şeyh Abdülkerim Halîfetî "İttihâfü'l Halîl Fî İlmi'l Halîl" isminde aruz ilmi hakkında yazdığı kitabı Nablusî'ye gönderir ve takrizyazmasını talep eder. Nablusî de kendisine takriz yazar. Talep üzerine başka takrizlerde yazmıştır. Nablusî bugün Bakî' tarafına gidip içinde hurmalar ve onların yanında da Büssa kuyusu olan bostana girer ve teberrüken abdest alıp suyundan içer. Dönerken de Seyyid Cafer-i Sadık'ın kabrini ziyaret eder. Nablusî mekânik ilmiyle alakalı bazı bilgileri de aktarmaktadır.[721]

29. Yirmi Dokuzuncu Gün

Yolculuğun 320. günü (25 Zilka'de 1105/ 18 Temmuz 1694 Pazartesi)

Bugün Dımaşk'tan gelecek olan Şam hacı kafilesi beklenmekteydi. Onun için akşamdan haremdeki kandillerin sayısı artırıldı ve yıkanıp temizlendi. Medineliler Şamlı Hacıların gelişini beklemek için Medine'nin dışına çıktılar. Şam kapısının dışında Sil' Dağı'nın eteğinde oturup Şamlı hacıları beklemeye başladılar. Medine ehlinin adetlerinden biride şuydu: Medine ehli Medine-i Münevverere'ye gelen Şamlı hacıları karşılamak için Sil' (سلع) Dağı tarafında çadırlarını kurarlardı. Bu karşılama büyük bir haz verirdi. Nablusî de arkadaşları ile beraber burada çadır kurup Şamlı hacıları beklemiştir.

Nablusî bu hacı karşılama işini şöyle aktarmaktadır:

"Bazı Şamlı hacılar beklediğimiz Şam kafilesinden daha önce geldi. Biz de gelen hacıları karşılamak için Seyyid Abdülkadir Efendi ve Medine'nin önde gelenlerinden bir cemaatle beraber Sil' (سلع) Dağı tarafındaki çadırımızdan çıktık. Öz kardeşim Şeyh Yusuf b. İsmail en-Nablusî, Şamlı arkadaş, dost ve kardeşlerden oluşan bir cemaatle geldi. Çok sevindik ve ferahladık. Sonra kardeşim Yusuf ve cemaatten bazıları ile beraber evimize gittik ve Hz. Peygamber'i ziyaret için gusül aldık. Sonra harem-i şerife gidip Hz. Pey-

---

[721] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 294-296.

gamber'i ve yanında ki Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i ziyaret ettik ve evimize döndük. Şam Dımaşk'tan gelen arkadaşlar bir kısmı yazılı olan bir kısmı da yazılı olmayan birçok kâğıtlar çıkardılar. Sonra kalan hacı arkadaşlarla toplandık."[722]

Bugün çerçevesinde Nablusî, Medine kadısı Muhammed Efendi, Şeyh Abdulkadir el-Halifetî, Ebü's-Sürur Mağlabây, Şam kafilesi ayanları ile bir araya gelir. Hz. Peygamber'in kabri dışında Baki kabristanını da ziyaret ederler.

Nablusî hac görevini eda için Şam kafilesi ile beraber Mekke'ye gitmeyi planlamaktadır. Bu doğrultuda yol için hazırlıklarını yapar. Harem-i şerifte bazı arkadaşları ve Şam kafilesinden bir kısım hacıyla beraber öğle namazının akabinde hücre-i şerifin penceresi önünde toplanırlar. Kâinatın seyidi Hz. Peygamber'e bolca salât ve selam getirerek veda ederler. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer için de dua ederler.

Nablusî, haremden çıkınca birtakım dostları ile Medine'den ayrılacağı için vedalaşır. Salı ve çarşamba geceleri Şamlı hacılarla beraber Medine'de kalırlar, gündüzünde de Mekke'ye gitmek için beraberce yola çıkarlar. Hayvanlarına binerler ve yola koyulurlar. Bu yolda üzerinde kubbe, yanında hurma ağacı olan ve etrafı ekili bir sebil vardı. Biraz devam edince başka bir sebil daha görürler.[723]

30. Otuzuncu Gün

Yolculuğun 356. günü (2 Muharrem 1106/ 24 Temmuz 1694 Salı)

Seyahatin 322. günü Hac vazifesi için Medine'den ayrılan Nablusî, 19 günü Mekke-Medine arası gidiş-geliş olmak üzere yolda; 15 gün de hac vazi-

[722] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 298.
[723] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 299.

fesi için Mekkke'de olmak üzere 34 günlük bir yolculuk gerçekleşmiştir. Yolculuğun 356. günü Medine'ye tekrar döndükten sonra dört gece daha Medine'de kalmış yolculuğun 360. günü Medine'ye veda etmiştir. Biz burada 30. gün başlığında Mekke dönüşü Medine'de geçirdiği son günlerine temas edeceğiz.

Mekke dönüşü Mısırlı hacıların kafilesi Medine'ye daha önce gelmişti. Şamlı hacılar Medine'ye geldiğinde Mısırlı hacılar Medine'den ayrılmaktadırlar. Bu sebeple Medine girişinde Akabe mevkiinde Hacılar arasında izdiham oluşur.

Nablusî, Medine'ye geldiğinde hem Medineli hem de memleketi olan Şam'dan gelmiş olan âlimler kendisini ziyarete gelirler. Ayrıca bunlardan bir kısmının ismini Nablusî bize şöyle aktarır:"Ebu's-Suud el-Mağlabay, Medine müftüsü Es'ad Efendi, Ahmed et-Tünbüktî, Şeyh Muhammed Saîd el-Kevkenî, Nakibzade Seyyid Abdulkadir ve oğlu Seyyid Abdrrahman." Ayrıca Harem de Öğle namazını kıldıktan sonra Medine'li âlimlerden olan Molla İbrahim Kevrânî'nin talebelerinden Şeyh Musa el-Basrî'nin daveti üzerine Medine surlarının dışındaki evine giderler. Burada Molla İbrahim Kevrânî'nin iki oğlu şeyh Muhammed Saîd ile Şeyh Muhammed Tâhâ da bulunmaktadır.

Nablusî kendisine Şeyh Ahmed Tünbüktî'nin âlimler arasında ihtilaf konusu olan bir soruyu yazılı olarak kendisine ilettiğinden bahseder. Ancak vakit dar olduğu için bu soruya cevabını ancak Şam'a döndükten sonra gerçekleştirebilmiştir.

Bir ara Şeyh Abdulkerim el-Halifeti el-Abbasî, Nablusî'nin ziyaretine gelir kendisinden birtakım ilmî konularda ve bazı evrad hakkında icazet ister. Nablusî de kendisine hem yazılı olarak hem de şifahi olarak icazet verir.

Günün sonunda harem-i şerife gidilir. Şamlı hacıların emiri harem-i nebide mevlîd-i şerif okumaya başlar. Şamlı hacılarla beraber Vezir İsmail Paşa, Medine Kadısı, Haram Şeyhi, hacıların büyükleri ve Medine'nin önde

gelenleri de hazırdır. Harem-i şerîfin avlusunda büyük mumlar tutuşturulup kandiller yakılır ve insanlar yoğun bir şekilde toplanır. Gelen kişiler için erimiş şeker şarabı dökülüp yiyecekler ve şekerlemeler ikram edilir. Müezzinler gecenin ilerleyen saatlerine kadar nebevî kasideler söylerler ve Hz. Peygamber için methiyelerde bulunurlar.[724]

Nablusî, arkadaşı Mahmud Kürdî'yi de ziyaret eder ve onun büyükçe dokuz cilt halinde yazmış olduğu tefsirini müşahede ettiğinden bahseder. Ayrıca bir de Mahmud Kürdî'nin yazdığı "el-Cezûlî"nin[725] "Delâilü'l Hayrat"ı gibi ama ondan daha uzun ve daha geniş Hz. Peygambere salavâtlardan oluşan kitabından bahseder.

Medine'deki son gecelerini de geçirirler. Artık veda vakti gelmiştir. Son günü vedalaşmalar ile geçirirler. Haremde kıldıkları son sabah namazının ardından Hz. Peygamber'in kabrinin karşısında durup evlatları, akrabaları ve bütün Müslümanlar için Allah'a dua ederler. Baki' kabristanını da ziyaret ederler. Sonrasında Nablusî evine döner. Evindeyken Şeyh Seyyid Nakîbzâde Abdülkadir, Şeyh Ebu's-Suud Mağlebây, Seyyid Ömer Emîn, Şeyh Abdurrahman Mirza, Seyyid Abdülkerim Halîfetî ile daha birçok âlim ve seçkin kişi ziyaretine gelirler. Öğle namazını kıldıktan sonra da Medine'den çıkarlar. Dımaşk tarafına yolculuğa çıkarken "Delail'ü Hayrat" okuyarak ve salâvatlar getirerek, bir devenin üzerinde oğlu ile beraber yola çıkarlar. Şam kapısının dışındaki Muhammed Zekî'nin kabrine uğrayıp ziyaret ederler. Sonra Uhud Dağı'na uğrayıp Hz. Hamza ve diğer şehitleri ziyaret ederler.[726]

---

[724] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 385.

[725] Muhammed b. Süleyman b. Abdurrahman el-Cezûlî el-Şazelî, (870 /1425) de vefat etmiştir. Bkz: Nebhânî, Cami'u Kerâmâti'l Evliyâ, C. I, s. 165.

[726] Nablusî, el-Hakîka ve'l-mecâz, C. III, s. 387. Bkz., Köse, 83 vd.

– SONUÇ –

Abdülganî en-Nablusî (d. 1641 - ö. 1731) şiir, fıkıh, tasavvuf, hadis, İslâm hukuku, tefsir, kelam, tarih, edebiyat, dil ve belagat vb gibi çeşitli alanlarda ortaya koymuş olduğu eser ve bilgilerle yaşadığı dönemin önde gelen simaları arasında yer almıştır.

Abdülganî en-Nablusî'nin ailesi aslen Hamalı olup Şafi mezhebine müntesiplerdir. Bir fakih ve aynı zamanda keramet ehli mutasavvıf bir zat olan on ikinci dedesi Ebû İshak Burhaneddin İbrahim b. Sadullah h. 596'da Hama'da doğmuştur. H. 675'te ailesi ile beraber Beyt-i Makdis'i ziyaret için gittiği Kudüs'te vefat etmiş ve buranın en büyük kabristanı olan "Me'melâ" kabristanına defnedilmiştir.

İbrahim b. Sadullah'ın vefatı sonrasında ailesi Beyt-i Makdis'te kalmıştır. Evlatları bir taraftan bölgedeki âlimlerden ilim tedrisi yaparken diğer taraftan birçok kişiye de ilim öğretmişlerdir. Aile Beyt-i Makdis'teki Nablus kasabasında bir süre kaldıktan sonra buradan Dımaşk'a göç etmişlerdir. Nablus'tan ilk göç eden ve Dımaşk'ı vatan edinen Nablusî'nin dördüncü dedesi İbrahim b. İsmail b. İbrahim Burhaneddin'dir. Aile bu göç sonrası yaşamını burada devam ettirmiş ve bölgede "Benî Nablusî" adıyla meşhur olmuşlardır. Zaman içerisinde ilmî ve dinî konulardaki derinlikleri, kadılık ve hatiplik görevleri ile ön plana çıkmışlardır.

Bu aileye mensup olan Nablusî, 1050/1641 yılında Dımaşk'ta doğmuştur. Varlıklı ve ilim ehli bir aileye sahip olan Nablusî'nin dedeleri ilim sahasında gayret göstermiş ve yetkinliklerini ispat etmiş önemli şahsiyetlerdir. Nablusî, dedelerinin izinden giderek onlardan aldığı bu ilim mirasını daha

da ileriye taşımıştır. Kur'an-ı Kerîm'i ilk olarak beş yaşında hatmettiğini göz önüne alırsak neredeyse doksan yıllık ömrünün tamamını ilim öğrenmek, talebe yetiştirmek ve ilmî eserler yazmakla geçirmiştir.

Nablusî'nin ilmî ve dinî yaşantısının merkezinde tasavvuf yer almaktadır. O Mevleviyye, Kadiriyye ve Nakşibendiyye tarikatlarının içerisinde aktif olarak bulunmuş ve bu anlayışların önemli simaları arasında yer almıştır. Halvetiyye, Şazeliyye ve Rifaiyye tarikatları ile de iletişim içerisinde olan Nablusî, özellikle İbn Arabî'nin vahdet-i vücut görüşünün yılmaz bir savunucusu olmuş, teliflerinde bu tasavvuf kimliğinin ağırlığını hissettirmiştir.

Nablusî, yazdığı eserlerin yanı sıra yaptığı seyahatlerle de adından söz ettirmiştir. 1075/1664'te yaptığı ve üç ay süren ilk yolculuğunu Hama, Halep, Konya gibi şehirlerin üzerinden Edirne'ye, oradan da hilafetin merkezi İstanbul'a yapmıştır. Nablusî, henüz yirmi beş yaşında iken yaptığı bu seyahatten sonra ilim sahasında temayüz etmiş birçok kişiyle görüşmek için Lübnan, Kudüs, Mısır, Hicaz ve Trablus gibi yerlere seyahatler gerçekleştirmiştir. Bu seyahatlerinde ulemadan birçok kişi ile tanışma ve ilmî sahada müzakere yapma fırsatı yakalamıştır. Kadiriyye ve Nakşibendiyye tarikatlarına intisabı bu seyahatler esnasında olmuştur.

Abdülganî en- Nablusî, ashabı kiram ile salih kişilerin kabirlerini ziyaret etmek ve hac görevini yerine getirmek için Hicaz topraklarına yapmış olduğu seyahatini *"el-Hakika ve'l-Mecâz fi'r-Rıhleti ilâ Bilâdi'ş-Şâm ve Mısır ve'l-Hicâz"* adlı eserinde kaleme almıştır. O bu eserinde, seyahat esnasında gezip gördüğü mekânları, önemli şahsiyetleri, hac rıhlesi olması nedeniyle başta Hz. Peygamber olmak üzere Mekke ve Medine'yi etraflı bir şekilde anlatmıştır.

Nablusî, hac görevinin yerine getirildiği Mekke ile Hz. Peygamber'in kabrinin bulunduğu Medine'yi anlatırken, buraların kutsal beldeler olması hasebiyle, sık sık ayet ve hadislere, âlimlerin ve salih zatların sözlerine de yer vermiştir.

Nablusî, seyahat esnasında birçok âlimi ziyaret etmiş ve onlarla fıkıh, tefsir, hadis, akaid gibi değişik ilmî konularda müzakerede bulunmuştur. Eserinde bu ilmî konulara değinmiş olup meseleleri değişik âlimlerin görüşlerini dile getirerek ele almış; sonunda da kendi benimsediği görüşü belirtmiştir.

Nablusî'nin değişik ilim dallarında kaleme aldığı yaklaşık üç yüz kadar eseri vardır. Bu eserler içerisinde tasavvufa dair olanlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu, onun tasavvufu hayatın merkezine yerleştirdiğinin bir göstergesidir. "*el-Hakika ve'l-Mecâz*" adlı eserinde zahirî ilimlerin yanı sıra tasavvufî konulara da değinmiş, ihtilaflar varsa bunları da ele almış, en sonunda da kendi görüşünü beyan etmiştir.

Nablusî, zahirî ilimlerin yanı sıra özellikle de tasavvufi konularda ön plana çıkmış, ihtilaflı meseleleri çözüme kavuşturmasıyla meşhur olmuştur. Onun bu yönü talebelerini ve müritlerini etkilerken sayılarının artmasında önemli bir etken olmuştur.

Nablusî, eserinde Hz. Peygamber veya salih kişilere dair rüyalara, kendisine nakledilen kıssalara, manevî aşk dolu olaylara ve yer yer de İbn Arabî gibi tasavvuf ehli insanların kerametlerine değinmiştir. Eserde, seyahat süresince denk geldikleri salih kimselerin kabirlerinden bahsettiği gibi kabri olamayan ancak insanlar tarafından ziyaret edilen zatların makamlarından da bahsetmektedir.

Nablusî'nin eserinde en çok dikkat çeken hususlardan biri de yazdığı kasidelerdir. Başta Hz. Peygamber'e yazdığı nebeviyyeler olmak üzere sahabeler ile yaşayan veya vefat etmiş olan âlim ve salih kişilerin yanı sıra Mekke, Medine, Kudüs gibi gezip gördüğü yerlerdeki mübarek mekânlar hakkında şiirler ve kasideler nazmetmiştir. Nablusî şiirlerini kafiye ve vezin kurallarına uygun olarak yazmakla birlikte, onun irticalen/doğaçlama olarak dile getirdiği şiirleri de bulunmaktadır.

Nablusî eserinde az sayıda da olsa ağıtlara yer vermiştir. O, başta Hz. Peygamber'e yazdığı nebeviyyeler olmak üzere hocalarına, âlimlere ve mübarek mekânlara methiyeler dizmiştir.

Eserinde hac süresince katıldığı davetlerde âlimler arasında karşılıklı dile getirilen edebi şiirlerin yanı sıra yüz yüze veya mektup yoluyla ve nazım şeklinde kendisine sorulan sorulara yine nazım şeklinde vermiş olduğu cevaplara da yer vermiştir. Ayrıca hac döneminde düzenli olarak okudukları hadis, fıkıh, tasavvuf kitaplarına, yolculuk esnasında vermiş olduğu icazetlere ve istek üzerine yazdığı kitap takrizlerine de yer vermiştir. Bu icazetname ve takrizler, Nablusî'nin ilmî yönünün yanı sıra edebî kişiliğinin de ne denli güçlü olduğunu göstermektedir.

Hem bir seyahatname hem de bir hac rihlesi olan Nablusî'nin bu eseri, yazıldığı dönemin birçok özelliğini yansıtması yönüyle de din, coğrafya, tarih ve edebiyat alanında araştırmacılar için önemli bir kaynak konumundadır.

— KAYNAKÇA —

Aba, Veli, “"Tıbb-ı Nebevî Bağlamında İlâhî Şifânın Kaynağı ve Değeri Üzerine Teolojik Değerlendirmeler," ASD: Akademik Siyer Dergisi 1 (Ocak 2020), 112-139.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b.Muhammed Şeybânî:, Müsned, tahkik: Şuayb Arnavut, Müessesetü’ Risale, (1-50), 2. Baskı, 1999.

Alaaddin Bekrî, Bir Çağın Öncüsü Abdülğânî Nablûsî Hayatı ve Fikirleri, çev. Dr. Veysel Uysal, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995.

Altuntaş, Halil ve Şahin, Muzaffer, Kur’an-ı Kerim Meali, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

Askalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, Sahihi Buhârî şerhi Fethu’l-Barî, Daru’l-marife, (I-XIII), Beyrut,1379.

Askalânî, İbn Hacer Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, Tehzibü't-Tehzib, İbrahim Zeybak, Âdil Mürşid, Müessesetü’r-Risâle, (I-IV), Beyrut, 1966.

Askalânî, İbn Hacer Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, Ed-Dürerü’l-Kâmine fî Aʿyâni’l-Miʾeti’s-Sâmine, (I-IV), Beyrut, 1993.

Aykut, A. Said, “İbn Battûta”, DİA, İstanbul, 1999, C. XIX, ss. 361-368.

Ayyâşî Ebû Sâlim Abdullāh b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sicilmâsî, er-Riḥletü’l-ʿAyyâşiyye, thk: Saîd el-Fâdılî, Süleyman el-Kuraşî, Dâru’s-Süveydî, (I-II), BAE, 2006.

Bağdâdî, İbn Sa’d Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘ el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî, et-Tabakātü’l-Kübrâ, thk: Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâr Kütübü’l ilmiye, (I-IX), Beyrut, 1990.

Bağdâdî, İsmail Paşa, Hediyyetü’l-ârifîn, Esmâʾü’l-müellifîn ve Asârü’l-musannifîn, Matbaatü’l-Vekâleti’l-Maârifi’l-Celîle (I-II), İstanbul, 1955.

Baran, Musab, “Abdülganî en-Nablüsî ve Gezi Edebiyatı Bağlamında el-Hadratü’l-Ünsiyye Fi’r-Rihleti’l Kudsiyye”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2017.

Barthold, Wiladimiroviç ve Köprülü, M. Fuad, İslâm Medeniyeti Tarihi, Ankara, Arısan Matbaacılık, 1984.

Belâzürî Ebü’l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, Ensâbü’l-Eşrâf, thk: Riyaz Zirikli, Süheyl Zekkar, Dârü'l-Fikr, (I-XIII), Beyrut, 1996.

Bilge Mustafa L. ve Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Yenbu’”, DİA, İstanbul, 2013. C. XXXXIII,

Brockelman, Carl, "Abdülgani en-Nablusî", MEB İslam Ansiklopedisi, C. I, ss. 66-67.

Brockelman, Carl, Tarihü'ş-şuubi'l-İslâmiyye,(Geschichte der islamischen Völker und Staaten), trc: Nebih Emin Faris, Münir Baalbeki, Dârü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1968.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu’fî, et-Târîhu’l-Kebîr, Dâru’l-Kütübi’l İlmiyye, (I-XII), Beyrut, 2001.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, el-Camiu’s-Sahîh el-Muhtasar, thk: Mustafa dîb buğa, daru ibn kesir, (I-VI), Beyrut, 1987. Deccal’in Medine’ye giremeyeceği babı/9

Buzpınar Şit Tufan, “Nablus”, DİA, İstanbul, 2006, C. XXXII,

Cevherî Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, es-Sıhah Tacü’l-luga ve Sıhahi’l-Arabiyye, thk: Ahmed Abdülgafur Attar, Dârü'l-İlm li'l-Melayin, (I-VI), Beyrut, 1990.

Cezerî, İbn Esîr Ebü’l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, el-Kâmil fi’t-Târîh, thk: Ebi’l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru’l-Kütübi’l İlmiyye, (I-XI), Beyrut, 1987.

Cezerî, İbn Esîr Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, Üsdü'l-ġābe fî Maʿrifeti's-Saḥâbe (Ahbârü's-Sahâbe), thk: Ali Muhammed Muavvad, Âdil Ahmed, (I-IIX), Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut,1994.

Cihan, Ahmet Kamil, "Abdülganî Nablusî'nin Kelami Görüşleri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1994.

Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed Selâme b. Abdulmelik b. Seleme el-Ezdî Tahâvî, Şerh'u Müşkilü'l-Âsâr, thk: Şuayb Arnavut, Müessese er-Risale, (XVI), C.III, b.y.y., 1494.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistanî, Sünen, Daru'l Kitab el-Arabî, Beyrut, Medine tahrim-i babı, 98.

Evliya Çelebi, b. Derviş Mehmet Zıllî:, Seyahatname, haz: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, (I-X), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Fîrûzâbâdî Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed, el-Kāmûsü'l-Muhît, (I-IV), Kahire, 1980.

Gazzi Kemalettin Muhammed b. Muhammed Şerif el-Âmirî, el-Virdü'l Ünsî Ve'l Varidi'l Kutsî Fî Tercemeti el-Arif Abdülganî en-Nablusî, thk: Samer Akkach, b.y.y., Daru Birîl, 2012.

Gemici Nurettin, "Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi'nde Hz. Peyamber ve Medine", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: XXII, 2010.

Gemici Nurettin, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Hz. Muhammed", Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar), Düz: Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sakarya İlahiyat Fakültesi, Sakarya, 2009.

Gemici, Nurettin, "Evliya Çelebi Medine'de" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: X, 2011.

Gemici, Nurettin, “Evliya Çelebi’nin Hac Ziyareti ve Seyahatname’nin Hac Bölümünün Kaynakları”, Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmi Dergisi, Sayı: VII-VIII, Bişkek, 2009.

Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî, Muʿcemü’l-Büldân, Dâr Sâdır, (I-V), Beyrût, 1977.

Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkūt b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî, el-Müşterik Vazʿan ve’l-Müfterik (muhtelif) Sukʿan, Âlimü’l-Kütüb, Beyrut, 1986.

Heysemî, Nurettin Ali b. Ebubekir, Mecmaʿu’z-zevâʾid ve menbaʿu’l-fevâʾid, daru’l Fikr, (I-X), Beyrut, 1992.

Heytemî, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa‘dî, Eşrefü’l-Vesâʾil ilâ Fehmi’ş-Şemâʾil, thk: Ebü’l-Fevâris Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye Beyrut, 1998.

Hüseyin b. Muhammed b. Saîd, el-Bedru’t-Temâm Şerh’uBülûğu’l Merâm, thk, Ali b. Abdullah, dar’u Hicre, (I-X),2007,

İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed Tancî:, İbn Battûta Seyahatnamesi, çev: A. Sait Aykut, (I-II), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000.

İbn Cübeyr, Ebü’l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. Cübeyr b. Muhammed b. Cübeyr el-Kinânî el Belensî, Endülüs’ten Kutsal Topraklara (Seyahatname), çev: İsmail Güler, İstanbul, Selenge Yayınları, 2003.

İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkī eş-Şâfiî, el-Bidâye ve’n-Nihâye, thk: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, (I-XXI), Dâr Hicr, Cize, 1998.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebei el-Kazvini, Sünen-i İbn Mâce, thk: Muhammed Fuad Abdülbaki, (I-II)

İrbilî, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâʾü Ebnâʾi'z-Zamân Mimmâ Sebete bi'n-Naḳl Evi's-Semâʿ Ev Esbetehü'l-Ayân, thk: İhsân Abbâs, Dâru Sadır, (I-VIII), Beyrut.

İrgürel Mücteba,"Evliya Çelebi", DİA, İstanbul, 1995, C.XI,

İslam Ansiklopedisi, İslam Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügati, "Medine", MEB, İslâm Ansikloppedisi, (I-XIII), İstanbul, 1978.

Karaaslan, Nasuhi Ünal, "İbn Cübeyr", DİA, İstanbul, 1999, C.XIX,

Kavak, Abdülcebbar, "Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin Mevlevilik Müdafaası: el-Ukûdü'l-Lü'lüiyye Fî Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye Adlı Eseri", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], Sayı: 56, 2016.

Kettânî, Abdülhay b. Abdülkerim, Fihrisü'l-Fehâris ve'l-EsḆât ve Muʿcemü'l-Meʿâcim ve'l-Meşyaẖât ve'l-Müselselât, (I-III), İ'tinâ: İhsan Abbas, Dâru'l Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 1982.

Küçükköy, İrfan, Peygamber Şehri Medine-i Münevvere, Ankara, TDV Yayınları, 2007.

Köse, Feyza Betül, Medine'de Sosyal Hayat, Mana Yayınları, İstanbul 2016.

Levent, Aysel, "Eyüp Sabri Paşa ve Mir'atü'l-Harameyn'e Göre Hicaz",Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2010.

Mahzûmî, İbn Zebâle Ebü'l-Hasen Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle el-Medenî, Ahbârü'l-Medîne, el-Memleke el-Arabiyye es-Suûdiyye, 2003.

Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkādir b. Muhammed, el-Mevâʿiẓ ve'l-İ'tibâr bi-(fî) Zikri'l-ẖıṭaṭ ve'l-âs̱âr (el-Ḫıṭaṭü'l-Maḳrîziyye), thk: Muhammed Zeynühüm, Medîha eş-Şarkâvî, Mektebe medbûlâ, (I-III), Kahire, 1998.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, El-Aḥkâmü's-Sulṭâniyye ve'l Velâyetü'd-Dîniyye, thk: Ahmed mübârek el-Bağlâvî, Mektebe Dâr İbn Kuteybe, Kuveyt, 1989.

Muhıbbî, Muhammed el- Emîn b. Fazlillâh b. Muhibbillâh, Hulasatü'l Eser fî A'yâni'l Karni's-Sanî Aşer, Dâru Sâdır,(I-IV) Kahire, 1864.

Muhibbî, Muhammed el-Emîn b. Fazlillâh b. Muhibbillâh, Nefhatü'r-Reyhâne ve Reşhatü Tılâ'i'l Hâne, thk: Abdülfettah Muhammed el-Halv, Dâr'u Ehyai'l Kütübül Arabiyye, (I-II), b.y.y., 1968.

Murâdî, Ebü'l Fazl Muhammed Halil b. Ali, Silkü'd-Dürer Fî A'yâni'l Karni's-Sânî Aşer, Daru'l Kitabi'l İslâmî, (I-IV), Kahire. t.s.

Müslim b. el-Haccac Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisabûrî, Sahihu Müslim, Dar'u İhyâ', Beyrut, (I-V)

Nablusî, Abdülganî b. İsmail, el-Hakika ve'l Mecâz fi'r-Rihle ilâ Bilâdi'ş-Şâm ve Mısır ve'l Hıcâz, thk: Riyad Abdülhamid Murad, Daru'l Ma'rife, Aclûnî Matbaası, (I-III), Dımaşk, 1989.

Nablusî, Abdülganî b. İsmail, el-Hakika ve'l Mecâz fi'r-Rihle ilâ Bilâdi'ş-Şâm ve Mısır ve'l Hicâz, takdim ve i'dâd: Ahmed Abdülmecid Herîdî, Heyetü'l-Mısriyye, Mısır, 1986.

Nebhânî, Yusuf b. İbrahim, Cami-u Kerâmâti'l Evliyâ, Merkez-ü Ehli's-Sünnet-i Berakât'i Radâ, (I-II), Kahire, 2001.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, Tehzîbü'l-Esmâʾ ve'l-Luġât, İdaretü't-Tıbaati'l-Müniriyye, (I-IV), Kahire, 1927.

Nümeyrî, İbn Şebbe Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe el-Basrî, Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere, thk: Fehim Muhammed Şeltut, (I-IV), Dârü'l-İsfahani, 1973.

Nüveyrî, Ebû Yahyâ Cemâlüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Mahmûd, Asârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-ʿibâd, Dâr Sâdır, Beyrut, 1960.

Nüveyrî, Mustafâ (Fehmî) b. Muhammed Sâlih b. Yûsuf b. Sâlih es-Sekkā el-Akīlî, Muʿcemü Meʼstaʿcem, Âlemü'l Kütüp, (I-IV), Beyrut, 1983.

Özel, Ahmet, "Nablusî, Abdülganî b. İsmâil", DİA, C. XXXII, 2006, ss. 268-270.

Özen, Şükrü, "Nablusî İsmail b. Abdülganî", DİA, C. XXXII, İstanbul, 2006.

Safedî, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh, el-Vâfî bi'l-Vefeyât, thk: Ahmed el-Arnavûd, Tezkî Mustafa, Dâr'u İhyâ', (XXIX), Beyrut, 2000.

Sami, Şemseddin, Kāmûsü'l-A'lâm, Mihran Matbaası, (I-VI), İstanbul, , 1894.

Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed, et-Tuḥfetü'l-Laṭîfe fî Târîḫi'l-Medîneti'ş-Şerîfe, nşr. Es'ad Trabzûnî el-Husynî, (I-III), Kahire, 1980.

Semhûdî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Abdullah b. Ahmed, Hulâsatü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ, Medine, 1972.

Semhûdî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Abdullah b. Ahmed, Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ, thk; Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, (I-IV) Kahire, 1954.

Soydemir, Fatma, "Surre Defterlerine Göre Sultan II. Mahmud Han Vakfı'ndan Hac Yolu ve Hicaz'a Dağıtılan Yardımlar", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, Tarihu'r-Rusül ve'l-Mülük, thk: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru'l Meârif, (I-XI), Kahire, 1967.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, Sünenü't-Tirmizî, thk, Ahmet Muhammet Şakir, Dar'u ihyâ', (I-V), Beyrut.

Uzunçayırlı İsmail Hakkı, Mekke-i Mükerreme Emirleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, Kitâbü'l-Meġāzî, thk: Marsden Jones, Beyrut, 1984.

Yılmaz, Hasan Kamil, "Ayyâşî", DİA, C.IV, İstanbul, 1991.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikī ed-Dımaşkī, Târîḫu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-Aʿlâm, thk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf , Dâru'l Ğarb el-İslâmî, (I-XVI), Beyrut, 2003.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ', thk: Hüseyn el-Esed, Müessese er-Risâle, (I-XXV), Beyrut, 1988.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî eş-Şâfiî, İʿlâmü's-Sâcid fî Aḥkâmi'l-Mesâcid, thk: Mustafa el-Merâğî, Kahire, 1996.

Zeyleî, Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, Keşşaf tefsirindeki hadislerin tahrici kitabı, thk, Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd, Dar'u Neşr, (IV).

Ziriklî, Hayreddin, el-Alâm Kamûsü Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ Min'el-Arab ve'l-Müstarebîn ve'l-Müsteşrikın, Dâru'l İ'lm el-Melâyîn, (I-VIII) Beyrût, 2002.

– EK –

EK- 1: Medine'ye Vardıktan Sonra Görüştüğü Kişiler

Abdurrahman b. Mirzâ el-Halvetî

Ahmed b. Muhammed Ali el-Medenî

Alî Celebî el-Muhlasî

Ebü's-Surûr el-Mağlabây (Harem-i Şerif'te Hatîb ve eş-Şeyh Ebussuûd Mağlebây'ın oğludur)

el-Hâc Alî eş-Şâmî

Emînü'l Fetvâ eş-Şeyh Muhammed Konevî zâde

es-Seyyid Abdulkerim b. Abdullah el-Halîfetî[727]

es-Seyyid Cemaleddin Abdullah b. Şihabüddin ahmed el-Hüseynî eş-Şafiî es-Semhudî

es-Seyyid Es'ad Efendi (Medine'de Hanefi müftüsü ve bir nevî humma hastası olmuş)

es-Seyyid Mahmud el-Kürdî

es-Seyyid Muhammed b. Abdullah el-Halîfetî [728]

es-Seyyid Ömer Emîn

eş-Şeyh Hasan el-Fervecî el-Hanefî

eş-Şeyh Abdulbâkî el-Mısrî

eş-Şeyh Abdullah el-Lâhûrî el-Hindî el-Hanefî

eş-Şeyh Abdullah el-Yemenî

---

[727] Abdulkerîm b. Abdullâh el-Halîfetî el-Abbâsî el-Hanefî. Medine'de hanefî müftüsü olup Abdülganî en-Nablusî'den ve devrinin başka âlimlerinden ilim almıştır. H.1133- m. 1711 de Medinede vefat etmiştir. Bkz. el-Murâdî, Silkü'd-Dürer, s. 66.

[728] Hatip, edip şairdir. Molla ibrahimin el-Kûrânînin talbesidir. Abdulkerîm el-Halîfetî'nin kardeşidir. M.1717 h. 1130 da Medinede vefat etmiştir. Şeyhi Molla İbrahim el-Kürdî için yazdığı ağıt kaleme aldığı şiirlerdendir. Bkz. el-Murâdî, Sülükü'd-Dürer, s. 59.

eş-Şeyh Ahmed Mağlebây

eş-Şeyh Ebu's-Suûd el-Menûfî

eş-Şeyh Ebü'l-Feth (eş-Şeyh Şihabüddîn Ahmed b. Hacer Mekkî el-Heytemî'nin zürriyetinden.)

eş-Şeyh el-Berake es-Semhûdî'nin

eş-Şeyh el-Hatîp Ebû's-Suûd Mağlebây

eş-Şeyh es-Seyyid Ali b. Nûr

eş-Şeyh Hasan el-Menûfî el-Mısrî

eş-Şeyh Hayreddîn el-Hatîbve babası el-Hatîb Taceddîn İlyas

eş-Şeyh Kemaleddin eş-Şâmî "İbn Şaklebe" diye meşhur.

eş-Şeyh Mahmud el-Murâdî

eş-Şeyh Muhammed el-Halîfetî

eş-Şeyh Muhammed el-Murâdî el-Mısrî

eş-Şeyh Muhammed Emîn

eş-Şeyh Muhyiddin Mağlebây

eş-Şeyh Yahyâ el-alkamî

eş-Şeyh Yusuf b. İsmail en-Nablusî el-Hanefî (kardeşi olup Zilkade'nin 25. günü Medine'ye vasıl olmuştur. Gelirken abisi Abdülganî en-Nablusî'ye Dımaşk'tan kitaplar getirmiştir.)

eş-Şeyh Yusuf b. Muhammed el-Kıdâmî eş-Şâmî

Ğulam Muhammed (künyesi Ebü Muhammed dir. Babası Hintli meşhur Âlim Ornek Zeybdir

Harem Şeyhi Yusuf Ağa et-Tavâşî

Harem-i Şerifte İmam ve Hatîp olan İbrahim Efendi'yi Nablusî ziyaret ediyor

Hatîb Abdurrahmân b. Ebi'l Ğays eş-Şafiî

İbn Cüreyşe diye bilinen ve Dimaşk/Şam ehlinden olan Şeyh İsmâîl

Kadı Mustafa Efendi

Medine Kadısı Muhammed Efendi er-Rûmî

Muhammed Saîd b. Molla İbrahim el-Kevrânî el-Kürdî

Muhammed Tahir b. İbrahim el-Kevrânî

Müderris Muhammed Efendi

Nablusî Sa'd b. Zerd, oğlu ve Harem Şeyhi Yusuf Ağa

Nakıbzade" Seyyid Abdülkadir Halebî

Nakıbzade'nin büyük oğlu faziletli Seyyid Abdurrahman

Ömer b. Alî es-Semhûdî eş-Şâfiî

Seyyid Abdullah Zeynel Âbidin

Seyyid Hatem b. Seyyid Bâ'lâvî

Şeyh Ahmed b. Şeyh İbrahim Hayari

Şeyh Ahmed el-Fakîh el-Malikî et-Tünbüktî (el-Berberî)

Şeyh İbrahim Hatîb ve kardeşi Şeyh Ebü'l Feth Hatîb

Şeyh Mirza Efendi eş-Şâmî'nin oğlu eş-Şeyh Abdurrahmân

Şeyh Muhammed Tahir b. Molla İbrahim el-Kevrânî el- Kürdî

Şeyh Musa el-Basrî

"Şeyhî" diye meşhur olan Medîne A'yânından olan Muhammed Efendi.

SAMER
KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
SAMER

SAMER
KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
SAMER